

שמיטה להשם

הלכות שמיטה ע"פ מנהג תימן
בהמלצת מרן פוסק עדת תימן
הגאון ר' יצחק רצאבי שליט"א

הקדמה

(היה למראה עיני רבינו שליט"א)

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, אהללה את ה' בפי ובתוך רבים אהללנו, שעזרני וסייעני להתחיל במלאכה החל וגמור (לע"ע) בהלכות חמורות אלו שרבו ענפיהם ודיניהם לאין מספר, והם כהררים התלויים בשערה, מילתא דאתיא מסברא, אי בעי קרא אי בעי גמרא, וצריך להם ס"ד מרובה, בפרט כי אין עליהם שולחן ערוך, ואף במשנה וברמב"ם אין רוב הדינים אלא לפי דורם, וכהיום הזה אין הלכות אלו מצויות כ"כ, וצריך להעתיקם אל זמנינו מסברא. ואף שאיני מופנה ואף שאיני כדאי זיכני הי"ת לעסוק במלאכה פעמים בקצרה ופעמים בארוכה, מערכה לקראת מערכה. וליקטתי אחר הקוצרים, הלכתא גברותא בקוצר אמרי"ם, ומהם כמה הלכות עמומות והמה כהררים, שגדולים הילכו בס' והראו בס' שבילים ישרים. ובאתי אני החלוש ומילאתי אחריהם כמה עיקרים. ולא מלאני לבי לחלוק ולהטיח דברים, אך פרשתי כשמלה דעת טהורים, ואת דעתי קל"ה כמות שהיא עניתי בקול חלושה, ולא הכרעתי כי אם בלחישה, כי מי יבוא אחר הקדושים אשר בארץ המה, מלכים השולטים בכיפה ביד רמה, ונחנו מה.

ואחר כל זה באתי אל הקודש פנימה, והצגתי החיבור הקטן לפני מרן הגר"י רצאבי שליט"א פוסק עדת תימן המעטירה, הוא ניהו רבנא חכימא, שלו עשר ידות בתורה ובחכמה, בקומתו מעניק חמה. ואיש אשר לו כהמה, יסיר הסיגים מהמה. וכשהבאתי לו הניירות מתחתי קו במקומות עמומים שרציתי הכרעתו, ותודה לה' שלא הניח חסדו ואמיתו. גם הוספנו משיעוריו הבלולים במקרא משנה ותלמוד, שעיונו הדק צריך לימוד, ולימדנו להועיל כמה הלכות חשובות ומהם שחשף זרוע קדשו וגילה ידו, גלייה לדרעיה ונפל נהורא. וכל מה שהוצאנו עד עתה הכל הוא בזכותו, תרב גדולתו, צנה וסוחרה אמיתו.

ובינותי בספרים זעיר שם זעיר שם לפי מיסת עיוני וכח רעיוני, ומיששתי בדקיהם, וחקרתי ביניהם, וראיתי בכל ספר מעלתו הגדולה, אשר בו כלולה. ראש כל מראיין הספר הנפלא "שנת השבע" שעליו בעיקר נסמכתי לידע דעת גדול בדורנו, הוא רבינו, ואשר הוא עיקר סמיכתינו, כי על פיו יצאו ועל פיו יבואו. וכיון שאין בודקין מן המזבח ולמעלה, רובי ההלכות לא נשאתי ונתתי בהם, לידע חקור בדקיהם, כי אם כמה הלכות ספורות נער יספרם. (סדר הספרים אינם לפי חשיבותם) וספר "תפארת יוסף" להגאון המובהק ר' יוסף זליכה זצ"ל, ולא רבים יחכמו ליהנות מאורו הגדול, אך ידע להנחיל ההלכה בדרך קצרה וברורה, כמו גם מידותיו הנפלאות בוקעות מכל שורה. וסברותיו הנפלאות השזורות המה בדרך ישרה. עוד בו שלא נתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, וחקר בכל עוז בכל פינה. וסי' "קדושת הארץ" למהר"ד טהרני שליט"א שנמצא בנבכי הכשרות, וחקר בדקה הדק היטב, ואוסף פרטי דינים הרבה מאד שלא ימצאון בספרים רבים גם נכבדים. וסי' "עטה אור" למו"ר הגאון הגדול ר' עמנואל טולידנו שליט"א, שְׁשָׁם לו בכח עיונו, לא נמצא כמעט כמותו, שובר ארזים, סובר הרזי"ם, ומוציא הלכות נוראות מכח פלפולו העמוק. [ואגב אורחא זכור אזכור את אחיו הגדול רבינו הקדוש ר' נסים טולידנו]

הלכות שביעית

זצוק"ל ראש הישיבה הקדושה "שארית יוסף" תכב"ץ, והוא יחיד ומיוחד בגאונותו הנפלאה ולמדנותו העמוקה מגדולי המעמיקים בדורנו, עמוק עמוק מי ימצאנו. ועל כולם ענוותנותו העצומה, לא שמענו כהנה. ואין הזמן מספיק לחוק עלי ספר כל אשר פעל ועשה וסיפור תולדותיו, אפס קצהו תראה בספרים שהוציאו לזכרו, אך אין מי יוכל להבין סודות גדלותו העצומה] וסי' "הליכות שמיטה" להגאון ר' אופיר מלכא שליט"א ששפתו ברורה ומנומקת היטב, ומביא היסודות האיתנים בהרחבה נפלאה. וסי' "מנחת אי"ש" להגראי"ש שפירא שליט"א יביא לנו דעת זקנו הגר"י שפירא ושאר תלמידי החזו"א מפיהם ומפי כתבם, שזכה לשמשם וליצוק מים על ידם, גם דעתו הרחבה לא חסך להראות הדינים בסבר פנים. וסי' "אור לציון" לרבנא חסידא קדישא, המאיר עיני חכמים בהלכה בהלכות עמומות, יביא דינים חשובים שלא נמצאו בספרים אחרים, ויכריע בהם בפלפולו הזך, ובפרט בדעת הרמב"ם יאיר אורו ויביע דעו. וסי' "ילקוט יוסף" יאריך הרבה בפלפול ובקיאות גדולה, ויביא דעתו הרמה של אביו מופה"ד רבינו הגרע"י בתוך רבבות פוסקים אחת מהנה לא נעדרה. והספרים הקדמונים שעליהם כל בית ישראל נסמכים הן הנה ספר השמיטה להגר"מ טוקצ'ינסקי, וסי' שמיטה כהלכה להגר"מ שטרנבוך שליט"א, וספרו העצום של רבינו שר התורה הגר"ק שליט"א בשמו יקבנו "דרך אמונה". ועוד ספרים שאף שלא הזכרתיים בכל אופן עטרה לראשי ענדתיים. ועוד ספרים שידעתי ושמעתי שמעם, וידעתי להעריכם.

קודם צאתי אודה לכל אלו שהשאלו לי מספריהם לזכות את הרבים, וזכות הרבים תלויה בידם. גם אחי וראש הרב חגי שליט"א נעזרתי בו רבות בהשאלו לי את ספרו אול"צ (עם כמה ספרים נוספים) שעיטרו בהגהותיו המחכימות. ואחרונה חביבה נוי"ב היקרה שאינה חוסכת כל עמל ומטפלת בילדים במסירות נפש ושופכת נפש בתפילה למען הצלחתי בתורה, יה"ר שנזכה לראות כל בנינו ובני בנינו עד סוף כל הדורות בתוך כלל ישראל, גדולים בתורה ויראה טהורה. אכ"ר.

קנצי למילין מילי מילי קטנ"י על מצב הדור, ואין אני מוכיח בשער ח"ו כי לא באתי למידה זו כלל ועיקר, אך כשחקרתי על כמה מקרים של אנשים רמי מעלה שחסידיהם יצרו מין כתות מסויימות שאינם הולכים בדרך התורה כי אם בשרירות ליבם, תמהתי על זה הדבר, מהיכן בא ומהי מקור הצרה? ובינתי כי דורנו חלוש מאד באמונת חכמים, וכל חכם יאמר גדול הדור אני, ובאפשרותי לסלול דרך חדשה בעבודת ה' אף כי לא שמעתו אוזן מעולם. ומזה באים למעשים נוראים, היום אומר לו כך ומחר אומר לו עשה כך כי כבר מתחילה אינם בדרך הטובה, כי אם יצר הרע לקחם ומשכס בעבותות העגלה, כי אף החכם הגדול בעינינו יוצרך לשמוע אל גדולי הדור.

הביטה וראה מה עלתה לנו, שגדולי הדור אומרים פה אחד ללכת ולהתחסן, ויש מורים להיפך. הגע עצמך בזמן קורח היו מאתיים וחמישים ראשי סנהדראות נגד משה רבינו ע"ה, ובכל אופן תבע הקב"ה יקרו כי הוא גדול הדור ועליו יש לסמוך אף אם הוא נגד כל ראשי סנהדראות!! ובדורנו הירוד איפכא חזינן, כי כל גדולי הדור פה אחד אומרים שהוא מצב של פיקוח נפש וחובה להתחסן, והן המה מיעוט שבמיעוט (גם מצד הרבנים וגם מצד

הלכות שביעית

הרופאים) והשכם והערב מודיעים דעתם בריש גלי מבלי בושה להורות היפך גדולי הדור!! והוא דבר הנוגע בפיקוח נפש ממש. ולא עוד אלא שהוא נוגע לכלל ישראל ממש, ומה יסכן גבר להורות נגד גדולי הדור שכל הדור נתון על כתפיהם. ותמיה אני הלא אם יוצרך אדם לעבור ניתוח וכיוצא, וכי ילך אצל רב השכונה או רב הקהילה שלו הלא ודאי ילך מרחקים עצומים לשמוע כל מילה היוצאת מפי קדוש שה"ת הגר"ח"ק אף שאין הוא רופא כמובן, וכל אשר יאמר כי הוא זה בלי פוצה פה ומצפצף. ובדבר הזה שהיא הכרעה גדולה הרבה יותר לא יסמכון על גדולי הדור כי אם על כמה רבני קהילות!... אתמהא.

ואם תאמר שבדבר הזה לא שמעו גדולי הדור את דעת כל הרופאים, או האמינו לאנשים שלא היו צריכים להאמין להם כי לא חקרו חקור ובדוק היטב, זו קשה מן הראשונה וטיפשות גדולה לחשוב שאנו חכמים יותר מכל גדולי הדור (מלבד שהגר"י זילברשטיין אמר ששמע דעת כל הרופאים, ואח"כ הכריע הכרעתו. וידי"נ כרע כאח לי שאל פה אל פה את שה"ת הגר"ח"ק האם להתחסן? וענהו בחיוב בבירור גמור)!! וכבר הארכנו במקום אחר לחזק הבדק ולהוכיח כדברי גדולי הדור אף שאינם צריכים לדכוותי. ופשיטא שאין כל חכם יכול לומר "גדול הדור אני", כי אף אם הוא חכם נורא ויש לו תלמידים רבים, לא יוכל להכחיש את המוחש, כי גדולי הדור שנבחרו מאת ה' להנהיג את הדור **בפועל**, ובדורנו זה שניים המה מטיבי לכת לצעוד בדרך המסורה לנו מרבותינו נ"ע הלא המה מרנן, שה"ת הגאון ר"ח קנייבסקי וראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א, וכל החולק עליהם כחולק על השכינה וגדול עונו מנשוא. (וכבר כתבנו שאין כאן ענין של גדלות גרידא, כי אף אם יחשוב האדם את רבו שהוא גדול מהם בתורה ובחכמה, או בשנים וזקנה וכו' טענות מטענות משונות, מ"מ הם המנהיגים שנבחרו מאת ה' להנהיג את הדור החשוך הזה **בפועל**, וזה א"א להכחיש שהם המנהיגים).

ובפרק כל כתבי (שבת קי"ט ע"ב) **אמר רב יהודה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה תלמידי חכמים, שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ומבזין דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' עד אין מרפא. מאי עד אין מרפא? אמר רב יהודה כל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו. אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו"? במשיחי אלו תינוקות של בית רבן, ובנביאי אל תרעו אלו ת"ח. [וכבר אמר הגריש"א זצ"ל שזו החלה האיומה באה עלינו מפני כך כי היא מחלה שאין לה תעלה וארוכה]. ואין לו חלק לעוה"ב, והוא בכלל אפיקורוס כמבואר בסנהדרין (צט ע"ב). ויש שלא די בזה אלא כל תנועתם קמה לעשות כת אחת נגד גדולי הדור, או לנו שכך עלתה בימינו!! ואף שיודעני שדבריי ודאי לא ישנו את השקפתם התועה, כי אם לגדולי הדור אינם שומעים, ודאי איש כמוני נבזה שפל וחדל אישים לא יחוננו במבט, אלא משום חובת מחאה עושה אני כן ואני את נפשי הצלתי. ועוד, כדי שלא יתעו אחריהם יותר וילמדו מעשיהם, ויאמרו ממה שלא הוכיחום על פניהם משמע צדיקים המה, ע"כ אמרתי אחוק עלי גיליון אלו הדברים קשים כגידין, אולי ישובו אל ה' והוא רחום יכפר עוון. יה"ר שישפות ה' רוח טהרה עלינו, וימהר לגאלינו, ומשנאת חינוס יצילנו, ואהבת עולם יאהבנו אכי"ר.**

יצחק רצאבי ♦ ITZCHAK RETZABI

ראש ביהמ"ד בית הוראה ומכון פעולת צדיק

וראש מוסדות יד מהר"ץ בני ברק

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח

מסקי מהר"ץ ו"ח, שו"ת עולת יצחק ב"ח, ועוד

לק"י יום ראשון י"ט אדר הראשון התשפ"ב בשל"ג

הסכמה

שמחתי לחזות בנועם ספר אמרי שפר נקוב בשם שמיטה להשם על הלכות שמיטה, אשר יזם פעל ועשה מעשה ידי אמן ברוב כשרון עמל ויגיעה, הרה"ג פלוני החפץ בעילום שמו מפעיה"ק בני ברק ת"ו, ידידנו הנז' השקיע רבות לברר וללבן ההלכות החמורות הללו בהיקף גדול מתוך הספרים והסופרים עד גדולי דורנו שליט"א, סולת מנופה ביי"ג נפה על ידו, להבין ולהשכיל איזה הדרך ישכן אור הלכה למעשה, והביא רבות גם ממה שכתבנו ואמרנו בס"ד בעניינים הללו, יישר חיליה לאורייתא וירבו כמותו בישראל ישרים החולכים תמיד ביושר, וחפץ ייי בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה כחפץ לבבו הטהור, אכ"ר.

כעתירת

הצב"י יצחק בכמהר"נ רצאבי יצ"ו

שער
ההלכות

הלכות שביעית

תוכן העניינים:

פרק א' – כללי הלכות שביעית.....13

פרק ב' – נטיעה.....23

א. עצי סרק ב. אילן סרק לצורך רפואה ג. עץ קא"ת ד. להניח פרחים במים ה. כשמתכוון לבחון את הזרעים ו. להדגים זריעה בשיעור טבע ז. זורע ע"י מכונה ח. להדליק נורות בחממות מערב שביעית ט. כשעובר דירה אם מותר להעביר העציצים י. לפתוח התריסים והחלונות ויש שם עציצים יא. מח' אחרונים בעציץ שאינו נקוב ובזריעה בתוך הבית יב. יסוד המח' בדין זריעה בבית יג. לדינא בעציץ שאינו נקוב והוא בתוך הבית יד. בדין חממות טו. גידולי מים

פרק ג' – זמירה.....33

א. גדר זמירה ב. כשקוצץ ענפים שלא יכבידו על האילן ג. כשצריך את העצים לסכך בהן ד. לזמור ענפים המפריעים למעבר ה. לגזום גדר חי שבצידי הבית ו. כיסוח דשא לנוי ז. לקטוף פרחים ח. לנקות את הגינה ט. לאסוף פסולת עצים י. לפנות פסולת בנייה יא. לנכש עשבים מחשש לשריפה ונחשים יב. לתלוש מהחצר עשבים וקוצים יג. לבנות סוכה על הדשא ולפרקה יד. ענף שהתחיל להשבר טו. עשבים שחונקים את הזריעה טז. לחתוך עלי הקא"ת סמוך לפני העין יז. לקצוץ אילנות שעושים פירות

פרק ד' – גינה משותפת.....44

א. בחצר משותפת כיצד ינהג ב. גינות שהם באחריות העיריה ג. למכור כלים המיוחדים למלאכת איסור

פרק ה' – השקאה.....42

א. כשיש חשש הפסד ב. בהפסד מועט ג. שדה שמספיקים לה מי גשמים ד. צמחים שצמאונם זמני ה. בשיחים ניתן לוותר על ההשקאה בדרך כלל ו. כמה די להשקות בדשא ובעצים ז. השקאה ע"י ממטרה ח. שחשוב להתייעץ עם מומחים ובקיאים ט. כשיש ספק אם יגרם הפסד י. להשקות עצי ערבה ועצי אתרוגים יא. להשקות עצי סרק יב. כשיש איסור ספיחים אסור להשקותם כלל יג. כשמי המזגן מטפטפים לגינה יד. כשהמים מעורבים עם חמרי ניקוי טו. צינור שהתפוצץ טז. שמותר להשקות עציץ שאינו נקוב והוא בתוך הבית יז. שיעור הנקב בעציץ שאינו נקוב יח. כשההשקאה והדישון מכוונים ע"י מחשב מערב שביעית

פרק ו' – קצירה ובצירה.....50
 א. צריך לקצור כמות קטנה ב. קוצר מעט מעט לצרכי ביתו ג. שיעור מעט מעט ד. גם בתלוש יעשה המלאכות בשינוי ה. על שלוחי בי"ד לא חל האיסור

פרק ז' – חרישה הפירה סיקול וזיבול.....52
 א. שאסור לחרוש בין במחרשת יד בין במחרשת מכונה ב. כל שבא להכשיר הקרקע לזריעה ה"ז בכלל חרישה ג. אסור לחרוש או לזבל בשביעית לצורך זריעה במוצאי שביעית ד. ליקח אבנים מהשדה לצורך בנין ה. בהמתו מוכחת עליו ו. לסקל אבנים ממגרשי חניה וכדו' ז. לנכש עשבים המזיקים לצמחי הנוי ח. לנכש עשבים למנוע שריפות וכדו' ט. לרסס חמרי הדברה להרוג התולעים שבעץ י. לזבל בשביעית למנוע נזק יא. אין להשקות הקרקע כשמונחים שם דשנים איטי תמס

פרק ח' – ספיחים.....55
 מבוא – ושם מבואר באלו ירקות אין איסור ספיחים א. ספיחים – שנלקטו בשביעית, ותבואה וקטנית שהביאו שליש בשביעית ב. ירקות שגדלו בשביעית ונקטפו בשמינית אסורים עד שיעשו כיוצא בהם ג. שימורים – שאין לסמוך על התאריך המסומן בהם ד. ספיחים צריך לעקרם ה. אין לקנות אלא משדות גויים או מיבול חו"ל. בספק אפשר להקל ו. אין לסמוך על הלוחות בתחילת זמן הספיחים רק בסופו ז. דין ד' שדות שאין נוהג בהם איסור ספיחים ח. בכ"מ שאין קדו"ש אין איסור ספיחים ט. אין איסור ספיחים בירקות שאין דרך לגדלם י. גדלו בשדות גויים יא. גוי שזרע בשדה ישראל יב. שדה הפקר אינה כשדה בור יג. ירקות שנלקטו בשמינית ואין בהם איסור ספיחים, אין בהם קדו"ש יד. מאכל בהמה ודין הנאה טו. תבן וקש אין בהם איסור ספיחים טז. ספיחים יש בהם קדו"ש יז. כשיש ספק בענין איסור ספיחים יח. כלי שנתבשלו בו ספיחים יט. ירקות ספיחים שנתערבו בירקות היתר כ. דבר שגדל בבית או בעציץ שאינו נקוב כא. דין תבואה וקטניות כב. תבואה וקטנית שגדלו שליש גידול בשביעית אסורים משום ספיחים לעולם כג. ירקות עלים שנקטפו במוצאי שביעית מותרים מיד

פרק ט' – זמן גידול הפרי לקביעת קדושת שביעית.....65
 א. ג' זמנים: לקיטה, חנטה והבאת שליש ב. ירק בתר לקיטה ג. פירות בתר חנטה ד. ר"ה לשביעית אפ"י לפירות האילן הוא בא' תשרי ולא בט"ו בשבט ה. פ"י חנטה ו. חנטה בריחאן ובשדאב ז. דין אתרוג ח. סוחרי אתרוגים לא יקטפו האתרוגים בשביעית אלא בשמינית ט. לסיכום

פרק י' – במה נוהג קדושת שביעית.....68

א. מאכל אדם ומאכל בהמה ומיני תבלין שיש בהם קדו"ש ב. הנאתו וביעורו שוה ג. מהיכן נלמד ד. צמח שהנאתו אינה מכלה את הצמח כגון עצים לרהיטים ה. שוה לכל נפש ו. פרחי נוי ז. צמחי ריח ח. הדסים ט. עץ ערבה י. לקטוף אתרוג שביעית בעודו בוסר יא. להניח את ההדסים במים יב. לולבים יג. עלי קא"ת יד. צמר גפן טו. במאכל בהמה נוהג קדו"ש טז. פלפל חריף יז. ליפה יח. טבק לסיגריות יט. דבש דבורים כ. מרקחת מקליפות אשכוליות כא. מרקחת מפרחי הדרים כב. חלב בהמה שניזונת מפירות שביעית כג. פטריות כד. עץ פרי שנטעוהו לצורך גדר כה. צמחים העומדים גם לשימוש אדם וגם לשימוש דבר שאין קדו"ש כו. מכר לחבירו צמחים שעומדים לפעמים לשימוש אדם ולפעמים לעצים כז. ורדים שקוטפים לאכילה או לריח כח. עלי גפנים כט. שרף היוצא מן האילנות ל. ערלה וכלאי הכרם אין בהם קדו"ש

פרק י"א – דין הפקר השדה ושמור ונעבד.....77

א. דין המשמר פירותיו בשביעית ב. נטע אילן, עוקר הנטיעה ג. לא הפקיר שדהו אינה הפקר ד. א"צ להפקיר בפיו ובפני שלושה ה. יתלה שלט שמפקיר פירותיו ו. המשמר שדהו מפני גויים ז. בפרדס אוצר ביי"ד רשאי ללקוט פירות ח. לוקח מעט מעט לביתו ט. אין לבצור כדרך הבורחים י. מותר לאדם שאינו בעל השדה לבצור כמות גדולה יא. מותר לנעול גינת נוי שאין בה פרי מאכל יב. אין איסור לשמור אלא על הבעלים יג. כשאינו רוצה לגלות היכן שדהו המופקרת יד. צריך להפקיר הפרי עם היד והשומר שלו ונפק"מ באתרוג טו. המשמר שדהו, פירותיו חייבים בתרו"מ

פרק י"ב – דין פירות של גויים.....83

א. פירות גויים אין בהם קדו"ש ב. לבדוק היטב שהפירות הם של הגויים בלבד ג. י"א שאסור לישראל לעשות מלאכה בשדה הגוי, וי"ח ד. קנה מהגוי שדה זרועה, ספק אם יש בהם קדו"ש

פרק י"ג – דיני פירות שביעית.....85

א. אם מקיימים מ"ע באכילת פירות שביעית ב. טעם פירות שביעית דינו כפירות שביעית ג. מיני תבלין שהשתמשו בהם ואינם ראויים עוד לאכילה ד. דין מים שכבשו ובשלו בהם פירות שביעית ה. שאסור להשתמש בפירות שביעית לניקוי ו. פירות שביעית הראויים למאכל אדם שאסור ליתנם לבע"ח ז. מאכל בע"ח שאין לאדם לאכול ממנו ח. מאכל שנפסל מאכילת אדם וראוי לבהמה ט. פירות מיוחדים למאכל בהמה שעושים מהם רפואה לאדם י. שאסור ליתן פירות שביעית לגוי יא. אסור לזרוע פירות שביעית יב. דבר

שדרכו להאכל חי לא יאכלנו מבושל יג. גדר לאכלו חי או מבושל יד. אפייה צלייה וקלייה נחשבים לדרך שימוש אחת טו. אתרוג לעשותו מרקחת טז. שינה מדרך השימוש יז. אכילה גסה יח. לרסק פרי שדרכו בריסוק יט. לרסק פרי שאין דרכו בריסוק כ. סחיטת זיתים וענבים כא. סחיטת שאר פירות כב. מיץ לימון כג. מיץ גזר כד. מיץ עגבניות כה. תפוחי עץ כו. גזר חי כז. לימון חי כח. שום, בצל כט. דלעת, קישוא, סלק וחבושים ל. בטנים, נבטוטים לא. כששותה תה עם לימון כיצד יעשה לב. למדוד מיני תבלין לצורך בישול לג. לטגן בשמן שביעית לד. לייבש פירות שביעית לה. לנפות קמח שביעית לו. מאכל שהתקלקל אם מותר לאכלו לז. ליתן יין שביעית לתוך תבשיל לח. לשרות צימוקים במים לט. להפוך משקה לאוכל מ. לעשות אלכוהול מענבים מא. להפיק שמן מפולי סויה מב. לפסטר ולבשל יין שביעית מג. לערב סממנים להשביח טעם היין מד. משקה שאין דרך לשתותו מה. לשתות שמן זית בפני"ע

פרק י"ד – הפסד פירות שביעית.....99

א. שיירי יין מהכוס וכו' ב. שיירי מאכל ג. הדלקת נר שבת בשמן שביעית ד. הדלקת נר חנוכה ה. הדלקת נר זכרון ונר בית הכנסת ו. הדלקת נרות רבים סביב לחנותו ז. לא ישפוך שמן שביעית לתוך המדורה ח. כבוש, מרקחת, פירות מסוכרים ט. לקטוף פירות שביעית בעודם בוסר י. לייבש פירות שביעית יא. לחתוך פרי לשני חלקים כשדעתו לאכול אחד בלבד יב. נתינת פירות שביעית לילד קטן יג. ליטול אתרוג שביעית לדי מינים יד. עודפי פירות שביעית אסור לקלקלם, אך אינו חייב לשמרם במקרר טו. להניח מאכל שביעית בשמש או בגשם טז. מותר להוציא מאכל שביעית מהמקרר יז. ניתן לגרום לעודפי מאכל אדם שלא יאכלנו, להפכו למאכל בהמה יח. להניח שיירי מאכל בפח שיש בו אשפה שהחלה להרקב יט. להניח שיירי מאכל בשקית ולסגרה כ. כשמצטבר פסולת מעורבת, אין צריך להפריד הקדוש משאינו קדוש כא. פרי שאין דרכו לקלפו אסור לקלפו כב. להסיר חלקים המעופשים מהפרי כג. לקלף פירות לילדים וזקנים כד. לקלף פירות בפסח שאין דרכם בשאר ימות השנה כה. פירות ששהו תחת המיטה לא יאבדם בידיים

פרק ט"ו – רפואה בפירות שביעית.....110

א. אסור להשתמש לרפואה בפירות שביעית המיועדים למאכל אדם ב. מי שכואבת אזנו לא יטפף לתוכה שמן שביעית ג. אסור לעשות ויטמינים מפירות שביעית שהם מאכל אדם ד. מאכל המיועד למאכל בהמה מותר לעשות ממנו רפואה לאדם ה. מותר לחולי סוכרת לחלוט במים עלי הדסים ו. מותר למי שיש לו אבנים בכליות לחלוט את השערות שבתירס ז. מותר לספוג יין שביעית בצמר גפן ליתן בפי הנימול ח. אסור למוהל ליתן יין שביעית בפיו למצוץ עמו דם המילה

פרק ט"ז – שימושים שונים בפירות שביעית.....112

א. פירות שדרך לצבוע בהם מותר לצבוע גופו ובגדיו וכיוצא ב. להשחיר בתי תפילין ורצועות ג. לכבס בפירות שביעית, לעשות סבון ד. אסור להסיר כתמים בחומץ של שביעית, אין לנקות התולעים מהחסה בזה ה. מותר הנאה שאינה דרך אכילה כשאיין נגרם קלקול לפרי ו. מותר להצהיב אתרוגים בעזרת תפוחי שביעית ז. אסור לחנוט אתרוג שביעית בצפורן ח. לזרוע זרעים הקדושים בקדו"ש ט. עבר וזרע י. אסור להאכיל בע"ח במאכל הראוי לאדם יא. קופים שאוכלים מאכל אדם בלבד יב. אסור לבשל מאכל בהמה שאין דרכו בבישול יג. פרי המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו רפואה לאדם יד. לשרוף תבן וקש של שביעית, להסיק בגפת טו. לחמם ביתו בתבן וקש של שביעית טז. נתינת תבן וקש של שביעית לתוך הכרית יז. לרפד מתחת לבהמות בתבן וקש שביעית

פרק י"ז – קליפות וגרעינים.....116

הכלל בקליפות וגרעינים א. קליפות הנאכלות לאדם ב. קליפות שאינן נאכלות לא לאדם ולא לבהמה ג. קליפות הראויות לאחר שליקה ובישול ד. קליפות הראויות למאכל בהמה בלבד ה. מותר לעשות מרקחת מקליפות תפוזים ו. אסור לקלף במכונת קילוף כשהקליפות נזרקות לאשפה ז. קליפת תפוז לאחר שסחטו שאסור לזרקה ח. גרעיני זיתים, תמרים וחרובים, שאינם עומדים לשימוש ט. גרעיני אתרוג, תמרים יבשים, חרובים, שסק, משמש, שאינם ראויים לאכילה כלל

פרק י"ח – סחורה בפירות שביעית.....121

א. לאכלה ולא לסחורה ב. אסור לסחור בפירות שביעית בין במאכל אדם בין במאכל בהמה ג. עבר וסחר ד. עונש הסחור בפירות שביעית ה. איסור סחורה הוא על המוכר ו. גם כשהסוחר מבקש שכר על הטירחה, עובר ז. גדר סחורה – ג' שיטות ח. ליקט לעצמו ובנו מכר, ה"ז מותר ט. לוקט מעט מן השדה, שיעור מעט י. כשמותר למכור אינו מוכר במידה במשקל ובמנין יא. המכר תופס דמיו בקדו"ש יב. אין לצבוע בקליפות שביעית בשכר יג. קנה פירות כדי לאכול והותיר, מוכרו אפ"י בשוק יד. ירקות שדרך לאגדם, יאגדם לפי אומד טו. סלסלות תותים יש להם דין מידה טז. עבר ואגדם כדרך שאוגדים בשאר שנים וכ"י יז. המוכר גם בשאר שנים באומדנא א"צ לשנות במכירתו יח. הקונה פירות שביעית מגוי, אין כאן איסור סחורה יט. אסור לפרוע חוב בפירות שביעית שה"ז כסחורה כ. אין משלמים לפועל מפירות שביעית וכן נדר לצדקה כא. מתנה לרגל נישואי בנו כב. לתת לעובדים מתנת חג כג. לשלוח למשפחת הכלה סלסלת פירות שביעית כד. להאכיל פירות שביעית לפועל, ובעל לאשתו כה. מותר לתתם במתנה כו. טיפ לבעל מקצוע כז. דין משלוח מנות בפורים וכן להחזיר כח. להשכיר עצמו כפועל בפירות שביעית, ודין השכר, וכשסייע לעוברי עבירה כט. פירות חו"ל שנכנסו לארץ לא ימכרו

הלכות שביעית

במידה וכו' ל. צבע לעצמו והותיר, מוכר לאחרים לא. כשמשלם על מנה שנעשית מירקות שביעית יש איסור סחורה לב. מוכרי פיצה ופלאפל, מעדנייה

פרק י"ט – דמי שביעית.....132

פתיחה. א. פירות שביעית מקדשין את החליפין ע"י מקח ולא ע"י חילול. ודין חליפי שביעית ב. לכתחילה יש לחלל את החליפין על דבר ששוה כמותם ג. מחלל חליפי שביעית של חברו מידיעתו ד. חילל פירות שביעית על פירות או כסף יותר משווי פירות השביעית ה. קדו"ש חלה גם על מטבע שלנו או שטר כסף ו. מכר ירקות ספיחים הכסף קדוש בקדו"ש אך מותר בהנאה ז. אין קדו"ש נתפסת על הבקבוק ח. זמן הביעור של הנקנה מדמי שביעית הוא כהפרי הראשון. ודין החליף פרי בפרי ט. החליף שמן שביעית ביין חולין אסור לסוך ביין ולהדליק בו י. מותר למכור אוכלי אדם כדי ליקח בהם אוכלי אדם ולא אוכלי בהמה יא. עבר ולקח יב. מכר פרי שאין ראוי לצביעה ולקח פרי הראוי לצביעה אסור הפרי השני בצביעה יג. מכר שמן שביעית ולקח בו שמן אחר שניהם אסורים בהדלקה יד. מ"מ מותרים בסיכה טו. גוי שהחליף פירות שביעית עם פירות חולין של גוי אחר אין הדמים נתפסים בקדו"ש טז. בדמי שביעית קונה כל מיני מאכל יז. לא בגדים וכלים שאינם נאכלים יח. אסור לקנות פירות שביעית ממי שאינו נזהר בדמי שביעית יט. עבר וקנה מע"ה כ. מותר לקנות פירות שביעית מדמי שביעית כא. סתם דמים אין חוששים שהם דמי שביעית כב. כשחושש שמא עודף שקיבל הוא דמי שביעית ישלם במדוייק, ואם קיבל עודף יחללנו כג. מותר לקנות פירות שביעית בהקפה ולשלם אחר שנאכלו הפירות כד. אם אין המוכר מאמינו בהקפה ושלם לו כשפירות שביעית עדיין לא נאכלו, חל על הכסף קדו"ש כה. כרטיס אשראי, צ'ק מזומן חשובים כהקפה כו. מותר לקנות פירות שביעית בהבלעה עם דברים אחרים שאין בהם קדו"ש כז. הבלעה היא רק בחפץ שנהוג לשלם עליו בפני"ע כח. במסעדה יאמר למוכר שמשלם רק עבור המוצרים שאין בהם איסור שביעית כט. נתן לו פירות שביעית במתנה והלוקח נתן לו כסף במתנה, הכסף קדוש בקדו"ש

פרק כ' – כיצד קונים פירות וירקות בשמיטה.....140

א. לקנות פירות וירקות בחנויות שמוכרות פירות גויים ב. לא לקנות בחנויות הסומכות על היתר מכירה ג. בחנויות שאינן כשרות כדת, יש לחוש בירקות משום ספיחים ד. אם קנה בחנויות אלו אפילו מצרכים אחרים, ישלם במדוייק

פרק כ"א – דיני אוצר בית דין.....142

פתיחה. א. ירקות האסורים משום ספיחים אין מועיל בהם אוצר בי"ד ב. בפירות גויים א"צ אוצר בי"ד ג. בי"ד העושה אוצר בי"ד מחשב רק את ההוצאות ד. באתרוגים חייבים אוצר בי"ד ה. המגדל מעביר לבי"ד את רשימת הוצאותיו ו. רשימת ההוצאות המאושרות לחישוב עלויות המגדל ז.

הלכות שביעית

אין משלמים עבור שכירות מערכת ההקשאה מבעל השדה (פי' כשהוא אינו המגדל עצמו) ח. אפשר לחשב את שכרם של המגדלים לפי רמות הידור האתרוגים

פרק כ"ב – הלכות שקשורות לגידול ארבעת המינים.....147

א. להסיר הקוצים שסביב האתרוגים ב. צמחים שצריך להשקותם הי"ז משקם ככל הצורך ג. מותר לקטוף אתרוגים בעודם בוסר ד. שדה של אוצר בי"ד הבעלים צריכים להפקירה ה. קטיף האתרוגים אפשר ע"י מזמרה, ולכתחילה ע"י גוי ו. אתרוגים בשנה רביעית צריכים חילול גם בשמיטה ז. כיצד מחשבים את הוצאות המגדלים וכו' ח. אתרוגי אוצר בי"ד לא ימכרו באופן פרטי ט. ימכרו בדוכנים מיוחדים עם שלט "אוצר בי"ד" י. לאחר שקבלו בי"ד כל ההוצאות מחלקים האתרוגים חינם יא. על כל אתרוג יהיה מודפס הוראות ההנהגה באתורג זה הקדוש בקדו"ש

פרק כ"ג – דיני ערב שביעית.....151

א. ל' יום לפני השמיטה (לפחות) יש ללמוד הלכות שמיטה ב. עבודת השדה והאילן מותרות עד ר"ה של שביעית, ודין נטיעת אילן מאכל ג. נטיעת אילן סרק ד. עבר ונטע עץ מאכל ה. עבר ונטע ביום ט"ז אב ו. בעת הצורך יש להקל לשתול פרחים ועציצים עד ער"ה, ודין צמחי בשמים ז. איסור נטיעת עצי מאכל בין ע"י ישראל בין ע"י גוי ח. הנוטע אילן מאכל לצורך גדר וכדו' ט. המעביר עץ פרי ממקום למקום או עץ הגדל בעציץ י. דין תבואה וקטניות וירקות יא. היערכות לקראת שמיטה יב. כשפורש זמן מה לפני השקיעה ממלאכה, יכוון על מצות תוספת שביעית

פרק כ"ד – דיני מוצאי שביעית.....155

א. שנת השמיטה מתחלת בא' בתשרי ונגמרת בא' בתשרי של שנה הבאה ב. זמן הביעור של רוב פירות שביעית הוא בשנה שמינית ג. ירקות שנקטפו בשביעית אסורים באכילה לעולם משום ספיחים ד. ירקות שגדלו בשביעית ונקטפו בשמינית אסורים בכדי שיעשו או מתחילת חנוכה ה. כשלא הגיע הזמן מצוה לעקרם ולא ביד ו. תבואה וקטניות תלויים בהבאת שליש גידולם

פרק כ"ה – דיני ביעור.....157

א. פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה ב. במהות הביעור נחלקו הראשונים ג. בדין ביעור אין חילוק בין אנשים לנשים ד. לרוה"פ עיקר דין ביעור הוא מה"ת ה. דין חובת ביעור הוא רק בדברים שיש בהם קדו"ש ו. חובת ביעור במאכל אדם או בהמה או מין צבע ז. דין ביעור אתרוג, ואימתי ח. מיני תבלין ט. מיץ היוצא מן הפירות י. ביעור דמי שביעית יא. דמי שביעית שקנה בהם מאכל חולין, אימתי זמן הביעור יב. אם כלה לחיה משדות הפקר ונשאר בשדות הגדורות יג. פירות אוצר בי"ד חייבים בביעור יד. דין קליפות וגרעינים טו. פירות שגדלו בשדה גוי בא"י אינם

חייבים בביעור (ועי' לקמן המ"ב) טז. קופסת שימורים שהתחיל לאכול ממנה יז. דין תבשיל, ואם שומרו בהקפאה יח. פירות וירקות הבאים מאיחסון יט. בתבואה וקטניות לא מצוי דין ביעור כ. בכמה פירות נקבע זמן לביעור כא. אילן שעושה פירות פעמיים בשנה כב. פירות שעודן מחוברים לעץ בזמן הביעור כג. פרחים וצמחים הנטועים לריח כד. תערובת משני מינים בפירות שביעית שזמן ביעורם אינו שוה כה. תערובת פירות שביעית בפירות חולין מאותו המין ואין ניכרים כו. תערובת פירות שביעית בפירות חולין ונתבשלו כז. כבש ירק שביעית עם ירק שישיית כח. כלים הבלועים מפירות שביעית והגיע זמן ביעורם כט. כיצד מבערים? ל. בער"פ כיצד מבער את היין? לא. היו בידו דמי שביעית והגיעה שעת הביעור לב. כשיש ספק או מח' אם הפירות חייבים בביעור לג. כיצד יעשה? לד. כיצד מפקיר בפירות שאין ידוע זמן ביעורם לה. לאחר שהגיע זמן הביעור בודאי לו. אם לא ביער הפירות בזמנם אסורים באכילה, ודין פירות שאין ידוע זמן ביעורם ולא ביערם לז. פירות שנתבערו ע"י הפקר אסורים באכילה להרמב"ם לח. המתארחים אצל הסוברים שביעור הוא הפקר לט. יין שנתבער ע"י הפקר אם יוצאים בו י"ח קידוש והבדלה מ. מכר פירות שביעית שלא נתבערו ונאסרו באכילה מא. דמי שביעית שלא נתבערו בזמן ביעורם מב. פירות שגדלו בקרקע ישראל והיו ברשות הגוי בשעת הביעור מג. פירות שביעית שיצאו לחו"ל והגיע זמן הביעור מד. נתערבו פירות שביעית שלא נתבערו בפירות חולין מה. נתערבו הנ"ל ע"י ביטול

פרק כ"ז – הלכות שמיטת כספים ופרוזבול.....170

א. בשנת השמיטה נשמטים כל החובות שחייב אדם לחבירו ב. אסור להמנע מלהלוות לחברו קודם שנת השמיטה ג. מצוה זו נוהגת גם בזה"ז ואפי' בחו"ל לרוה"פ ד. אין שביעית משמטת אלא בסופה ה. מי ששכח לכתוב פרוזבול ונזכר בבין השמשות של ער"ה ו. בעלי תשובה שגבו חובותיהם אחר עבור השמיטה כשהיו חילונים ולא עשו פרוזבול מה יעשו ז. שביעית משמטת בין מלוה ע"פ בין מלוה בשטר ח. המלוה לחבירו פירות ושאר אוכלים שביעית משמטת ט. ה"ה להלוות מטבע חוץ י. המלוה את חבירו על המשכון, ודין צ'קים אם חשובים כגבויים יא. ערב שפרע למלוה וקודם שפרע הלואה לערב הגיעה שמיטה, ודין החייב לחבירו שבועה על ממון יב. כשנתנו הבי"ד פסק דין שחייב לחבירו אין שביעית משמטת, וכן המוסר שטרותיו לבי"ד יג. המתנה עם חבירו שלא תשמיטנו שביעית (ועי' לקמן הי"ח) יד. המלוה את חבירו לכמה שנים והפרעון לאחר השמיטה אינה משמטת טו. סתם הלואה שלושים יום טז. לפ"ז אם עשה פרוזבול בתחילת חודש אלול והלוה לחבירו בסתם אין שביעית משמטת יז. דין הלואה סתם בזמנינו יח. כשהמלוה והלוה התנו שהלוה לא ישמט את החוב יט. המוכר לחבירו בהקפה, ודין חנוני כ. דין שוכר דירה ושכירות רכב כא. הגוזל חפץ מחבירו חייב לשלם הגזילה כב. השואל מחבירו חפץ אינו נשמט כג. פדיון בכור אינו נשמט כד. מתנה אינה נשמטת כה. המלוה לגוי אין שביעית משמטת כו. המלוה לגוי והתגייר קודם שנת השמיטה כז. הקונה מגוי שט"ח על ישראל אינו נשמט כח. המוכר שט"ח

הלכות שביעית

לחבירו והלוקח לא עשה פרוזבול כט. שלח הלוח את הכסף ולא הגיע ליעדו עד אחר השמיטה ל. אם עשה המלוה פרוזבול חובותיו אינם נשמטים לא. אין הפרוזבול נכתב אלא בבי"ד חשוב לב. אי"צ לבוא לבי"ד אלא יכול לומר הדברים לפני ב' עדים לג. אי"צ לעשות קנין לצורך הפרוזבול לד. נוסח הפרוזבול לה. עדיף שלא יהיו העדים קרובים למלוה או ללוה, עושים פרוזבול בלילה לו. שלא יהיו הדיינים קרובים זל"ז לז. הרחוקים לע"ע מתו"מ יכול ידיד שלהם לעשות עבורם פרוזבול שלא בידיעתם לח. פרוזבול שנקרע או אבד קודם סוף שנת השמיטה לט. פרוזבול אחד מועיל לכל הלווים וההלואות יחד מ. יכול למנות שליח לעשות פרוזבול עבורו מא. אם אחר עשיית הפרוזבול רוצה להלוות עוד מב. מנהלי בנקים וחברות חייבים לעשות פרוזבול מג. תכניות חיסכון של ילדים מד. הנמצא בחו"ל ובעלי חובו בא"י מה. פרוזבול המאוחר פסול מו. פרוזבול המוקדם כשר מז. אשה נשואה אינה צריכה לעשות פרוזבול מח. יתומים קטנים אי"צ פרוזבול מט. קופת גמ"ח נ. אם אין ללוה קרקע אין פרוזבול מועיל נא. היה ללוה קרקע בעת כתיבת הפרוזבול ומכרה לפני סיום השמיטה נב. בחורים הדרים בבית אביהם, וכן הלנים בישיבה נג. לוח הבא לפרוע חוב והמלוה לא עשה פרוזבול נד. החזיר חוב ולא אמר שנותן הכסף במתנה נה. יכול לומר משמט אני וידו פשוטה לקבל נו. המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו נז. שנת השמיטה היא בשנת ה'תשפ"ב

חלק התשובות

- 185.....תשובה א'
לבני ע"מ - אם קיבלו הוראות הרמב"ם במקום שמרן לא גילה דעתו
- 195.....תשובה ב'
בדין אפקעתא דמלכא או אפקעתא דגברא
- 212.....תשובה ג'
בדין גידולי מים
- 216.....תשובה ד'
בדין בננות אם יש בהם איסור ספיחים
- 219.....תשובה ה'
בדין סחיטת תפוזים אשכוליות ולימונים בשביעית
- 234.....תשובה ו'
בדין הפסד יין שביעית
- 236.....תשובה ז'
בדין קא"ת אם נוהג בו קדושת שביעית
- 240.....תשובה ח'
בדין קליפות פרי אם נוהג במ קדושת שביעית
- 242.....תשובה ט'
בגדר ביעור שביעית והדינים המסתעפים

פרק א' – כללי הלכות שביעית

הלכות שביעית רבו פארותיה סעיפיה ודיניה, כללותיה ופרטותיה, ולמען ירוץ הקורא בו נכתוב תחילה הכללים ומשם נבוא אל הפרטים. והעתקתי את רובי הכללים מהספר הבהיר תפארת יוסף להגאון המובהק ר' יוסף זליכה זצ"ל (שביעית עמ' רכ"ד-רכ"ח), בתוספת נופך מכמה ספרים שצינתיים באיזהו מקומן.

שני דינים עיקריים נאמרו במצות שביעית: שמיטת קרקעות ושמיטת כספים.

בשמיטת קרקעות כמה פרטים: א) איסור עבודה בקרקע - שביתת הארץ. ב) איסור ספיחים. ג) שמור ונעבד. ד) דיני פירות שביעית (אופן השימוש בהם, איסור הפסדם וסחורה בהם). ה) מצות ביעור. ו) אוצר בי"ד. ז) דיני ערב שביעית ומוצאי שביעית. ח) באלו מקומות נוהגים דינים אלו. ובקונטרס זה לא ניגע בדין האחרון לעת עתה מאפס הפנאי.

בשמיטת כספים: א) ענין ההשמטה בהלוואה. ב) דיני פרוזבול.

וכעת נבוא לבאר הדינים שבכל פרט ופרט (משמיטת קרקעות), תחילה הדינים הפשוטים ואח"כ הדינים המורכבים.

א). ישנו חילוק עיקרי ויסודי בין שמיטת קרקעות לשמיטת כספים. שמיטת קרקעות הואיל והיא מצוה התלויה בארץ ע"כ אינה נוהגת אלא בא"י בלבד. ושמיטת כספים הואיל והיא חובת הגוף לכן נוהגת בין בארץ בין בחו"ל.

ב). הן שמיטת קרקעות והן שמיטת כספים לרוב הפוסקים בזמנינו חיובם מדרבנן ולפיכך בכל ספק יש לנו להקל כדין סד"ר.

ג). שביתת הארץ כוללת כל עבודות הקרקע שאסור לעבוד בה לחורשה ולזורעה ולקטוף פירותיה לעצמו, וד' עבודות בקרקע נזכרות בתורה והן מדאורייתא ואלו הן: א) זריעה. ב) זמירה

הלכות שביעית

(כשהוא לצורך האילן והשבחתו). ג) קצירה. ד) בצירה. - וקצירה ובצירה שניהם עניינם אחד שהוא תלישת הפרי, אלא שקצירה שמה עליה בתבואה, ובצירה בכרם ענבים. ואלו ורק אלו הם דאורייתא והמלאכות הדומות ותולדותיהן הינם דרבנן. ובנטיעת אילן או זריעת אילן מחלוקת ראשונים. ורבים סוברים שגם חרישה אסורה מה"ת, כ"כ מהר"י קורקוס (פ"א משמיטה ה"ב), וכ"ד הר"ש (שביעית פ"ב מ"ב).

ד). והוסיפו חכמים לאסור שלא לעשות כל מלאכות הנעשות להשבחת הקרקע כגון: א) שלא לחפור לצורך הקרקע. ב) שלא לסקל (לפנות) אבנים מהשדה כדי שתהיה ראויה לזריעה. ג) שלא לזבל את השדה. ד) שלא לנטוע אילנות. ה) שלא להבריך ולהרכיב. ו) שלא לעדור ולהשקות, וכיוצא באלו (שנת השבע פ"ב ה"ג).

ה). כאשר העבודה דרושה להצלת האילן מהפסד ונזק מותר, כי כל מה שאסור הוא רק השבחת האילן.

ו). ישנו חילוק בין מלאכות האסורות מה"ת למלאכות האסורות מדרבנן, שמלאכות האסורות מה"ת אסור לעשותן אפי' כדי לשמור על קיום האילן, אפי' במקום הפסד מרובה ואפי' בזה"ז ששביעית מדרבנן (עוטה אור סי' ד' ס"א), ומלאכות האסורות מדרבנן אינן אסורות אלא אם הם באות להשביח את האילן, אבל אם באות לקיים אותו מותרות (שנת השבע פ"ב ה"ד), ולכן אסור לבצור גפנים לצורך חיזוק הגפן אפי' אם עלולים הגפנים להחלש ולהתקלקל לגמרי, וכן אסור לזמור הגפן במקום הידוע למומחים (ליד העיניים), אפי' במקום מחלה של העצים, אבל לזמור גפנים לא במקום שהמומחים זומרים הוא אסור רק מדרבנן ומותר במקום הפסד.

ז). אע"פ שהתירו "לאוקמי אילנא" (פי' מלאכות רק שלא יפסד האילן ולא להשביחו), מ"מ לא התירו אלא מלאכות להצלת נזק שמצוי אצל כולם, אבל אם אינו שכיח רק אצל יחיד לא התירו. (שיח השמיטה פי"ח ה"ב).

הלכות שביעית

(ח). פעולה שמטרתה לאוקמי אילנא אלא שממילא יש בה גם שבח לאילן, לדעת הרמב"ם אסור. (שיח השמיטה פי"ח ה"ט, ומקורו מביהה"ל בדרך אמונה פ"א סקפ"ח).

(ט). ישנן מלאכות הבאות לשמור על קיום האילן ואעפ"כ אסרום חכמים, ולכן אין לרסס את העץ כדי שימותו התולעים, וכן אם גדל על העץ כמין יבלת ובתוכו תולעים אין לחותכה (שנת השבע פ"ב הכ"ה). וכ"כ ילקו"י (עמ' שמ"א הכ"ב) "אין לחתוך את היבלות שבאילנות". וכן עיקר לדין שכ"ה דעת הרמב"ם להדיא (פ"א ה"ה). דלדידי' מלאכות דאורייתא אסורות אפי' לצורך שמירת העץ או הפרי. וטעמא דמילתא דאף כשחושש שיתקלקל וייבש אסור משום שהעמדת האילן על מתכונתו חשיב אברויי אילנא (השבחתו), ולא מקרי אוקמי אילנא (שמירתו) שמותר אלא כשמציל מהפסד הבא מן החוץ (דרך אמונה שם אות ל"ד). [אך אם עושה מלאכות אלו ע"י גוי או ע"י ישראל בשינוי הקלו בילקו"י (עמ' רע"א) ובהליכות שמיטה להגר"א מלכא (עמ' מ"ג)]. מאידך בס' עוטה אור (סי' ד' ס"א ד"ה אבל) כ' שמותר לרסס האילנות להרוג התולעים שמקלקלים האילן והוא משום דסד"ר לקולא (כי הר"ש ורש"י (ע"ז נ':) כ' להתיר, ודלא כירושלמי שס"ל לאסור, משום שכל מלאכה הנעשית בגזע האילן גופא אסור אפי' לאוקמי אילנא, ורק בשרשים שיוצאים מעיקרי האילנות מותר (נר' שכוונתו לענפים). וכיון שהתולדות הם דרבנן, ודין זה פלוגתא בין בבלי לירושלמי סד"ר לקולא). וכ"כ בתפארת יוסף להקל בריסוס שלא ימות האילן. וכ"כ בס' קדושת הארץ (פכ"ב הכ"ד) שמותר לרסס לצורך הצלת העץ שלא יתייבש וכדו', ואפי' יוכל לתקן הנזק בעלות כספית גבוהה מותר. וכ' שם (הכ"א) שאין הבדל בין מלאכות הנעשות בקרקע למלאכות הנעשות בגוף העץ עצמו, שכ"ד רוב ככל הראשונים. עי"ש. ולדבריהם יהיה מותר גם לחתוך היבלת מחשש שיזיק התולעים שבו לעץ. אך לדין הפסק כאשר כתבנו.

(י). גם בספק אם יהיה הפסד כשלא ישקו את השדה, יכול להשקות לפי הצורך, אך יועץ במומחה תחילה לדעת אם הוא צורך או לאו. (שיח השמיטה פי"ח הי"ד).

(יא). באופן שבמניעת ההשקאה לא יפסד לגמרי, אלא רק יוכחש ויוגרע, יש אוסרים. (שיח השמיטה פי"ח ה"ט"ו, מדרך אמונה פ"א סקפ"ח בסופו).

(יב). מן המלאכות שאסורות בעבודות הקרקע: סיקול, חרישה, עידור, ניכוש, זריעה ונטיעה, זמירה, קצירה, זיבול וריסוס.

(יג). סיקול – אסור לפנות אבנים ועצים משדהו, ובשני תנאים מותר: א) כשאינו עושה כן לתיקון השדה אלא מפנה מפני שהוא צריך לעצים ולאבנים. ב) כשנשארים בשדה עוד אבנים להוכחה שאינו עושה כן לצורך השדה.

הלכות שביעית

יד). כשמפנה אבנים משבילים ממגרשי חניה וממגרשי משחקים, כיון שאין כוונתו למטרה חקלאית מותר באופן שניכר לרואים ששטח זה אינו משמש כגינה או שדה (תפארת יוסף זליכה, שביעית סי' רכ"ה).

טו). **חרישה** - אסור לחרוש שדהו בשביעית אך אין לוקין על החרישה (גם למ"ד שהוא דאורייתא, משום שאין לוקין על עשה), והאיסור הוא בין במחרשת יד בין במחרשת מכונה. ואם חרש שדהו בשביעית או זיבלה כדי שתהיה ראויה לזריעה בשמינית, קנסוהו חכמים שלא יזרענה בשמינית, ואם מת לא קנסו בנו אחריו, אך אם העביר ממנה קוצים וסיקל אבנים גם אותו לא קנסו.

טז). מותר לילדים לשחק כדרכם בחול לבנות ולסתור בורות, שכל זה למשחק בעלמא. (שיח השמיטה פט"ז הכ"א).

יז). **עידור** - אסור לעדור שדהו במעדר (טוריה וא"ת) להבראת האילן או להשבחתו, אך אם העידור נצרך להצלת העצים שלא יתייבשו או לפירותיהם שלא יפסדו מותר לו לעדור רק בשיעור הנצרך לקיום האילן.

יח). מותר לחפור עוגיות (ערוגות) סביב העצים כדי להשקותם (שלא יפסדו), וכן מותר לעשות תעלות מים וכן לחפור בור שיח ומערה בתוך השדה, אך לא יפזר את העפר בשדה אלא צוברו בערימה כדרך החופרים.

יט). **ניכוש** - אסור לנכש ולעקור צמחי בר להבראת האילן והשבחתו, אך אם הם פוגעים בעץ או בצמחים מותר. ועדיף לגרום להם למות מאליהם ע"י ריסוס המונע נביטה או כיסוי בפלסטיק למניעת אור השמש מהם, או ריסוס בקוטף עשבים, ואם א"א מותר לעקורם ביד, ואם א"א מותר לעקורם במעדר.

כ). **באלו המקרים מותר לנכש את העשבים**: כשמנכש סביב הבתים מחשש לשריפה או נחשים, וכן כשמנכש לצורך התקנת שביל או

מגרש חניה וכדו' מותר. וכן אם היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט עשבים ומביא לפניה לאכול. וכן אם היתה כירתו שם מלקט ומדליק (לצורך הכירה) אפילו העשבים הדקים. כללו של דבר; כל שניכר שאינו עושה לצורך השדה להכשירה לזריעה מותר, ולכן מותר ג"כ לנקות עלים וכדו' שנשרו לתוך החצר כי מוכח שעושה כן לניקיון בלבד.

(כא). זריעה ונטיעה - אסור לזרוע כל מיני זרעים וירקות, עצים ופרחים בשביעית, ושיעור הזריעה הוא בכל שהוא, שאפילו זרע חיטה אחת עבר על איסור זרוע (שנת השבע פ"ג ה"א. וכ"כ בשיח השמיטה פט"ז הכ"ג).

(כב). אסור לזרוע אפי' אם קליטת הזרע תהיה בשנה השמינית, לכן אין לזרוע אפי' ביום האחרון של שמיטה (שנת השבע שם).

(כג). מותר בשביעית לפרוש בגינה ובחצר ביתו דשא מלאכותי (סינטטי), ומותר גם לקצוץ ולסדר אותו, וא"צ לחוש למראית עין שיחשבו שזרוע בשביעית, כי אין לגזור מעצמינו גזירות של מראית עין, ואין לנו אלא מה שגזרו חז"ל. (שיח השמיטה פי"ט הט"ז).

(כד). המכסה את הזרעים בעפר הרי הוא בכלל זרוע (שנת השבע שם).

(כה). אין זורעים ולא נוטעים ולא מבריכים ולא מרכיבים ולא שותלים ולא מעבירים שתילים ממקום למקום, בין צמחי מאכל ובין צמחי סרק וכן פרחי נוי ובשמים. ואם עבר ועשה א' מאלו בשביעית מחייבים אותו לעקור, אבל הפירות לא נאסרו (כשאין בהם איסור ספיחים), ואם מת, בנו חייב לעקור (תפארת יוסף זליכה). אך הזרוע בעציץ שאינו נקוב א"צ לעקור כיון שהדבר שנוי במחלוקת אם מותר לזרוע לכתחילה, בכה"ג לכו"ע לא קנסוהו (משפטי ארץ שביעית עמ' 75. קדושת הארץ פכ"ב הל"ג, ובהע' 60).

(כו). אסור לשתול גם בעציץ בחוץ תחת כיפת השמים וכן אדניות שעל מעקה המרפסת או בגג כשהם תחת כיפת השמים, וחלים עליהם כל דיני שביעית.

(כז). בעציץ שאינו נקוב או שהוא מכוסה בפלסטיק תחתיו והוא בתוך הבית, מותר לזרוע. והמחמיר תע"ב. והשקייה מותר בשופי לפי שהיא מלאכה דרבנן. (בהשקייה הקלו להדיא בשנת השבע פ"ח ה"ט, אף שבזריעה החמירו שם בפ"ג ה"ה. ולענ"ד נראה להקל גם בזריעה כאשר כתבנו, והארכנו במקומו).

(כח). אם במניעת ההשקאה אין הפסד לפרי אלא רק איחור בזמן גידולו, אף כאשר זמן השיווק של הפרי הוא בעונה מסויימת, אסור להשקות את הפרי השקאה מרובה, ולכן אסור להשקות בהשקאה מרובה את האתרוגים (אתרוגי מים) בסוף השנה השביעית כדי שיהיה בהם שיעור ברכה לפני חג הסוכות ויוכלו לשווק אותם, לפי שהפסד הוא לחקלאי ולא לפרי (קדושת הארץ פכ"ב הכ"ז, משו"ת משנת יוסף ליברמן ח"ב סי' כ"ב). ובגוף ההלכות הרחבנו בזה, וסוף דבר נראה פשוט שאם יש לו הפסד גמור בזה, מותר.

(כט). כאשר יהיה ניתן לתקן את הנזק לאחר השמיטה (ללא עלות כספית גבוהה) וכרגע אין נזק ישיר לפירות, וכן כאשר הנזק הוא רק ליופי הפירות או לזמן הבשלת הפירות, אין לעשות אפי' מלאכות דרבנן, אבל מותר להסיר את הקוצים שסביב האתרוגים הגדלים על העץ כדי שלא יפגעו באתרוגים, וכן מותר לקשור את האתרוגים כדי להרחיק אותם מהענפים והקוצים שעלולים לפוסלם, והמחמיר לעשות כן ע"י פועל גוי תע"ב (קדושת הארץ שם הכ"ח).

(ל). מותר לכסות בשנת השמיטה זרעים וכן גידולים שונים שאין בהם איסור ספיחים בכדי להגן עליהם מהקרה בלילה או משלג וגשמים שמזיקים לפירות, וכן מותר לכסות פירות כדי למנוע ניקור ציפורים, אבל אם כיסוי הפרי נעשה כדי שהפרי יהיה מהודר יותר מבחינה הלכתית ומחירו יהיה גבוה (שנעשה ע"פ רוב באתרוג), אסור הדבר בשביעית (שם הכ"ט). ועי' מש"כ בזה בהלכות (פכ"ב ה"א).

לא). **זמירה** - אסור לגזום את העץ כדי להשביח ולהברות את האילן, וכן גיזום לשם אוורור העץ או כדי שהענפים הנותרים יצמחו יותר טוב אסור. ולכן אסור לבקש מגנן המתכוון להברות האילן שיחתוך בשבילו ענפים לסכך. [ואיסור זמירה הוא בין ביד בין בכלי. כ"כ בשיח השמיטה פט"ז הכ"ד].

לב). לדעת הגר"ח ק שליט"א יתכן שכל מלאכות שעושה לטובת הגפן הן דאורייתא ולא רק זמירה, וכשעושה כן בשאר אילנות עובר איסור דרבנן. (שיח השמיטה פט"ז הכ"ג).

לג). גיזום גדר חי לנוי מותר כיון שמוכח שעושה כן לנוי בלבד.

לד). קטיפת פרחים מותרת שאין זה זמירה.

לה). כשחותך עצים להשתמש בהם או כדי שלא יפריעו לעוברים ושבים, או לצורך סכך, אם אינו אומן - מותר, ואם הוא אומן ובעל מקצוע יחתוך בשינוי.

לו). כיסוח דשא בפעם הראשונה אסור כיון שמסייע לדשא, ואח"כ מותר כי אין כוונתו אלא לנוי.

לז). לדלל ולאורר את הדשא ע"י עקירת עשבים אסור. ובקצוות, אם הוא לנוי מותר, ולכתחילה עדיף לעשות זאת בחומר ריסוס.

לח). **קצירה ובצירה** – החילוק בין קצירה לבצירה, שקצירה הרי הוא קוצר בשביל עבודת הקרקע שיוכלו לזרוע שם, ובצירה הוא בשביל האילן שע"ז יגדל טוב יותר. וגם ביד אסור. (שיח השמיטה פט"ז הכ"ה).

לט). אין לקצור ולבצור כדרך שעושה בשאר שנים, אלא בשינוי. והשינוי צריך להיות **בכמות** שיקצור ויבצור בכמות קטנה ולא כדרך שאר שנים, וכן צריך להיות השינוי **בצורת הקצירה** (לרוב

הלכות שביעית

(הראשונים), ויש דעות שצריך לשנות גם בכלי הקצירה, וכן ראוי לנהוג.

(מ). והוסיפו חכמים לאסור גם בתלוש (שיש בו קדושת שביעית) לעשות את המלאכות כדרך שאר שנים, אלא יעשה בשינוי כנ"ל.

(מא). במקום שיש אוצר בית דין וקוצר לצורך האוצר בי"ד א"צ לשנות בכל זה.

(מב). זיבול וריסוס - אסור לזבל, לדשן, לרסס אילנות וזרעים בשביעית. וכן אסרו חכמים להוציא את הזבל שלו לשדהו בזמן שבנ"א רגילים לזבל שדותיהן מפני החשד. אך מותר לתיתו על הסלע או בחפירה עמוקה ג' טפחים, באופן שניכר שאין זה לצורך הקרקע.

(מג). מותר לזבל השדה ולרסס וכו' כדי למנוע נזקים או התייבשות העץ, ורק בכמות מינימלית מספקת לזה. **להלן מספר דוגמאות:**
(א) מריחת תכשירים רפואיים על פצע האילן מותרת אך ורק כדי למנוע נזקים.

(ב) מותר לעטוף עצים צעירים בבד או בניילון להגן מנזק שיכול לבוא ע"י קור וחום או רוח וכן כדי למנוע עיקום העץ.
(ג) מותר לתמוך ביתד עץ צעיר כדי שלא יתנועע וינזק.

(מד). **השקאה** - אסור להשקות שדות ואילנות בשביעית, וכן לפתוח את הביוב או צינור ניקוז המים לשדה ע"מ להשקותה אסור. אבל אם עושה כן כדי למנוע נזק לעץ כגון בית השלחין או אילנות שיתייבשו ללא השקאה מותר, וכן להשקות עציצים שלא ימותו מותר, ובלבד שישקם בכמות מצומצמת שלא יתייבשו, ועדיף להשקות ע"י ממטרה ולא ביד.

(מה). באופן שמותר להשקות אין להשקות את כל השדה אלא תחת האילנות בלבד, אך אם יש עשרה אילנות ויותר בשטח של חמישים אמה על חמישים אמה (כ-25 על 25 מ"ר להגר"ח נאה) מותר להשקות את כל השדה. וכן אם יש חשש שהשדה תהיה מלחה אם

הלכות שביעית

לא ישקנה מותר להשקות את כולה, וכן כשיש חשש שתהיה קשה לזריעה בשמינית אם לא ישקנה בשביעית מותר לרבדה ברסיסי מים, וכל זה הוא רק ע"י מומחה נאמן ויר"ש, וכ"ז בימות החמה אבל בימות הגשמים אין להשקות כלל, והנצרך בכ"ז להשקות יעשה שאלת אגרונום חכם ויר"ש שיבדוק כמה היא זקוקה להשקאה.

(מו). **שביתת שדהו ופועליו** - כל מה שמותר לו לאדם לעשות, מותר גם לפועליו. וכל מה שאסור לבעל השדה לעשות אסור גם לפועליו לעשות בשבילו, וע"כ אסור לגוי לעבוד בשדה של ישראל בשביעית (שנת השבע פ"ג ה"ב), כי לדעת כמה פוסקים מצווה האדם על שביתת שדהו בשביעית כשם שמצווה על שביתת בהמתו בשבת, וכשם שבשבת עובר אפי' אם אחרים עושים ה"ה בשביעית אסור אפי' לפועליו. אכן לענ"ד יש לסייג לאסור לכתחילה בלבד, דמאחר שהוא פלוגתת הפוסקים במידי דרבנן, יש להקל בשעת הדוחק באין אפשרות אחרת.

(מז). הדר בבנין משותף ואין שכניו שומרי שביעית ועושים מלאכה בחצר השייכת לכל הבנין, יש לו להסביר להם בנועם חשיבות מצות השמיטה וכו' (ולכל הפחות להשתדל שיצטרפו שכניו למכירה של הרבנות הראשית. אף שדעת רבינו שליט"א לא לסמוך ע"ז, מ"מ נראה דהא עדיפא ממה שיעשה איסור ודאי). ואם בכל זאת אינם מסכימים, יש להמנע מתשלום עבור הטיפול בגינה. ואם א"א חייב להודיע לועד הבית כי כספו ניתן עבור עבודות המותרות ונקיון הבנין. וי"א שצריך להפקיר את חלקו, וכן ראוי לעשות. (כיון שזה תלוי במחלוקת אם איסור עבודות הקרקע הוא על האדם, או שהאדם מצווה שהאדמה תשבות והוא איסור חפצא, וכיון שרבים חולקים בכך ע"כ יש להחמיר לחוש לדעות שהוא איסור חפצא. וכ"ד הגריש"א). והעיקר להמנע ממריבה כי גדול השלום.

(מח). ונכון לעשות גילוי דעת גם בתשלומי הארנונה שמשלמים בשנת השמיטה שלא יעברו למטרות גינון רק לשאר הוצאות העירייה, כגון פיתוח כבישים וכו'. ויכול לעשות את גילוי הדעת בינו לבין עצמו, ובזה אינו מסייע בידי עוברי עבירה. (הליכות שמיטה להגר"א מלכא עמ' נ"ה).

הלכות שביעית

מט). לאחר שהפקיר את חלקו בקרקע, יש כח ביד השכנים למנוע ממנו לשהות בגינה או למנוע לבנות שם סוכה בשמיטה. אולם א"צ לבקש מהם רשות, כי מסתמא אין השכנים מקפידים על כניסתו לקרקע, ורק אם הורו לצאת צריך לצאת (הליכות שמיטה עמ' נ"ה). [ובאמת שא"צ להפקיר בפני השכנים דוקא, אלא אפשר גם בפני ג' אחרים, ובזה ימנע ממנו דין ודברים עם השכנים על מהות ההפקר וכו'. גם יועיל לו שאם אחד השכנים הוא שונא דת, א"כ אנן סהדי שאילו היה יודע שהפקיר את חלקו היה מוציאו משם. ובעת שמפקיר בפני אחרים ואין השכנים זוכים באותו חלק אף אחד אינו יכול להוציאו, כי לכל הפחות חלק זה מופקר ועומד. א"ש].

נ). מותר להשאיל כלי עבודה לשכן החשוד על השביעית, וחייב לדונו לכף זכות שיעשה בהם עבודות המותרות. וכל שיש ספק אפי' מועט שמא ישתמש לדבר המותר אין להמנע מלהשאילו (ע"כ מתפארת יוסף זליכה, שביעית עמ' רכ"ד-רכ"ח). אבל אסור להשאיל לו כלים המיוחדים למלאכה האסורה בשביעית. ואם אומר בפירוש ששואל למלאכה האסורה בשביעית אסור להשאילו אפי' כלים שאינם מיוחדים למלאכה האסורה (תפארת יוסף שם, עמ' רל"ג).

ובפרקים הבאים בע"ה יתבארו פרטי הדינים.

פרק ב' – נטיעה

א. אסור לנטוע עצי סרק שאינם מוציאים פירות אפי' אם כוונתו ליצור גדר וסייג (שנת השבע שם ה"ט). (והוא מירושלמי פ"ד דשביעית ה"ד דלרשב"ג מותר, ומשמע דלרבנן אסור. וכ"פ הרמב"ם פ"א ה"ה, דאסור).

ב. לנטוע אילן סרק לצורך רפואה או לצורך זיכוך האויר, כ' מהרי"ל דיסקין להתיר ע"י גוי (הל' שמיטה אות כ"ד). ונר' טעמו כיון שאיסור נטיעה הוא דרבנן, מותר במקום צורך ע"י גוי (קדושת הארץ למהר"ד טהרני שליט"א פכ"ב עמ' קל"ז הע' ס"ו).

ג. אסור לנטוע עץ קא"ת בשביעית. (קונטרס עצי עולה להגר"י רצאבי שליט"א דף ל"ב. שנת השבע שם ה"ח. ופשוט, משום דאף שאין בקא"ת קדו"ש לרבינו שליט"א, מ"מ לא גרע מעצי סרק).

ד. מותר להניח בשביעית פרחים בעציץ מלא מים העומד בבית אף שהעלים נפתחים, כל שאין כוונתו להחזיקם בעציץ ע"מ שישרישו. (וה"ה לגבי שבת למנהגינו אין כאן משום זורע, כאשר כ' מהרי"ץ בשו"ת פעו"צ (ח"ג סי' כ"א), ובבארות משה הל' שבת (שנת השבע שם ה"י, ובהע' י"ד).

ה. אין לזרוע גם אם מתכוון לבחון ולבדוק את הזרעים או השתילים, או שמתכוון להתלמד במלאכת הזריעה (השביעית והלכותיה להגר"י יוסף שליט"א עמ' כ', ס"ב).

ו. אסור להדגים בשיעור טבע בשביעית זריעת זרעים בעציץ או נטיעת שתיל באדמה, אבל מותר להדגים זריעה בצמר גפן ומים. (אול"צ שביעית עמ' כ"ו. קדושת הארץ פכ"ב הל"א).

ז. איסור זריעה בשביעית קיים בין אם זורע ביד או זורע ע"י מכונה, ואין הזריעה במכונה נחשבת גרמא.

השביעית והלכותיה (עמ' כ' ס"ב). ספר קדושת הארץ (פכ"ב ס"ג). ומקורם מהחזו"א (שביעית סי' כ"ה אות ל"ח). וכ"כ בס' שיח השמיטה להגר"ק (פ"ט"ז הי"א) שבין בזריעה ובין בחרישה עובר גם ע"י מכונה כגון טרקטור. אך בשו"ת הר צבי (או"ח סי' ר"ח) כ' דיש לדון בדיעבד ע"י מכונה דאינו אלא גרם זריעה שאינו עושה מעשה בידיים כי אם מכוחו, ול"ד לחרישה דהחרישה גופה נעשית תמיד ע"י בקר ולא בידיים אבל זריעה שעיקרה בידיים וכעת נעשית מכוחו ולא בידיים אפשר דמותר, אבל לענין העשה דושבתה הארץ מסתבר שעובר וצ"ע ע"ש. והגר"י יוסף שם (הע' ב' וע' הערה כ"ב) העיר דא"נ דשביעית ע"י גרמא מותר, מ"מ שאני זריעה דהיא גופא גרמא ואסור רחמנא וא"כ בהכי חייבי רחמנא וכמ"ש הרש"ש (שבת ע"ג). גבי זורע בשבת ע"ש. ועוד יש לי להעיר דלכו"ע בחרישה חייבה תורה אף ע"י גרמא, ה"ה זריעה גם אם

הלכות שביעית

יהיה ע"י גרמא חייב, זולת א"נ דחרישה אינה אסורה מה"ת. אכן יש לדקדק בהערת הגרי"ץ יוסף שליט"א די"ל דבהכי חייבי רחמנא רק כשזרע בידיים אף שהזריעה נקלטת מאוחר, אבל כשעיקר זריעתו ע"י גרמא שרי, וכ"נ לחלק. וגם על הערתנו יש לדקדק ולדחות דכל מלאכה כפי רגילותה חייבה תורה ואין לדמות מלאכה למלאכה, וא"כ אפשר שיש לצרף דברי הרב הר צבי לסניף.

(ח). בס' עוטה אור (חלק התשובות סי' א' אות ו' ובהע' 1) דן אם מותר להדליק נורות בחממות של פרחים מערב שביעית, וישארו דלוקים בשביעית כדי לגרום זירוז גידולם, כידוע שהאור מזרז את התפתחות הפרחים (וה"ה בהשקאה אוטומטית מערב שביעית [א"ש]). ולהלכה נראה דכיון שלא יצא הדבר ממחלוקת, יש להחמיר כב' הצדדים לכתחילה.

שם כ' שרצו לדמות לשבת דמדליק אדם נרו מע"ש ודולק כל השבת כולה, וכן מניח קדירה להתבשל מע"ש ומתבשלת כל השבת כולה, וכ' שם שזה אינו דלא דמי לשבת שבשבת האיסור על האדם לעבוד בשבת וכשנעשה מאיליו מותר, אבל בשביעית הדין על הקרקע לשבות, וכן אמר לו הגרא"מ ש"ך זצ"ל. וכזה ממש ראיתי בס' השמיטה (להגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל). ובמנ"ח מסתפק. וכבר ראיתי כתוב כי יש בשביעית ב' דינים: א) ושבתה הארץ שבת לה' שהארץ תשבות, ב) איסור לאו דזריעה ונטיעה וכו' שהוא על האדם וא"כ בכה"ג ליכא לאו מ"מ ביטול עשה יש כאן. אכן באול"צ (שביעית עמ' קכ"ג) דייק מהרמב"ם (ריש שמיטה) שאין חיוב מצות שמיטה על הארץ אלא האיסור על האדם ומש"כ במנין המצוות שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה - לשון הכתוב הוא, ע"ש. וכ"פ בס' קדושת הארץ (פכ"ב ה"ד) והוציא מזה כמה דינים להלכה. ובס' ילקו"י (מהדורת תשע"ה, עמ' קל"ג ואילך) כתב בזה באורך הרבה נפק"מ היוצאים מחקירה זו. עי"ש. ועי' בחלק התשובות שהארכנו בזה (תשובה ב'),

(ט). אם אדם עובר דירה בשנת השמיטה, מותר לו להעביר את העציצים עמו כיון שאין מתכוון להשבחת העציץ, ומעבירו דרך העברה בעלמא ואינו מתכוון בהעברה זו לחבר הצמח לקרקע. ויש מחמירים שצריך לעטפו בניילון או להניח את העציץ ע"ג דבר המפסיק בינו לבין הקרקע (שנת השבע פ"ג ה"ו). ולהלכה יש להקל.

כי יש הרבה צדדים וצידי צדדים להקל, כי באמת אינו ודאי שתועיל לו כ"כ תוספת יניקה זו. ואף א"נ שהוא ודאי, הא הוי פסיק רישי' דלא ניח"ל בדרבנן דשרי. ואף להמחמירים בזה, מ"מ הכא הוא תרי דרבנן, שאין מלאכה זו של תוספת יניקה מדאורייתא. ועוד, שכבר הוכחנו ממשניות וראשונים בפ"ד דשביעית, שכל שניכר שאין כוונתו לצורך השבחת האילן וכו', אף שודאי ישביח האילן ה"ז מותר. ול"ד לשבת. וכ"ד הגרי"צ יוסף שליט"א בשיעורו שא"צ להחמיר בזה כלל, כי אין לדבר סוף וכגון בסוכות שבונה סוכה מעל העציצים, וכן בפירוק הסוכה. וכ"כ בילקו"י (עמ' רכ"ז ואילך). וכ"כ האול"צ (שביעית סי' ה') להקל מעיקר הדין. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ב המ"ג) שאם אין כוונתו לתועלת היניקה מותר. ושם הביא כן מהגרשז"א והרבה פוסקים. עי"ש. ועי' מש"כ בהלכה הבאה.

(י). מותר לפתוח את התריסים והחלונות של הדירה בשנת השמיטה כדי לאוורר אותה, ואע"פ שיש בדירה עציצים וצמחים והשמש

והאוויר מוסיפים להם כח לצמות, כיון שכל כוונתו היא רק כדי לאוורר את הדירה, מותר. אבל אסור לפתוח את המכסה מעל החממות שמגדלים שם פרחים כיון שכל כוונתו היא כדי שתכנס השמש ותחמם את הצמחים והפרחים יספגו אור ושמש ויגדלו טוב יותר, ונמצא עובר על איסור זורע. וכן אסור להוציא עציץ אע"פ שאינו נקוב בתחתיתו מהבית למרפסת כדי שיקבל שמש. אבל אם מוציאו רק כדי לסדר את הבית מותר (קדושת הארץ פכ"ג הל"ב). ולפמש"כ במשפטי ארץ (פ"ז ה"ד) והובא בשנת השבע (פ"ג ה"ו) בענין העברת דירה שאף כשאינו מתכוון להשבחת העציץ יש מחמירים לעטפו בניילון או להניח את העציץ ע"ג דבר המפסיק בינו לבין הקרקע, ה"ה כאן מחמירים. אך מעיקר הדין פשוט שיש להקל כאשר כתב לנכון בהליכות שמיטה (עמ' ס"ז סעיף ח') מטעם שאינו מכוון ליניקה זו, וגם לא ניח"ל (איכפ"ל) בזה, ובדרבנן מותר. ועוד, שהיא יניקה לזמן דהיא גופא מדרבנן, וא"כ יש כאן תרי דרבנן, יניקה לזמן ושמיטה דרבנן. ורק על צד היותר טוב לחוש להם וליתן פח תחת העציץ, או שיניחו בתוך שקית ניילון שחורה שלא תהיה לו אפשרות יניקה. (כי בשקופה הרי רואה פני השמש וזה מועיל לו. א"ש).

יא). נחלקו האחרונים אם מותר לזרוע בעציץ שאינו נקוב, ועוד נחלקו אם מותר לזרוע בתוך הבית או אסור גם בבית כמו בשדה. ולכן כשמצטרפים שני הדברים יחד, גידול בעציץ שאינו נקוב והוא בתוך הבית, כ' החזו"א שיש למקל על מה לסמוך. ויש שהקלו לכתחילה (ילקו"י עמ' רכ"ה). וכ"נ. וע"ע מש"כ לקמן (הי"ב).

והנה בשיח השמיטה להגר"ק (פי"ט ה"ב. וע"ע בדרך אמונה פ"א צה"ל ס"ק ק"י) כ' להקל בפשוט בעציץ שאינו נקוב והוא בתוך בית עם תקרה, גם בזריעה שהיא דאורייתא וק"ו בהשקאה בלי הגבלה, ואין נוהגים בו דיני שביעית כלל. כי אע"פ שהחזו"א כ' שהדעת נוטה להחמיר אלא שמי שסומך על פאת השלחן אין לנו כח למחות בו דיש לו על מי לסמוך, מ"מ בקונטרס של הר"ז שפירא זצ"ל (הנדפס בסוף ספר דרך אמונה, שהם פסקי החזו"א ויצא לאור בחייו) כותב להקל. מאידך בקובץ מבית לוי להגר"ש וואזנר זצ"ל (פ"ה ה"ג) כ' שבעציץ שא"נ בתוך הבית יש להמנע מזריעה ושאר מלאכות דאורייתא. וכ"כ בס' מנחת איש (לנכד תלמיד החזו"א הגר"י שפירא זצ"ל, ושם מובאים פסקי החזו"א מתלמידיו, עמ' ס"ז הע' 154) בשם הגר"נ קרליץ שלא הקל החזו"א למעשה בזריעה שהיא דאורייתא, ונראה שלא הקל החזו"א אלא כמושבים וכדו' שהוא שעת הדוחק לצורך מסחר, בזה הקל בעציץ שא"נ בבית, אך בבתיים פרטיים שאין זה שעת הצורך לא הקל החזו"א בזריעה. ע"ש. וא"כ הרי שלך לפניך דאף בדעת החזו"א שהוא המחמיר ביותר בזה איכא פלוגתא אם הקל בזריעה שהיא דאורייתא. א"כ בהשקאה שאינה אלא מדרבנן לכו"ע מותר, וכמש"כ להדיא במנחת איש שם (פ"ג הלכה קכ"א). ואף גם בזריעה מן הדין יש להקל וכנ"ל. וכ"כ בקובץ דבר השמיטה של בד"ץ העדה החרדית תשפ"ב (עמ' 79, פ"ז ה"ד) שעציץ שאינו נקוב בבית אין בו דיני שביעית, ויש מחמירים גם בעציץ שאינו נקוב בבית. ע"ש. הרי דבסתמא פשיטא להו להקל גם בזריעה דאורייתא. וכ"ד ויה"פ הספרדים להקל בפשוט בכה"ג.

יב). יסוד המח' בדין זריעה בבית היא מן הירושלמי (פ"ק דערלה) דבמעשר דכתיב "שדה" ("היוצא השדה שנה שנה"), הזורע בבית פטור מן המעשר. בערלה שכתוב "ארץ" ("כי תבואו אל הארץ

ונטעתם") אפי' בבית חייב דלא דוקא שדה. ובשביעית שכ' שדה ("שדך לא תזרע") וכתוב ארץ ("ושבתה הארץ") מסתפק הירושלמי אם הזרע בבית עובר בלא תזרע ויש בו כל דיני שביעית, או לאו. ולא נפשט הספק. [צל"ע דכיון שבתורה כ' להדיא גם ארץ יש לאסור גם בבית דמהכ"ת להקל, שוב זכינו וביארנו זה הענין באורך בתשובה לבאר ספק הירושלמי בג' דרכים ומזה באנו אל הדין אם הוא איסור חפצא או איסור גברא, עיי"ש. (א"ש)]. ומתוך זה נחלקו האחרונים לדינא, לד' פאת השולחן יש להקל משום דשביעית בזה"ז דרבנן וסד"ר לקולא, אך החזו"א פסק להחמיר משום שדעת הרמב"ם (בפ"א ממעשר ה"י) שמדרבנן חייבים במעשר גם בבית, ודלא כהירושלמי הנז"ל, ולפ"ז כ"ש בשביעית דיש להחמיר ע"ש. ועוד הוכיח כן בעטה אור (סי' ו'), להדיא גם מס' מנחת שלמה (סי' נ"א סק"ז) להגרשז"א. וכן בס' שם טוב על הרמב"ם שם כ' מדשתיק הרמב"ם מספק הירושלמי וסתם דבריו, משמע דס"ל דיש להחמיר גם בבית. אלא ששוב פקפק על הוכחה זו האחרונה מהרמב"ם בס' ע"א בהע' 1 דכיון שאין נפק"מ לדינא דשביעית דרבנן ודאי נוהגת גם בבית, ונפק"מ רק לענין דין תורה למלקות, לכן שתק הרמב"ם, ול"ד למעשר שהביא הרמב"ם שבבית פטורים מדרבנן וחייבים מה"ת דשם יש נפק"מ בזה"ז. [וצל"ע דהא לפאת השולחן מותר לגמרי (א"ש)]. וכמה פוסקים כ' להקל, כ"כ הגאון חזו"ע (שביעית עמ' קמ"ט ד"ה מסקנא) והאריך והרחיב כיד ה' הטובה עליו וכדרכו בקודש לבסס ההיתר על אדני אר"ש. וכ"כ בס' השמיטה להגרי"מ טיקוצינסקי (עמ' ט"ז, פ"ג ה"ה). וכ"כ בס' קדושת הארץ (פכ"ג ה"ל, עמ' קנ"ב).

(יג). כאמור לעיל (ה"י) מן הדין אפשר להקל בעציץ שאינו נקוב והוא בתוך הבית לזרוע בו וכו', וק"ו להשקותו שאינו אלא מדרבנן. והחפץ להחמיר ע"ע בזריעה שהיא דאורייתא תע"ב. אבל בהשקאה א"צ להחמיר (כמש"כ בשנת השבע (פ"ח ה"ט) להקל להשקותו בפשוט).

ודע שבעציץ נקוב והוא בתוך הבית, כיון שהוא על המרצפות, הרי המרצפות מפסיקות היניקה וחשוב כעציץ שאינו נקוב, ומותר להשקות כרגיל. וכן לזרוע מעיקר הדין וכו"ל. וכ"ש כשהוא בקומה גבוהה.

בדין זריעה בעציץ נקוב ואינו נקוב הגרי"מ טיקוצינסקי בס' השמיטה (עמ' ט"ו הע' 1) כ' די"ל דעציץ נקוב אינו מדאורייתא אלא מדרבנן לפי שהתו' אסרה שהארץ תיעבד ולא קאי האיסור על האדם שלא יעבוד את האדמה, ול"ד לשבת שהאיסור על האדם. לפ"ז בעציץ שאינו עובד את האדמה קרקע עולם, מותר מדאורי'. וא"כ י"ל דעציץ שאינו נקוב שאין לו שייכות ויניקה ג"כ מהאדמה יהיה מותר אף מדרבנן, ע"ש. ומ"מ לא מלאו לבו להקל לגמרי, רק אם העציץ שאינו נקוב בבית כ' שיש להקל וכעין דעת החזו"א זצ"ל (רק שהחזו"א סייג דבריו שהמקל יש לו על מה לסמוך). ולענ"ד קשה להקל בעציץ נקוב (שאינו בבית) מסברא כי אמנם במקורות לא מצינו איסור בשביעית רק בשבת, מ"מ אין סברא גמורה לחלק ביניהם כי אף שאינו קרקע עולם מ"מ אף זה בכלל הארץ ובפרט שיונק מן הארץ ומהיכן נלמד שרק קרקע עולם הוא בכלל הארץ. ומ"מ בעציץ שאינו נקוב יש להקל יותר בצירוף סניף אחר. והחזו"א זצ"ל כ' שאין מקור בש"ס

שגזרו על עציץ שא"נ בשביעית, ואפשר שלא גזרו משום חיי נפש. ובכ"א בשדה אין להקל, שאין זה בגדר ספק לומר בו סד"ר לקולא, ורק בבית אין למחות ביד מי שמקל בו, וגם בזה הדעת נוטה להחמיר. ע"ש. ובקובץ מבית לוי להגר"ש וואזנר (פ"ה ה"ג) כ' שבעציץ שאינו נקוב אסורות המלאכות בשביעית מדרבנן, ע"ש. ומשמע שבנקוב אסורות המלאכות מדאורייתא, ע"ש. ומשמע שדימה זאת לשבת ממש. ולענ"ד חידוש זה קשה לאמרו באין מקור ברור בשביעית. - וכבר כתבנו שלהלכה אפשר להקל מדינא בעציץ שאינו נקוב בבית, ואף בשדה יש לצדד להקל. **וכן מוכח** משו"ת מהריט"ץ החדשות (סי' קכ"ט) להתיר להשקות עציץ שאינו נקוב שאין בזה דיני שמיטה כלל, ששם יצא לדון ולבאר ענייני הזרעים אשר זרעו בעציץ נקוב, אם יכולים להשקותו בשביעית, דחזינא הני נשי נהיגי בהו היתרא וכמדומה אין להם על מה שיסמוכו וכו' ע"ש שבא מדין ספיחין. ומה לו לדון על עציץ נקוב בדוקא, אלא דס"ל דבעציץ שאינו נקוב אין בו דין שמיטה כלל ולא ספיחין. (ואין לומר דרק בהשקאה הקל, כיון דלא מספקא ליה מילתא כלל, דאילו מספק"ל שייך לומר שהקל במלאכות דרבנן ולא בדאורייתא.

ועוד, שהעיקר חסר מן הספר והו"ל לבאר לנו כיאות). ולא ראיתי מי שהקדימני בראיה זו. **ועוד אמינא** בהא בהקדם מה שנסתפק הירושלמי (פ"ק דערלה) דבמעשר דכתיב שדה, הזורע בבית פטור מן המעשר, בערלה שכתוב ארץ אפילו בבית חייב דלאו דוקא שדה, בשביעית שכ' שדה וכו' ארץ מסתפק הירושלמי אם הזורע בבית עובר בלא תזרע ויש בו כל דיני שביעית או לאו, ע"ש. ותמוה מאד דכיון שכתוב בתורה גם ארץ וגם שדה יש להחמיר בכל, שהרי שניהם נכתבו. **ונראה** דהנה בלאו אמרה תורה "שדה" (שדך לא תזרע), ובעשה אמרה תורה "ארץ" (ושבתה הארץ), והנה ודאי שהתורה לא תסתור עצמה, וא"כ י"ל בתרי אנפי. **חדא**, דהתורה כתבה ארץ בעשה ללמד שהעשה מחמיר יותר שאפילו בארץ (היינו בבית) אסור. א"נ שאף בארץ יהיה לאו, והארץ מגלה על השדה, ומאי דכתיב "שדה" לישנא דאינשי נקט. (ע"י תענית יז: הענק תעניק דברה תורה כלשון בני"א, וע"ע ב"מ לא: ועוד). **או דלמא** לאידך גיסא דבית מותר גמור, ומאי דכתבה תורה בעשה "ארץ" משום דקרקע עולם היא, ולפיכך א"א לכתוב שדה דכל הארץ צריכה להיות מושבתת. ולפי זו הדרך בירושלמי הרי ושבתה הארץ הוא דין על הקרקע ויש לחלק בין העשה ללאו, וכמש"כ המנ"ח והגרי"מ טוקצינסקי. דא"נ שהכל הוא על הגברא הדרא קושיא לדוכתה בסתירת התורה וביאור הירושלמי.

א"נ י"ל להצד דארץ ל"ד ובית מותר, דפי' ושבתה הארץ "ואז תשבת הארץ" ואין כאן עשה כלל. ולפ"ז בהא גופא מספק"ל להירושלמי אם יש עשה על הארץ או שאין דין על הארץ רק על הגברא. אבל אם יש עשה על הארץ פשוט שכל קרקע עולם בכלל, ואפילו הוא בבית אסור לצד זה.

אבל א"נ דאין מצוה כלל על הקרקע רק על האדם, א"כ פשוט שנלך על השדה שהוא עיקר הלאו, דהא ושבתה הארץ אינו עשה אלא תוצאה ללאו, שממילא תשבות הארץ. ומאי מספק"ל להירושלמי לאסור בבית. וא"כ לא נוכל להקל בנפק"מ היוצאת מזה הדין שנאמר דהמצוה על הגברא. מיהו כיון דהוא ספק הירושלמי הדרינן לכלל סד"ר לקולא.

וא"נ דיש רק דין על הארץ אפילו בלאו, ולישנא דשדך לא תזרע הוא תוצאה, ופי' שלכן לא תזרע את שדך, בזה יש לנו ג"כ לבאר ספק הירושלמי אם העיקר הוא הארץ דזה עיקר התורה לומר ושבתה הארץ והלאו הוא תוצאה, ולכן בבית ודאי אסור, א"ד משום דארץ הוא קרקע עולם נקט ל' ארץ וכמש"כ לעיל.

ומעתה תראה דעציץ נקוב בבית הוא תרתי דסתרי כי אם נחמיר בעציץ נקוב נקל בבית, ואם נחמיר בבית נקל בעציץ נקוב. כי בעציץ נקוב אין טעם להחמיר א"כ נאמר דהמצוה על האדם וכמש"כ הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל, ואם המצוה על האדם הרי "שדה" עיקר כמש"כ לעיל וא"כ יש להקל בבית. זולת א"נ דעציץ נקוב הוא כקרקע עולם, אך בעציץ שאינו נקוב בכ"א לא נוכל לומר כן.

ומש"כ שהמרצפות מפסיקות היניקה, הנה ידוע מש"כ בשבט הלוי (חלק ו סימן קסז) וז"ל: "ודע דמש"כ החזו"א (סימן כב ס"ק א) שם, "וכ"ש בעומד על רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ", אין כוונתו רצפה הרגילה שלנו שקוראים באלאטען (בלטות), דבדידי היה עובדא עם הגאון חזון איש זה לי שלשים שנה, שדעתי היתה אז שרצפה הרגילה הנ"ל הוי כאבן ומפסקת בין עציץ לקרקע, ונקרא לעולם אינו נקוב, והחזו"א התווכח אתי ואמר דרצפה זאת אינה מפסקת והעציץ יונק מבעדה מן הקרקע. ושוב אחרי זמן הרימותי עציץ כזה ואבן הרצפה מן הקרקע, וראיתי

הלכות שביעית

ברור שכנגד נקב העציץ היה חלול כמו נקב באבן הרצפה על השכבה העליונה, וניכר לעינים שזה מכח משיכת קרקע העציץ על ידי נקב שלו ואין האבן מפסיק, ואמרת ברוך שבחר בחכמים ובמשנתם. ועל כרחנו מה שכתב החזו"א דכל שכן בעומד על רצפה של אבן, רצונו לומר אבן ממש, אבל אבני רצפה דידן אינם מפסיקים. עכ"ל. וכ"כ בקובץ מבית לוי (פ"ה ה"ד) והגר"ח בשיח השמיטה (פ"ט ה"ז) שיונק דרך המרצפות, ואפילו בקומה גבוהה.

אולם המוחש לא יוכחש כי בריצוף של היום ודאי שאין יניקה כלל, מאחר שהחומר אטום ויש ציפוי של שיש כמעט 1 ס"מ מעל הבלאטה, וכמו שאמר הגר"מ לוי זצ"ל, ונדפס בס' משה ידבר (עמ' פ"ח, נדפס בסו"ס קדושת שביעית). וכן שמעתי מהגר"א אבוטובול שליט"א דכיון שיש חול ים שאינו מגדל כלל כידוע, ומעל זה טיט, ומעל זה המרצפות וגם הם אטומות, ודאי אינו יונק כלל. עכ"ד. וק"ו בקומה גבוהה שודאי אינו יונק כי מתחת המרצפות יש חול ים בלבד וא"א לגדל שם כלל, וכמש"א הגר"מ לוי (שם עמ' צ' אות ט"ז). [אבל בקומה ראשונה א"נ שהמרצפות אינן מפסיקות יש לחוש שיונק מהקרקע שלמטה ולא מהחול העליון, עי"ש. אך כבר כ' שם שודאי שהמרצפות שלנו מפסיקות בכירור].

יד). בדין חממות נחלקו בזה גדולי הדור, לד' הגרשז"א במשפטי ארץ (שביעית עמ' צ"ט) אסור משום שהוא דרך גידולו, וכ"כ בשו"ת מנח"י (ח"י סי' קט"ז) ובאול"צ (שביעית עמ' כ"ז). אך דעת הגרע"י (ביבי"א ח"ט יו"ד ססי' ל"א, ובחזו"ע שביעית הנדמ"ח עמ' קמ"ד ס"ג) להקל בחממות. והגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קנ"ח אות ז') סייג דוקא בעציץ שאינו נקוב וכמו שהביא כל השיטות הללו בס' קדושת הארץ (עמ' קנ"ב הע' 41).

ולפי כל האמור לעיל (ה"י ו"ב) הנה חממות מכוסות וגם יש מצע מתחתיהן, דינן כעציץ שאינו נקוב, לפ"ז מעיקר הדין לרוה"פ יש להקל דהוי כעציץ שא"נ בבית.

אך בעוטה אור (סי' ו') נטה קו וכ' דיש להחמיר בחממות מכמה טעמים: א) אם אמר החזו"א בעציץ שא"נ בבית שאין למחות ביד המקילין, מ"מ אין לנו לעודד את המקילים ע"י שנתיר את גידוליהם ונאמר לכל "יאכלו ענוים וישבעו". ב) יש חשש לאיסור ספיחים דלהרמב"ם כל דיני שביעית נוהגים בבית שזה כולל איסור ספיחים כי בד' שדות אין איסור ספיחים כי אדם לא יבוא לזרוע משום שבכולם יש לו הפסד וקלקול לזרוע; בשדה ניר - מקלקל הניר, בשדה זרועה - מקלקל הזרע שזרוע, בשדה כרם - אוסר כרמו, בשדה בור - יש בה טרחה גדולה לזרועה או משום שאין פירותיה נשמרים או רחוקה מן הישוב ולא כדאי לטרוח כ"כ, אבל בעציץ שאינו נקוב שאינו מפסיד כלום אם יזרע בו ואדרכה זורעים שם כל ימות השנה, ודאי גזרינן איסור ספיחים. ג) בירקות שהדרך לגדל בחממות י"ל שאין לפטור מצד "בית" די"ל שטעם מה שלא חייבה תורה אלא בשדה הוא משום שהבית הוא לרועץ לגידולים, א"כ בחממות שהדרך לגדל בהם יש לאסור גם בבית [ואמנם בירקות עלים אמר הגר"מ גרוס שליט"א שאינם עולים יפה בחממות ורק בגוש קטיף מגדלים בשביל למנוע תולעים מהם, מ"מ בשאר ירקות כגון עגבניות, מלפפונים, חצילים וכדו' יש לחוש]. ד) גם למה שאמר לו הגריש"א זצ"ל שמוכרים הכל לגוי והגויים עובדים שם ע"כ אין לחוש בזה לגזירת ספיחים. מ"מ כיון שהחממות בפיקוחם של הישראלים ואין הגוי יכול למנעם מלזרוע, אכתי יש כאן גזירת ספיחים כי עלולים לזרוע. ומכ"ז הסיק שהמחמיר לנהוג ק"ש בירקות אלו תע"ב.

ויש להשיב על טענותיו של מו"ר שליט"א אחר הקיד"ה חמש מאות; א) רוה"פ מקילין אף לכתחילה בעציץ שאינו נקוב בבית, ודלא כהחזו"א שכ' שרק אין למחות ביד המקילין. ב) לפי הנז"ל אין לחוש לאיסורי שביעית בכלל ולאיסור ספיחים בפרט, שכן אין דיני שביעית נוהגים כלל בעציץ שא"נ בבית והוא מותר גמור לרוה"פ. ולדעת הרמב"ם עי' להלן. ג) בית שהתירו אי"ז משום סברא שהבית הוא לרועץ לגידולים (כי אפשר שנמצא גידולים שיפים גם בבית),

הלכות שביעית

אלא מגזזה"כ הוא שבשדה אסור ובבית מותר, והרי ראינו שהכל מגזזה"כ שהרי במעשר פטור ובערלה חייב ובשביעית ספק ומאי שנא? אלא הכל גזזה"כ. וכ"כ בחזו"ע, ובשמע שלמה ח"א סי' ז', ועוד (אף שלדעת החזו"א ועוד אין זה מטעם גזזה"כ, מ"מ ש כאן כמה צירופים ובמילתא דרבנן). ד) לרווחא דמילתא שהכל נמכר לגויים והגויים עובדים שם והזרע שלהם, אין לחוש לספיחים. שאף אם לישראל יש אפשרות לזרוע שם סו"ס אין שם ישראל עליו אלא שדה של גוי הוא, ואין לחוש בזה. וודאי ימצא שבשדה של גוי ממש שהוא מכיר ומוקיר ישראל, וחבירו הישראל זרע שם מפעם לפעם ואף בשביעית יכול לזרוע שם, הכי נאמר שגם בזה יש איסור ספיחים הא ודאי ליתא דסו"ס שדה של גוי הוא ואין לגזור, ובכה"ג אמרינן לא פלוג רבנן. ובפרט דמידי דלא שכיחא כה"ג לא גזרו. וק"ו לפי מה שצירף שם עוד דגוש קטיפה הוא ספק אם היה בו כיבוש עולי בבל יעויין שם (אות ח'), נר' שודאי אין להחמיר בזה יותר. וע"ע בס' משה דבר להגר"מ לוי זצ"ל (פ"ה אות כ' עמ' צ"ב, נדפס בסו"ס קדושת שביעית) שהקל בפשוט מילתא בטעמא. וע"ע יבי"א (ח"ט יו"ד סי' ל"א).

ולדעת הרמב"ם כ' בס' שנת השבע (פ"ג ה"ה, ובהע' ח') "אסור לזרוע או לשתול בין בשדה ובין בבית בין בעציץ נקוב ובין בעציץ שאינו נקוב שכן נראה מסתימת הרמב"ם שאין לחלק כלל בזה ע"ש (פ"א ה"ה). ולפ"ו ק"ו שאין לזרוע ולעבוד בגידולים שבחממות שגידולם יפה" ע"ש. ולענ"ד אין לנו להביא ראי' מסתימת הרמב"ם אלא על בית שנדון בירושלמי, אבל עציץ שאינו נקוב שאינו מבואר כלל בשום מקום בחז"ל ואפי' לא בראשונים אין לנו להוכיח מהרמב"ם, כי לא זכר דינים שאין מבוארים בש"ס, וז"פ. וא"כ יש לנו עדיין ב' סניפים להקל: א) עציץ שא"נ. ב) שנמכר לגויים והם עובדים שם.

ואעיקרא בגידולי בית כ' הגרש"מ עמאר שליט"א בשו"ת שמע שלמה (ח"א סי' ז') דאף דעת הרמב"ם לפטור בשביעית גידולי בית, ומה שלא הביאם משום דסד"ר לקולא. ועי' בשו"ת בית נאמן (ח"א סי' ט"ז חיו"ד עמ' של"ז, ובהע' 3) ע"ש. וצ"ע לדידי דהא ברמב"ם (בפ"א ממעשר ה"י) כ' להדיא לחייב מעשר מדבריהם אף בבית דפשיטא לירושלמי דפטור, וא"כ כ"ש בשביעית דהוא ספיקא שיתחייב לכה"פ מדבריהם.

ומאחר עלות הני מילי יש לי לפקפק על חומרתם הגדולה בשנת השבע שם, כי אף שנאמר דמשמע מהרמב"ם לאסור גם בבית משום ספיקא (מה דלא משמע ליה להגר"ש עמאר בשו"ת שמע שלמה ח"א סי' ז' ועוד), ואף שנאמר דמשמע מהרמב"ם לאסור גם בעציץ שאינו נקוב (מה דלא משמע לי כדלעיל בסמוך), מ"מ בהצטרף שניהם מאן יימר לן לאסור כולי האי?! [והא היינו טעמא דאמרי' ס"ס אף כשמרן פסק בשני הספקות להחמיר, דאפשר בהצטרף ב' הספקות יודה להקל וז"פ].

ובעיקר מאי דפשיטא להו דמשמע מהרדב"ז שם להחמיר בעציץ שאינו נקוב, לא ידענא מהיכא משמע להו, דהא לי שנא דהרדב"ז שם יורה להיפך. דכ' הרמב"ם (פ"א ה"ו) ואין בודקין את הזרעים (לראות היצלחו לזריעה) בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים שאין הדרך לזרוע שם, וכ' עלה הרדב"ז שם "כל' רבינו. ובתוספתא שלנו (פ"א ה"ב) שנויה בטעות ובעי תרתי בעציץ מלא גללים, אבל גללים בקרקע או עפר בעציץ לא, ומסתברא דאפי' בעציץ נקוב [נמי בודקין את הזרעים] דלא החמירו כ"כ", עכ"ל. א"כ אדרבה חזינן בדבריו קולא דאפי' בעציץ נקוב דחמיר טפי בודקין, א"כ י"ל דבעציץ שאינו נקוב דקיל טפי נמי זורעין. וארווחנא בהא שלא נעשה מחלוקת בחינם בין הרדב"ז למהריט"ץ שהובא לעיל (בהע' להלכה י"ב). ואין הכרח למה שהבינו כנראה בס' שנת השבע שכוונתו שהרמב"ם מיירי בכל אופן בין נקוב ובין שאינו נקוב, אלא בנקוב מיירי ובאינו נקוב לא מיירי, וא"כ אפשר דאפי' לזרוע נמי אפשר.

ועוד חזינן מיני' דבהצטרף ב' קולות יש להקל. א"כ בכה"ג בהצטרף ב' קולות גדולות, חדא שהוא עציץ שאינו נקוב ועוד שהוא בבית, יש להקל טפי לזרוע נמי לכתחילה, ואמנם בחסדי דוד על התוספתא שם כ' על הא דבודקין אותו בגללים בזה"ל, "ובעציץ פי' בגללי בקר. ומ"מ נראה לענ"ד דהיינו דוקא בעציץ שאינו נקוב דאטו בעציץ נקוב הרי יונק מן הארץ, ותנן בעלמא (דמאי פ"ה מ"י) דהרי הוא כארץ. וכפי אשר הגהתי כ"ה בירושלמי (פ"ד ה"ד), וכ"פ הרמב"ם (פ"א ה"ו). ואחר כתב: "מצאתי שם להרדב"ז ז"ל שכ' וז"ל: ומסתברא דאפי' בעציץ נקוב דלא החמירו כ"כ, עכ"ל. ומאחר שסברת הרב היא כן דעתי בטלה אצלו", עכ"ד. הרי שאף שרצה להחמיר מ"מ סוף דבר ביטל דעתו מפני דעת הרדב"ז דפסיק ותני דבעציץ נקוב דוקא יש

הלכות שביעית

להחמיר, וכן הסכים להקל בשיירי מנחה שם. ואף אם נחשיבנו לספק בדין, מ"מ יש כאן כמה ספקות להקל וק"ו דשביעית בזה"ז דרבנן וסד"ר לקולא.

ומ"ש בשו"ת נחפה בכסף (סי' ה') דדוקא בעציץ שאינו נקוב קאמר דבודקין, דאי בנקוב הוי שרי במלא גללים הא כיון דהוי נקוב יונק מן הקרקע ואסור וכו' ע"ש. כבר השיגו בס' מעשה רוקח על הרמב"ם (שם) שאין זה הכרח כלל, דיניקה מן הקרקע לא נאסרה ולא עבודת קרקע היא, ואדרבה סתם עציץ נקוב הוא כדי שיצאו ממנו המים המיותרים כנוהג שבעולם, אלא דמשום היכר וזכרון לשביעית לא רצו להתיר במלא עפר והצריכו שינוי (שיהיה ג"כ מלא גללים) ע"ש. חזינן דמדינא לדבריו ה"י מותר גם בעפר אלא שהחמירו בזה משום היכר וזכרון לשביעית, הרי דרוה"פ ס"ל להקל בכה"ג.

ובחממות נוסף גם הוא שגויים עובדים שם והכל נמכר לגוי והרי אין קדושת שביעית בפירות גויים לד' מרן הב"י כמ"ש בס' השביעית והלכותיה (עמ' נ"ו בהערה), וכ"כ הגר"מ מאזוז בשו"ת בית נאמן (ח"א, סי' כ"ה) באורך וברוחב בלב ובדעת רחב, וכ"פ מורינו הגר"י רצאבי שליט"א כמרן וקדושים שעמו. וכ"פ בקובץ דבר השמיטה של בד"ץ עדה החרדית תשפ"ב (עמ' 78, פ"ו ה"א) בפשוט שאין עליהם כל דיני שביעית ופטורים ממעשר, כמו שנהגו מימי מרן הבית יוסף זצ"ל. (ורק אם נגמרה מלאכתם בידי ישראל, כגון זיתים ועשאן שמן או ענבים ועשאן יין, צריכים להפריש תרו"מ בלא ברכה, עי"ש ה"ב). וכן הסכים שם הגר"י פישר זצ"ל (בעמ' 81) שכן דעת רוב הראשונים עי"ש. וכן מנהג ירושלים פשוט גם בין האשכנזים. ורק בב"ב נהגו להחמיר בזה ע"פ הוראת החזו"א זצ"ל.

ובחממות שלא נמכרו לגוי כ' בס' קדושת הארץ (פ"כ הכ"ט) דאין בהם איסור ספיחים, ומ"מ לא יקלו שם במלאכות דאורי' רק במלאכות דרבנן, ע"ש. אמנם מעיקר הדין גם בזה יש להקל.

טו). גידולי מים מותרים בשביעית כי "ושבתה הארץ" כתיב ומים אינם בכלל ארץ, והמחמיר תבוא עליו ברכת טוב. [וכן בגידולי 'צמר סלעים' מותר לפי מה שנתבאר בשו"ת בית נאמן להגר"מ מאזוז שליט"א (ח"א סי' י"ט) שההתייחסות אל הצמר סלעים מבחינה כימית הוא כמו אל אמבטיית מים, וא"כ הסלעים נשתנו בטבען ובמהותן ופנים חדשות באו לכאן. וכן הסכימו שם לדעה אחת הני תרי צנתרי דדהבא הגר"מ מאזוז והגר"ש עמאר שליט"א שברכתם שהכל ע"ש].

וזה דלא כמ"ש בס' דיני שביעית משמו של החזו"א שגידולי מים אסורים בשנת השמיטה. ולכן לדעת האוסרים לזרוע בעציץ שאינו נקוב אפי' בבית, יש להמנע מלהניח גרעין של פרי (כגון גרעין אבוקדו) בצנצנת מים, ע"ש. שכן העד העיד בנו האיש הגרבי"י זילבר בס' הלכות שביעית (ח"א עמ' כ"ה) שהגאון חזו"א זצ"ל פסק שמותר לזרוע גידולי מים. ונר' שאין כאן סתירה בד' החזו"א אלא דמה שהקל בגידולי מים היינו כשהם בבית, ומה שאסר היינו כשהם בחוץ, וכמו שכ' בדרך אמונה (צהה"ל ס"ק ק"י) "ושמענו שהורה ג"כ החזו"א להקל בגידולי מים שבברכות תחת קורת גג ומחיצות לזרוע שם" [דהוי כעציץ שא"נ]. וכ"פ הגר"מ טיקוצינסקי זצ"ל בס' השמיטה (ח"ב עמ' ק"ד) להקל בגידולי מים. וכ"פ בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' י"ב), וכמבואר בס' השביעית והלכותיה (עמ' כ"ג הע' ז'). ואין לדמות שביעית לשבת שפסק הרמב"ם (פ"ח משבת ה"ב) שהשורה חטים ושעורים במים ה"ז תולדת זורע, וכ"פ השו"ע (סי' של"ז סי"א). דבשביעית שדה וארץ כתיב בקרא.

וההכרח לזה מדאיתא בתוספתא (פ"א הי"ב) ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית. וכ"ה בירושלמי (פ"ד ה"ד). ופירש הר"ש סיריליאו על הירושלמי ששורין אותם בשביעית במים כדי לזרען למוצאי שביעית, ושכן פסק הרמב"ם (פ"א ה"ו). וכ"כ בס' מעשה רוקח על הרמב"ם שם להדיא וז"ל: "ובפ"ח דשבת ה"ב פסק דהשורה חטין ושעורין במים חייב משום זורע, ע"כ, והכא התירו מפני שאינו עבודה בארץ. תדע דלקמן (הי"ג) אסר החורש

בשביעית כדי שיהא יפה לזרעה למוצאי שביעית, ומאי שנא משריית זרעים, אלא ודאי כמ"ש. עיין מ"ש בחיבורי חלק ראשון שם בס"ד, עכ"ל. הרי שלך לפניך דגידולי מים לא נאסרו כלל ועיקר. ואמנם יש לדון בדימויו די"ל דלא דמי לחרישה שמהות החרישה שוה בכל ענין וכוונתו בכל אופן לחרישה, אבל כאן אין כוונתו לזריעה כלל רק לרכך את הזרעים בלבד וא"כ אין כאן "זורע" כלל. וי"ל שכך הבין במנחת יצחק על התוספתא שכ' "שורין אותו בשביעית כדי שיהיו יפים לזריעה למוצאי שביעית דאין זה חשוב עבודה". וכ"כ בס' פני משה על הירושלמי שם (פ"ד ה"ד) "שאיין זה עבודה". וכ"כ הגר"ח שליט"א בביאורו לירושלמי "שאיין זה עבודה", ע"ש. והיינו שאין זה חשוב לזריעה כלל. מ"מ אף לדבריהם אין גילוי שזריעה במים חשובה זריעה, וא"ת דמדהתירו שרייה בלבד במים משום שאי"ז עבודה משמע שזריעה גמורה במים אסורה, י"ל ע"פ מש"כ מהר"י קורקוס והובא בחדסי דוד על התוספתא שם "דר"ל משיירין בקרקע שם שכן דרך שמניחים אותם שם עד שיהיו ראויים לזריעה" ע"כ. א"כ מה שהוצרכו לטעם דאין זה עבודה משום דס"ל שהיו שורים הזרעים בקרקע ולא במים ולפיכך הוצרכו לטעם שאין זה עבודה, אבל אם היה במים היה מותר אף לזרוע. ועי' להגר"מ טיקוצ'נסקי. ולדברי מעשה רוקח שהיה במים, הרי הוזה זריעה לריכוך. ואפשר משום שלא היו רגילים אז לזרוע במים (עי' בשו"ת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם סימן אלף תרי"א, הובא במנו"א ח"ב עמ' פ"ו). ע"כ ס"ל שכתבה התוספתא ריכוך, ואה"נ שה"ה זריעה. עי"ל עפ"ד החיד"א במח"ב (או"ח סי' של"ו אות ט'), (והביאו הרב מנוחת אהבה ח"ב פ"ג עמ' פ"ז) שכ' שאין שורין את הזרעים במים בשבת, לפי שצומחים במים, (ולא רק מתרככים ומתכשרים לזריעה בקרקע אח"כ). וכ"כ ברש"י זבחים (צד): "דמיקדח - צומח במים, והו"ל זריעה". עי"ש. וכן מצא בפ"י קדמון ממצרים על הרמב"ם (פ"ח משבת ה"ב) שכ' בשם רבינו שמואל ראש הישיבה וז"ל: "כששורין הזרעים במים זמן רב יתרככו ויצמיחו, ויצא להם כמו יד". עכ"ל. ולפי כל האמור השרייה בשבת היא זריעה גופא, ולכן חייב בשבת. ובשביעית מבואר שיותר לשרות במים אע"פ שהיא גופא זריעה, מוכח דגידולי מים מותר בהחלט. וכ"כ להדיא מהר"י קורקוס בתשובה כת"י שהביאה הגאון חיד"א בספרו מחזיק ברכה (שם או"ח סי' של"ו אות ט') שכ' אהא דכ' הרמב"ם (פ"ח משבת ה"ב) "השורה חטים ושעורים וכיו"ב במים הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא" - "ואע"פ שבהל' שמיטה ויובל (פ"א ה"ו) כ' (הרמב"ם) גבי שביעית "שורין את הזרעים בשביעית" (והבין מהר"י קורקוס ששורין אותן במים). ומקורו מתוספתא וירושלמי פ"ד דשביעית. לק"מ, דגבי שביעית על עבודת קרקע קפיד קרא דכתיב "שדך" לא תזרע, וכל מה שאינו עבודת קרקע אינו אסור בו. אבל בשבת דאמלאכה קפיד קרא שצריך שנשבות אנחנו ממלאכה, ולכך כל שהוא זורע אפי' שלא יהיה בקרקע, אסור, וזורע מיקרי". עכ"ל. [דס"ל ששורין את הזרעים לא בשביל לרככם, אלא דהיא גופא זריעה וכמ"ש רבינו שמואל ראש הישיבה]. והרי להדיא דגידולי מים מותר בפשוט. [וכ' עלה החיד"א שנראה שלזה כיוון מרן ז"ל, עי"ש].

ולפ"ז מש"כ בס' שנת השבע (פ"ג ה"י) מותר להניח פרחים בעציץ מלא מים העומד בבית אף שהעלים נפתחים כל שאין כוונתו להחזיקם בעציץ ע"מ שישרישו ומקורם טהור מדברי מהרי"ץ בשו"ת פעו"צ (ח"ג סי' כ"א) שמותר לעשות כן בשבת, ע"ש. והרי שדימו שביעית לשבת ולפיכך אסור אם כוונתו למען ישריש במים. זה אינו לפי כל הנזכר, ומותר אף בכוונתו להשריש, ואין לדמות שביעית לשבת וכנזכר לעיל. ובס' קדושת הארץ (פכ"ג, הל"א) ג"כ סייג דבריו וכ' "ומן הראוי להימנע מלהניח בצנצנת שיש בה מים גרעין אבוקדו שישריש מפני שהוא זורע, והמקל להניח זרעים בצנצנת מים שנמצאת בבית יש לו על מי שישמוך". ומקורו מס' שדה הארץ מיוחס (ח"ג יו"ד סי' כ"ח) והר צבי (זרעים ח"ב סי' ל"א אות ו'). וכ"כ באול"צ (שביעית עמ' כ"ו) להחמיר בגידולי מים, ורק בגידולי מים בבית מקל החזו"א (שביעית סי' כ"ו סק"ד) כמו בעציץ שאינו נקוב שיש לו על מי לסמוך. וכ"כ משם החזו"א בס' דרך אמונה (פ"א צה"ל ק"י). וכ"כ עוד בס' קדושת הארץ (פ"כ ה"ל) להקל בגידולי מים בתוך הבית, וגם בזה המחמיר תע"ב, ע"ש. וכ"כ בס' דיני שביעית (פ"ו, ה"ג) לאסור גידולי מים וציינו לכמה ספרים וביניהם להר צבי (סי' י"א) ותורת השמיטה (פ"ב, ס"ד).

ומוכח מכל הני דס"ל דפליגי האחרונים ז"ל בדין זה וע"כ לא מלאם לבם להקל לגמרי רק בצירוף בית. והגר"י זליכה זצ"ל בס' תפארת יוסף (עמ' רכ"ו, ד"ה עציץ) כ' וכן בברכות מים (גידולי מים) או עציצים המלאים קומפוסט או כל חומר אחר שאין בו יסוד אדמה, המקל יש לו

הלכות שביעית

על מה לסמוך ע"ש, והרי שהוא הקל יותר לומר 'המקל יש לו על מה לסמוך' אפי' כשאינו בתוך הבית אלא בבריכה, אולם לא הקל בפשיטות.

אלא שכבר האיר לנגד עינינו כאור נוגה ואור דברי הגאון חזו"ע שביעית (עמ' קנ"א) שכ' שגידולי מים שאין בהם עפר כלל מותר לזרעם בשביעית. והוכחתו מן הש"ס (גיטין ח'). שדעת ר' יהודה שהלכה כמותו מיא לאו כי ארעא סמיכתא וא"כ גם בגידולי מים י"ל כן. ומה שכ' בשו"ת נחפה בכסף (יו"ד, סי' ה') וכ"פ בשו"ת שדה הארץ (ח"ג, יו"ד, סי' כ"ח) שאסור לזרוע בשביעית בתוך צלוחית מים עם מעט עפר משום שדינו כעציץ שא"נ שאע"פ שאינו יונק מן הקרקע ממש, אסור עכ"פ מדרבנן, דוקא התם שיש שם מעט עפר, אבל היכא דליכא עפר כלל גם הם יודו להקל כ"כ בחזו"ע שם. גם בס' השמיטה (עמ' ט"ז ס"ד הע' 2. וציין גם למש"כ בח"ב פ"ח ה"א) מקל בשופי ובפשטות בכל גידולי מים, וגם הוא הביא הראיה שהבאנו. ועי' אול"צ שדחה הראיה. והארכנו בתשובה בס"ד.

וכיון שיש כאן רוב צדדים להקל ושביעית בזה"ז דרבנן נלענ"ד פשוט דמעיקר הדין יש להקל. והחפץ להחמיר ע"ע תע"ב.

פרק ג' – זמירה

א. גדר זמירה - נאמר בתורה "וכרמך לא תזמור" דהיינו לא לקצוץ את הענפים, ולמדו חז"ל לאסור בשביעית לקצוץ את ענפי האילן כדי שיגדל האילן ויוסיף, כל שמתכוון להצמיח. ואיסור זה קיים בין בכרם בין בשאר אילנות. וי"א שבשאר אילנות חוץ מכרם אין האיסור אלא מדרבנן. וברמב"ם (פ"א ה"ב) כ' שאיסור הזמירה שייך בין בענפי הגפן ובין בשאר האילנות. ומסתמות לשונו משמע שגם בשאר אילנות אסור מה"ת כמו בכרם (בזמן שביעית נוהגת מה"ת). וכבר נתבאר הנפק"מ בין מלאכות דאורי' למלאכות דרבנן, וכ"כ המנ"ח (סי' שכ"ח), והאגלי טל (מלאכת זורע סק"ד), והאור לציון בביאורו לרמב"ם (פ"א ה"ג). אולם החזו"א (סי' כ"א אות ל"ו, וסי' כ"ו אות א') ס"ל בדעת הרמב"ם שאין איסור מדאורי' בשאר אילנות אלא בכרם. ועי' בס' שנת השבע (פ"ד ה"א, והע' ג'), ובס' השביעית והלכותיה (עמ' כ"ה, הע' י"א). ודעת רוב הראשונים שבשאר אילנות דרבנן (לכן אפשר דיש לסמוך להקל בשעת הדחק).

ב. איסור זמירה מהענפים שייך גם כשקוצץ ענפים שלא יכבידו על האילן וכן כשקוצץ ענף אחד מבין שניים שלא יהיו תכופים זל"ז. וכן כשקוצץ ענף מקולקל.

ס' השמיטה להגרי"מ טיקוצינסקי (פ"ג אות ב'), עצי עולה למו"ר הגר"י רצאבי שליט"א (דף ל"ג). שנת השבע (פ"ד ה"א). השביעית והלכותיה עמ' כ"ו, ס"ט). ואין חילוק בין עצי פרי לעצי סרק (קדושת הארץ פכ"ב ה"ו).

ג. אין איסור זמירה אלא כשהזמירה באה לתועלת האילן או להשביח פירותיו, אבל אם הוא צריך את העצים לסכך בהם או להסיק בהם וכיו"ב מותר בב' תנאים: א) שאינו עושה לתועלת האילן כלל. ב) שיהיה ניכר במעשיו שאינו מתכוון בקציצת הענפים לתועלת האילן, וכגון שקוצץ את הענפים מצד אחד בלבד.

שנת השבע (פ"ד ה"ג). ובעוטה אור (סי' ב' ס"ב) כ' איסור הזמירה הוא חיתוך זמורות הגפן במקום הידוע לחקלאים על יד ה"עניינים" הגורם לצמיחה והתפתחות רבה של הענפים, וזה אסור מדאורי'. אבל לזמור שלא במקום שהמומחים זומרים אסור רק מדרבנן, ולכן מותר במקום הפסד כמ"ש שם (סי' ד' ס"א). ומותר לקטוף סכך לסוכות אם לא ידקדק לזמור כדרך המומחים בזמירה כמ"ש שם (ס"ה) ויתבאר לקמן בע"ה.

ד. ה"ה שמותר לזמור ענפים המפריעים למעבר כשאינו מדקדק בזמירה.

עוטה אור שם (סי' ד' ס"ה). שנת השבע (פ"ד ה"ד). ובס' דיני שביעית (פ"ח ה"ב) כ' הצריך לענפים לצורך סכך או הסקה, וכן הרוצה לזמור ענפים המפריעים למעבר הולכי דרכים ואינו מתכוון לתועלת העץ, רצוי שיכרות את הענפים בשינוי ניכר מצורת הגיזום הרגילה. ובס' תפארת יוסף (עמ' רכ"ו) כ' שהחותך עצים שלא יפריעו לעוברים ושבים וכן לצורך הסכך, אם אינו אומן ה"ז מותר, ובעל מקצוע יחתוך בשינוי. וכ"כ בס' השביעית והלכותיה (עמ' כ"ו ס"ט) שהדיוט שאינו אומן במעשה הזמירה מותר לו לקצוץ ענפים מהאילן ע"מ לסכך אותם על

הלכות שביעית

סוכתו, ע"ש. הרי שרק אומן צריך שינוי והדיוט א"צ שינוי. וא"כ בס' דיני שביעית שכ' רצוי שיהיה בשינוי כוונתו אף להדיוט, אף דמדינא א"צ. והנה ברמב"ם (פ"א הכ"א) כ' שאם צריך לעציה (של בתולת השקמה שהקציצה טובה לה לגדול ולהוסיף) קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה. ולעיל מיניה (ה"ז) כ' היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו, מלקט ומביא לפניו, שבהמתו מוכחת עליו. וכן אם היתה שם כירתו מלקט הכל ומדליק, שכירתו מוכת עליו, ע"כ. והוא מירושלמי (פ"ד ה"א). הרי ששם א"צ לעשות שינוי כלל. והוא משום דהתם ניכר שאינו עושה לצורך עבודת הקרקע, כי בהמתו וכירתו מוכיחות עליו. אבל בבתולת השקמה שצריך לעציה, ואין דבר שיוכיח שאין כוונתו שלא לצורך עבודתה, לכן צריך לשנות בקציצה גופה. וא"כ ה"ה בנ"ד אם סוכתו מוכיחה עליו א"צ לשנות בקציצה. אבל אם אין סוכתו מוכיחה עליו, וכגון שאין הסוכה סמוכה לעץ שממנו כורת, צריך לשנות בקציצה. ומכאן למדנו שאומן ודאי צריך לשנות בקציצתו. אך הדיוט שאינו יודע היכן קוצצים, א"צ לשנות בקציצתו, דממילא אינו עושה כדרך הקוצצים, ובמקום שהם עושים. כנלע"ד. שו"ר כן להדיא בס' שיח השמיטה להגר"ק (פ"כ ה"כ) שכ' שמותר לקצוץ סכך מן העץ בשביעית, שכיון שאין הקוצץ בקי לעשות באופן שישביח האילן אין בזה שום איסור. וגם פועל בקי ואומן מותר מן הדין אם אין כוונתו לתועלת העץ וגם אינו מדקדק, ע"ש. וא"כ צדקו בזה דברי הגר"י זליכה והגר"י יוסף, והן הם דברי העוטה אור לגזום שלא ליד ה"ענינים" ששם המומחים זומרים. וכן מבואר בדברי הגאון חזו"ע (שביעית עמ' קנ"ה ס"י) שכ' הדיוט שאינו אומן במעשה הזמירה, מותר לו לקצוץ ענפים מהאילן ע"מ לסכך אותם ע"ג סוכתו (ועיין ב"ב פ. : , ותוס' סנהדרין כ"ו. ד"ה לעקל, ובמנ"ח סי' שכ"ז). וגנן הכורת עצים לפני חג הסוכות שמכוין לזמירה, אין לבקש ממנו לכרות עבורו עצים לסכך, שהרי הוא כשלוחו ונמצא מכשילו בדבר איסור, אא"כ נמכרו האילנות לגוי. עכ"ל.

ובס' דיני שביעית שכ' "רצוי לשנות מצורת הגיזום הרגילה", מיירי בהדיוט דממילא אינו יודע צורת הגיזום הרגילה, וא"כ כל הקציצה שלו הוי שינוי. ומ"מ עדיף לשנות להדיא. ודוחק. א"נ מיירי כשסוכתו מוכיחה עליו, ואפ"ה רצוי לשנות. וצ"ע כדלעיל. וגם שהעיקר חסר מן הספר. ומש"כ בס' השביעית והלכותיה ש"א שצריך לקצוץ הענפים דוקא באופן שמקלקל לאילן, צע"ג דהא ברמב"ם להדיא איתא שאם כירתו ובהמתו מוכיחות עליו מותר לקצוץ אפי' בתולת השקמה שודאי מועיל לה, ומקורו ממתני' (פ"ד מ"ה). והארכנו בזה לקמן (ה"ו בהערה).

ה). מכ"ז נלמד שמותר לגזום גדר חי אשר בצידי הבית אם הגיזום נעשה כדי שלא יגדל יותר וישאר בנוי ויפיו, שהואיל ואינו מתכוון שיצמח יותר אלא לנוי בעלמא, אין זה בכלל זמירה ומותר.

השביעית והלכותיה (עמ' כ"ז ס"א). וכ"כ בעוטה אור (סי' ד' ס"ו) שכיון שעושה הזמירה שלא בדקדוק שיהיה לתועלת הצמח, ואינו מכוון אלא לצורך הנוי, מותר לכתחילה. וכ"כ בס' תפארת יוסף (עמ' רכ"ו) שגיזום גדר חי לנוי וכן שאר צמחים שמוכח שגזום לנוי מותר, ע"ש. והטעם מבואר שכאן א"צ היכר מיוחד באופן הגיזום, כי מוכח שעושה כן לנוי שכן דרכן בכל השנים. אולם בכיסוח דשא נר' שצריך היכר וכדלקמן בעז"ה.

ו). כיסוח דשא לנוי - בפעם הראשונה (וה"ה כל שנצרך לגידול הדשא) אסור, כי מועיל הדבר לצמיחת הדשא. אבל בשאר הפעמים שאין שרשיו וקלחו צריכים עיבוי, מותר שאין בזה כוונה לגידול אלא לנוי בעלמא.

השביעית והלכותיה (עמ' כ"ח ס"ב). תפארת יוסף (עמ' רכ"ו). עוטה אור (סי' ד' ס"ז, עמ' י"ד). ורק אם יש חשש שיתייבש הדשא ע"פ מומחים מותר אף בדשא חדש. והנה בס' דיני שביעית (פי"א הי"ד), ונמשכו אחריו בס' שנת השבע (פ"ז ה"ד), כ' לחלק אם כוונתו לנוי או שכוונתו להשביח את הדשא, שאם כוונתו לנוי ונראה לכל שכוונתו לנוי בלבד, כגון בדשא גבוה שנתקלקל צורתו, יש מתירים ויש אוסרים, ויעשה שאלת חכם, ע"ש. וכ"כ בקובץ מבית לוי (פ"ה ה"ז) יש להמנע מגיזום גדר חי וקציצת דשא בשביעית אף שלא למטרת גידול אלא לנוי.

הלכות שביעית

ובצורך גדול יעשה שאלת חכם, עי"ש. ולענ"ד כיון שרבו המתירים ודברי ס' השמיטה להגרי"מ טיקוצ'ינסקי (פ"ג הע' ד') נדחו בס' שמיטה כהלכתה (להגר"מ שטרנבוך שליט"א, עמ' ס') שכ' שנתברר אצל מומחים שכיסוח דשא ישן אינו מועיל לו כלל, עי"ש. א"כ מהיכי תיתי לאסור כיון שעושה כן לנוי בלבד. ויש לי לצדד להקל אפי' כשודאי מועיל לדשא אם יש היכר גדול שעושה כן לנוי בלבד ולא לצורך הדשא, וכמו דאיתא בירושלמי (רפ"ד משביעית), וכ"פ הרמב"ם (פ"א הי"ז) שאם בהמתו מוכיחה עליו מהני, אף שודאי מועיל לאילן. ואמנם יש מקום לדחות דבדשא חדש אנן סהדי שכוונתו גם לחזק השרשים ולא רק לנוי. שוב נתתי דעתי לכך שכ"כ להדיא בס' עוטה אור (עמ' י"ד, ס"ז) דאנן סהדי שכוונתו גם לעבות אותו. וכ"כ בילקו"י (עמ' שס"ז) בשם חוט שני (עמ' קי"ט) דכיון שהוא גם מסייע לו הרי כוונתו על שניהם, ולכן אסור לכסח דשא מהאי טעמא. ובילקו"י שם כ' שאינו מוכרח, עי"ש. ואעפ"כ לא מלאו לבו של הילקו"י להקל בהלכות למעלה אלא כשהדשא צפוף מספיק. ודלא כמש"כ בהליכות שמיטה (להגר"א מלכא, עמ' מ"ח) שבכיסוח דשא לשם נוי ויופי והדשא לא צפוף יש בזה מח' הפוסקים, וכוונתו לילקו"י הנזכר שהביא שם. דזה אינו, שאע"פ שהעיר שאין הדברים מוכרחים, לא הקל למעשה. ועע"ש בילקו"י (עמ' שס"ח). אך צ"ע מבתולת השיקמה. ועי' לקמן בסמוך ד"ה וכשעיינתי. וכ"כ בחזו"ע (עמ' קנ"ה) "מותר לגזום גדר חי אשר בצדדי הבתים אם הגיוזם נעשה בכדי שלא יגדל יותר וישאר בנוי, שהואיל ואינו מתכוון שיצמח יותר אלא לנוי, אין זה בכלל זמירה ומותר. וכן מותר לחתוך הדשא מלמעלה להשוותו, שאין בחיתוך זה כוונה לגידול אלא רק לנוי בעלמא", עכ"ל. וכ"ז דלא כמ"ש בס' קדושת הארץ (פכ"ג הכ"א) דפסיק ותני אסור לכסח דשא בשנת השמיטה אפי' אינו מתכוון אלא לתיקון צורתו, ומקורו מהגרי"ש"א והאול"צ (עמ' ל"א), ולא זכר מכל הנז"ל, ולפיכך העיקר מדינא להקל בזה. ובפרט במלאכות דרבנן ודאי יש להקל בשופי.

וקציצת דשא במקום הפסד - לאור הנ"ל פשיטא דשרי, ואף החזו"א הקל בזה. מ"מ בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' ר"ב) כ' שיש לחוש שיבואו להקל יותר מן הדין, וע"כ יעשה בשינוי ככל האפשר כגון במזמרה ידנית ולא בכלי חשמלי, ובצינעא ככל האפשר וע"פ הוראת חכם. וכשיש חשש מנחשים מותר לקצוץ הדשא וישתדל כנ"ל. וכ"כ בשבט הלוי (ח"י סי' קצ"ו) כאשר צויין בקובץ מבית לוי (עמ' י"ג הע' י') עי"ש. ולהלכה נראה שיש להקל בכל זה.

וכשעיינתי בדבר יותר בינותי שמן הדין יש להקל ואפילו כשודאי מועיל להשבחה כל שאינו מכוון לכך, ואפילו אם אנן סהדי לזה לא נוכל להחמיר מפני כך. שכן ספרי' פתיחו וכתלי בית המדרש יוכיחו כי כמה משניות מפורשות נשנו במסכתא שביעית בפ"ד שמשם מוכח בעליל דסגי מה שאינו מכוון. כגון **משנה א' שם** - בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס, משרבו עוברי עבירה וכו'. מוכח שמעיקר דינא מותר אף שודאי מועיל לו כשמלקט את הגסים, מ"מ כיון שאינו מכוון לכך מהני. **ושם משנה ד'** - המדל בזיתים, שמדלל ועוקרם לצורך עצים להסקה, ב"ה אומרים ישרש. אע"פ שודאי מועיל כיון שניכר שעושה כן לצורך העצים ולא לצורך עבודת האילן. ועי' רא"ש שם. **ושם משנה ו'** - המזנב בגפנים והקוצץ קנים לר"ע קוצץ כדרכו ואפילו מעם הארץ סמוך לקרקע דלא חייש לעבודת הארץ כ"כ להדיא בריבמ"ץ שם. **וכן שם ספ"ג** - לר"ע מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלים והלכה כמותו, אע"פ שודאי מועיל לקרקע באותו מקום כיון דמוכח שאין כוונתו לעבודת השדה. **וכן שם בפ"ג מ"ד** - המדייר את שדהו. **ושם מ"ג ועוד**.

ושו"ר שכן הוכיח במישור הגר"מ לוי זצ"ל בס' משה ידבר (פ"ב עמ' ל"ב, נדפס בסו"ס קדושת שביעית להרב אליצור בן מאיר שליט"א) שמכאן יסוד מכאן פינה שאין דין פסיק רישיה לאסור בשביעית כבשבת שאע"פ שאינו מכוון למלאכה כל שהוא פסיק רישיה אסור, אלא כל שאינו מכוון מותר אע"פ שודאי מועיל לאילן או לצמח. וכן ראיתי להגר"מ אליהו זצ"ל שכ' בספרו מאמר מרדכי (פ"ט הט"ו) "מותר להפנות צינור היוצא מן המזגן לגינה אם אינו מתכוון כלל להשקייה, וכמו"כ מותר לתלות כביסה מעל גינה או לגרוף את מי השטיפה לגינה אם אינו מתכוון להשקייה, אף שההשקייה משביחה". עכ"ל. הרי טעמו כנזכר שאף שהוא פסיק רישיה שהוא משביח בכ"א כיון שאינו מתכוון מותר.

ואמנם המחבר קדושת שביעית העיר שם (פ"ב עמ' ל"ב) דזהו דוקא במלאכות דרבנן, אבל במלאכות דאורייתא י"ל שכל שהוא מועיל אסור, ע"ש. באמת שאין שום הכרח לדבריו ואנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא. ומה שהביא ראיה מן הש"ס בב"ב (פ:) ומרשב"ם שם, לאו שמיה

מתיא. ואפרש שיחתי, כי במתני' שביעית (פ"ד מ"ה) אמר ר' יהודה שבתולת השיקמה מגביה י' טפחים וקוצץ, או גומם מעם הארץ (היינו צמוד לקרקע).. והגמ' ב"ב (פ:) מקשה מעם הארץ הוא דקשי לה הא אידך מעלי לה כלומר שאם קוצץ טפח או טפחיים, ה"ז מועיל לה ולכן אסור. וא"כ מדוע הלוקח בתולת השיקמה מחבירו לעצים מגביה ג' טפחים וקוצץ כדי שלא יהרוס האילן של חבירו (שהרי לא מכר לו לגמרי). והרי גם בפחות מכך טוב הוא לאילן. ומתוך אביי ג' טפחים מעלי לה. מעם הארץ (צמוד לקרקע) ודאי קשי לה. מכאן ואילך (מהקרקע עד ג' ומג' עד י') לא מקשי קשי לה ולא עלויי מעלי לה. גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשי לה, וע"כ מגביה י' טפחים וקוצץ או סמוך לקרקע ממש. גבי מקח וממכר עבדינן מידי דודאי מעלי לה ע"כ מגביה ג' טפחים וקוצץ. ולכאורה מכאן מוכח שאם ודאי מעלי לה אסור בשביעית, ולא עוד אלא אפילו בסתמא שלא מעלי לה ולא מזיק לה ג"כ אסור, ורק אם מזיק לה ודאי מותר. וזה ודאי תמוה. ותחילה נבאר שזה שאמרנו מכאן ואילך לא מקשי קשי לה ולא עלויי מעלי לה, אין הפי' שאינו מעלה ואינו מזיק שהרי בשביעית ה"ז מותר כל שאינו משביח וכמו שהקשו בתוס' שם (ד"ה לא מקשי קשי) שרק אברויי אילנא אסור. אלא הפי' שהדבר ספק שאפשר יועיל ואפשר יזיק, ע"כ בשביעית אין עושין כן. כ"כ בתוס' שם ליישב קושייתם. וכ"כ להדיא ברשב"ם שם. וכן מדוקדק מן הש"ס גופא שהרי אמר מכאן ואילך לא מקשי קשי לה ולא עלויי מעלי לה ואם נפרש שהוא סתמא שאינו מעלה ואינו מוריד הול"ל שבשביעית עושים דבר שהוא מזיק ולא רק סתמא, ומהו שאמרו גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשי לה, מילת "דודאי" מיותרת היא כי לא זה היה הענין. אלא שקודם לכן אמר הש"ס שהוא בגדר ספק שאפשר שיועיל ואפשר שיזיק, וע"כ בשביעית עבדינן מידי דודאי קשי לה פי' שאין בו ספק. ומזה נבוא לכלל היישוב, כי כשהוא בגדר ספק ואפשר שיועיל לו, הרי אפשר שיכוון על כך, לכן צריך לעשות משהו שודאי יזיק לו. ולפ"ז אין שום ראייה מהש"ס ולא מהרשב"ם.

מיהו חזינן בתוס' (סנהדרין כו. ד"ה לעקל. וציינו במסורת הש"ס שם) שכ' להדיא דכל שהוא משביח הכרם אף שכוונתו לזמור הכרם לצורך בית הבד ולא לשם זמירה, אסור. שכן הקשו אהא דאמרין התם "לעקל בית הבד אני צריך", וקשה דמ"מ מה בכך מ"מ הוה משביח הכרם, ותי' דעביד ליה באותו ענין דודאי קשי ליה. עי"ש ולדבריהם לכאורה י"ל דהכא אנן סהדי שכוונתו גם לכך. אמנם ג"ז קשה מהמשניות המפורשות בפ"ד. ע"כ נראה דווקא התם צריך לעשות באופן שודאי מזיק, כיון שאין הוכחה שכוונתו לכך שהרי אין בית הבד סמוך לכרם שיוכיח עליו, שכן מוכח מר"ל בב"ב שם שאמר הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות, הרי שאין בית הבד מוכיח ושאינו כל המשניות שיש הוכחה ברורה שכוונתו לכך שכירתו ובהמתו מוכיחין עליו וכו'. ולפ"ז בכל מקום שמוכח שאינו עושה לשם מלאכה לית לן בה. כנלע"ד בהך פרשתא בס"ד.

ז. מותר לקטוף ענפי פרחים כדי להשתמש בהם לנוי הבית, ובלבד שלא תהיה כוונה לצימוח הפרחים הנותרים, וטוב שלא להשתמש בכלי גיזום לקטיפת הפרחים.

השביעית והלכותיה (עמ' כ"ח, סי"ג). וכ"כ בס' תפארת יוסף (עמ' רכ"ו). ושם כ' "וכן שאר צמחים שמוכח שגוזם לנוי מותר, וכן קטיפת פרחים מותרת שאין זה זמירה", וא"כ מש"כ ששאר צמחים שגוזם לנוי מותר, כוונתו לגזימה ממש דומיא דסכך שנזכר שם. אך פרחים שאינו גוזם הענפים רק העלים, אין כאן גיזום כלל ומותר. וצריך בדיקה אם קטיפת פרחים מועילה לשיח או לעץ או לא. ואם אינה מועילה פשיטא שמותר. וגם אם מועילה, אם כוונתו לנוי וגם עושה היכר לכך כגון שאינו קוטף הרבה מותר, או שקוטף ביד ולא בכלי גיזום, וכן אם קוטף פרחים מעצי הפקר ברה"ר, פשוט הדבר להיתר וא"צ היכר כלל, כי ודאי אין כוונתו לגידול וכמו שאמרו במשנה.. ונפסק ברמב"ם.. ובגינת הבנין חשיב כגינתו ואסור אם מכוון לכך. ובס' שנת השבע (פ"ז ה"ה) החמיר יותר שצריך שיקטוף בשינוי ניכר מדרך הקטיפה המקובלת ע"ש, והוא ע"פ ס' דיני שביעית (פי"א ה"ט), ואול"צ (פי"א תשובה י"ד). ולענ"ד כל שאינו קוטף פרחים רבים מאותו השיח ה"ז היכר גדול וסגי בהכי, וכ"ז דלא כמש"כ בס' קדושת הארץ (פכ"ג הכ"א). - ולפ"ז מש"כ בס' קדוה"א (פכ"ג הכ"ד) שאסור להסיר פרחים שנבלו לפי שגורם שיצמחו פרחים חדשים, עי"ש. זהו דוקא כשמתכוון לכך. ואע"פ שבגדר חיה ודשא שאינם צפופים כתבנו לאסור כיון דאנן סהדי שכוונתו גם להשביחם, התם שאני כיון שאין מראה יפה

הלכות שביעית

לגדר ולדשא כשאינם צפופים, אך בפרחים אפשר דלא איכפת ליה כ"כ שלא יגדלו תחתיהם כעת. ועוד דדרך כלל אדם קוטף מעט פרחים ולא בדרך גיזום לכל השיח.

ח). יש לצדד להקל לנקות את הגינה שבחצרו הסמוכה לביתו מעצים ואבנים כשכוונתו היא רק לצורך נקיון הגינה ולא לצורך זריעה, שכן ביתו הסמוך לחצר מוכיח שאין כוונתו אלא לניקיון. והמחמיר לעשות היכר כגון שמנקה ע"י מטאטא ולא ע"י מגרפה, או שמניח שם שולחן וכסאות או שאינו אוסף את הכל אלא משאיר שם העצים הדקים והקטנים תע"ב. ולענ"ד ראוי להחמיר בכך.

כן צידד הגרשז"א להקל בס' מנחת שלמה (סי' נ"א אות י'). וכן השיב הגרע"י זצ"ל לבנו הגר"י צ שליט"א להקל כמש"כ בס' השביעית והלכותיה (עמ' כ"ט סי"ד, ובהע' י"ז). וכן כ' בס' שבת הארץ להגר"י דרעי להקל בזה, ע"ש.

אמנם ק"ק להקל בזה בשופי כי בגינה גם עושים עבודות גינון וכו' ומה בכך שהיא ליד ביתו. ול"ד לבהמתו מוכחת עליו, שאם לא ליקט בשבילה לא היה מניחה שם, משא"כ הכא שגם בגינה זו עושה עבודות גינון. ובס' הליכות שמיטה (להגר"א מלכא עמ' מ"ח מ"ט) ביאר שבגינה אין זורעים בכל שנה ושנה כבשדה, אלא נוטעים עץ, מניחים עציצים, ושותלים דשא פעם אחת ודיו, ומכאן ואילך מטפחים ומייפים את הגינה. וע"כ כשמנקה את גינתו מוכח שעושה זאת לשם נוי ולא לשם זריעה, ע"ש. ואפ"ה יש לי קצת פקפוק כי אפשר שרוצה עתה לזרוע שתיל או עציץ חדש וכו', ע"כ ראוי לעשות בזה היכר מיוחד, וכגון שיעשה זאת ע"י מטאטא ולא ע"י מגרפה כבשאר שנים. וטוב להשאיר פסולת בגינה ולא ינקה אותה לגמרי. ובס' שיח השמיטה (פ"כ ה"ו) כ' בחצרות בתי המגורים שלנו שיש בחצר גינה זרועה, מותר לנקות הלכוך ואפילו במגרפה, כיון שהאיסור לסקל הוא בשדה העומדת לזריעה ולא במה שכבר זרוע או נטוע, וכן בחצר שאין עומדת כלל לזריעה אין בה איסור לסקל ומותר לנקות החצר, אבל לא לתלוש מן המחובר, ע"ש. ולדבריו בגינה שיש בה זרע זרוע אין לחוש, אך זהו דוקא כשאין מקום לזרוע, אבל אם יש מקום לזרוע שוב יש לחוש לכאורה. ובס' קדושת הארץ (פכ"ג ה"א) כ' משם אול"צ (שביעית, עמ' ל"ג), והגרשז"א בכרם ציון (שביעית, עמ' כ"ח). שצריך לעשות כן ע"י מטאטא, ואנו הראנו פנים קצת להקל. וכ"כ בס' הליכות שמיטה (עמ' מ"ט) שטוב לעשות היכר ע"י מטאטא, או להניח שם שולחן וכסאות, ע"ש.

ט). גם אם אין הגינה סמוכה לבית, מותר לו לאסוף פסולת עצים כשניכר שעושה זאת מחמת שצריך לעצים. וכגון שאוסף עצים לצליית בשר, ומתקן הצלייה נמצא בגינה. וכן אם אוסף עצים לתת לבהמתו, ובהמתו נמצאת שם. (קדושת הארץ פכ"ג ה"ב. וזה פשוט מירושלמי רפ"ד, וכן הוא ברמב"ם פ"א ה"ז).

י). אסור לפנות פסולת בנייה שהונחה סמוך לבנין או מסביבו, שנראה שמכין את השטח לזריעה ולנטיעה. אבל מותר לפנות את שכבת הפסולת העליונה ולהשאיר את השכבה הסמוכה לקרקע. או אם המקום מגודר וכ' ע"ז 'סכנה כאן בונים' וכדו' מותר. וכן בשאר היכר ברור. ומ"מ מותר לפנות לגמרי את פסולת הבנייה בשטח המיועד להולכי רגל או לחניית כלי רכב, וניכר הדבר שנעשה

הלכות שביעית

הפינוי לצורך כך. ובפרט אם בגמר פינוי הפסולת מרצפים את המקום או מניחים שם אספלט (עי' קדושת הארץ פכ"ג ה"ג). ופשוט שאם המקום מרוצף מותר לפנותו כרגיל, כי ודאי א"א להכשיר לזריעה מקום מרוצף.

יא). בחצרות שסביב הבתים שמנכשים בהם את העשבים מידי פעם **מחשש לשריפה או נחשים, מותר לנכש בשמיטה**. וצריך לצמצם עד כמה שאפשר שלא תהיה תועלת לצמחים הנותרים. ולענ"ד ראוי לעשות היכר שאין המקום עומד לזריעה.

דיני שביעית (פי"א ה"י) ושנת השבע (פ"ז ה"ג) הקלו בפשוט. ומקורם ממכתב החזו"א שכתב "עישוב (פי' לעקור עשב) בשביל הנחשים במקומות שאין האילנות צריכים להעישוב וכו' אפשר להתיר, וכשאין המקום ההוא עומד לזריעה", עכ"ד. וכן הורה הגריש"א (הע' י' בדיני שביעית שם). וצ"ב טעמו של דבר דמ"מ צריך היכר, ואם ניכר שאין המקום עומד לזריעה א"ש. אך אי"ז מפורש כ"כ במכתב החזו"א דמשמע משם שמדבר רק על המציאות שאינו מיועד לזריעה, ולא איכפ"ל אם ניכר הדבר או לאו. ושם ס"ל שביתו מוכיח עליו וכמש"כ לעיל (ה"ח), אך גם שם כתבנו שראוי להחמיר.

יב). וכן מותר **לתלוש מהחצר עשבים וקוצים** כשכוונתו שתהיה לו אפשרות לשבת וליהנות מהחצר, כי ביתו הסמוך לחצר מוכיח עליו. וטוב להחמיר לעשות היכר כגון שיניח כסאות ושולחן בחצרו כדי שיהיה מוכח שכוונתו להשתמש בחצר ולא להכינו לזריעה (שנת השבע שם).

יג). מותר **לבנות סוכה על הדשא** בשנת השמיטה ולאחר חג הסוכות לפרקה, כיון שאינו מתכוון בפירוק הסוכה לחשוף את הדשא לשמש כדי לעורר את צמיחתו.

קדושת הארץ (פכ"ג ה"ו). וכ"כ בס' שיח השמיטה (להגרח"ק פט"ז הל"א) "לפרק סוכה שעל הדשא מותר אף שע"ז יצמח הדשא כי יש לו יניקה טפי ע"י אור השמש שמתרבה, היות וכוונתו לשם פירוק הסוכה ואינו מכוון כלל לצמיחת הדשא" עי"ש. ואינו דומה לטיפטוף מים של המזגן שאסר הגר"ק לפי ששם עושה פעולה חיובית להצמיח, וכאן רק מסיר המונע (כ"כ שם בהע' ל"א). ומה מאד יש לתמוה והלא זה וזה אסורים כשכוונתו להצמיח, וא"כ מה נשתנה זה מזה כשאין כוונתו להצמיח, ולכן א"נ שגם כשאין כוונתו להצמיח יש לאסור, בשניהם האיסור שזה. ובהכרח להקל בשניהם וכמש"כ במקומו, הואיל ואינו מכוון להצמיח. גם צ"ע מ"ש מהעובר דירה שיש מחמירים והגרח"ק עמהם לכסות העציץ שאינו נקוב כשמעביר אותו, כי עי"ז יונק יותר מן הקרקע. והרי גם שם אינו מכוון כלל לתוספת יניקה פורתא זו.

יד). **ענף שהתחיל להשבר מותר לסמכו** כדי שלא ימשיך להתלש כולו, אך אסור לחברו בחזרה למקומו כדי שיוכל להתאחות מחדש. וכן מותר לתמוך ענף עמוס בפירות כדי שלא ישבר מכובד הפירות.

הלכות שביעית

וכן מותר להסיר שלג מעל ענפי האילן כדי שלא ישברו הענפים מכובד השלג שנערם עליהם (קדושת הארץ פכ"ג הכ"ה).

טו). מי שגדלו לו עשבים סביב הזרע או הנטיעה ואותם עשבים מפריעים להם וחונקים את הזריעה או הנטיעה ומפסידים אותם, מותר לו לנכש מעט מהם סביבותם או לרסס בחומרי הדברה על אותם עשבים הרעים. ואם א"א לעקרם ביד מותר לעקרם גם במעדר. ונכון שיניח שם שולחן או כסא או שטיח וכל כיוצ"ב שיהא ניכר שאין מכשיר את הקרקע לזריעה. וק"ו שמותר ליתן קרטונים על האדמה לחנקה שלא יעלה בה כל עשב, כיון שאינו דרך להכשיר הקרקע לזריעה באופן זה (שנת השבע פ"ז ה"ו, ובהע' ז' בהוספת הרה"ג ר' משה רצאבי שליט"א).

טז). אסור לחתוך את עלי הקא"ת סמוך לפני העין, מפני שזה מועיל להם לחזור ולגדול מן הצד אחרי זמן קצר מאשר יקטפו באמצע משום שזה דרך זמירה. וכן יש לשנות בצורת קטיפתם. וכמו כן אין לגזום את עלי הקא"ת לצורך הטבת צמיחתם כגון לגזמן אחר ט"ו בשבט כבשאר ימות השנה (שנת השבע פ"ד ה"ו, ומקורו טהור מקונטריס עצי עולה להגר"י רצאבי שליט"א, דף ל"ב ודף ל"ה. והטעם פשוט דאף שאין בו קדו"ש, מ"מ לא גרע מעצי סרק).

יז). אסור לקצוץ אילנות שעושים פירות כל שהתחילו לעשות פרי, שהרי הוא מפסידו, ונא' "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" ודרשו חז"ל (פסחים נ"ב:) לאכלה ולא להפסד. וקודם שיהיו בעצים פירות, מותר לקצוץ אותם לעצים להסקה (חזו"ע עמ' קנ"ה סי"ב).

פרק ד' – גינה משותפת

(א). כשדר בבנין משותף עם חצר משותפת ויש חשש שיעשו מלאכות האסורות, תחילה ינסה לבאר להם בדרכי נועם ולשכנעם שניתן לבצע עבודות שימור הגינה בשנת השמיטה ע"פ ההלכה ולא יגרם עקב כך כל נזק לגינה. ואם השכנים יסרבו לנהוג כהלכה, יש להמנע מתשלום עבור הטיפול בגינה. ואם א"א חייב להודיע לוועד הבית כי כספו ניתן עבור עבודות המותרות ונקיון הבנין ולא עבור עבודות האסורות בגינה. [ואם הוא חבר בוועד הבית ואין בכוחו להשפיע על השכנים לשמור שמיטה כהלכתה בגינה, עליו לפרוש מחברותו עד לאחר שנת השמיטה.] ועדיף לבקש מועד הבית יפוי כח בלתי חוזר, וילך לרבנות למכור הקרקע לגוי כדי שלא יהיה שותף לדבר עבירה. ויש שהחמירו יותר והצריכו להפקיר את חלקו בגינה בפני ג' אנשים ואפי' מבני ביתו (אם עושים שם מלאכות דאורי', אבל במלאכות דרבנן א"צ להפקיר). ולכתחילה ראוי לעשות כן ולהפקיר חלקו.

עי' בכ"ז בס' תפארת יוסף (עמ' רכ"ז). ושם כ' שהחמירו להפקיר תע"ב. ובס' קדושת הארץ (פכ"ג הכ"ז) וכן בס' השביעית והלכותיה (עמ' ל"א) כ' למכור לגוי. ובס' דיני שביעית (פי"א הכ"ד) כ' שדעת הגריש"א שצריך להפקיר חלקו, ודעת הגרשז"א שא"צ. עי"ש. וכ"כ בקונטרס מבית לוי (פ"ד ה"א) שצריך להפקיר חלקו. וכ"כ בשיח השמיטה להגר"ק (פ"טו ה"ו). וכ"כ הגאון חזו"ע (שביעית עמ' קנ"ה סי"ג) למכור את הקרקע באמצעות הרבנות הראשית, ואם יסרבו יפקיר רשותו. עי"ש. ועי' באול"צ שתלה זאת בפלוגתא אם הוא מצוה על הגברא או על הארץ, שאם הוא מצוה על הארץ צריך להפקיר חלקו, כדי שלא יעבדו בארץ שלו, אך אם היא מצוה על הגברא, כיון שהוא לא עובד ואינו חפץ בזה אין איסור. עי"ש. וא"כ כמו שהכרענו שם שיש להחמיר לכתחילה גם בזה הוא הדין.

(ב). גם גינות שהם באחריות העיריה או הרשות המקומית, יש איסור לעבוד בהם בשנה השביעית במלאכות האסורות. וחובה על תושבי העיר המתגוררים במקום שאין שומרים את כל דיני שביעית כהלכתה בגינות, להודיע לרשות המקומית שהכסף שהם משלמים במסגרת מיסי הארנונה אינו עבור הטיפול בגינות הנוי, אלא רק עבור שאר הוצאות המותרות ועבור העבודות המותרות הנעשות בגינות כגון השקאה וכדו'.

קדושת הארץ (פכ"ג הכ"ח), וחילי' מהאול"צ (עמ' ל"ד). והיינו טעמא דאל"ה הרי הוא מסייע ביד עוברי עבירה כי בכספו נעשות עבודות האסורות ולכן כשמוחה בידים ומבאר זאת סגי בהכי, ואף אם יעבדו באיסורא, איהו לאו איסורא קעביד. ולענ"ד א"צ שכל תושב יתקשר לעירייה לומר כן, אלא שהנציגים החרדים בעיריות יאמרו כן בישיבת העירייה בשם כל החרדים לדבר ה'. ברם לא ברירא לי מילתא לשם מה צריך להודיע, סגי במה שיודע הוא כן שאינו משלם עבור האיסור, ושוב אין כאן מסייע.

ג). לחשוד על השביעית אסור למכור כלים שמיוחדים למלאכת איסור בשביעית, כגון מחרשה וכדו'. ולאדם סתם שאינו חשוד על השביעית, מותר למכור לו אפילו דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה בשביעית, שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות לו מלאכה אחר שביעית.

מתני' שביעית (פ"ה מ"ו) ורמב"ם (פ"ח ה"ב) כללו לנו זה הדין בזה הלשון: "זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית, אסור למכרו לחשוד. ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מותרת, מותר למכרו לחשוד". והנה בתפארת יוסף זליכה (עמ' רכ"ח) כ' "מותר להשאיל כלי עבודה לשכן החשוד על השביעית". ולאור הנתבאר לעיל במתני' ורמב"ם ברור שזהו דוקא כל שיכול להשתמש בכלים אלו בדרך היתר. והארכנו בזה די במק"א. ומכאן תוצאות חיים לכל דבר כגון למכור בתענית דבר מאכל, שאם הוא חשוד אסור למכור לו באם הוא דר יחידי, אך באדם סתם מותר למכור לו הכל כי קונה ע"מ לאכול במוצאי התענית. וגם בזה יש כמה פרטים ואכמ"ל.

פרק ה' – השקאה

(א). השקאה היא מלאכה דרבנן ולכן כל שיש חשש הפסד לשדה או לאילן מותר להשקות לפי הצורך ולא יותר מכך. והיינו בין בזמן ההשקאה להשקות בשעה שהם זקוקים להשקאה בלבד, ובין בכמות ההשקאה להשקותם רק בשיעור המינימלי הנצרך לקיומם. וי"א שאין הגבלה בכמות ההשקאה אלא בהגיע הזמן שמותר לו להשקותם יכול להשקותם כרגיל כבכל שנה. והמקל בזה יש לו על מה לסמוך. ולכו"ע בזמני ההשקאה צריך למעט.

באול"צ שביעית (עמ' ל"ד) הקל בזה שא"צ לצמצם בכמות ההשקאה, ונמשך אחריו בס' קדושת הארץ (פכ"ג ה"ו). וכתב שם שאף השקאה בכמה כוחות ולא בפעם אחת ממש, ג"כ מותר להמשיך את ההשקאה כרגיל (ע"ש בהע' 7). וכ"כ בס' הלכות שביעית (ח"א עמ' ל"ה) דמסתימת הפוסקים נראה שא"צ לשנות בכמות ההשקאה, ורק בזמני ההשקאה יש למעט וישקה רק לעיתים רחוקות, כפי צורך הקיום. וכ"כ בס' עוטה אור (עמ' י"ב בהע' 3 ע"ש). וכ"כ בס' הליכות שמיטה (עמ' מ"ה) בפשטות שא"צ לצמצם בכמות ההשקאה רק בהפרשי הזמן. ואם משקה הרבה בפעם אחת מרויח שמרחק יותר בזמני ההשקאה. ע"ש. אמנם בס' שנת השבע (פ"ח ה"ג) ציין לדברי החזו"א זצ"ל שמותר להשקות רק ההכרחי ביותר, ע"ש. וכ"כ בשמו לאסור בס' דיני שביעית (פ"י ה"ד). אכן זאת מצאתי בס' מנחת איש (פ"ב עמ' כ' תוך הע' 29) שדעת הגר"ן קרליץ זצ"ל שמעיקר דינא מותר להשקות כדרכו במקום הפסד וא"צ לדקדק להשקות רק את אותה כמות מים שבלעדיה יהא הפסד, אלא יכול להשקות כדרכו ואפי' בכמות גדולה יותר של מים. אלא שלמעשה הורה להחמיר בזה כי י"א שדין השקיה שוה לשאר עבודות. ושם במנחת איש העיר מדברי החזו"א. ע"ש. ולפי שהשקאה היא מלאכה דרבנן, ושמיטה גופא דרבנן ויש סימוכין להאול"צ וחבר מרעהו המקילין, ואף הגר"ן קרליץ שהוא מגדולי תלמידי החזו"א ס"ל להקל מעיקר דינא, ודאי המקל יש לו על מה לסמוך.

(ב). י"א שאפי' בהפסד מועט לאילן או לפרי מותר להשקותו, כי לא חילקו חכמים בין הפסד מועט להפסד מרובה. ומשמע שגם לפסידת ירקות שהם דבר מועט חששו (השביעית והלכותיה עמ' ל"ו בהע'). ומ"מ צריך שיהיה הנזק ניכר כמ"ש בס' דיני שביעית (פ"י ה"ג). וכן אין להשקות כדי למהר הגידול יותר מהרגיל (עוטה אור עמ' י"ג ה"ב, ד"ה ומ"מ). אמנם אם תעבור העונה של הפרי ולא יהיה לו שווי אז, נראה פשוט שמותר.

ע"י שיח השמיטה (פ"ח ה"ג) שכ' "אוקמי אילנא שהותר הוא דוקא כאשר עלול להגרם הפסד בגוף הפרי, כגון שיופחת היבול או יוזק באיכותו. אבל לא כאשר רוצה לתועלת כספית, כגון לכוון את עונת ההבשלה של הפירות לזמן שמחיר הפירות גבוה, או תועלת נוספת שלא קשורה לגוף הפרי", ע"ש. ור"ל שגם אם תעבור העונה יהיה לו איזה שווי אך לא כזמן העונה. וכגון בזמנם כשהיה יום השוק או יום היריד. אבל אם כשתעבור העונה לא יהיה לו שום שווי, פשוט שיש להקל שאין לך הפסד גדול מזה.

(ג). שדה שמספיקים לה מי גשמים אין משקין אותה בשביעית, אבל מותר לפזר עליה מעט רסיסי מים עם ממטרות או מזלפים. ואם היא

הלכות שביעית

זקוקה למים כגון שנתאחרו הגשמים מלבוא, או שהיתה שנה שחונה, מותר להשקותה כדרך שמשקים שאר שדות (קדושת הארץ פכ"ג ה"ז).

ד. **צמחים שידוע ע"פ הניסיון שאין צמאונם אלא זמני, וכשירד הגשם ישובו לאיתנם, אסור להשקותם. ולכן בימות החורף (בשנה שאינה שחונה) רוב ככל הצמחים אין להשקותם, אא"כ ידוע שמין צמח זה זקוק להשקאה גם בימות הגשמים (קדושת הארץ פכ"ג ה"ח). וכן הורה הגרשז"א שנזק זמני בצמחי נוי אינו בכלל נזק ניכר, וא"א להתיר מחמתו מלאכות דרבנן (דמלאכות דאורי' בכ"א אסור אף אם ימות העץ או השיח וכדלעיל). ולכן אסור להוסיף ולהשקות כדי שהדשא לא יאבד מצבעו אפי' במקצת, אם נזק זה ניתן לתיקון אחר השמיטה.**

דיני שביעית (פ"א הכ"א). ועע"ש (בהע' ט"ו) שחקלאי המתפרנס מגידול הפרחים נראה לכאורה שמוותר. וכ"נ לי פשוט שהרי הפסד גמור הוא לו, כי כל מה שאנו דנים להחמיר בנזק הניתן לתיקון, כי אין זה חשוב הפסד. א"כ זה שמפסיד בעליל את פרנסתו, מה יועיל לו שאח"כ הנזק יתוקן, שהרי את שהפסיד כבר אין להשיב. וכ"ז בזמני ההשקאה אבל בכמות ההשקאה כתבנו לעיל שהמקל יש לו על מה לסמוך.

ה. **בשיחים ניתן ברוב המקרים לוותר לגמרי על השקאה בשנת השמיטה אף בקיץ (דיני שביעית פ"א ה"ד). ואף בשיחים הזקוקים למים, ע"פ רוב מספיק לצמצם את זמני ההשקאה בחצי הכמות, שאם רגיל בהשקייה פעמיים בשבוע, ישקה פעם אחת בשבוע. (מבית לוי פ"ג עמ' ח' בכוכבית).**

ו. **לדעת מומחים בחלק ניכר מסוגי הדשאים כדי שלא יגרם להם נזק, די להשקות 40-50 ליטר מים פעם בחודש למטר מרובע. וכמובן בעונת הגשמים אסור להשקות. בדשא ופרחי נוי די ב-25% מהכמות השנתית הרגילה, ובעצים 50%. וכמובן יש לעקוב ולראות האם זה מספיק. (הליכות שמיטה עמ' מ"ה ועע"ש הע' י"ג).**

ז. **כשאסור להשקות, גם ע"י ממטרה אסור אף שאינו משקה בידים (השביעית והלכותיה עמ' ל"ז הכ"ד). וכשמותר להשקות עדיף להשקות ע"י ממטרה (אף שגם בידיים מותר). (דיני שביעית פ"א ה"ה. שנת השבע פ"ח ה"ה).**

(ח). בעניינים אלו חשוב להתייעץ עם בקיאים ומומחים להשקות בזמנים מיועדים כדי שלא ימות העץ או יתקלקל בלבד. וכשאין בקי שייעץ להם, טוב ונכון שימכרו את הגינה לגוי כדי שלא יכשלו באיסורים אלו. (ע"פ השביעית והלכותיה עמ' ל"ז סכ"ג, בתוספת נופך).

(ט). כשיש לו ספק בזמני ההשקאה, או אם יהיה הפסד לעצים או לפירות, מותר לעשות מלאכות למניעת ההפסד אם נתקיימו התנאים הבאים: א) שהספק נקבע ע"פ דעת מומחה או אדם המבין בענייני גידולים. ב) הספק שקול, ולא רק חשש רחוק להפסד. (קדושת שביעית פ"ג ה"ז. וכ"כ השביעית והלכותיה שם בקיצור).

(י). מותר להשקות עצי ערבה (וכ"ש הדסים ולולבים) כדי שלא יפסדו, אע"פ שכוונתו לצורך מצוה בלבד. ועצי אתרוגים אם משקה אותם כדי שלא יפסדו הפירות מותר, אבל אם כוונתו כדי שיהיו ראויים למצוה יש אוסרים. וי"א שמותר להשקות עצי אתרוגים כדי שהפירות יגיעו לגודל הכשר לברכה, אבל לא כדי שיהיו מהודרים. וכ"נ עיקר. והמקל להשקותם גם כדי לעשותם מהודרים יש לו על מה לסמוך. ועי' היטב בהערה.

דין זה הובא בס' שנת השבע (פ"ח ה"ב) עד 'וכ"נ עיקר' ולא בכלל. ושם הביאו דברי המתירים בשם דיני שביעית (פ"י ס"ו) בשם הגר"ש וואזנר ולא מצאתי שם דין זה במהדורא שבידי. ואמנם דעתו מובאה בקובץ מבית לוי (קובץ ה' ניסן תשע"ד, עמ' נ') וצינוהו בילקו"י (עמ' ש"ב), ובהליכות שמיטה (עמ' נ"ב). והאוסרים הנה הנם הגריש"א, הובא בדרך אמונה (פ"א צה"ל ס"ק קע"ט). וכ"ד הסטייפלר זצ"ל בארחות רבינו (ח"ב עמ' שכ"ה). ולענ"ד כיון שהאתרוג הוא פרי וגם ראוי לאכילה ולמרקחת פשיטא שאין דינו פחות משאר פירות, ומה איכפ"ל אם כוונתו לצורך מצוה כל שאינו משקהו בשביל ההידור רק שיהיה כגודל הראוי, וק"ו הוא מערבות שאין צורך בהם כלל חוץ ממצוה ובכ"א מותר להשקותם. ועוד דהכא דיינינן לה מצד הפסד וכיון שהוא הפסד בעבורו מאי נפק"מ מאיזה טעם הוא הפסד. וליכא ראייה מתוס' (ב"מ ל. ד"ה אף) שכתבו "וא"ת ועלה עליה זכר אמאי פסולה, הא ודאי לא ניחא ליה להפסיל פרה שדמיה יקרים בשביל דבר מועט? וי"ל דאם היתה כשרה הוה ניחא ליה, ולכך אין להכשיר", עכ"ל. ושמור יסוד זה כי הוא נצרך להרבה דינים. וא"כ אף כאן נאמר אילו לא היה אתרוג זה למצוה לא היה זה הפסד, כי אנו דנים על צורך האדם לחוד כהתם. דודאי הכא שאני, דכל שהוא הפסד לא איכפת לן מאיזה טעם הוי הפסד, אך שם הוא ענין דניח"ל, ולזה אנו דנים מה דניח"ל לולא המצוה. ונכון, ופשוט.

והנה באתרוגים יש שני עניינים: א) ההשקאה. ב) הזמירה מהקוצים שמקלקלים את הפרי. ונחלקו האחרונים הנ"ל בשני העניינים. ולענ"ד לכאורה יש לחלק ביניהם (לולא דין המצוה שבאתרוג), כי השקאה שיוכל להגיע לגודל הראוי יש להתיר טפי כי זה דרך הפרי לגדול יפה, וכיון שהוא רוצה לעשות בו מצותו, יש להקל להשקותו כדי שיגדל מהר ויהיה ראוי לסוכות (ואח"כ גם לאכלו). [ואף שיש לבע"ד לחלוק שהרי למהר זמן גידולו אסור, מ"מ כיון שיש בזה הפסד אם לא ימהר גידולו, שאף אם נביט מצד הפרי עצמו ולא מצד המצוה זמן האתרוג הוא בסוכות כי אח"כ עברה עונתו ואף ריבת אתרוגים עושים אותה לאחר סוכות ולא בחנוכה] אך

הלכות שביעית

בזמירה מהקוצים הרי אילו לא היה זה אתרוג אלא פרי אחר, לא היה מדקדק לזמור הקוצים, וצורך מצוה י"ל שאינו חשוב צורך הפרי וצורך האדם, כי עיקר הפרי נועד לאכילה והתורה התירה "לאכלה", ולעשות מצותו אינו בגדר היתר אכילה, שהרי אם יפסיד את הפרי ע"י המצוה ודאי אסור, הרי שאין זה מהיתר התורה. וע"כ נראה שבזה יש להחמיר. והרי להשקות ולהסיר הקוצים שיהיה מהודר לשתי הדעות הנ"ל אסור, ומזה ג"כ מוכח דמצוה לא חשיב צורך [אמנם אינה ראייה גמורה כי ענין הידור הוא תוספת רווח ואין כאן גדר הפסד]. ועוד, דהשקאה דרבנן וזמירה דאורייתא. ועי' בהליכות שמיטה (עמ' ג"ב) שלהסיר הקוצים כדי להכשירו (בלבד) למצוה, העולם נוהגים להקל. עי"ש. ולענ"ד צ"ע כנזכר. ומ"מ לענ"ד לכאורה יכול לעטוף את הפירות ולהרחיקם מהקוצים גם כדי שיהיו מהודרים, שהרי אינו עושה כאן שום מלאכה האסורה בשביעית. וה"ז כמבריך ארי. וכבר כתבנו מזה במקום אחר.

שוב נלע"ד שאף אם מצד הדין יש לדון בזה, מ"מ מצד המציאות יש להקל שמותר להשקות ואף להסיר הקוצים כל שהוא לאוקמי, משום שאין לך הפסד גדול מזה, וכל שהוא הפסד ואינו משנה מטעם מה הוא הפסד הרי הוא הפסד !! ואף כאן אילו לא יסיר הקוצים אתרוגיו יהיו פסולים ולא יוכל לעשות עמהם כלום, שהרי אין האדם מגדל אתרוגים לצורך אכילה או לצורך ריבה. ופוק חזי כמה אתרוגים איכא בשוקא מגוללים בחוצות ואין נוקש ואין מבקש. ויותר מכך נלע"ד שמותר אף להסיר הקוצים שיגדלו מהודרים משום הפסד מב' צדדים. חדא, שכמה אתרוגים כשרים בשוק שאין להם מבקש ורבים מהם נזרקים ממש. ועוד, כי ידוע שעץ אתרוג יש בו הוצאות מרובות ריסוסים יקרים ומים רבים ואגרונום ועוד, ואילו האתרוג יוציא אתרוגים כשרים שעלותם כסף קטן (20-30 נ"ה לצרכן) ולמוכר שקלים בודדים, וכיון שהוא המגדל אף סוחר לא יקנה ממנו אתרוגים אלו, כי כולם חפצים במהודרים כידוע. א"כ אף אם נניח שיצליח למכרם לסוחר תמים, הרי יפסיד את כספו כי מחירם לא יעלה על ההפסד של גידולם. וק"ו לפי מש"כ הגרש"ז רווח בספרו שביטת השדה (פ"ו הכ"ג) להקל להסיר בכל מקרה, כי מי יודע מה יקרה מה יגרום הקוץ אם נזק לפרי עצמו או לפסלו מברכה, והרי גם בספק נזק אנו מתירים מלאכות דרבנן. עי"ש. ויותר מכך הרי אתרוגים אלו שחלו בהם ידיים והינם מנוקבים מקוצים וכו', להיות שיש בהם ספק שמא חסרים המה, בדרך כלל מניחים אותם הבדצי"ם בתור פסולים ולא בתור כשרים. ופוק חזי שכמעט כל הכשרים הם בעיקר מלכלוכי בלטלא"ך ולא מנוקבים. וכ"כ בס' שבת לה' (עמ' נ"ג) להתיר הכל אף להיותם מהודרים. ובילקו"י (תשע"ה, פ"ח ה"ט) הקל רק להיותם כשרים. ולפי דברינו גם בזה יש הפסד, וע"כ יש להקל לגמרי. וכ"ז דלא כמש"כ בס' קדושת שביעית (להרה"ג אליצור בן מאיר שליט"א פ"ג ה"י, ובהערה 24) שהרבה להחמיר שאף לשמור על כשרותם אסור. ובדברינו תמצא תשובה לכל טענותיו.

אמנם באוצר בי"ד יוצאים הרבה מהודרים על אף שמחמירים בזה ביותר, כיון שקודם השביעית גוזמים אותם כראוי ובשביעית עצמה מטפלים בהם לפי הוראות הבד"ץ, כא"ל הגרש"מ שליט"א. ואעפ"כ כידוע בשמיטה (רצוני בסוכות של שמינית, שגידולם היה בשמיטה) יש פחות מהודרים מבכל שנה. ומ"מ זהו באוצר בי"ד דוקא שהם אחראים על הרבה מאד פרדסים, והם עצמם דואגים ג"כ למכור, בכה"ג מצליחים להתגבר על ההפסדים. אבל בפרדס רגיל שהמהודרים אצלו מוגבלים בכל שנה וק"ו בשמיטה, והוא עצמו אינו המוכר הסופי ללקוח, לענ"ד פשוט שיש להקל בזה. ואילו המציאות תורה לא כדברינו, אה"נ שיחמירו בכך.

(יא). ההשקאה בשביעית גופא אסורה לכל האילנות אף שאין בהם קדושת שביעית כגון **עצי סרק**. ורק במקום חשש הפסד מותר. [ובאילני סרק אם צריך לצילם וכדו' ג"ז בכלל ההיתר כשיפסדו (א"ש)]. ובמוצאי שביעית מותר להשקות אף אילנות שיש בהם פירות הקדושים בקדושת שביעית כי אין עבודות הקרקע תלויות בפירות אלא בקרקע (שנת השבע פ"ח ה"ג).

(יב). כל הגידולים שיש עליהן איסור ספיחין אסור להשקותם בשביעית, וה"ה שאין לעשות שום מלאכה למניעת נזק בגידולים אלו ואדרבה צריך לעקורם (שנת השבע פ"ח ה"ג, ובהע' ז').

(יא). יש ליזהר לכתחילה שלא ליטול ידיים במקום שגדלים שם צמחים או דשא ואף שאין כוונתו להשקותם, כיון שסו"ס המים מביאים תועלת לצמחים. ולכן העושים סוכה בסמוך לגינה, יזהרו משפיכת מים במקום שיביאו תועלת לצמחים.

דיני שביעית (פי"א ה"ו), ושם נוסף תיבת 'לכתחילה' מה שלא הועתק בס' שנת השבע (פ"ח ה"ז). והיינו טעמא, דהחזו"א זצ"ל הקל כל שאינו מתכוון להשקאה וגם אינו בדרך השקאה, וכן הקל באול"צ (שביעית עמ' ק"א) בכה"ג והוא משום דהוי פסי"ר דלא ניח"ל (איכפ"ל) בדרבנן (וק"ו הכא דהוא תרי דרבנן) דשרי. וכ"כ בס' קדושת הארץ (פכ"ג ה"ט). אמנם להגריש"א (הובא בדרך אמונה פ"א צהה"ל סקי"ח) בניחא ליה אסור אפי' באינו מתכוון. וכ"כ להחמיר בקובץ מבית לוי (תשפ"ב פ"ה ה"ו) וזה לשונו: "לא ישפוך מי שטיפת רצפות באופן ישיר על הצמחים, כי גורם בזה להשקייה שאין בה צורך". (ומקורו מתוס' סנהדרין כו. ד"ה לעקל, וחזו"א סי' י"ח סק"ו, וסי' י"ט סקי"ד). לכן כתבנו שלכתחילה יש ליזהר לחוש לדעתם. - ובאמת שכאן י"ל דניחא ליה שהצמחים יצמחו, אך אינו מתכוון לכך להדיא. וכבר כתבנו שאם הדבר מביא תועלת אף שאינו מתכוון לכך להדיא, אנן סהדי שיש לו גם כוונה לכך, ע"כ כל שיש תועלת לצמחים שלו יש ליזהר. אולם לדעת האול"צ (עמ' ק"א) מבוואר דאף בכה"ג מותר אף שודאי נהנה מכך, והוכיח כן ממתני' (פ"ג מ"ט). ולפי שהוא דין דתליא בפלוגתא, וגם הילקו"י (עמ' ס"ז) פקפק בסברא זו. והכא הוא תרי דרבנן (שמיטה והשקאה), יש להקל מעיקר הדין.

ודעת הגר"מ לוי זצ"ל (בס' משה ידבר עמ' ס"ב הע' 35) להקל בפשוט, כיון שאין כוונתו להצמיח ואין זה דרך השקאה שנחוש למראית עין, ואף שמועיל לצמח בשביעית לא אמרינן פסיק רישיה. וכבר כתבנו לעיל שכן בדין כי משניות מפורשות מצאנו בשביעית (פ"ד) להקל כל שמוכח שאין מכוון לכך אפילו ודאי מועיל לצמח. וואין לומר דאנן סהדי דמכוון, דא"כ גם שם היה לנו לאסור משום אנן סהדי. ובס' שיעורי שביעית להגר"מ לובין שליט"א (בסוף פ"ב) ירד לסברא זו ואפ"ה נתירא להקל, באמרו דמ"מ באופן דניחא ליה, אע"פ שמוכח שאין כוונתו לתיקון השדה אסור. ולכן אסר מי שטיפה, והקו לו מאי שנא ממזבל שדהו דניחא ליה ואפ"ה מותר? וביאר הגר"מ שליט"א דגבי מזבל אע"פ דניחא ליה מ"מ אינו מתעסק במלאכת השדה רק בהטמנת זבל בקרקע ואין ע"ז שם של מלאכה, אך בשטיפה אף שאין כוונתו להשקאה הרי משקה השדה ואין כאן הגדרה של פעולה אחרת שהרי אין זה מוגדר שטומן המים בקרקע, ולפ"ז הכל תלוי בהגדרת המלאכה עי"ש. ולענ"ד ירד להציל ולא הציל ונכנס בדוחק גדול שאין הדעת סובלו, שהרי גם בשטיפה אין ע"ז שם מלאכה כלל, כי עוסק בשטיפה ולא בהשקאה, אלא ודאי שגם בזה מותר. וכ"כ להדיא הגר"מ לוי (משה ידבר פ"ב עמ' ל"א) שאדם השוטף את הבית וגורף את המים לחוץ ויש למטה עצים שמותר, מפני שהאדם עוסק בנקיון הבית ולא בהשקאה. והוא כדברינו ממש. אבל אם שופך דלי מים בגינה ואין אדם יודע אם מכוון להשקאה או לרוקן את הדלי זה אסור, אע"פ שכל כוונתו לרוקן את הדלי. עי"ש. והדברים פשוטים וברורים. וכ"כ בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו (פ"ט הט"ו) שמותר לגרוף את מי השטיפה לגינה אם אינו מתכוון להשקייה, אף שההשקייה משביחה. עי"ש.

ובחצר שהיא של מעבר או רה"ר שאינה חצר שלו, כיון שלא איכפת לו בצמחים אלו הדין פשוט שיהיה מותר לכו"ע. וכן ראיתי כתוב בס' הליכות שמיטה (עמ' ס"ג). ובלא"ה נראה פשוט דיש להקל בנטילה מועטת לצד אילן שמסתמא לא יועילו לו אלו המים המועטים. (אך כשרבים נוטלים, יש להחמיר כנ"ל לכתחילה). אך בשיח השמיטה (פט"ז ה"ד הע' ט) כ' שאפילו בכמות קטנה של מים יש להחמיר, עי"ש. ודבריו צ"ע.

הלכות שביעית

יג). אך מותר להשתמש במזגן בשנת השמיטה, אף שצינור המים של המזגן מטפטף לגינה. וכן מותר לתלות כביסה רטובה לייבוש מעל הגינה, אף שמימיהם מטפטפים לגינה.

קדושת הארץ (פכ"ג ה"ט). שנת השבע (פ"ח ה"ז). והגריש"א לעיל גם בזה מחמיר. מיהו לקושטא דמילתא יש להקל בזה יותר כמש"כ בס' הליכות שמיטה (עמ' ס"ד ס"ה) מפני שהוא דרך גרמא כיון שכשמדליק את המזגן לא מיד מטפטפים המים ולא ישירות כמי נטילה. אך מ"מ גם בזה לא יכוון להשקאה. עי"ש. וכ"כ בקובץ מבית לוי (פ"ה ה"ו) שבתליית כביסה או בהפעלת מזגן שנוטף ע"ג הגינה אין להחמיר. אך הגר"ח"ק בס' שיח השמיטה (פט"ז ה"ה ובהע' ח') גם בזה מחמיר. ואף שהוא כח שני ואינו ישיר על הצמחים יש להחמיר, משום שכאן מתכוון שהמים יצאו לחוץ מהמזגן שלא ישארו שם, והוי פסי"ר דניח"ל. [ויש להעיר בזה דכיון דלא איכפ"ל מעצם ההשקאה מה נפק"מ דניח"ל שיצאו מהמזגן. ועוד, שגם זה גופא אם המזגן לא יתקלקל בכך לא איכפ"ל שלא יצאו המים לחוץ]. ועוד, כי האיסור על הקרקע שלא תיעבד, לכן כח שני לא מהני להקל [ולפ"ז מש"כ בפ"ח ה"כ דממטרות הערוכות לפני השמיטה אסור משום מראית העין, הוא טעם נוסף].

ונטילת ידיים ע"י צינור גם הוא דרך גרמא, אך החזו"א ס"ל דאין זה חשוב גרמא כיון שכל השקיה הוא באמצעות צינור. ולכן יש להחמיר כדעת החזו"א לכל הפחות כשמתכוון להשקאה. כמש"כ כ"ז בס' הליכות שמיטה (עמ' ס"ד ס"ה).

יד). אם המים מעורבים עם תמרי ניקוי בכמות המזיקה ומפסידה לצמחים אין להקפיד על זרימתם לגינה לכו"ע (דיני שביעית פי"א ה"ו). אמנם במים וקצת סבון באופן שאינו מזיק לצמחים, הדין כאמור לעיל (הליכות שמיטה עמ' ס"ד ס"ה).

טו). צינור מים שהתפוצץ והמים נמשכים ומשקים את הצמחים אין חיוב לתקנו, שכל שנעשה מאליו אין בזה איסור והוא כמו גשם המצמיח. אך אם אין ניכר לרואה שהצינור התפוצץ כגון שהמים הנשפכים הם מועטים ואינו גלוי מקום הקרע של הצינור, יש לו לתקנו כדי שלא יחשדוהו שעשה כן בידיים (שנת השבע פ"ח ה"ח, ובהע' י"א משם חוט שני דף ק"ד).

טז). עציץ שאינו נקוב הנמצא בתוך הבית יש להקל להשקותו כבשאר ימות השנה (שנת השבע פ"ח ה"ט, וכבר נתבאר לעיל באורך). וי"א שגם הנקוב כיון שהוא על מרצפות ואינו על קרקע עולם, דינו כאינו נקוב. (המחלוקת האם יש יניקה דרך המרצפות, לדעת החזו"א יש יניקה, וי"ח בזה) וכן הלכה, וכמש"כ לעיל באורך.

יז). שיעור הנקב בעציץ שאינו נקוב, כל שהוא מוציא שורש קטן והוא פחות מכזית. בין אם הנקב בשולי העציץ ובין אם הנקב

בדפנותיו כנגד העפר שבעציץ. וי"א שעציץ שאינו נקוב נקרא כל שיש בקטרו פחות ממילימטר. ומ"מ אם הניח בתחתית העציץ דבר המפסיק בין העציץ לקרקע, נחשב כאינו נקוב, והוא שיהיה ההפסק עשוי מדבר שאינו יונק כגון פלסטיק. ואין לחוש לענפים המתפשטים ויוצאים מחוץ לעציץ לדונו משום כן כנקוב. (שנת השבע פ"ח ה"י, והע' י"ד). ולענ"ד מה שאמרו "כל שיש בקטרו פחות ממילימטר" היא חומרא יתירה, ועד 1 ס"מ נראה דחשיב כאינו מנוקב. ובפרט דכל דין דעציץ הוא דרבנן. עי' הערה.

הנה עי' בס' קדושת שביעית (פ"ב הל"ג) שישב על מדוכה זו והביא כל השיטות, וסוף דבר הסיק שעד 1.6 ס"מ חשיב כאינו נקוב, ודעת הרב שביתת השדה (הגרש"ז רוח שליט"א, פ"ח הע' 4, ועי"ש עמ' רי"ט) שעד 1 ס"מ חשיב כאינו נקוב. עי"ש. וכן נראה דהא פחות מכזית קאמר המאירי (שבת צ"ה:) וכ"כ הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ה הט"ו), ובפיהמ"ש דמאי (פ"ה מ"י). וכ"נ דעת הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (פ"ח הכ"א) כאשר הביא לנו בקובץ אור ישראל (מאנסי שנה י"ד א' קובץ 3 באוצה"ח, שהובא בקדושת שביעית עמ' ע"ד תוך הע' 64), ומשמע מעט פחות מכזית, ולא 1 מ"מ שאינו נסבל בלשון. ועי' שיח השמיטה (פי"ט ה"ה). ובשביתת השדה (פ"ח סוף הע' 4) כ' שהחור המינימלי המצוי כיום בעציצים לסיבת חיותו של הצמח שיהיה ניקוד הגון לבל ימות הצמח, שיעורו הוא בין חצי ס"מ ל-1 ס"מ. ואין פחות מחצי ס"מ בעציצים שבמשתלות, וגם זה בדוחק ולא בריוח. עי"ש. ולפ"ז כיון שענין הנקב הוא לחיות הצמח, יש להקל בזה עד 1 ס"מ (ולכה"פ חצי ס"מ), דאל"כ הרי בניקב פחות מחצי ס"מ הוא כאינו מנוקב כלל לחיות הצמח.

ואם פלסטיק מפסיק היניקה – בס' שיח השמיטה להגרח"ק (פי"ט ה"ה) כ' שפלסטיק אינו מפסיק היניקה, עי"ש. ולדבריו ה"ה פי וי סי (pvc) אינו מפסיק היניקה, שאף הוא סוג פלסטיק רק יותר גמיש. אך בקובץ מבית לוי (פ"ה ה"ד) כ' שאף פלסטיק ופי וי סי מפסיקים היניקה. וכ"ד הגר"מ לוי (משה ידבר עמ' פ"ט אות י"ג) שפלסטיק מפסיק. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ב המ"ז עמ' ק"ט).

יח). באופן שההשקאה והדישון מכוונים ע"י מחשב המכוון מערב שביעית (ולא נעשה בו שינוי בשביעית) יש האוסרים שיושקה וידושן בשביעית יותר מכדי הצורך משום שאנו מצווים על "ושבתה הארץ" והמעשה מערב שביעית הוא הגורם למניעת שביתת הארץ, כ"ד הגרש"ז"א. ויש המתירים מאחר ואין האדם עושה את הפעולה בשביעית, כ"ד הגריש"א. ולדינא לכתחילה יש להחמיר היות ופולגתתם אם הדין על האדם או על הקרקע, שאם הוא על האדם שישבית את אדמתו, היות ואינו עושה שום מעשה מותר. אך אם הדין על הקרקע שתשבות סו"ס אינה שובתת. וכיון שהיא פלוגתא גדולה מדי ספק לא יצאנו. והרחבנו בס"ד בתשובה. ומ"מ המקל יש לו על מה לסמוך מאחר שהיא פלוגתא בדרבנן. ועוד יש סברא שכתבה המנחת איש (פ"ב הי"ט הערה 30) וסייעה מהחזו"א שאא"נ שהדין הוא על הקרקע שתשבות, מ"מ גדר

האיסור שאדם לא יעשה מלאכה האסורה בשביעית. וכיון שסו"ס אינו עושה מעשה בשביעית מותר. (וידוע שלא דרשינן טעמא דקרא לאסור את שאינו כתוב). אך במקום שיש חשש מראית עין פשוט הדבר לאסור. (ובדר"כ אין מראית העין, כי ידוע שהם עובדים על שעון).

ע"י דיני שביעית (פ"י הע' כ"ב) הרבה מראי מקומות. וע"ע קדושת הארץ (פכ"ג עמ' קמ"ח הע' 17) שכ' שמותר להכין מערכות דישון ממוחשבות לפני שביעית וצ"י ליבי"א (ח"י או"ח סי' כ"ו), ולשו"ת דברי דוד (ח"ד יו"ד סי' ט"ו). וכ"כ בס' מנחת איש (פ"ב הי"ט). ובמקום שיש חשש מראית עין אסור (דיני שביעית פ"י ה"ה. ומנחת איש שם). וכאשר כתבנו להחמיר לכתחילה מצאתי בקובץ מבית לוי (פ"ב ה"ו) שכ' נחלקו האחרונים באם הניח בקרקע זרעים לפני שביעית ונקלטו בשמיטה האם עובר על ושבתה הארץ. ויש להחמיר בזה לכתחילה. (ומקורו משבט הלוי ח"ט ס"ס רמ"ב). מאידך שם (בפ"ד ה"ב) כ' הפעלת ממטרות בהשקאה אוטומטית מערב שביעית ע"י מחשב שיקשה את השדה בשביעית יותר ממה שנצרך לקיום הצמחים, נראה לאסור משום ושבתה הארץ, (עי"ש שהוא מטעם דדומיא דשביית בהמתו בשבת בסי' רמ"ו ס"ג). והרי שסתר עצמו כי כאן כתב להחמיר בודאי ולא רק לכתחילה. ויש ליישב בדוחק דכל השקאה חשיב לכתחילה, שהרי יכול לבטל ההשקאה מכאן ולהבא, ולא דמי לזריעה דחשיב דיעבד מאחר שכבר זרע. אך הוא דוחק דנפק"מ בשעת הדוחק, דכל שבדיעבד מותר בשעת הדוחק מותר אפילו לכתחילה. ובס' שיח השמיטה (פי"ח ה"כ עמ' קצ"ט) כ' אין היתר לכונן ממטרות ע"י שעון בשנה השישית שיפעלו וישקו מאליהם את השדות בשביעית. ושם בהע' מטעם אחר משום מראית העין, עי"ש. ולדידי' גם בשבת יש לאסור בשעון שבת משום מראית העין. ולדידן אינו כן.

ומה שכתבנו לעיל (הי"ג) בדין צינור שהתפוצץ שא"צ לתקנו י"ל דא"ש גם לדעת הגרשז"א דהכא שעושה מעשה בערב שביעית, כיון שנעשה על ידו או שלוחיו ואינו בידי שמים אסור, אבל התם שהתפוצץ מאליו ונעשה בידי שמים מותר. כי גדר האיסור שלא להשקות או לפחות לגרום השקאה בשביעית, אך לתקן מהיכי תיתי להצריך. כנלע"ד נכון. וכמו שלא יוצרך האדם לעצור מי גשמים מבוא לשדהו.

פרק ו' – קצירה ובצירה

(א). אסור לקצור ולבצור בשביעית אפי' אם הפקיר שדהו, ואיסור זה הוא רק אם קוצר כדרך הקצירה של כל השנים, ומשום כך יש לשנות בקצירה מן הדרך הרגילה, ונחלקו הראשונים במהות השינוי: לד' הרמב"ם - מספיק שהשינוי יהיה בכמות, דהיינו שלא יקצור ויבצור יותר מהכמות (הקטנה) שאדם רגיל להביא לביתו משדה הפקר. ולדעת פוסקים אחרים - יש לשנות גם בצורת הקצירה והבצירה דהיינו שאסור לקצור באותם הכלים שקוצרים בהם כל השנים, לפיכך להלכה: הבא לקצור שדהו צריך לקצור כמות קטנה, ולכתחילה ראוי לחוש ולשנות גם בכלי ובצורת הקצירה.

דיני שביעית (פ"ט ה"א) ככתבו וכלשונו. וכ"כ בס' שנת השבע (פ"ה ה"ד). ועיי"ש מש"כ בהע' הגר"מ רצאבי שליט"א דס"ל דבכלים שאין רגילים לקצור בהם אלא הרבה, י"ל שגם הרמב"ם יודה שאין לו לקצור בהם אף כשקוצר מעט עתה, וצ"ע. עיי"ש. ובס' תפארת יוסף (עמ' רכ"ז) כ' בדקדוק יותר שלרוב הראשונים צריך לשנות גם בצורת הקצירה, ולדעות אחרות צריך לשנות גם בכלי הקצירה ושכן ראוי לנהוג.

(ב). הקוצר כדרך הקוצרים (בכמות ובאופן הקצירה) לוקה, כיצד כגון שקצר את כל השדה והעמיד פרי ודש בַּפְּקָר (רמב"ם פ"ד ה"א). ולכן אסור לקצור כל השדה בבת אחת אלא קוצר מעט מעט לצרכי ביתו. וכן אסור ליקח אפי' מעט פירות כדי שהשאר יגדילו, וכן אסור להתכוון בקצירה זו להשביח את הקרקע (ע"פ שנת השבע פ"ה ה"א).

(ג). שיעור "מעט מעט" הוא מזון ג' סעודות בלבד (הגר"ח ברלין, הובא בס' השמיטה להגר"מ טיקוצנסקי פ"ג, הע' י"ב, וע"ע שם כמה שיטות), וי"א ששיעורו כדרך שבנ"א מביאים לביתם לכמה ימים (חזו"א סי' כ"א ס"ק ח"י, וסי' כ"ו סק"ו). כ"ז משנת השבע (פ"ה ה"ג). ולדינא המחמיר תע"ב, אך מעיקר הדין נר' שאפשר להקל. דכיון שחז"ל לא נתנו שיעור ג' סעודות דוקא רק אמרו בסתמא כדרך הרגילות, משמע שאי"ז שיעור מוגדר כ"כ. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ח ה"ד) ושכ"כ הגר"מ אליהו בס' מאמר מרדכי (פ"י ה"י), וכן בקדושת הארץ (טהרני, פכ"ה הכ"א).

(ד). גם בתלוש הקדוש בקדושת שביעית אסרו חכמים לעשות את המלאכות כדרך שעושה בשאר שנים, לכן אסור לדרוך ענבים של

הלכות שביעית

שביעית או לדוש תבואת שביעית, אא"כ עושה בשינוי בכמות ובכלים מהדרך הרגילה (דיני שביעית פ"ט ה"ב).

ה). אע"פ שנאסרה קצירה ובצירה בפירות שביעית בדרך הרגילה (וה"ה בתלוש כנ"ל), זהו דוקא ליחיד הקוצר בתורת בעלים, אבל על שלוחי בי"ד לא חל איסור זה שאינם קוצרים לצורך עצמם אלא לצורך הציבור, ולכן מותר להם לקצור בדרך הרגילה, וה"ה לעשות בתלוש כל המלאכות הנצרכות כרגיל (שנת השבע פט"ז ה"ב, פ"ה ה"ה).

פרק ז' – חרישה הפירה סיקול וזיבול

(א). אסור לחפור או לחרוש לצורך עבודות הקרקע בין במחרשת יד ובין במחרשת מכונה, אבל אין לוקין על מלאכה זו משום שהיא עשה ואינה לאו ואין לוקין על עשה (דיני שביעית פ"ז ה"א).

(ב). כל עבודות הבאות להכשיר את הקרקע הרי הן בכלל תולדות חרישה כגון להוציא אבנים או קוצים ועשבים מהשדה כדי שתהיה ראויה לזריעה, יישור קרקע, חפירת בורות לצורך נטיעה וכדומה (שם ה"ב. שנת השבע פ"ו ה"א).

(ג). אסור לחרוש את השדה או לזבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית, והעושה כן קונסים אותו שלא יזרענה בשמינית (רמב"ם פ"א ה"ג. שנת השבע פ"ו ה"ב).

(ד). מותר ליקח אבנים מהשדה לצורך בנין וכיוצא בזה, ובלבד שיטול את האבנים העליונות וישאיר את הנוגעות בארץ. ואם תחת האבנים יש סלע או קש או כל דבר המונע את זריעת הקרקע יכול ליטול את כל האבנים (רמב"ם פ"ב ה"י. שנת השבע פ"ו ה"ג). וה"ה כל היכר שיעשה שהוא לצורך בנין כגון שעשה גידור עם שלט 'כאן בונים' כאשר יבואר להלן בסמוך.

(ה). היתה בהמתו עומדת בחצר או בתוך שדהו, מותר ללקט עצים לעשבים ולהביא לפניה, לפי שבהמתו מוכחת עליו שמלקט לצורך אכילתה. וגם אז אין לו ללקט יותר מכדי צורך אכילתה. וכן מותר ללקט עצים ועשבים להסיק בהם את האש לצורך בישול וצלייה וכיוצ"ב כשהוא מלקט בסמוך לאש (שנת השבע פ"ו ה"ה). והוא מירושלמי פ"ד ה"א, ורמב"ם פ"א ה"ז).

(ו). לאור האמור יש להתיר לסקל אבנים ממגרשי חניה, ממגרשי משחקים, משבילי מעבר, וכן יכול לסקל אבנים או ליישר קרקע לשם הכנת תשתית לבנין לכביש או למגרש משחקים, ובלבד שיהא ניכר שאינו עושה לשם הכשרת השטח לגינה, וכגון שמציין את

השטח המיועד כדרך שרגילים קבלני עבודה לעשות, או שהוכנו חמרי בנין בסמוך לאותו שטח (שנת השבע פ"ו ה"ד).

ז. **אסור לנכש עשבים המזיקים לצמחי הנוי**, ואם יגרם הפסד גמור לצמחי הנוי מותר לנכשם. אך אין לרססם בחמרי הדברה רעילים אם הצמחים ראויים למאכל בהמה (קדושת הארץ פכ"ג הט"ז. ועיי' לקמן בה"ט).

ח. **מותר לנכש עשבים כדי למנוע שריפות או ליפות את הגינה**. ואם יש צמחים אחרים שהניכוש עלול לעזור להשבחתם אסור לנכשם (אפי' שאין דעתו לכך). [נר' משום דאנן סהדי שדעתו גם לזה, אך א"כ אין זה פשוט לאסור כמש"כ לעיל (פ"ג ה"ו בהערה). וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ג ה"ח) שמותר לעשות מלאכה לצורך מניעת הפסד אפי' אם בהכרח בא ממנה גם שבח, ובלבד שיצמצם את עשיית המלאכה רק למניעת הפסד עד כמה שיכול, עיי"ש. אכן נראה טעמו משום מראית העין, כי אין ידוע סיבת ניכושו וסברי אינשי שכוונתו להשביח.] אבל יכול לכסותם ביריעת פלסטיק אטומה כדי לחנקם. וכן מותר לרסס את הגינה בשביעית בחמרים מונעי נביטה למנוע נביטת עשבים וצמחי בר המזיקים לגינה, וכ"ז כשמתכוון למנוע נזק ולא להשביח את שאר הצמחים (קדושת הארץ פכ"ג הי"ז ובהע' 22).

ט. **אסור לרסס חמרי הדברה נגד מזיקים להרוג את התולעים שבעץ**, אף שאין זה אלא להצילו מנזק (עפ"ד הרמב"ם פ"א ה"ח וי"ח). ולכן יעשה זאת ע"י גוי (אול"צ עמ' ל"ג, וילקו"י עמ' ר"צ). אך מותר לרסס חמרי הדברה על עשבים רעים המפריעים לצמחים לגדול וחונקים אותם שה"ז כמשקה כדי שלא יקרה נזק (הליכות שמיטה עמ' נ"ג).

בס' קדושת הארץ (פכ"ג הי"ח) והוא ממשפטי ארץ שביעית (עמ' 48 בשם הגרשז"א) כ' שמותר לרסס צמחים ועצים שהותקפו ע"י מזיקים או מחלות וכן להשתמש בפתיונות הדברה דרך מערכת השרשים כאשר יש חשש שהצמחים או העצים ימותו או ינזקו, או שיצטרכו להוציא הוצאות כדי לתקן את הנזק. וה"ה שמותר לרסס ריסוס מונע במקרה שיש חשש הידבקות מעצים או משיחים סמוכים. והאול"צ אוסר (שביעית עמ' ל"ב). וההלכה כאשר כתבנו בפנים, שכן דעת הרמב"ם ז"ל. אך צ"ע מדברי הגר"ק בשיח השמיטה (פי"ח הכ"ז) שהתיר לרסס כדי להציל מחרקים ושאר מזיקים שבאים לשדה, ואפי' עדיין לא הגיעו מזיקים רק יודע שרגילות שיבואו, מותר כדי למנוע נזק, עיי"ש. וצ"ע.

ומש"כ הדרך אמונה בד' הרמב"ם שם נראה שכיוון לתפארת ישראל (שביעית פ"ב מ"ד) שאם מעכב היזק שבכללות הטבע נחשב הדבר כאברויי אילנא ואסור. ועיי' חזו"א (סי' כ' סק"ה). אך בפאת השולחן (סי' כ' סק"א) כ' שלדעת הרמב"ם לא הותרה מלאכה שהיא בגוף האילן אלא רק בשרשים היוצאים מעיקרי האילנות. וזה כמש"כ העטה אור (עמ' י"א הע' 2). וריסוס להשביח האילן פשוט שאסור לכו"ע כמו שמצוי בתפוחים ואגסים שמרססים אותם במחלת הקיץ לעוררם מתרדמתם. (הליכות שמיטה עמ' נ"ג).

הלכות שביעית

אולם מותר לעטוף כל פרי בשקית כדי להרחיק את המזיקים ובתנאי שהנזק שעולו לבוא מגרע באכילתם ולא רק בצורתם החיצונית (ילקו"י עמ' רצ"ה, הליכות שמיטה שם). ואנכי לא ידעתי מה זה ועל מה זה לאסור, כיון שאינו עושה שום מלאכה האסורה בשמיטה, ודאמי למי שמבריח המזיקים במקלו, או מניח צורת אדם שהציפרים יראים ממנו שלא יזיקו לשדה.

י). **צמחים שאם לא יזבלו אותם בשביעית יגרם להם נזק, מותר לזבלם בשביעית.** ויש לבצע בדיקות קרקע ובדיקות עלים כנהוג בשאר שנים כדי לוודא שאכן הקרקע זקוקה לזיבול ודישון. ומ"מ החכם עיניו בראשו שבסוף השנה השישית יזבל את השדה בדשנים איטי תמס (שנמסים באדמה לאט) כדי לצמצם במלאכות הקרקע בשביעית (קדושת הארץ פכ"ג הי"ג). [ונלע"ד שאם הזיבול מועיל לאדמה ולא רק מונע, להגרשו"א יש להחמיר כמו בהשקאה שהבאנו לעיל הט"ו].

יא). **איך להשקות את הקרקע כאשר מונחים שם דשנים איטי תמס (שנמסים לאט), מכיון שהוא מזבל את השדה בהשקאתו.** (קדוה"א פכ"ג הי"ד).

פרק ח' – ספיחים

מבוא

גזרו חכמינו ז"ל שכל הירקות שדלו בשנה השביעית אף אם גדלו מאליהן שאסור לאכלן לעולם, שמא יזרע אדם בשביעית במכוון ויאמר שגדלו מאליהן. בגזירה זו מדובר על ירק שגדל בשביעית. והנה נחלקו הרמב"ם והר"ש באופן שהחנטה (תחילת הוצאת הפרי) היתה בשישית ונלקט בשביעית, לד' הרמב"ם כיון שהולכים בירק אחר לקיטה חשוב כגדל בשביעית ולפיכך גם הוא נאסר מגזירת ספיחים, ולד' הר"ש הכא שאני שכיון שהגזירה היא שמא יזרע בשביעית לכן האיסור רק אם תחילת גידולם הי' בשביעית, ולכן כיון שחנטתו היתה בשישית אין בזה איסור ספיחים.

ובד' הרמב"ם נחלקו האחרונים ז"ל באם כל גידולו היה בשישית ורק נלקט בשביעית, לד' החזו"א זצ"ל כיון שכל גידולו היה בשישית אין בזה איסור ספיחים, אך האול"צ מוכיח מהרמב"ם ז"ל שגם זה נכלל באיסור ספיחים כיון שסו"ס נלקט בשביעית. וכן דעת הגר"י זליכה בספרו הבהיר תפארת יוסף (על הש"ס שביעית, פ"ט עמ' קצ"ד-קצ"ה). ושם הוכיח כן ממרן הכ"מ (פ"ו משמו"י הי"ב), ומהמבי"ט (ח"ג סי' מ"ה) ועוד. ושכן דעת הגרשז"א זצ"ל, והגר"מ מאזוז שליט"א עי"ש.

בספיחים יש שתי אפשרויות ודינם שונה:

- (א) אם גדלו בשביעית או להרמב"ם אפי' רק נלקטו בשביעית, שאסורים באכילה לעולם.
- (ב) אם גדלו בשביעית ונלקטו בשמינית, שאסורים בכדי שיעשו או עד חנוכה.

והטעם מבואר כי כיון שנלקטו בשמינית אין כאן גזירת ספיחים, כי לא יבוא אדם לזרוע בשביעית כדי שיהיה לו לשמינית. וא"ת שיבוא לזרוע כדי שיהיה לו מיד לשמינית, הרי חז"ל גזרו בשמינית כדי שיעשו וא"כ לא ירויח כלל.

ויש להקשות מדוע רז"ל גזרו לאסור ספיחין שנלקטו בשביעית לעולם, סגי לגזור בכדי שיעשו בשמינית וממילא אין לחוש שהאדם יזרע. ונר' שכיון שזרע באיסור לא סגי במה שלא ירויח אלא צריך לקנוס כדי שיפסיד ממעשהו, אבל בנלקט בשמינית שאין לחוש כ"כ א"צ לגזור שיפסיד רק שלא ירויח כנלע"ד.

ונחלקו האחרונים האם חנוכה מתיר הכל, או שאינו מתיר אותו המין שלא נעשה עדיין כיוצא בו. הגר"ב זילבר בספרו הל' שביעית (סי' ג' או' ל"ח) כ' שירק הידוע כספיחי שביעית לא הותר אף אחרי חנוכה עד שיוודע שמין זה כבר עשה פרי בדומה לספיחים. מאידך בחזו"א (שביעית סי' ט' סקי"ג) כ' שכשהגיע חנוכה הותרו אף אותן שלא עשו כיו"ב, לפי שכבר הוסח דעתם של האנשים משביעית, ואין לחוש שיתירו הנלקטים בשביעית. ואף לוף מותר בחנוכה (דרך אמונה סקמ"ז). וכן פסק בס' קדושת הארץ (פכ"ו הע' 39) שהעיקר להלכה שחנוכה מתיר הכל.

ואם רצינו לפלפל בדבר י"ל דפלוגתא זו תליא בפלוגתת מהר"י קורקוס והחזו"א בטעמא דהאיי מילתא, דלטעם החזו"א שאדם יצניע ירק שנלקט בשביעית ויאמר שנלקט בשמינית, א"כ בהגיע חנוכה אסח דעתי מהשביעית ולא יבוא לשמרו עד חנוכה. אבל למהר"י קורקוס דמירי באדם רשע יותר שיבוא לזרוע בשביעית לצורך מוצאי שביעית, א"כ כל שיש לו רווח קל אפשר שיעשה כן. וכיון שבחנוכה עדיין לא נעשה כיוצא בו, יש לחוש שיזרע לצורך מוצאי שביעית. ואמנם אינו מוכרח כ"כ די"ל דאף למהר"י קורקוס ליכא למיחש כולי האי.

והנה ברמב"ם אנו רואים כעין סתירה כי בה"ו נקט עד חנוכה בלבד ומשמע בכל מיני הירקות אף שעדיין לא נעשו כיוצא בהן. ומאידך בה"ז כ' בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין, וכן שאר הפירות וכו'. ולפי המובן מס' שנת השבע (פי"ב ה"ט וה"י) שרק בירקות שאין ידוע מתי נלקט ומתי גדל יש להקל מחנוכה ואילך, משום שרוב הירקות מחנוכה ואילך נעשו כיוצא בהן, אבל יש מינים ידועים אם לפני ואם אחרי שצריך לילך אחר זמנם המדוייק בין לקולא ובין לחומרא, ולפ"ז הוא דלא כהחזו"א זצ"ל, א"ש בזה סתירת הרמב"ם. שו"מ שכ"כ בס' השמיטה להרב טיקוצינסקי (עמ' כ"ז ס"ג, ושם בהע' 1) שזהו הביאור הנראה ברמב"ם.

ובס' דרך אמונה (סקמ"ג) כ' שמתחילת חנוכה מותר. עי"ש. וכן יורה לשון הרמב"ם (פ"ד ה"ו) שכ' ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית, מר"ה ועד חנוכה ומחנוכה ואילך הן מותרין, ופשטות 'עד חנוכה' הוא ולא עד בכלל. ועוד, דמחנוכה משמע כולל חנוכה דאל"כ הול"ל 'ולאחר חנוכה הן מותרין'.

וכ"ז האיסור הוא רק בירקות שיש חשש שאדם יזרע בשביעית לצורך השביעית, אבל בפירות לא גזרו.

באלו ירקות כ' הפוסקים שאין איסור ספיחים, וההלכה לדין

כתבו כמה אחרונים שבירקות שאינם גדלים באותה שנה אלא לשנה הבאה אין איסור ספיחים, כי אין חשש שאדם יזרע לצורך שנה הבאה. ולכן בבונה אין איסור ספיחים לפי שאינה גדלה באותה שנה (השביעית והלכותיה עמ' נ"ב סעיף נ"ז. שנת השבע פי"ב ה"ח. ועוד).

וכן פרי האננס אין בו גזירת ספיחים מאותו טעם של הבונה, ובמציאות רוב ככל גידול האננס הוא בחו"ל (קדושת הארץ פכ"ו הי"א).

וכן בפאפייה לפי שחזותה מוכיחה עליה אם היא בת שנה או יותר ואין לחוש שאדם ישתול פאפייה ויאמר שנשתל בשנה השישית כי גודלה מיתמר למעלה הרבה והפירות בראשיה, ואילו נשתל בשישית העץ היה גדול (קדושת הארץ פכ"ו הי"ג), [ומ"מ נוהג בהם קדושת שביעית]. וכן פטריות כיון שאינם נזרעים אלא צומחים לבדם אין בהם גזירת ספיחים. ואף שהיום זורעים פטריות, כיון ששרשיהם דקים מאוד שאינם נראים לעין לאו זריעה היא, ואינם אסורים באכילה גם אם זרעו אותם בשביעית. וכן אין בהם קדושת שביעית. (עוטה אור עמ' י"ז ס"ד. קדושת הארץ פכ"ו הי"ד).

וכן ורדים ושושנים אם אין דרך לזרעם בכל שנה, י"א שאין בהם איסור ספיחים, וכשהם בתוך הבית יש להקל. (ס' השמיטה פ"ו ס"ה, הקל בשופי, אך הגר"ח ברלין (הובא שם בהע' ב) הקל רק כשהם בתוך הבית).

וכן פלפל חריף (שאטה) מותרים משום ספיחים (אך קדושים בקדושת שביעית), לפי שאין נוטעים אותו בכל שנה אינו בדין ספיחים. כ"כ בס' שנת השבע (פ"ט ה"ח, ובהערה ט').

וכן בנענע אין איסור ספיחים לפי שהוא תוקע שרשים מעצמו חדשים לבקרים, וה"ה שאר הצמחים הדומים לזה כ"כ בעוטה אור (סי' ה' סו"ס ג'), וטעם הרמב"ם בתשו' משום דאין דרך רוב העולם לזרוע נענע, והעיר ע"ז בעוטה אור (הע' 4) שבימינו רוב העולם צורכים נענע מהנזרע בידיים והרמב"ם לרווחא דמילתא נקט, והטעם כנזכר לעיל. ולפי מה שנכתוב לקמן טעם הרמב"ם הוא בדוקא, כי כל מה שנזרע בידיים יש בו חשש ספיחים בכל אופן.

אולם להלכה לדין דאזלינן בתר דעת הרמב"ם ז"ל ככל אשר יאמר כי הוא זה, גם בשיחים רב שנתיים (כגון פיטרוזיליה כוסברה נענע וכדומה, שאחרי שנלקטים צומחים מאליהם. וכן נ"ל ורדים ושושנים ופלפל חריף) יש איסור ספיחים, וכמו שהאריך להוכיח במישור מדברי הרמב"ם להדיא הג"ר אורן צדוק שליט"א בספרו

שו"ת אורן שלחכמים (ח"א סי' ע"ב). וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ז הע' 35 ד"ה ואגב אסיפא).

וכן בשדאב יש איסור ספיחים אע"פ שכ' הרמב"ם (פ"ד ה"ג) שהוא מן העשבים שאין זורעין אותם רוב האדם ועל כן פסק דינו שאין בו איסור ספיחים, מ"מ כיון שהמציאות נשתנתה כיום הזה והצורכים עשבים אלו הרי הם זורעים בגינתם, פשוט הדין שיש בו איסור ספיחים.

כ"א רבינו שליט"א בשיעורו ונדפס בשערי יצחק (תולדות, כסלו תשפ"ב). ולענ"ד פשוט בכהאיי גוונא דאזלינן בתר שעתו וזמנו, משום דחז"ל כשגזרו על ספיחים לא גזרו על מין פרטי מסויים רק על ירקות בכללות, א"כ כל שהוא בכלל גזירתם שיש לחוש לספיחים כיון שמגדלים אותו עתה בגינות, הרי הוא אסור. וה"ה איפכא לקולא, שכל שאינו בכלל גזירתם שעתה אין מגדלים אותו אלא הוא הפקר שוב אין חשש לספיחים באותו המין, והרי הוא מותר. וז"פ לענ"ד. ואך בבננה [ונראה שה"ה באננס ופאפייה] אין איסור ספיחים וכפי שהארכנו בטעם הדבר בתשובה ד' שהובאה בסוף הקונטרס. וכ"כ שם בקדושת שביעית (פ"ז הי"ד), וכ"כ בשנת השבע שהובא לעיל. וכ"כ בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו (פ"א הכ"ב) ושם הביא הטעם הנוסף בבננה שמוציאה פרי לאחר יותר משנה (עי"ש הע' ל"ד). וע"ע שם בחלק התשובות (סי' י"ט). ודלא כמו שרצה להחמיר בשו"ת אורן שלחכמים (ח"א סי' ע"ג) גם בזה כדעת האול"צ. ובקובץ דבר השמיטה (של בד"ץ עדה החרדית תשפ"ב, עמ' 75 פ"א ה"ב) כ' "בננות - אם כי יש שסוברים שאין בהם איסור ספיחים, הבד"ץ בירושלם עיה"ק החמירו גם בבננות משום ספיחים". והכי ס"ל לרבינו שליט"א ב"שערי יצחק" (ט' תמוז התשע"ד, בתחילת השיעור, נמסר בישיבת "יודעי בינה" חדרה) שבבננות אין איסור ספיחים ושכ"ד רוה"פ, עי"ש.

וכעת נבוא אל ההלכות לברר בע"ה דבר דבור על אופניו;

א). בכלל גזירת ספיחין כל מיני ירקות שצמחו בקרקע בשנת השמיטה, או אפילו נלקטו בשנת השמיטה אף שגדלו בשנה שישית (דאזלינן לחומרא כהרמב"ם וכפי' האול"צ שאסור בכל אופן וכמבואר במבוא) בין מן העיקרים שנקצרו וחזרו וגדלו, כ"ז בכלל איסור ספיחים (השביעית והלכותיה עמ' נ"א סנ"ד. שנת השבע פי"ב ה"ב). וכן גרגירי תבואה וקטניות אם הגיעו לשליש גידולם בשנת השמיטה, אף שהמשיכו לגדול בשמינית נוהג בהם קדו"ש ואיסור ספיחים. ולכן כל שהוציאו שלישי בשביעית הרי הם אסורים לעולם משום ספיחין. ואם לא הוציאו שלישי אלא בשמינית מותרים. (שנת השבע פכ"ו הי"א, ובקיצור בפי"ב ה"ג. ועי' לקמן הכ"ג וכ"ד).

(ב). כאמור ירקות שגדלו בשביעית אפי' נגמר כל גידולם בשביעית, אם נקטפו בשמינית אין בהם משום איסור ספיחים, דבירק אזלי' בתר לקיטה ונלקט בשמינית, מ"מ אסורים עד שיעשה כיוצא בהם משום גזירה אחרת שמא יצניע ירק שנלקט בשביעית (שהוא אסור לעולם משום ספיחים) ויאמר שנלקט בשמינית (כ"כ בחזו"א סי' ט' סקי"ג וט"ו). או משום שמא יזרע בשמיטה לצורך מוצאי שמיטה (מהר"י קורקוס פ"ד ה"ה-ז'. הביאום בשנת השבע פכ"ו הע' י"א). ומשעשו כיוצא בהם מותרים אפילו קודם חנוכה (שנת השבע שם ה"ט).

(ג). שימורים – יש לציין מש"כ בס' קדושת הארץ (פכ"ו עמ' קפ"א הע' 49) שהתאריך המסומן ע"ג הקופסאות שימורים אינו תאריך ייצור אלא תאריך המילוי, ולכן אין לסמוך עליו לא לגבי מעשרות ולא לגבי שביעית, ולכן חובה לקנות קופסאות שימורים בכשרות מהודרת בכל השנים ולא רק בשנה הסמוכה לשמיטה כי מקפידים ירקות כמו גרעיני תירס, אפונה, שעועית פול וכו' לכמה שנים והתאריך אינו מוכיח כלום (ע"ש סעיף כ"ה) וכא"ל פה אל פה הגרש"מ שליט"א. (לפ"ז מש"כ בשנת השבע (פכ"ו ס"ח, ובהערה י') "לפיכך יש לבדוק בקופסאות שימורים לפי תאריך הייצור המוטבע על הקופסא אימתי נלקטו ירקות אלו שאם נלקטו בשביעית הרי הם אסורים באכילה לעולם משום ספיחים, וכן צריך לבדוק אם אין בהם פירות שחנטו בשביעית שאז חייבים בביעור ולשיטת הרמב"ם וכ"ה לדין בני תימן צריך לאבדם ואין מועיל להפקירם, ומ"מ בספק אפשר להקל בשניהם כי יש לצרף דעת הפוסקים שמועיל להפקיר הפירות בזמן הביעור, וכן בענין ספיחים יש לצרף ד' הר"ש שהולכים בירקות אחר זמן עיקר גידולם בענין ספיחים" עכ"ל. זה אינו וכנזכר).

(ד). ספיחים אלו שנלקטו בשביעית או שהתחילו לצמוח בשביעית וממשיכים לגדול בשמינית והם לא יגיעו לזמן שיתרו לאכלם משום ספיחים מצוה לעקרם. אך לא יעקור אותם ביד שמא יבוא לאוכלם, אלא חורש כדרכו והם נעקרים, או מעמיד עליהם בהמתו והיא אוכלתם (רמב"ם פ"ד ה"ה. שנת השבע פכ"ו ה"י).

(ה). מכל הנזכר נלמד שאין לקנות ירקות בשנת השמיטה זולת אם הם גדלו בשדות של גויים או מיבול חוץ לארץ (ואז אין במ קדושת שביעית ולא איסור ספיחים), וכל שיש ספק ואינו יכול לברר הוי ס"ס ואפשר להקל. אך אין לקנות כלל מהיתר מכירה מפני כמה טעמים, כא"ל רבינו שליט"א להדיא. (ומש"כ בשנת השבע (ה"ב הע' ב' ד"ה

וע"כ) "וראוי לכתחילה שלא לקנות מהיתר מכירה כי אין לסמוך ע"ז אלא בשעת הדוחק", זה אינו וכזנכר. ושוב דיבר ע"ז רבינו בשיעורו (ונדפס בשערי יצחק פרשת וירא מרחשון תשפ"ב) מאחר כי בבית המשפט הדבר אינו מתקבל כלל. והמכירה עצמה רבים המוכרים אינם בעלי השדות הם רק שוכרים או חוכרים. ועוד כי ישנם רבים המביאים במשאית סחורה לחנויות ואומרים שהוא מהיתר מכירה, ואין ע"ז פיקוח מספיק).

ו). כמו כן לדידן אין לסמוך על הזמנים הכתובים בלוחות בכל ירק מאימתי נוהג בו איסור ספיחים בשנת השמיטה לפי שהם הולכים אחר זמן גידולם לקולא כד' הר"ש או החזו"א ולשיטתם אם רק נלקט בשביעית אין בו איסור ספיחים, משא"כ לשיטתנו, [אכן שמעתי פא"פ מהגרש"מ שליט"א שההכשרים המהודרים של האשכנזים דוגמת הרב אפרתי וכיוצא, מחמירים כהרמב"ם יותר מהחזו"א]. אך התאריכים הרשומים שם בגמר איסור ספיחים בשנה השמינית הם גם לדידן שאין בינינו חילוק בזה (שנת השבע פי"ב הע' ב', בהערת הגר"מ רצאבי שליט"א ד"ה ויש).

דין שדות שאין בהם איסור ספיחים

ז). ספיחים שצמחו מאליהם בשדה בור שהיא אדמת טרשים קשה או רחוקה מן היישוב, או שאין פירותיה משתמרים ואין רגילות לזרוע בה, או בשדה ניר שהיא מושבתת מזריעה אותה שנה כדי שתוסיף תת כוחה בשנים הבאות, או בשדה הכרם או בשדה זרע שעלו שם ספיחים ממין שונה מהמין שנזרע בה ומקפיד הבעלים משום כלאים, כל אלו מותרים באכילה ומפני מה לא גזרו עליהם? לפי שאין אדם זורע במקומות אלו, ומ"מ יזהרו בהם בקדושת שביעית כדין (רמב"ם פ"ד ה"ד), ודוקא כשעלו מאליהם אבל הזרע בשדות אלו אסורים הגידולים משום ספיחים (חזו"א שביעית סי' י' סק"ו. דרך אמונה פ"ד סקכ"ז. קדושת הארץ פכ"ו הכ"ט).

ח). בכל הירקות וכן בכל המקומות וכן בכל האפשריות שאין בהם קדושת שביעית, אין שם גם איסור ספיחים. (לא לגמרי ממש, כי ירקות שיש בהם איסור ספיחים אף שנלקטו בשמינית שאין בהם קדו"ש, יש בהם איסור ספיחים. עיי' לקמן הי"ג).

ט). אין איסור ספיחים בירקות שאין דרך לגדלם ורוב האנשים לא זורעים מהם, אך נוהג בהם קדושת שביעית (שנת השבע פי"ב ה"ד והע' ד').

(י). **ירקות שגדלו בשדות גויים אין בהם איסור ספיחים כלל אפי' אם הגוי עצמו זרעם, שלא גזרו אלא מפני עוברי עבירה והגוי אינו מצווה על השביעית** (רמב"ם פ"ד הכ"ט. שנת השבע פי"ב ה"ה, ועוד). אבל אם היהודי זרעם בשמיטה אצל הגוי, יש בהם איסור ספיחים. ולכן גם אותם הסומכים על היתר מכירה אסור להם לאכול מירקות שגדלו בשדות אלו כאשר נעשית שם המלאכה ע"י ישראל (קדושת הארץ פכ"ו ס"ב, ע"פ הרמב"ם פ"ד הכ"ט ונו"כ). ואפי' ישארו עד שמינית דינו כמו הנוטע וזורע בשביעית שיעקר (עטה אור עמ' י"ח ס"ו). מאידך עי' להגר"מ לוי זצ"ל בס' משה ידבר (עמ' ר' - ר"ה) שכ' שאף אם הישראל עובד שם יש להקל, עי"ש מילתא בטעמא. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ז ה"ח) שאע"פ שאסור לישראל להיות שכיר בשדה גוי, מ"מ אין בגידולים איסור ספיחים, עי"ש. ולדינא לכתחילה יש לזהר בזה.

(יא). ה"ה גוי שזרע ירקות בשביעית בשדה ישראל, יש בהם איסור ספיחים (לכו"ע). ואפי' גוי שגזל שדה מישראל וזרע שם ירקות בשביעית, כיון שהשדה אינה נגזלת והירקות שגדלו שם של ישראל, אסורים משום ספיחים. אבל אם נתיאש הישראל מהשדה, קנאה הגוי ביאוש והירקות מותרים באכילה (קדושת הארץ פכ"ו ה"ג. קדושת שביעית פ"ז ה"ז).

(יב). גידולים שגדלו מאליהן בשדות שאין רגילות לזרוע בהם ואינם עומדים לזריעה מחמת התנאים הקשים שבהן, אין בהם משום איסור ספיחים. אך שדה הפקר אינו בכלל שדה בור, ולכן ירקות שעלו מאליהן בשדה הפקר נוהג בהם איסור ספיחים (קדושת הארץ פכ"ו ה"ל, בשם החזו"א סי' י' סק"ו. דרך אמונה פ"ד ס"ק כ"ז), והחילוק משדה בור שכאן בשדה הפקר סו"ס יכול לזרוע, משא"כ בשדה בור אינו טוב לגידולים. וכן העלה לדינא בפשטות הגר"י דרעי בס' שבת הארץ (עמ' כ"ה) שיש ספיחים בשדה הפקר, ולכן גם אם הבעלים הפקירו הירקות לכל, יש בהם איסור ספיחים ואסורים.

(יג). בירקות שלא נוהג בהם איסור ספיחים (כגון הבננות), שגדלו בשביעית ונלקטו בשמינית אין נוהג בהם קדושת שביעית כלל,

וחייבים בתרו"מ בברכה כדין ויפרישו מהם מעשר שני (קדושת הארץ פכ"ו הכ"ד). אך אם נלקטו בשביעית, פשיטא שיש בהם קדושת שביעית דהא אזלינן בירק בת לקיטה. כ"כ בספר השביעית והלכותיה להגרי"צ יוסף שנוהג בהם קדושת שביעית. וכ"כ הג"ר גדעון בן משה שליט"א (בהסכמה לס' קדושת שביעית) משם הגרב"ץ, שאם נלקט בשביעית יש בו קדו"ש, דאזלינן בתר לקיטה. וכ"כ בס' מנחת איש (פ"ו הי"ב). וז"פ.

מאכל בהמה. והנאה מאיסור ספיחים
 (ד). **במאכל בהמה כגון אספספת י"א שיש בהם איסור ספיחים, ולכן אסור להביא מאכל בהמה לבהמה לפי שהוא איסור ספיחים.**
 (כ"כ חזו"א שביעית סי' ט' סק"ז. וכן ס"ל לעטה אור עמ' י"ח ה"ה). **אולם דעת הגרשז"א במנחת שלמה ח"ג סי' קל"ב אות ז' (וחזר בו ממש"כ בכרם ציון גידולי ציון פי"א אות א') שאין איסור ספיחים במאכל בהמה. וכ"כ ילקו"י (מהדורת תשע"ה עמ' תר"ה הי"ב). ובשעת הצורך אפשר להקל משום דשביעית דרבנן וסד"ר לקולא. וכ"כ בס' קדו"ש להקל (פ"ז הי"א) שכן מפורש בדברי קדמון הר"ש סיריליאו בפ"י ירושלמי (פ"ט ה"ה). אך אין איסור ליהנות מאיסור ספיחים.**
 כ"כ בשנת השבע (פ"ט ה"ז) שורדים מותרים משום ספיחים, לפי שדינם ככל צמחי ריח שאין בהם דין ספיחים. וכ"כ בחזו"ע שביעית (עמ' קנ"ב ס"ו) שמותר להשקות ורדים ושושנים לפי שאין בהם איסור ספיחים, ע"ש. וכ"כ בס' שנת השבע להגר"י דרעי (עמ' כ"ג) שכן עיקר לדינא שמותר ליהנות מהם שאע"פ שדעת החזו"א (סי' ט' סק"ד, וסי' י"ג סקט"ז) שאסורים גם בהנאה, מ"מ רוה"פ לא ס"ל הכי. וכ"כ עוטה אור (עמ' כ' הי"ב). וכ"כ בס' קדו"ש (פ"ז ה"י) ועוד. ונפק"מ לפרחים וצמחי בר שכיון שאין אוכלם אלא רק נהנה ממראיתם וריחם מותר. ודלא כמ"ש בס' קדושת הארץ (פכ"ו ה"ח) שנגרר בזה אחר דרך אמונה (פ"ד משמיטה סק"ז) שיש איסור ספיחים גם בצמחים לריח ע"ש. [ומש"כ שלא אסרו ספיחים בהנאה, זה אא"נ שקדושת שביעית נוהגת גם בצמחי ריח ע"י מש"כ לעיל] ומ"מ אף לשיטתו כ' שם שאין בצמר גפן (כותנה) דין ספיחים (אבל בזרעי כותנה ובשמן המופק מהם יש איסור ספיחים). ע"ש.

(טו). **תבן וקש לא גזרו בהם איסור ספיחים. שכיון שהתבואה אסורה משום ספיחים, אין חשש שיזרע בסתר בשביל התבן לבדו. [וזהו כשגדל מאליו, אבל אם נזרע באיסור דינו להעקר כמו הנוטע בשביעית, ונחלקו הרמב"ם והראב"ד (פ"ד הט"ו) אם הפירות אסורים]. ולכן אם נזרעה תבואה אפי' בער"ה של שביעית באופן שודאי לא תשריש וכ"ש שלא תנבוט בשישית כי אם בשביעית, מ"מ התבן שיצמח יהיה מותר להאכילו לבהמה שלא גזרו ע"ז איסור ספיחים. ויש בדין זה עצה למספוא כשר בשביעית ע"י שיזרעו הזרעים לפני ר"ה, ובבוא הגשם יצמח התבן (עוטה אור עמ' כ'-כ"א, סי"ב. וכ"כ בס' קדושת הארץ פכ"ו הי"ט).**

ספיחים יש בהם קדו"ש

טז). ספיחים יש בהם קדו"ש כי מה"ת מותרים באכילה ורק רבנן אסרום משום גזירה כדלעיל. (בין אם נשתרשו בשביעית שאסורים משום ספיחים, ובין אם נשתרשו בשישית. שכיון שנלקטו בשביעית הרי בירק אזלינן בתר לקיטה).

דין ספק

יז). כשיש לו ספק אימתי נלקטו לענין איסור ספיחים או שיש לו ספק במאכל מסויים אם הוא מפירות ספיחים יש להקל משום סד"ר לקולא, והמחמיר תע"ב (ילקו"י עמ' ק"ז. שבת הארץ עמ' כ"ו).

בישול ותערובת

יח). כלי שנתבשלו בו ספיחים צריך הגעלה. ואם לא הגעיל ונשתמש בו - תוך כ"ד שעות, המאכל נאסר. ואם אחר כ"ד שעות, בדיעבד המאכל מותר (שבת הארץ עמ' כ"ו. קדושת הארץ פכ"ו הל"ה).

יט). ירקות האסורים משום ספיחים שנתערבו בירקות היתר, בטלים ברוב כדין תערובת יבש ביבש. ואם נתבשלה כל התערובת יחד בטלה בששים (משום שע"י הבישול הרי האיסור נותן טעם בהיתר ובששים בטל כי אין טעמו ניכר. א"ש), ואם אין בתערובת פי ששים מותר להוסיף כנגד הספיחים על התערובת (ככל איסור דרבנן שמבטלים איסור לכתחילה. א"ש). (קדושת הארץ פכ"ו הל"ד).

כ). כל דבר שגדל בבית או בעציץ שאינו נקוב אין בו איסור ספיחים (דיני שביעית פרק ט"ו ה"ח). והמקל בספיחים שגדלו בעציץ נקוב יש לו על מי לסמוך (קדושת הארץ פכ"ו הל"ג, משו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' קנ"ח אות י"ג). [א"ה. בעציץ נקוב בשדה נראה דיש להחמיר, דמאי שנא קדושת שביעית מספיחים? ואף גם בבית כיון שיש כאן צד אחד קולא, לכאורה יש להחמיר.]

דין תבואה וקטניות

כא). **תבואה וקטניות** (קטניות הם כל מיני פרי אדמה אשר זרעם נאכל כגון פול, חירס, חמניות, בטנים, וכדומה. עוטה אור עמ' י"ט, ס"י) - רק אם הגיעו לעונת המעשרות (שצמחו שיעור שחייבים במעשר) בשנת השמיטה יש בהם איסור ספיחים (וה"ה קדושת שביעית). ואפי' לדעת הר"ש והרמב"ן שבירקות (שהתחילו לצמוח בשישית) אין איסור ספיחים, זהו דוקא בירקות דאזלינן בתר לקיטתן למעשרות, אבל אם הגיעו לעונת המעשרות בשישית אין בהם קדושת שביעית ולא איסור ספיחים (רמב"ם פ"ד ה"י, ופוסקים).

כב). **ספיחים שיצאו למוצאי שביעית ונלקטו בשמינית שדינם** שלאחר חנוכה אפשר לאוכלם זהו דוקא בירקות, אבל תבואה וקטניות שגדלו שליש גידולם בשביעית אף שנלקטו בשמינית אסורים משום ספיחים ואין להם היתר עולמית אפי' לאחר חנוכה (חזו"א שביעית סי' ט' אות י"ד. קדושת הארץ פכ"ו ה"ב).

כג). **ירקות עלים כמו חסה שגדלים בצורה מהירה שנקטפו במוצאי שביעית מותרים מיד**, כיון שמה שגדל בהיתר לאחר שנת השמיטה מבטל את גידולי השביעית (שזהו שכ' הרמב"ם (פ"ד ה"ז). ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד דהיינו ירקות עלים שגדלים מהר וגידולי ההיתר מבטלים את האיסור (כן ביאר האול"צ עמ' ע"ד, וכן הביא בס' קדושת הארץ פכ"ו הכ"א).

פרק ט' – זמן גידול הפרי לקביעת קדושת שביעית

(א). ג' זמנים יש לנו: לקיטה, חנטה, הבאת שליש. בירקות שזקוקים למים רבים הולכים אחר לקיטה [כי עד אז לא ברור שיגדלו (כן שמעתי ממו"ר הגרע"ט בעל עטה אור, בלמדי אצלו גמ' קידושין ג. מימי חרפי מקדמוני)]. בפירות שאין זקוקים למים רבים הולכים אחר חנטה [כי כבר משעת החנטה נחשב שהפרי קיים כי גידולו בנקל]. בתבואה וקטניות וזיתים וענבים הולכים אחר הבאת שליש. ובאתרוג ע"י לקמן.

(ב). לפ"ז ירק שנלקט בשביעית אף שרוב גידולו היה בשישית הרי הוא קדוש בקדושת שביעית. וכן פרי שחנט בשביעית אף שנלקט בשמינית הרי הוא קדוש בקדושת שביעית, וכן תבואה וקטניות וזיתים וענבים כיון שהביאו שליש גידולם בשביעית הרי הם קדושים בקדושת שביעית אף שנלקטו בשמינית.

(ג). פירות הדר - אף שגם הם גדלים על כל מים שזקוקים להשקאה ג"כ בידי אדם, אפ"ה הולכים בהם אחר חנטה (כשאר פירות), וא"צ להחמיר בהם כאתרוג. משום שבאתרוג עצמו החמרנו מספק, א"כ הבו דלא לוסיף עלה (אול"צ פ"ב ה"ט. שנת השבע פ"י ה"ג).

(ד). לפיכך פירות הדר הנלקטים בשנה שביעית, כיון שודאי חנטו בשישית אינם קדושים בקדושת שביעית. אבל הנלקטים בשנה השמינית הרי הם קדושים בקדושת שביעית, כיון שחנטו בשביעית. אך לימונים המאוחרים וכן חלק מפירות הדר המאוחרים שחונטים בתחילת השביעית הרי הם קדושים בקדושת שביעית, שר"ה לשביעית אפי' לפירות האילן הוא בא' תשרי ולא בט"ו בשבט, ולכן הולכים לפי הלקיטה והחנטה מא' תשרי של שמיטה. אך בשאר פירות האילן שאינם מפירות הדר, פירות הנלקטים בשנה שביעית בעונת הלקיטה לאחר עונת הגשמים הרי הם קדושים בקדושת שביעית כיון שחנטו ג"כ בשביעית אך קודם זמן זה אין קדושת שביעית שכולם חנטו בשישית (עוטה אור סי' ז' ס"א-ג').

ה). **פ"י חֲנֻטָּה**: י"א שחנטה היא שליש הגידול וי"א כשניכר הפרי אחר נפילת הפרח (דיני שביעית פי"ג ה"ז), ולהלכה משיתחיל הפרי להבשיל ויהא ראוי לאכילה קצת, זהו שעת החנטה (שנת השבע פ"י ה"א).

ו). **חנטה בריחאן ובשדאב**: דעת מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א שהוא כאשר העלים מתחילים לצמוח. (שערי יצחק תולדות כסלו תשפ"ב). משנה אחרונה עיקר דלא כמו שנכתב בשנת השבע (פכ"ו ה"ג) משמו, כיון שהזרעים השחורים שבראשו יוצאים רק כשעומד למות ולא בתחילת גדילתו. ומסתמא דה"ה בהדס, לא משיוציא ענביו אלא משיתחיל להוציא את העלים שלזה עיקר נטיעתו.

דין אתרוג

ז). אתרוג לד' הכ"מ יש בו ספק אם הולכים בו אחר לקיטה כירק כיון שנזקק להרבה מים, או שהולכים אחר חנטה כשאר פירות כיון שהוא פרי. ולכן פסק הרמב"ם לחומרא לשני הצדדים, שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית יש בו קדושת שביעית, ומאידך גיסא חייב בתרו"מ כשישית (ומפריש מעשר עני), ולפ"ז הרי הוא מפריש בלא ברכה. (ולד' החזו"א חייב בתרו"מ בתורת ודאי ולכן מפריש בברכה, אלא שלחומרא מדרבנן נוהג קדו"ש). ע"כ ראוי לצאת מכל ספק וליקח לאתרוג של מצוה אתרוג שנלקט לפני ר"ה של שביעית שאז החנטה והלקיטה היו בשישית שודאי הוא משישית. כ"כ החזו"א (סי' ד' סקט"ז, וסי' ז' ס"ד). וכ"כ בס' דיני שביעית (פי"ג ה"ט) משם החזו"א. וכ"כ בס' קדושת הארץ (פכ"א הכ"ג) שאתרוג הולכים בו גם אחר חנטה וגם אחר לקיטה לחומרא, וע"כ יש בו קדו"ש בין אם נלקט בשביעית ובין אם חנט בשביעית. וכ"כ בחזו"ע (שביעית עמ' ר"ו ס"ג) שהמהדרים במצוות משתדלים לקנות את האתרוג של מצוה לפני ר"ה של שביעית.

ח). **סוחרי אתרוגים הקונים את עצי האתרוגים מבעלי פרדסים גויים** כדי לקטוף את פירותיהם, יזהרו שלא לקטוף את האתרוגים בשביעית אלא רק בשמינית. או שיקנו את האתרוגים מהגוי רק לאחר קטיפתם ע"י הגוי. שכיון שאתרוג דינו כירק שהולכים בו לגבי שביעית לאחר לקיטה, ובירק יש להסתפק באם קונה שדה מן הגוי לפירותיה אם יש בירק הנלקט ברשות הישראל קדו"ש או לאו, לכן לכתחילה יש ליזהר בזה (קדושת הארץ פכ"א הכ"ד ובהע' 34, משם מעדני ארץ שביעית סי' י"א אות י"ג).

ט). לסיכום: פירות הדר שגדלים בחורף כיון שחנטו בשישית אין בהם קדושת שביעית, אך פירות הקיץ כגון ענבים אפרסקים שזיפים וכו' יש בהם קדושת שביעית כיון שחנטו בשביעית. ואתרוג כיון שיש בו ספק אין לסחור באתרוג שנקטף בשמיטה. וגם יש להחמיר שלא לסחור באתרוג שנלקט אחר ר"ה של שמינית כיון שחנט בשביעית. לכן יקטפו את האתרוגים בסוף השישית כדי שיהיה לסוכות של שביעית, ובשמינית יקחו אתרוגים של אוצר בי"ד או מגוי, דאל"כ אסור לסחור בפירות שביעית. ואפשר גם מישראל בהבלעה בדמי הלולב ההדס והערבה. ויבואר לקמן דיני סחורה בפירות שביעית בעז"ה. ונוהגים לעשות אוצר בי"ד (קדושת הארץ פכ"א הכ"ג).

וירקות כיון שהולכים בהם אחר לקיטה והם גדלים מהר א"כ כל הירקות הנמכרים בשביעית (ומפרסמים אז מאיזה חודש יש לחוש בהם לשביעית) בין פירות הקיץ בין פירות החורף, יש לנהוג בהם קדשת שביעית, ולכן יקנו מגוי או מחו"ל. ומישראל א"א שהרי אסורים משום ספיחים, ולד' הרמב"ם וכן לדידן אפי' גדלו בשישית לגמרי נאסרים כל שנלקטו בשביעית. ואחר השמיטה בירקות עלים מותר מיד כיון שגדלים תוך כמה ימים ויש בשוק בהיתר ה"ז מבטל את האיסור. ובשאר ירקות מחנוכה מותר. חוץ מהירקות הידועים שנלקטו בשמינית, ודאי מותרים אחר חנוכה וכדלעיל.

פרק י' – במה נוהג קדושת שביעית

(א). כל דבר שתוציא הארץ שיש לאדם הנאה ממנו נוהג בו קדושת שביעית, וזה כולל כל דבר שהוא מאכל אדם ואפי' מאכל בהמה. ואפילו מיני תבלין שאינם נאכלים בעינם אלא באים לתבל בהם אוכלים אחרים, יש בהם קדושת שביעית. אבל צמחים הבאים לריח שהם כל סוגי הבשמים (מן הארץ), וק"ו צמח שאינו נאכל כלל ואין בו ריח אלא עומד לנוי בלבד אין בהם קדושת שביעית. ויתבאר לקמן בע"ה. [ודע כי גם צמח שאין בו קדושת שביעית, מ"מ אסור להשקותו ולגוזמו כרגיל, וכל דיני עבודות הארץ שייכים בו, וכמו אילן סרק].

(ב). בד"א שצמח העומד להנאת האדם יש בו קדושת שביעית זהו דוקא כשהנאתו וביעורו שוה כלומר שההנאה ממנו באה בשעת ביעורו של הצמח. אבל אם ההנאה ממנו באה לאחר כילוי וביעורו אין בו קדושת שביעית. לכן צמחים העומדים לצבע יש בהם קדושת שביעית, שבשעה שהצבע נלקט בבגד הצמח מתכלה, והרי שנהנה בשעת ביעורו ולא אחר ביעורו. אבל עצים העומדים להסקה אין בהם קדו"ש כי עיקר ההסקה היא בגחלים, נמצא שההנאה באה לאחר ביעור העצים. [ובלא"ה לד' הרמב"ם (פ"ח ה"א) עצים בעלמא אין בהם קדו"ש כלל, והכי נקיטינן כדלקמן ה"ט בענין ללובים]. וכן זרעים העומדים ברובם לזריעה (כגון זרע כותנה וזרע פשתן) אין בהם קדו"ש, כי רק לאחר שהזרע נרקב אז מתחיל לצמוח, והרי שהנאתן לאחר ביעורן.

(ג). כ"ז נלמד מן המקרא שכ' "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" ודרשו חז"ל במה יש דיני שבת הארץ? בצמח העומד לאכילה, אולם מן המילה "לכם" למדנו לכל צרכיכם ומזה מובן אף כל הנאה שאינה ע"י אכילה שנוהג בו ג"כ קדו"ש. הא כיצד נפרש שני המקראות? אלא יש לנו לרבות כל הנאה שהיא דומה לאכילה, שבשעה שאדם אוכל האוכל מתבער עם האכילה. ולכן צמח שהנאתו באה לאחר ביעור הצמח וכילוי אין בו קדו"ש.

(ד). ומזה נלמד גם להיפך בצמח שהנאתו אינה מכלה את הצמח, שאין בו קדו"ש כגון עצים העומדים לרהיטים ולבנין אין בהם קדו"ש, כי העצים קיימים זמן רב ואינם מתבערים עם השימוש, וכן פשתן העומד לייצור בגדים אין בו קדו"ש (עי' ע"א סי' ו', ס"א-ב).

(ה). עוד למדו רבותינו "לכם" דומיא דלאכלה" ("והיתה שבת הארץ לכם לאכלה"), מה אכילה היא צורך כל אדם שהיא שווה לכל נפש, אף כל צורך שיש בו צורך כל אדם ולא למיעוטם, ולכן 'צמחי מרפא' כיון שעומדים לרפואה לחולים בלבד אין בהם קדו"ש. ומ"מ אם אותם צמחי מרפא ראויים וטובים לאכילה לכל אדם יש בהם קדו"ש (שנת השבע פ"ט הע' ה'). וכן טבק לסיגריות כיון שהעישון אינו צורך כל אדם אין בו קדו"ש. וכן עלי הקא"ת כיון שרק מי שהתמכר אליהם נהנה מהם (כי יש בהם סם מרגיע ומעורר), אין בהם קדו"ש (ע"א שם ס"ג. שנת השבע פ"ט ה"ד-ה'). אך ויטמנים לחיזוק הגוף ולתוספת תזונה יש בהם קדו"ש כיון שהם מאכל בריאים ג"כ [גם מכאן מוכח שאף שאין העולם נוהגים לצרכם, כיון שראוי לכולם סגי בהכי]. (קדוה"א פכ"א הכ"א). אך זהו דוקא כשיש בהם טעם טוב, אך אם אין טעם ערב אזי כיון שאין הרוב נוהגים לצרכם אין בהם קדו"ש. והארכנו במקו"א עפ"ד הריטב"א בעירובין כח. [ויש חולקים בענין טבק לעישון וכן בענין עלי קא"ת עי' לקמן ה"י בענין עלי קא"ת, ובהט"ו בענין טבק].

(ו). וכעת נבוא אל פרטי הדינים שבשני הכללים שזכרנו; (א) שיהיה הנאתו וביעורו שוה, (ב) שתהיה ההנאה ממנו צורך כל אדם. **פרחי נוי** - אין בהם קדו"ש כיון שאין הנאתם וביעורם שוה כי אין ההנאה מהם באה ע"י הכילוי שהרי מתבלים לבד בלי קשר להנאה, שכן אינו משפשפם כמו לולב ועצי בשמים שמתוך השימוש בהם הם בלים. ועוד שאין הנאתם שוה לכל נפש שכן אדם אמיד שביתו נאה ומסודר יהנה מיופי הפרחים, לא כן אדם עני שביתו ורהיטיו ישנים ובלויים.

עוטה אור (סי' ו' ס"ד ובהערה 7). שנת השבע (פ"ט ה"ו ודלא כאול"צ שחשש להחמיר). וכ"כ בקדושת הארץ (פכ"א הי"ג) שאין בהם קדו"ש אף שיש בהם טעם וריח. ומ"מ ראוי להימנע מלקנות פרחים ממוכרים בשוק שסתמן נשמרו ונעבדו, ונבאר לקמן בעה"י (עי' שנת השבע שם). וכ"כ בקדושת הארץ (פכ"א הי"ג) מדין מסייע ביד עוברי עבירה, וכ"כ אול"צ (עמ' מ"ח) וכן הורה הגריש"א.

ולא אכחד כי ראיתי לשניים מגדולי הדור דס"ל שיש בפרחי נוי קדו"ש הנה הנם הגר"ק בשיח השמיטה (פי"ט הי"א) וכ"כ הגרמ"א בס' מאמר מרדכי (סי' י"ג). ואמר הגר"ק (שיח השמיטה שם הע' ל"ז) שכיון שכל השימוש הוא לנוי נחשב כמו כילוי ואסור. ולדבריו א"כ גם רהיטים מעצי שביעית יש בהם קדו"ש, כי ההנאה מהמראה באה עם כילויים. אך באמת אין השימוש עצמו גורם לכילוי. ושוב ראיתי כן להדיא בס' קדושת שביעית (עמ' קע"ד בהע' ד"ה ויש לתת) שכ' שהביעור צריך להיות מחמת ההנאה דומיא דאכילה. עי"ש היטב. וכ"כ עוד שם (עמ' קע"ז הע' 14) ושם הביא שכן דעת רבים גם מגאוני אשכנז, הגרשז"א הגרנ"ק ועוד. וכ"כ בס' מנחת איש (דאזיל בכל דבריו כהחזו"א ותלמידיו, בפ"ה הי"א ובהע' 14).

ז). **צמחי ריח - שעומדים גם לטעם כגון נענע ולואיזה יש בהם ודאי קדושת שביעית לכו"ע.** אך צמחי ריח שאינם עומדים לטעם כי אם לריח ספק הוא בירושלמי כי אפשר שריח אינו חשוב שוה לכל נפש, ולמהרי"ל דיסקין סד"ר לקולא, וכ"פ רוה"פ, והחזו"א כ' להחמיר (ועי' מה שהעיר עליו הע"א הע' 8), ולכן העיקר להקל בזה. והרוצה להחמיר להכניס בתוך השקית את הבשמים קודם שנותנם באשפה, יחמיר.

וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ה ה"ח) להקל, עי"ש באורך שהביא בזה כל שיטות הפוסקים מערכה לקראת מערכה ורוב האשכנזים מחמירים, אך רוב הספרדים מקילים. והיינו טעמא דהוא ספק בירושלמי כנזכר, ולדידהו כיון שעיקר שביעית דאורייתא יש לילך בזה לחומרא. אך לדין גם בכה"ג יש לילך לקולא. וכמו שהוכיח במישור רב האי גאון החזו"ע (שביעית עמ' קמ"ד קמ"ה בהערה בתוספת הגליון) שדעת מרן ז"ל להקל גם בכה"ג. כמו שנתבאר בדבריו בכס"מ (פ"א מתרומות ה"כ), (והחזו"א עצמו דמאי סי' ט' אות י"ב, וסי' ט"ז סק"י, הביא דברי כס"מ זה אלא דפליג עלי') ובב"י (ס"ס נ"ז בדין ספק דרוסה). וא"כ אנו אין לנו אלא דברי מרן ז"ל. וע"ע שו"ת יבי"א (ח"ו יו"ד סי' כ"ח אות ט'). ובשנת השבע (פ"ט ה"ג) כ' בסתם שאינם קדושים בקדושת שביעית, וי"א שקדושים בקדו"ש. וראוי להחמיר ליתנם בשקית קודם שמשליכם באשפה, עי"ש. ותמוה אשר פסק בס' קדושת הארץ (פכ"א הי"ב) דכל הפרחים הנטועים לריח יש בהם קדו"ש, ולכן יש ליזהר במוצ"ש לאחר ההבדלה שלא לזרקן לאשפה אלא לשמרן בקדו"ש, ומקורו מהגר"מ טוקצינסקי בס' השמיטה (עמ' ל"ג), ע"ש. ובאמת דעת רוה"פ אינה כן.

ח). **הדסים - אין בהם קדו"ש שאע"פ שעומדים גם לריח כיון שעיקרם למצוה אין בהם קדו"ש.** ובלא"ה כתבנו שמן הדין כל עצי בשמים אין בהם קדו"ש.

וכן דעת הגרשז"א בס' שלמי מועד (עמ' קמ"ג), ועוד. וכ"פ בחזו"ע (שביעית עמ' ר"ח ס"ו, וסוכות הל' הדס ס"י). אולם צ"ע ברוב ההדסים של היום אם עומדים למצוה כי רובם אינם משולשים. אכן י"ל שבהדסים של מצוה שנוטעים אותם באופן מסויים (כי שורפים אותם וכו') כמו שתיאר בהרחבה באול"צ) ובמקום מסויים, חשיב כמין בפנ"ע, ואין לנו לחשכם עם שאר ההדסים המיועדים לריח בלבד. אך זה אינו פשוט. וכן ס"ל להגר"מ אליהו בס' מאמר מרדכי (פי"ד עמ' צ') שהדסים גם אם ניטעו לצורך ארבעת המינים יש בהם קדו"ש כיון שעיקרן לריח אף שאין רוב בנ"א משתמשים בהם לריח. עי"ש. - ואיך שיהיה מעיקר הדין יש להקל מק"ו מעצי בשמים והוי כעין ס"ס לקולא. (ובשנת השבע ה"ג העלו הדסים עם עצי בשמים לומר שדינם שוה כדלעיל בסמוך, ואפ"ה כתבו שם (ה"ז) שורדים אינם קדושים בקדו"ש, וטעמם שבזמננו משמש להרחה ודינו ככל צמחי הריח (ע"ש הע' ח').) ומוכח מדבריהם שמעיקר דינא יש להקל בצמחי ריח. אולם אם ההדסים נטועים לריח והקוטף אותם ג"כ כוונתו להריח בהם

ולא למצות ד' מינים נוהג בהם קדו"ש (לרוב האשכנזים דס"ל דבריה יש קדו"ש), וכמו צמח שניתן להשתמש בו גם לאכילה וגם להסקה שהולכים אחר דעת הקוטף אותם, וכדין עלי גפנים (קדושת הארץ פכ"א הכ"ז). ומ"מ לכו"ע אין לחוש לעלים הנושרים מההדסים והבשמים לשמרם, כי אין דרך להקפיד עליהם (הערת הגר"מ רצאבי שליט"א בשנת השבע שם, הע' ד').

ט). בעץ ערבה אין נוהג דין קדו"ש לכו"ע כיון שאין בה ריח. ואף שראויה היא למאכל בהמה, כיון שאינה עומדת לכך אלא למצוה, אין בה קדו"ש (קדושת הארץ פכ"א הכ"ט. ס' השמיטה להגרי"מ טוקנצינסקי).

י). מותר לקטוף אתרוג של שביעית מהעץ בעודו בוסר כנהוג בשאר שנים, אע"פ שאם היה ממשיך לגדול על העץ היה מתמתק יותר ונעשה ראוי לאכילה, כיון שהגיע לעונת המעשרות (קדושת הארץ פכ"א הכ"ה).

יא). מותר להניח את ההדסים בשביעית במים כדי שלא יתייבשו. וה"ה שמותר להניח פרחי נוי במים כדי שלא יכמושו, ואע"פ שהם נפתחים במים, ואפי' בשבת מותר ק"ו בשביעית (וזה אף לשיטות המחמירות).

שו"ת פעו"צ (ח"ג סי' כ"א). שו"ת יחו"ד (ח"ב סי' נ"ג). ס' קרבה שנת השבע. קדושת הארץ (פכ"א הכ"ח).

יב). לולבים אין נוהג בהם קדושת שביעית. ולכן יכול להבליע בדמי הלולב את דמי האתרוג של שביעית (חזו"ע שביעית עמ' ר"ו ס"ה. סוכות הל' לולב ס"ט. קדושת הארץ פכ"א הכ"ו. שנת השבע פ"ט ה"ב), יש בזה פלוגתא וד' הרמב"ם שאינו קדוש והכי נקיטין. וטעמו לפי שהוא עץ בעלמא ואינו פרי (כ"כ הרמב"ם ורע"ב בפ"י המשנה). ועוד, שכיום אין דרך לכבד הבית בלולבים. ולדברי המחמירים כיון שבלולב אזלי בתר חנטה, א"כ במוצאי שביעית יש לשמרם בקדושתו.

יג). עלי קאת שנוהגים רבים מעדת בני תימן ללועסם ולמצוץ לחלוחית שבהם אין בהם קדו"ש (שנת השבע פ"ט ה"ה), וטעמם (שם בה' ו') משם רבינו שליט"א בקונטרס עצי עולה שאינו חשוב מאכל אדם ולא מאכל בהמה והוי כמלוגמא. ושכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל. ועי' מש"כ בתשובה ז'.

וכ"כ בעוטה אור (עמ' כ"ו ס"ג), וטעמו כי רק מי שהתרגל להם והתמכר להם נהנה מהם כי יש בהם סם מרגיע ומעורר, ולשאר אנשים אי"ז צורך, ע"ש. והוא אותו טעם כי מלוגמא (רפואה) גופא הוא הטעם מפני שאינו שוה לכל נפש. אמנם ק"ל שהוא כמאכל וכל מאכל אצל עדה מסויימת אפי' אינו כן אצל כולם ה"ז קדוש בקדו"ש, ואף שהוא עץ ואין גופו נאכל רק הטעם שבו מ"מ לא גרע ממאכל וסמי עשבים הנחלטים והנמצאים שאף הם בכלל מאכל הם, והוי כמו

נענע ולואיזה שיש בהם קדו"ש לפי שהם גם לטעם ואע"פ שאין אוכלים אותם, רק נותנים טעם. ואנכי הרואה שדין זה בפלוגתא תליא כי בקדושת הארץ (פכ"א הט"ו) כ' שיש בהם קדו"ש והארץ בספרו שו"ת דברי דוד (ח"ג יו"ד סי' נ"ח) ושכן הסכימו עמו הגר"י תופיק והגרש"מ והגר"מ מאזוז שליט"א, וכ"כ הגר"מ אליהו זצ"ל (מאמר מרדכי פי"ד, ובחלק השו"ת סי' י"ב), וצל"ע שם. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ה הי"ז). אך אמנם יל"ע מטבק שכיון שאינו הנאה לכל אין בו קדו"ש, ואפשר שיש לחלק בין הנאה לטעם, דבהנאה צריך הנאה לכל משא"כ דבר מאכל, ואין נראה משום דבכתוב "לאכלה" נלמד, ויותר י"ל שגם במאכל יש לחלק כן אלא שרק בצורת האכילה לא איכפ"ל בין עדה לעדה אבל בפרי מסויים שנאכל רק בעדה מסוימת אין בזה קדו"ש ואפי' להם דשוב אינו נאכל לכולם. ובאמת רוב האוסרים עלי קאת ס"ל שגם בטבק יש קדו"ש. ובתשובה כתבנו מזה וטעמנו שם להקל דגרע מתרופות וכדו' שכל החולים לוקחים אותם ע"כ י"א שיש בהם קדו"ש, אבל כאן כמה אחוזים בוודים מהתימנים לועסים אותם, והם מיעוטא דמיעוטא, ע"כ ודאי אין שייך לומר שדינם כמאכל.

יד). **צמר גפן (כותנה) וכן פשתן, ובגדים הנעשים מהם אין בהם קדו"ש. אבל זרעי כותנה וכן זרעי פשתן, ובשמן המופק מהם יש קדו"ש (קדושת הארץ פכ"א הט"ז).**

כ' מו"ר העטה אור: כותנה בזמן שהיתה עומדת ברובה לבגדים אין בה קדו"ש כמו פשתן, אך כיום יש טיטולים מכותנה ובהם ההנאה בשעת הביעור, כי מיד כשמתלכלכים אינם ראויים לשימוש יותר, וכן הרבה כותנה מיועדת להיגינה וחיטוי רפואי שגם בזה הנאה בשעת הביעור, ולכן יש לבדוק למה עומדת רוב הכותנה בארץ - כ"ז לדעת הריטב"א (ע"א סי' ו' הע' 5 ד"ה ובנוגע, אך להתוס' אינו כן וצריך עיון).

טו). **דברים המיועדים למאכל בהמה כקש ותבן - נוהג בהם קדו"ש, ואסור לשרפן ולהסיק בהם. וכן קוצים רכים העומדים למאכל בהמה. ולכן אין לרססם בחומרי הדברה רעילים גם כאשר הם מזיקים לשאר הצמחים בגינה (קדוה"א ס"ט).**

טז). **פלפל חריף (שאטה) קדוש בקדושת שביעית הואיל והוא מ'מיני תבלין', וק"ו אם נאכל כמות שהוא (עי' שנת השבע הי"ח). וכ"כ בקדוה"א (סי' כ"א הי"א) והוסיף שאם נאכלים כמות שהם נוהג בהם איסור ספיחים (לדידן בכל אופן יש בהם ספיחים, וכמו שכתבנו במבוא להלכות ספיחים) ואחר שנתנו הצמחים את הטעם בתבשיל ובטל טעמם מותר לזורקן.**

יז). **ליפה - שמשפשים בה את הגוף בעת הרחיצה אין בה קדו"ש. כ"כ בשנת השבע שם. ובהע' י' פי' דתליא בפלוגתא אם ספיחים מותרים רק באכילה או גם בהנאה, ע"ש. ולענ"ד לא תליא בהכי דא"נ דנאסרו גם בהנאה והוא ספיקא דירושלמי בענין צמחי ריח, מ"מ הכא גרע דהוא כעץ סרק וכיון שאינו פרי וגם לא נועד לריח גרע טפי. והן הם דברי הרמב"ם שלולב אין בו קדו"ש כיון שהוא עץ בעלמא. ואם נפשך לדון משום דלד' הרמב"ם כל ריח מותר א"כ מאי האיי דכ' האול"צ (פ"ב ז') דצמחי ריח יש בהם קדו"ש, והא איהו גופי' כ' שקיבלנו הוראות הרמב"ם בשביעית. אלא ודא דגרע טפי וכדאמרן.**

יח). טבק לסיגריות - כיון שהעישון אינו צורך לרוב בנ"א אין בו

קדו"ש (ע"א עמ' כ"ו ס"ג. וכ"כ ילקו"י תשע"ה עמ' תר"ב ה"ח). והמחמיר תע"ב.

בקדושת הארץ (פכ"א סי"ד) כ' שנוהג בהם קדו"ש לפי שהנאתם וביעורם שוה, ומ"מ אין נוהג בהם איסור ספיחים. והביא כן מכמה פוסקים ע"ש. וכ"כ בשיח השמיטה (פ"א ה"ה) שטבק יש בו קדו"ש. וכ"כ בקובץ דבר השמיטה (י"ל ע"י ועד השמיטה של בד"ץ העדה החרדית, עמ' 79 ה"ח) שיש בטבק הרחה או עישון קדושת שביעית. (ואם נזרע ונלקט בשביעית אסור כדין ספיחין, עי"ש). וכ"כ בס' קדושת שביעית (פ"ה ה"י), אלא שהוסיף שם שכיון שרוב המוחלט של הטבק כיום מיובא מחו"ל על כן אין לחוש בו לקדו"ש. עי"ש. ובדבר השמיטה הנז"ל כתבו שכולם גדלים בשדות נכרים. אכן בדורנו שהוא מזיק לבריאות ודאי שא"א לומר שהוא מאכל כל אדם, והנה בס' קדושת שביעית (פ"ה ה"ט"ז בהע' 29) כ' שאין צריך שיהיה שוה לכל נפש, רק שיהיה הנאתו וביעורו שוה. עי"ש. ודבריו נגד הרבה פוסקים שכ' שצריך שיהיה שוה לכל נפש. וכ"כ הירושלמי (פ"ז ה"א) דיצאת מלוגמא משום דבעינן לכם השוה לכולכם. וכידוע שיש לנו לקרב דברי הבבלי אל הירושלמי. ועי' כרם שלמה להגרש"מ עמאר שליט"א (ח"ב דיני שביעית סי' ט' אות י"ב) שצויין שם. וביותר הדבר תמוה מאד, שהרי לאכלה אמר רחמנא וכיצד נוכל לומר שמעטים האוכלים אותו חשוב "לאכלה". ועוד, דאיהו גופי' כ' וכן כתבנו (בפי"ג הי"ג) שצריך שיהיה רוב, או עכ"פ מיעוט הניכר שאוכלים אותו. והרי שסותר דבריו מיניה וביה. ע"כ הדין פשוט לענ"ד שצריך שיהיה שוה לכל נפש.

ומאחר עלות הני מילי הרי שאין העישון כלל שוה לכל נפש, לפי שהוא מזיק לבריאות וכבר כלל לן הריטב"א (בעירובין כח). דכל שאין עושים כן רובא דעלמא, אם אין עושין כן מפני שאינו מצוי להם וכיוצא בזה, לית לן בה וחשיב רובא. אך אם הרוב אין עושין כן מפני שאינו טוב להם, לא חשיב מנהג. ולפ"ז בעישון שאינו טוב לבריאות ומפני כן נמנעו הרוב מלעשן, ודאי דלא חשיב רובא כלל. ואיהו גופי' אייתי לן דברי הריטב"א הנ"ל באורך (בהע' עמ' ר"ד ד"ה והאיר ה' את עיני). ולא דמי לצמחי מרפא שיש בהם קדו"ש כמו שכ' שם (פ"ה ה"ט"ז), דהתם הרי זה ראוי לכל העולם והוא מנהג יפה בכל אופן. (ותמיהה זו קיימת גם בקא"ת שעל כן אין לומר שהוא שוה לכל נפש, לפי שהוא מר כלענה. ומה שכ' בס' קדושת שביעית (עמ' קצ"ב הע' 30) דקא"ת טוב לבריאות והוי כמיני מלוגמא, יש לחלק בתרי אנפי, חדא שמעטים ביותר אוכלים אותו ולא דמי למלוגמא שכל החולים אוכלים אותו. ועוד, שכאן אין זה מאכל לחולים אלא כתוסף תזונה לבריאים, ואמנם כתבו הפוסקים שכל מיני ויטמינים הואיל והם מאכל בריאים ג"כ, חשיב שוה לכל נפש. מ"מ זהו דוקא כשיש בהם טעם טוב, לא כשטעמם מר, ורע לרוב בנ"א. וכן מבואר בס' שיח השמיטה להגרש"ק (פ"א ה"ד) "מיני ירקות עלים ועשבים שרוב בני אדם לא רגילים לאכלם, אלא שיש הרבה שאוכלים משום שהם בריאים לגוף עפ"י דרכי הטבע, יתכן שאין בהם קדו"ש. ובהערה שם כ' שכן שמע מרבינו הגרש"ק. א"כ לדברי הגרש"ק פשיטא שאין בקא"ת קדו"ש. ואע"ג דס"ל שם (בהלכה ה') שטבק העומד לריח יש בו קדו"ש וכן סיגריות עי"ש. וצ"ל משום דאותם עשבים גריעי מעישון שאין רבים אוכלים אותם. וא"כ ה"ה קא"ת גרע טפי מעישון לפי שמיעוטא דמיעוטא אוכלים הקא"ת משא"כ העישון שהוא נפוץ הרבה יותר). וגם בעישון כ' רבינו שליט"א בשע"ה (ח"ג סי' צ"ד הע' נ"ג*) שכיון שנתברר שעישון הסיגריות מזיק מאד לגוף, א"כ יש לאסור לכל הפחות ביום טוב. וצ"ל למש"כ בתשובותיו עולת יצחק (ח"ג) וכן בשיח השמיטה (שם פ"א עמ' י"ח הע' י"ג) כ' שביו"ט לא היה מעשן (אולי הכוונה לאביו הסטייפלר כשהיה מעשן, כי כמדומה הגרש"ק לא עישן מעולם) כי חשש שאין זה דבר השוה לכל נפש. הא למדת שאף עישון אינו חשוב שוה לכל נפש, וא"כ ק"ו קאת. (ועע"ש בקדוה"א (פכ"ח ה"ט) שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית כראוי שלא יתן מהם לגוי ולמי שמזלזל באיסור שביעית, וגם לשיטתו כ' שאין נוהג בהם איסור ספיחים ע"ש). ודעת הילקוט יוסף להקל לגמרי גם בטבק מהאיי טעמא כדכתיבנא. וצ"ל דלרבינו שליט"א דס"ל שבקא"ת אין קדו"ש גם בטבק אין קדו"ש, דחדא טעמא אית להו, אכן י"ל דטבק גרע לפי שיש הרבה מעשנים. וכיון שהרבה מחמירים בכך, על כן כתבנו שהמחמיר תע"ב.

הלכות שביעית

יט). **דבש דבורים** - אין בו קדו"ש ולא צריך ביעור אע"פ שהדבורים מפיקות אותו מפרחי הדר בשנה השביעית.

עוטה אור משם הגר"ג נדל זצ"ל (עמ' כ"ז ס"ז). וכ"כ בקדושת הארץ (פכ"א הי"ח) שלא יהיה חמור מכמהין ופטירות שאין נוהג בהם קדו"ש לפי שאין להם עיקר וכמ"ש המאירי (ע"ז י"ד). ע"ש.

כ). **מרקחת (ריבה) מקליפות של אשכוליות** - אין בה קדו"ש של מאכל אדם (ע"א עמ' כ"ז ס"ו).

כא). **מרקחת מפרחי הדרים** - יש בה קדו"ש. וכן לב הדקל שקורין 'קורא' שקטפו לאכילה יש בו קדו"ש (ע"א עמ' כ"ז ס"ה).

כב). **חלב בהמה** - שניזונת מפירות שביעית או מספיחי שביעית אין בו קדו"ש, דלא גרע מבהמת גוי שאכלה חמץ בפסח שהחלב שלה מותר בשתיה בפסח כמבואר באחרונים [והביאם בס' הליכות עולם (ח"א עמ' ש"ה)]. (קדושת הארץ פכ"א הי"ז).

כג). **פטירות** - לא נוהג בהם קדו"ש ולא איסור ספיחים. ואין הבדל בין פטריות העולות מאליהן לפטריות שנזרעות על מצעים מנותקים בשביעית (קדוה"א פכ"א הי"ז). אך לדידן נראה שפטירות העולות מאליהם אין בהן איסור ספיחים לפי שאין דרך לזרען. אך בפטירות שדרך לזרען יש בהם איסור ספיחים, עי' מש"כ במבוא לאיסור ספיחים.

כד). **עץ פרי שנטעו אותו לצורך סייג וגדר כגון הסברס הניטע בשולי המטעים או עץ פרי הניטע לצורך שימוש בקורות, או שנטעוהו לנוי כעצי הדקל הניטעים בשדרות הערים, או שנטע כדי להאכיל פירותיו לבהמה, יש בפירותיו קדושת שביעית (קדוה"א ה"ח בשם שו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' קכ"ז אות א' ד"ה אמנם ע"ש).**

כה). **צמחים העומדים גם לשימוש אדם וגם לשימוש דבר שאין הנאתו וביעורו שוה שאז אין בו קדו"ש, תלוי הדבר במחשבת מי שקטף את הגידולים, אם הית' דעתו לאכילה או לכביסה יש בו קדו"ש. אבל אם היתה דעתו להשתמש בו לדבר שאין הנאתו**

וביעורו שוה, כגון שרצה להסיק בו תנור, אין נוהג בו קדו"ש. (קדוה"א ה"ד, משם הרמב"ם פ"ה הי"א), ועי' מש"כ לעיל משם העוטה אור בענין הכותנה.

כו). מכר לחברו צמחים שעומדים לפעמים לשימוש אדם ולפעמים לעצים, והמוכר חשב בשעת הלקיטה שלוקט אותו לאכילה, לא מועיל מחשבת הקונה שקונה אותם לעצים, ואין הקונה רשאי להסיק בהם. ואם המוכר קטף אותם כדי להסיק בהם והקונה קנאם לאכילה יש ספק אם הכל קדוש בקדו"ש, ולכן יחלל את הכסף על מאכל שו"פ ויאכלנו בקדו"ש, בד"א כשליקטן המוכר לעצמו ואח"כ נמלך למכרן, אבל אם מתחילה ליקטן ע"מ למוכרן מחשבת הקונה היא הקובעת לגבי קדו"ש, ואם מכרן המוכר בדוקא לאכילה הרי הם קדושים בקדו"ש ואין מתחשבים בדעת הקונה (קדוה"א ה"ה).

כז). וכן ורדים שקטף אותם לאכילה או לריח, או להפיק מהפקעות שלהם ויטמין סי (c), יש בהם קדו"ש, אבל אם קטף אותם לנוי אין בהם קדו"ש (שם ה"ז). ולעיל כתבנו שצמחי ריח שאינם מיועדים לאכילה כלל מעיקר הדין אין בהם קדו"ש.

כח). עלי גפנים שקטף אותם לאכילה (כדרך שיש הממלאים אותם באורז ומבשלים אותם) נוהג בהם קדו"ש, אבל אם קטף אותם להסיק בהם תנורו או לצורך שימוש אחר אין בהם קדו"ש (שם ה"ו). מאידך בס' קדושת שביעית (פ"ה הי"ב) כ' שנראה שעלי הגפן בזמנינו בא"י שלא משתמשים בהם כלל לאכילה והולכים לאיבוד, וכל מה שנמכר בחנויות מיובא מחו"ל אפי' אם ליקטם לאכילה אין בהם קדו"ש. ולענ"ד אם יש שוני במינים בין זה הגדל בארץ לגדל בחו"ל שלכן זה הגדל בארץ הולך לאיבוד, וכגון שאיכותו גרועה יותר וכיוצא, צדקו דבריו. אך אם מה שאין מגדלים כאן הוא לא מפני איכותו הגרועה אלא מפני שיצא שכרו בהפסדו, כי לא שוה כלכלית לגדל כאן (או מפני סיבה צדדית אחרת), א"כ זה שגידל כאן לאכילה למה יגרע מחו"ל. וכבר הבאנו בשם הריטב"א (עירובין כח.) שכל שיש מיעוט שאוכלים אותו, והרוב שאין אוכלים אותו לא מפני שאין טעמו ערב וכו' אלא מסיבה צדדית, חשבינן לה כרובא שאוכלים אותו. ודון מינה ואוקי באתרין.

הלכות שביעית

כט). שרף היוצא מהאילנות מן העלים או מהענפים והגזע אין בו דין שביעית, והיוצא מן הפירות בעודם בוסר (הפגים) נוהג בו קדו"ש. בד"א בשרף היוצא מאילן מאכל, אבל היוצא מאילן סרק אף היוצא מן העלים ומן העיקרים, יש בו קדו"ש כיון שהשרף הוא הפרי של אילן סרק. ואם השרף אינו עומד לאכילה אלא לריח אין בו קדו"ש (שם ה"כ).

ל). פירות שאסורים באכילה כערלה וכלאי הכרם אין נוהג בהם קדו"ש ומותר לשרפם בשביעית (שם הכ"ב).

פרק י"א – דין הפקר השדה ושמור ונעבד

פתיחה

שמור – אדם שלא הפקיר שדהו כדין, פירותיו נקראים 'שמור'. ושיטת ר"ת (תוס' סוכה ל"ט: ד"ה בד"א) ועוד, שפירות אלו שלא הפקירום אסורים באכילה כדדרשינן בתו"כ (בהר) "ואת ענבי נזירך לא תבצור" מן המופקר אתה בוצר ואי אתה בוצר מן המשומר, ש"נזירך" משמע "נזר מהן בני אדם". אבל דעת רש"י והרמב"ן (בהר כ"ה ה') והרמב"ם (פ"ד הכ"ד) ששמור מותר. ולהלכה פסק החזו"א (שביעית סי' י' סק"ו) להקל. וכ' בדרך אמונה (פ"ד ציון ההלכה ס"ק שי"ז) שכך היה מורה למעשה. ושם (ס"ק שי"ח) כ' שהמחמיר תע"ב ע"ש. וההלכה לדידן להקל.

נעבד - פירות שגדלו בשדה שעבדו בה בשנת השמיטה קרויים "נעבד". וגם בזה נחלקו הפוסקים להרמב"ם (פ"ד הט"ו) נר' שמתיר, ודעת הראב"ד שם לאסור. [לר"ת הנז"ל כ"ש שיש לאסור בכאן שהוא בקום וְעֵשָׂה עֲשֵׂה איסור]. וגם בזה פסק החזו"א (סי' י' סק"ו) להקל. וכן כ' בדרך אמונה בציון ההלכה (ס"ק קפ"ז) משמו. ולעצמו החמיר החזו"א גם במשומר וגם בנעבד. ולהלכה לדידן גם בזה יש להקל (חזו"ע סוכות עמ' רפ"ו). שביעית עמ' רי"ד, שכ"ד רוה"פ וכ"ד הרמב"ם ומרן), וכיון ששביעית דרבנן כן עיקר ההלכה. וכ"ה בשנת השבע (פ"ט ה"ו). [מאידך יש לציין שדעת פוסקי "העדה החרדית" לאסור פירות שנשמרו או נעבדו באיסור באופן מוחלט, כמבואר בקובץ דבר השמיטה (שמיטה תשפ"ב, פ"ה ה"א וב', עמ' 78)].

א). **המשמר פירותיו בשביעית** היינו שמונע אנשים ליטול הפירות, או שעבד בשדהו כגון עודר סביב האילנות, מזבל, זומר הכרמים, או כל מלאכה האסורה, אע"פ שעושה איסור מ"מ לא נאסרו הפירות באכילה מחמת זה. והיינו כשמתארח אצלו ואוכל פירותיו בחינם. אבל לקנות ממנו אסור אפי' בהקפה, לפי שקנסו חכמים את המשמר פירותיו (שנת השבע פט"ו ה"א-ג'). ובאול"צ (פ"א תשו' י"ח) כ' שאין לקנות הפירות כיון שיש בזה סיוע לדבר עבירה, והוסיף שלצורך מצוה וכגון אתרוג והדס של מצוה, טוב לימנע מלקחת ממקום שנעבד בשביעית, ע"ש. וכ"כ עוד האול"צ (בפ"ד תשו' ח'). וכ"ד הילקו"י (עמ' תמ"ח) כמו שציין אחי הרב חגי שליט"א. ומזה צ"ע מש"כ בשנת השבע (פ"ט ה"ו) שראוי לימנע מלקנות ממוכרים שבשוק שסתמן נשמרו ונעבדו. ובהע' ז' שם כ' שלמרות שפוסקים ששמור ונעבד אין איסור בפירות כדלק' (פט"ו ס"א), מ"מ בצמחי נוי דאינו

הלכות שביעית

צורך כ"כ ראוי להחמיר כהאוסרים, ע"ש. ותמוה שכאן כ' שמותר ליקח רק בחינם ולא לקנות ממנו וכ"כ באול"צ וילקו"י הנז"ל. וא"כ ודאי אסור לקנות פרחים בשוק. וכ"ה ברמב"ן (בהר כ"ה ה') שקנסוהו חכמים ולכן אסור לקנות פירות אלו ממי ששמר ועבד בהם. ועי' חזו"א (שביעית ס"י סק"ה) ובדרך אמונה (פ"ח ס"ק קי"ב) ובנעבד (בפ"ד ס"ק ק"ז). וכ"כ בס' דיני שביעית (פכ"ב ה"ג) שאף שאין פירות שמור ונעבד אסורים (להמקילין), מ"מ אסור לקנות ממנו אפי' בהקפה מפני שקנסו חכמים את המשמר פירות. וכן ראיתי בהרבה פוסקים לא עת האסף.

(ב). כ"ז בפירות. אבל **נטע אילן** או הבריך או זרע ירק וכדו', ואפי' זרע או נטע בשוגג (רמב"ם פ"א הי"ב) **גזרו חז"ל שיעקור הנטיעה**. וע"כ אסור לקנות עציץ עם צמח נוי שנשתל בשביעית באיסור, ואף לקבל מתנה אסור שהרי הנוטע בשביעית יעקור כנזכר (שנת השבע פט"ו ה"ב וד'. דרך אמונה פ"א ס"ק נ"ו, ובהע' קי"ב).

(ג). מי שלא הפקיר שדהו בשנה השביעית אין להכנס לשדהו לקחת פירות בלא רשותו, ויש להפריש תרו"מ מפירות שדה זו, ויפריש מהם מעשר עני (אול"צ פ"ד תשו' ז'). וכ"כ בילקו"י עמ' שנ"ב, כמו שציין אחי הרב חגי שליט"א, ובאול"צ (פ"ד תשו' ב') כ' שפירות החייבים במעשר בשנת השמיטה יפריש מעשר עני, ומ"מ טוב להוסיף בל' תנאי שאם צריך מעשר שני, מה שעשיתי מעשר עני יהא מעשר שני, ויחללנו על שו"פ, ע"ש בתשו' ז'. וכאן קיצר ואפשר שסמך על דבריו שם).

ומו"ר בעוטה אור (סי' ח' ס"א) כ' דפירות שביעית הם הפקר מהפקעת המלך (ממ"ה הקב"ה) ואינו מהפקעת האדם, ולכן גם אם לא הפקיר את הפירות הרי הם מופקרים מאליהם, ע"ש. וראשית דבר נבאר דבהא פליגי מרן והמבי"ט בשו"ת אבק"ר (סי' כ"ב, כ"ד) דלד' מרן ה"ז אפקעתא דגברא וכשלא הפקיר אינו מופקר מאליו. וד' המבי"ט שהוא אפקעתא דמלכא, ובכ"א הפירות הפקר, ולפ"ז אפשר ליקח גם ללא רשותו ואינו צריך לעשר כלל. ודעת הע"א הנ"ל דאף מרן מודי שהוא אפקעתא דמלכא, ונבאר זאת באורך אי"ה בחלק התשובות בעזרה"י. ולכאור' תלויה מח' מרן והמבי"ט בחקירה אם השמיטה היא מצוה על האדם או על הקרקע, דלפ"ד מרן המצוה על האדם לפיכך גם בהפקר הוא אפקעתא דגברא, ולפ"ד המבי"ט המצוה היא על הקרקע ולפיכך גם בהפקר הוא אפקעתא דמלכא. ולפ"ז ניחא דעת מו"ר שליט"א בע"א דס"ל דלכו"ע הוא אפקעתא דמלכא, וכמו"כ ס"ל שהיא מצוה על הקרקע, ול"ד לשבת שהוא מצוה על האדם. [ולפ"ז ג"כ ניחא שאם יש ועד בית שעובר על השמיטה א"צ היחיד להפקיר חלקו דממילא מופקר הוא כיון שאינו רוצה בכך. אבל אילו רצה בכך, יש לו עוון שעובד בקרקע בכ"א. אולם י"ל דשאני מהפקר רגיל שיוצא מרשותו לגמרי, רק הוא הפקר לענין זה דוקא שיד הכל שוין בפירות והראי' שודאי הקרקע והאילנות שלו, ונכוון]. ודעת הגר"ב צ"ג ג"כ ניחא דס"ל שהוא מצוה על האדם ולכן א"צ להפקיר חלקו בועד הבית העוברים על השמיטה, וכמו"כ ס"ל לד' מרן ז"ל שהוא אפקעתא דגברא. אולם לילקו"י ק' דפליג שם על האול"צ וס"ל שהוא מצוה על הקרקע, ומאידך ס"ל כמרן שהוא אפקעתא דגברא. אולם להמנ"ח שחילק דבעשה הוא על הארץ אך בלאוין הוא על האדם מפני ל' התורה ניחא, דהכא כ' "והשביעית תשמטנה ונטשתה", והוא לנוכח כלפי האדם, וכן ל' הרמב"ם (פ"ד הכ"ד) מ"ע להשמיט כל מה שתוציא הארץ. ומלבד זאת ל' "ושבתה הארץ שבת לה" אין בה ראייה כלל שהוא על הארץ כי כוונת התו' שמאחר שהאדם שובת הרי פועל יוצא שהארץ שובתת, אולם ודאי שהציווי הוא על האדם. ועי' מה שהארכנו בתשובה בע"ה.

ד). אף דקי"ל שצריך הפקר של בעל השדה, מ"מ א"צ להפקיר בפיו ובפני שלשה, אלא כל שהראה שהפירות הפקר כגון שפתח שער חצרו או תלה שלט שהפירות הפקר וכדו' די בזה, וכן עיקר. (שנת השבע פי"א ה"א. וכ' שם מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בהע' ד' דו"פ דהא פסקינן כדעת מרן דהוא אפקעתא דגברא. עי"ש. וצ"ע דא"כ איפכא מסתברא. ואמנם לפי מש"כ בתשובה (עי' חלק התשובות סי' א') שאף לדעת מרן ז"ל פי' אפקעתא דגברא הוא שכאשר יחפוץ האדם להפקיר שדהו, אזי התורה מפקירה שדהו, א"ש, כי גם לדעה זו א"צ הפקר ממש ובגילוי דעת סגי).

ה). גם מי שאינו בעל שדה וכרם אלא שיש לו בחצרו ובגינתו עצי פרי וסוגר שער חצרו כדרכו בשאר שנים כדי לשמר חפציו, ואגב נשמרים פירות האילן שיש לו, אם עושה כן הרי ח"ו מבטל מ"ע. ולכן יתלה שלט שכל המעוניין בפירות יכול לקבל מפתח במקום פלוני, ורשאי ג"כ לקבוע זמנים ושעות בהם יכולים ליקח המפתח (שנת השבע פ"א ה"ב. אול"צ פ"ד תשו' ג' וד'. וכ"כ בדרך אמונה פ"ד ציון ההלכה אות רצ"ז משם החזו"א בע"פ. וכ"כ הגריש"א בס' משנת הגרי"ש, ועוד חכמים, כמו שהביא בקדושת שביעית (עמ' של"ט הע' 19). אכן ראיתי בס' קדושת שביעית להרב בן מאיר שליט"א (פ"ח הי"א), שאסור להגביל את הפתחיחה לשעות מסוימות, שהרי בשעות אלו ביטל מ"ע להפקיר את השדה. ועי' בס' מנחת איש (עמ' קי"ד הע' 22) שהביא שבביאור ההלכה בדרך אמונה (פ"ד ד"ה מ"ע) נסתפק אם מותר למנוע כניסה בשעות מסוימות, וצידד שגם זה אסור. עי"ש. והנה זה פשוט שאם אין לו סיבה לעשות כן מחמת נזק וכיוצא, ודאי אסור. ואף גם לכתוב שהמפתח נמצא אצל בעה"ב ג"כ כ' במנחת איש (שם הי"ג) שאסור. אך במקום חשש נזק וכיוצא שהקלו ליקח המפתח מבעה"ב, יראה שגם זה מותר. ובלא"ה בשיח השמיטה (פי"א ה"ד הע' י"ג) כ' שהשיב לו הגר"ק במכתב שלכאורה מותר לקבוע שעות כניסה מתי לבוא (ר"ל אף שלא בשעת הצורך והדוחק), דדמי לפאה שתקנו כמה פעמים ביום (על אף דלא דמי לגמרי וכמו שהעיר שם וגם בקדושת שביעית שם הע' 19). ולא נוכל לדחות כל דברי גדולי הדור בנקל. ועי' בהלכה לקמן בסמוך. [ויש עצה בזה לחושש לעציו שירמסום וישברום המבקרים האוספים, שיתלה שלט שיטלו ממנו המפתח, ואז יכנס גם הוא עמהם ויביא להם הפירות ככל אשר יחפצו. ועי' בס' השמיטה (א"ש)].

ו). המשמר שדהו כדי שלא יבואו גויים ויבזזו הפירות, או בהמות ישחיתו האילנות, אין זה שמור ומותר לעשות כן (רמב"ם פ"ד הל"ח. שנת השבע פי"א ה"ג).

ז). גם בפרדס 'אוצר בי"ד' רשאי לירד וללקוט פירות, שהפקר הם [כי כל מטרת אוצר בי"ד שלא יהיה איסור סחורה בפירות אלו, ולא שמבטלים דיני שביעית], (שנת השבע פי"א ה"ד).

ח). אין לבעל השדה לאסוף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יד הכל שוין בו, וע"כ אין לו ליקח אלא מעט מעט כדרך שמביאים מן ההפקר, ואמרו חכמים שהשיעור ביין ושמן הוא חמישה כדי שמן וחמישה עשר כדי יין והוא שיעור יין ושמן המספיק לשנה אחת (שנת השבע פי"א ה"ג. אול"צ פ"ד תשו' ה'). ומזה משמע שיכול ליקח לו פירות המספיקים לשנה אחת אך אם אינם מתקיימים ודאי שאין לו ליקח יותר בפעם אחת וכגון אדם שמספיק לו לשבוע 2 ק"ג מפירות אלו ואחר שבוע הם מתקלקלים, מותר לו ליקח רק 2 ק"ג כל שבוע. וגם הכל תלוי המנהג הנהוג באותה שעה, כנלע"ד (א"ש). ומ"מ כ' בילקו"י (עמ' שנ"ז) שאם הביא יותר מכן רשאי לאוכלן. ואם הכמות מועטה רשאי ליטול הכל לעצמו (שנת השבע פי"א ה"ה). וכן כ' העוטה אור ווענבים לייין וזיתים לשמן שרגיל להביא כמות המספיקה לו יין ושמן לשנה שלמה, מותר ללקוט כמות כזאת בשביעית, ושיערו חכמים חמש כדי שמן וחמש עשרה כדי יין (סי' ח' ס"ו).

ט). כמו"כ בעל השדה אין לו לאסוף הפירות כדרך שאוסף בכל שנה, ואם בצר כדרך הבוצרים לוקה (רמב"ם פ"ד הכ"ב. שנת השבע פי"א ה"ו). וע"כ יש לו לבצור בשינוי (אול"צ פ"ד תשו' ה'). (וצ"ע אם השינוי הוא באופן הבצירה או בכלי הבצירה. א"ש).

י). מותר לאדם שאינו בעל השדה לבצור כמות גדולה עבור אנשים הרבה (חזו"א י"ב ט'. אול"צ פ"ד תשו' ה'). וכ"כ בס' שנת השבע (פי"א ה"ז). וכ"נ דעת הילקו"י (עמ' שנ"ז), שכ' אסור לבעל השדה וכו' אלא יביא מעט כדרך שלוקחים מן השדה, משמע שהאיסור דוקא על בעל השדה, כן דקדק אחי וראש הרב חגי שליט"א, בגליון האול"צ הנז"ל. וכן משמעות הרמב"ם. וכן בפסוק כ' "ענבי נזירך", "ספיח קצירך", משמע דוקא בשלו הוא עובר בלאו. וכ"כ העוטה אור (סי' ח' ס"ה) שהרי מן ההפקר הוא אוסף ואינו לוקט בתורת בעלים. אלא שהוסיף שם שמדרבנן אסור לו לאסוף משדה ההפקר יותר ממה שהוא רגיל להביא לצרכי ביתו כל פעם והוא בערך מה שהוא צריך לשבוע, משום שנראה כרוצה לעשות סחורה בפירות שביעית. ובמעדני ארץ (ס"ז, אות ג') חולק (הע' שנת השבע הנ"ל). ומסברא לענ"ד נר' דאין חילוק בין בעה"ב לשאר בנ"א דהכל שוין בהן, אולם י"ל שהתו' החמירה על הבעלים ביותר שלא יראה בעלות על שדהו, משא"כ אדם אחר אין כאן חשש. שו"ר שכבר תמה בזה בס' קדושת שביעית (פ"ח עמ' שמ"ו הע' 23) וס"ל שאין חילוק בין בעה"ב לאדם אחר.

יא). מותר לנעול גינת נוי שאין בה פרי מאכל אע"פ שמצוי בה צמחים ודשא הראויים למאכל בהמה, לפי שמטרת הגינה היא לנוי ולא למאכל בהמה (שנת השבע פי"א ה"ח).

(יב). אין איסור לשמור אלא על הבעלים ולכן אם יש שם אדם אלם ואינו מניח ליכנס לשדה של בעה"ב, גרמא בעלמא הוא ואין כאן איסור משומר לר"ת, כיון שהוא אינו בעה"ב (דרך אמונה פ"ד ס"ק קע"ד). אך אם הוא שלוחו של בעה"ב פשוט דהוי משומר, אך אם אינו שלוחו אף אם הוא חברו אדעתא דנפשי' קעביד, כנלע"ד (א"ש).

(יג). כ' בדרך אמונה (פ"ד ציון ההלכה אות רצ"ה, ועי' בס' ארחות רבינו ח"ב עמ' שכ"ה) שא' היה לו פרדס אתרוגים והפקירם, אבל לא רצה לגלות היכן נמצא הפרדס, ואמר אאמו"ר זללה"ה [הגאון קה"י (א"ש)] שמותר לו לעשות כן.

ובס' עוטה אור (חלק התשובות ס"ס ט"ז, עמ' קנ"ד) תמה ע"ז מאד שצריך שיהיה הפקר שיד הכל שוין כמ"ש הרמב"ם, ע"ש היטב. ומסברא נראין דבריו. וכמעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי, כי נראה שנתעלם מן העין של מו"ר לפי שעה מש"כ איהו גופי' (בחלק התשובות ס"י ט"ז) לחקור האם שם "הפקר" פוטר ממעשרות ואפי' אם בפועל אינו יכול לזכות, או רק אם בפועל יכול ליקח, פטור. עי"ש. וא"כ לכשנאמר דהפקר שהוא "בכח" אע"פ שאינו בפועל יכול לפטור ממעשרות, ודאי דשם הפקר יש לו. ואף כאן ה"ה שם הפקר עליו אף שבפועל א"א ליקח משדהו כלום, כיון שסו"ס הפקיר שדהו. ונראה ראיה לזה מהך דירושלמי שביעית (פ"ט ה"ד) בענין הפקר של ביעור פירות שביעית, "אמר לון כד תחמון רגלא צלילא, תהוון מפקין לה לשוקא ומבקרין לה, וחזרין וזכיין בה" עכ"ל. פי' כשהשוק צלול ונקי מבני אדם תוציאו הפירות השוקה והפקירום וחיזרו לזכות בהם. וכן פסק בדרך אמונה (פ"ז סקט"ז) "ואם אין לו אוהבים וכל מי שיפקיר בפניו יזכה בו, ימתין עד שיהא השוק פנוי שלא יהיו שם בנ"א אלא בריחוק, ויצא לשוק ויצעק בקול הרי הן הפקר שישמעו ג' אנשים מרחוק, ועד שיבואו לזכות בהן יקדים הוא עצמו ויזכה". עכ"ל. [אלא שבמפרשי הירושלמי כ' להדיא שא"צ להפקיר בפני שלושה כלל, וכ"כ הגר"א שם מטעם שעשה מעשה והוציא לחוץ סגי בהכי, ודלא כהגר"ק שצריך שיהיה ההפקר בפני שלושה. והגר"ק גופי' כ' כן בפני להירושלמי כהגר"א. וצ"ע.] וכ"פ בקדושת הארץ (פל"ג הכ"א) [ושם לא הזכיר אם יש שלושה או לאו]. הרי שאע"פ שבפועל לא יוכלו לזכות בזה בני אדם מאחר שהשוק ריקן, מ"מ שם הפקר עליו. וא"כ ה"ה הכא. ואף א"נ כהצד בחקירה דבעינן שיופקר בפועל י"ל דהכא קיל טפי ע"פ מה שהשרשנו בתשובה בס"ד (חלק התשובות תשובה א') דאף למרן שהוא אפקעתא דגברא, אין ההפקר נפעל ע"י האדם, רק שאחר שמגלה דעתו שרוצה להפקיר מפקירה התחורה שדהו, וכיון שהוא רק גילוי דעת, ע"כ א"צ שיהיה הפקר בפועל ובהפקר כל דהו סגי, כיון שהוא אינו פועל ההפקר. ואחר זמן נתיישבתי בדעתי כי תורת אמת היתה בפיהו של הגה"ק הסטייפלר זצ"ל ואין זה תלוי כלל בחקירה הלז. כי אא"נ שצריך הפקר בפועל הכא מהני, והוא משום דאף כאן יש הפקר בפועל, שהרי במקום שדהו נמצאת הרי מפקירה לכל דכפין ואין שדהו גדורה ושמורה, והיכן מצינו שצריך לפרסם בראש כל חוצות על שדהו שנמצאת במקום אחר שיוכלו ליקח פירותיה, די לו שבאותו מקום שדהו פרוצה לכל עובר ושב. וז"פ ביותר.

(יד). עוד כ' שם ונראה שצריך להפקיר את הפרי עם היד והשומר שלה כיון שזה צורך הפרי, ולא כמו ששמעתי שא' הפקיר את האתרוגים חוץ מהעוקץ ע"כ. וכן הביא משמו בס' קדוה"א (פכ"ה ה"ה), והביא כן גם משו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ט), ומשו"ת להורות נתן (ח"ו סי' קל"א ואילך), וכוונתו לא מצד שה'אתרוג' צריך לכך דמאי איכפ"ל דיני המצוה של האתרוג, הלא אין חיוב האדם להפקיר

הלכות שביעית

האתרוג כדי שיהיה כשר למצוה רק שיהיה כשיר לאכילה, אלא מצד הפרי עצמו דכיון שהוא שומר לפרי הרי הוא חלק מהפרי ונצרך אליו כדי שישמר. וכוונת האדם שעשה כן כי ידע שרוב הנצרכים הם למצוה ע"כ נתחכם כדי שלא יבזזו את כל אתרוגיו. ולדידי לא פשיטא כ"כ לאסור לעשות כן דמאן יימר שגם השומר לפרי נצטרך להפקיר, הלא יכול לאוכלו מיד והיכן נזכר שצריך שיוכל לשומרו ג"כ זמן רב, אך מ"מ י"ל שמותר להם לקטוף כדרך הקוטפים כי לא הגבילה התורה לקטוף הפרי בלבד בלא מקצת ממנו אלא כדרך העולם דאל"כ כיון שהעץ אינו שייך לאדם יצטרך לדקדק שלא ליקח אף מקצת האילן עם הפרי וזה לא שמענו, ולפ"ז גם באתרוג יוכל ליקח קצת מן האילן אם רוצה כי הרי הוא עושה כדרך כל הארץ, כנלע"ד (א"ש).

(טו). המשמר שדהו פירותיו חייבים בתרו"מ (שנת השבע פי"ז

ה"א). זה תלוי במח' מרן והמבי"ט באם לא הפקיר שדהו אם חייב בתרו"מ, דלד' מרן יש לחייבו משום שלא הפקיר שדהו וכיון שאינה הפקר ה"ז חייב (עי' אבק"ר סי' כ"ד, ד"ה ועתה ראיתי, ועי' בחלק התשובות בתשו' אם אפקעתא דמלכא או דגברא ובביאורנו בדעת מרן ז"ל). ולד' המבי"ט יש לפוטרו מתרי טעמי; חדא דהשביעית היא אפקעתא דמלכא והתו' מפקירה השדה בכל אופן והפקר פטור מתרו"מ, ועוד שבשביעית פטור מתרו"מ לא משום הפקר אלא משום גזה"כ מיוחדת וכמש"כ בספרי ובמכילתא.

פרק י"ב – דין פירות של גויים

פתיחה

פירות של גוי אינם הפקר, לא מיבעיא לדעת מרן דס"ל ששביעית היא אפקעתא דגברא וא"כ גוי ודאי אינו מפקיר שדהו, אלא אפי' לדעת המבי"ט הסובר דשביעית היא אפקעתא דמלכא שהארץ מופקרת מאליה, מ"מ כיון שגוי אינו מצווה על השביעית אין שדהו מופקרת מאפקעתא דמלכא. ונחלקו מרן והמבי"ט בדין פירות של גוי אם חייבים לעשרם או לא, לפ"ד מרן השו"ע אע"פ שזרעם בשנה השביעית מותרים באכילה ואין בהם קדושת שביעית (חזו"ע שביעית עמ' ר"ט), וחייבים בתרו"מ. והוא משום שאין פירותיו הפקר הרי חייבים בתרו"מ דאין קנין לגוי להפקיע קדושת הארץ (שו"ע יו"ד סי' של"א ס"ד. שנת השבע פי"ז ה"ב). אך לדעת המבי"ט שפטור מתרו"מ אינו תלוי בהפקר הארץ, שהרי גם מי שלא הפקיר שדהו אין צריך להפריש תרו"מ בשביעית, אלא הוא דין מיוחד לפטור תרו"מ מכל הגדל בשביעית משום שכ' "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה", מה חיה אוכלת בלא מעשר, אף אדם אוכל בלא מעשר. ולפי"ז גם פירות הגוי שגדלו בארץ פטורים מתרו"מ.

פירות הגוי שנגמרה מלאכתם ע"י ישראל חייבים בתרו"מ, אך לא יברך על ההפרשה. ומצוי זה בעיקר בבננות שמבחילים אותם בבתי אריזה של ישראל.

א). לפיכך פירות גויים אין בהם קדושת שביעית כלל, אך חייבים במעשרות לפ"ד מרן הב"י, וע"כ יש להפריש תרו"מ בלא ברכה כיון שיש לחוש לסב"ל, ובאול"צ כ' שכ"ה גם לדעת מרן (דיני שביעית פכ"ג ה"א. עוטה אור סי' ח' ס"א-ב'). וכיון שכן אסור ליקח מפירות הגוי ללא רשותו כלל שאין שדהו הפקר (קדוה"א פכ"ה ה"ב).

ב). אין לקנות פירות וירקות מגוי רק לאחר בדיקה מדוקדקת שהפירות נקטפו מהשטח שבבעלות הגויים, וגם שהשטח עצמו

הלכות שביעית

רשום במינהל המקרקעין ע"ש הנכרי ולא ע"ש היהודי או רשות יהודית (קדוה"א פ"כ הי"ג), או שותפות יהודית (א"ש).

ג). אף שאין קדו"ש נוהגת בפירות שגדלו בקרקע גוי שבא"י, מ"מ אסור לישראל לעשות מלאכה בקרקע אף שהיא בבעלות גוי, בין במלאכות דאורי' ובין במלאכות דרבנן, אבל קצירה ובצירה מותר ליהודי לעשות כאשר הקרקע היא בבעלות גוי (קדוה"א פ"כ הי"ד). ויש חולקים וס"ל שמותר (השביעית והלכותיה. חזו"ע. וכן דעת הגר"מ לוי כמובא בס' משה ידבר).

ד). ישראל שקנה מהגוי בשביעית שדה זרועה בירקות, יש ספק אם יש לירקות שיקטוף קדו"ש או לאו, לכן לא יקנה שדה זרועה ירק מן הגוי אלא רק ירקות שקטף אותם הגוי משדהו. וכן סוחרי אתרוגים הקונים את עצי האתרוגים בשביעית מבעלי פרדסים גויים כדי לקטוף את פירותיהם, יזהרו שלא לקטוף את האתרוגים בשביעית אלא רק בשמינית, או שיקנו את האתרוגים מהגוי רק לאחר קטיפתם והקטיפה יעשה ע"י הגוי ולא ע"י היהודי (קדוה"א שם הט"ו). [כ"כ במעדני ארץ (שביעית סי' י"א אות י"ג) דמכיון שאתרוג דינו כירק שהולכים בו לגבי שביעית בתר לקיטה, ובירק יש להסתפק כשקונה שדה מהגוי לפירותיה אם יש בירק הנלקט ברשות הישראל קדוש או לאו, לכן לכתחילה יש ליזהר בזה (שם)].

פרק י"ג – דיני פירות שביעית

פתיחה

נאמר בתורה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כ"ה, ו') ודרשו חז"ל (ב"ק ק"ב). "לכם" לכל צרכיכם. ועוד דרשו (פסחים נ"ב). "לאכלה" ולא להפסד, ומכאן שצריך להשתמש בפירות אלו כפי הרגילות בשאר השנים, את שדרכו באכילה לאכילה, את שדרכו לסוך לסוך, ולא להשתמש בהם שימוש חריג.

פירות שביעית ניתנו לאכילה לשתייה, לסיכה, להדלקת הנר, ולצביעה במינים הצובעים (פי' פירות שרגילים לצבוע בהם) (משנה פ"ח מ"ב, ורמב"ם פ"ה ה"ב). ואסור לעשות בהם סחורה או לאכלם שלא כדרך אכילתם, וכך אסור לעשות רפואה מפירות שביעית. ואסור ג"כ להוציא פירות שביעית לחו"ל (כמו שמבואר בפ"ו משביעית דלכו"ע אין מוציאין לכתחילה, כ"כ בפי' הר"ש שם, וכ"כ בתוס' פסחים נ"ב:). וכך אסור להפסיד פירות שביעית שנא' "לאכלה" ולא להפסד.

א. י"א שבאכילת פירות שביעית מקיימים מ"ע שנא' "לאכלה", ולהלכה פסק החזו"א שפירות שביעית אין חובה לאוכלם אלא שאסור לקלקלם (דיני שביעית פט"ז ה"א), וכ"כ באול"צ (פ"ב תשו' א') שאין מצוה באכילתם. וכ"כ בס' קדושת שביעית. ועוד.

ב. הטעם של פירות שביעית דינו כפירות שביעית עצמם (טעם כעיקר), לכן תבשיל או מרק שנתבשל בהם פירות או ירקות של שביעית ונתנו בו טעם, אע"פ שהוציאו את הפירות מהם יש לנהוג בתבשיל או במרק קדושת שביעית וגם בפרי או בירק שהוציאו יש לנהוג קדושת שביעית כיון שראוי עדיין לאכילה (דיני שביעית פט"ז ה"ט. שנת השבע פי"ג ה"ה). וצ"ע מה יעשו עם המרק, כי הלא א"א לשפכו בכיור מחמת קדושתו. וגם א"א לשמרו בסיר, כי צריכים את הסיר. וא"א לשפכו בפח שמיטה מפני הסירחון. ונראה שאפשר לשפכו בתוך שקית ולסגרה היטב ולזרוק השקית בפח.

ג. מיני תבלין שיש בהם קדו"ש לאחר שהשתמשו בהם ואינם ראויים עוד לאכילה, אין בהם קדו"ש אם בטל טעמן, משום שכיון

הלכות שביעית

שנתן כל טעמו בקדרה הרי הוא כעץ בעלמא (שם ה"י). ולכן כוסברה או נענע וכו' שנתן בתוך מרק ונתנו כל טעמם בקדרה עד שלא נשאר בהם טעם מותר לזרקם לאשפה. אבל בצל או שורש סלרי שנתן בתוך התבשיל אסור להשליכם, כיון שראויים הם לאכילה עדיין, כמש"כ בס' קדוה"א (פכ"ז הי"ד). אך מים שבישלו בהם סלק של שביעית, אף אם אין כוונתו למים, יש במים קדו"ש, כיון שהדרך לשתותם בתור חמיצה [בראשט בלע"ז], (קדוה"א שם הי"א).

ד. **מים שכבשו או בישלו בהם פרי או ירק של שביעית ואין נוהגים להשתמש במים כגון מים שבישלו בהם תפו"א, אין במים קדושת שביעית כלל ומותר לשפכם.** וכן מי כבישת זיתים אינם קדושים, לפי שאין דרך להשתמש בהם (שנת השבע פי"ג הע' ה'. וכבר קדמם האול"צ פ"ב תשו' ה').

ה. **אסור להשתמש בפירות שביעית לניקוי, לכן אין להשתמש בחומץ ובמיץ לימון וכיוצא בהם להסרת כתמים.** וכן אסור לטבול חסה בחומץ של שביעית כדי לנקותה מתולעים (קדוה"א שם הכ"ג).

ו. **פירות שביעית הראויים לאכילת אדם אסור ליתנם לבע"ח.** הלכו הבע"ח מעצמם ואכלו מהפירות, אם הפירות מחוברים לקרקע אין חייבים למנעם שנא' "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". אך אם נתלשו וזכו בהם בנ"א, חייבים למנעם (חזו"ע שביעית עמ' קנ"ז).

ז. **מאכל העומד לבע"ח בלבד - אסור לאדם לאכול ממנו הואיל ואין זה דרך אכילת הפרי, שהרי אין האדם אוכל מאכל בהמה, והרי הוא מפסיד מאכל בהמה [כי גם אינו ראוי לאדם לכן חשוב הפסד],** (קדוה"א שם כ"ט).

ח. **מאכל אדם שנפסל מאכילת אדם ועדיין ראוי למאכל בהמה, יש בו קדושת שביעית אלא שמותר ליתנו לבהמה** (קדוה"א שם ה"ל).

ט). פירות שביעית שהם מיוחדים למאכל בהמה, עושים מהם רפואה לאדם. ואי"ז נחשב לשימוש שאין דרכו בכך, מאחר ומאכל בהמה מיועד גם לצרכיו של האדם (חוץ מאכילה לאדם כנ"ל), ובעשיית רפואה אינו מפסידם אלא אדרבה בזה השימוש מעלה דרגה מבהמה לאדם (קדוה"א שם המ"א).

י). אסור ליתן פירות שביעית לגוי. אבל מותר להאכיל פירות שביעית לגוי המתארח בבית ישראל (קדוה"א שם ל"ח). אבל מותר להאכיל פירות שביעית לישראל מומר או למחלל שבת בפרהסיא כאשר הוא נוהג באכילתם כדיני קדו"ש (עי' קדוה"א (פכ"ז הכ"ג ובהע' 38), דכיון דלא ברירא לן מילתא דישראל מומר דינוי כגוי לגבי האכלת פירות שביעית, העיקר להקל).

יא). אסור לזרוע פירות שביעית מאחר שהוא מפסידם בכך (קדוה"א שם ל"ט).

יב). ירקות (כשאינן בהם איסור ספיחים) וכן פירות הקדושים בקדושת שביעית יש להשתמש כדרכם. ולכן דבר שדרכו להאכל חי (כגוי אבטיח, אבוקדו וכדו') לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל (כגון תפוח"א דלעת, אפונה, תירס וכדו'), לא יאכלנו חי. ודבר שדרכו להאכל בין חי ובין מבושל (כגון תפוח עץ, גזר, כרוב, עגבניות, בצל וכדו') מותר לאכלו בין חי ובין מבושל (רמב"ם פ"ה ה"ג. קדוה"א פכ"ז ה"ג. ופשוט בפוסקים).

יג). הגדר "דרך לאכלו חי או מבושל" - היינו שחלק גדול של הציבור אוכלים אותו בדרך אכילה כזו או אחרת. ונלע"ד דא"צ רוב אלא אפי' מיעוט הניכר כיון שכך דרכם של חלק מהציבור ואי"ז בגדר מוזרות. [וכ"ה בס' קדושת שביעית (פ"ו ה"ז). וכן ראיתי גם בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו (פי"ג הי"ט, עמ' ע"ח הע' כ"ד) שמותר לרסק פירות לילדים וזקנים מאחר שדרכם בכך, ואף שהם מיעוט באוכלוסייה מותר, מפני שהם קבוצה מוגדרת המהווה מיעוט ניכר. עי"ש. ועוד]. אך אם אותה עדה אינה מצויה כלל באותו מקום וכגון שנוהגים כן רק בחו"ל ולא בא"י, י"ל שאין לבן א"י לאכול באופן זה. אמנם אח"כ ראיתי בס' קדושת שביעית (שם ובהע' 14), שנראה מדבריו שגם באופן זה מותר (אם אין זה מוזר לאופן האכילה או הגידול בארץ וכו'). ויש לסמוך על דבריו בזה]. וכן אם בני עדה מסויימת אוכלים אותו בצורת אכילה מסויימת (כגון בישול) למרות שבני עדה אחרת אוכלים אותו חי, נחשב הדבר כצורת אכילה, ובלבד שיהיה אותו

ציבור רגיל בצורת אכילה זו ולא נהג כך רק לעיתים רחוקות. [ואפי' בני עדה אחרת יכולים לאכול אותו באותו אופן אף שאין דרכם כך, שכיון שסו"ס יש הרבה שנוהגים כך ה"ז נחשב "דרך". ובס' קדושת שביעית (בהע' שם) כ' דכל שאחרים אין נוהגים כן משום שאינו מצוי להם וכדו' ולא משום שאינו טוב להם, חשיב "דרך" אצל כולם, עיי"ש שהביא כן משם הריטב"א (עירובין כח). ולפ"ז ה"ה בכה"ג ששאר עדות אין אוכלים כך מטעם שלא הורגלו לזה, אך אין להם מניעה לזה, דחשיב דרך אצל הכל]. אבל דרך אכילה הנהוגה אצל הצמחונים והטבעונים ואינה נהוגה אצל שאר הציבור אינה נחשבת דרך אכילה, אלא דרך רפואה. [ולכן כ' בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' מ"ד) שאין הוורדים חייבים בערלה לפי שנאכלים לחיזוק הגוף ואינו נחשב דרך אכילה]. (קדוה"א ה"ד).

יד). טיגון אפייה צלייה קלייה ובישול נחשבים לדרך שימוש אחת, ולכן כל שדרכו באפייה מותר לצלותו או לבשלו וכן להיפך, ובלבד שאינו מתקלקל ע"י כך (עי' בהערה). ולכן מותר לעשות פופקורן מתירס של שביעית (שאינן בו איסור ספיחים), וכן מותר לעשות מחיטה ממתק הנקרא "שלוה" שהיא חיטה תפוחה, שכן הדרך לעשות בשאר שנים. (קדוה"א פכ"ז ה"ה). אמנם מלפפון שאין הדרך לאכול מבושל אלא כבוש, לכתחילה אין לבשלו. שכיון שאין הדרך כן, הרי הוא משנה באכילתו.

הנה בס' קדושת שביעית (פ"ו ה"ה) כ' פירות שדרך לאכלם מבושלים אין לצלותם או לאפותם, ורק אם הדרך לאכלם גם באופנים אלו מותר. וכן דבר שדרך לאכול כבוש אין לבשלו, אע"פ שכבוש דינו כמבושל. ורק אם הדרך לאכול גם מבושל מותר. ולכן מלפפונים אין לבשלם כיון שהדרך לאכלם חיים או כבושים בלבד. ובהערה (שם 10) פליג על הגריש"א בס' משפטי ארץ (פכ"ב ה"ב) שכ' אפייה צלייה ובישול נחשבים לדרך שימוש אחד, וכל שדרכו באפייה מותר גם בשאר, ובלבד שאינו מתקלקל ע"י כך. עיי"ש. וממנו יתד ממנו פינה למש"כ קדושת הארץ הנזכר. ושכן הורה ג"כ הגר"מ אליהו זצ"ל, עיי"ש. והעיר בקדושת שביעית שם דלא סגי מה שאינו מתקלקל אלא כל שאין נוהגים לאכול כך, ה"ז שינוי באכילה ואסור לעשות כן בשביעית. ואע"פ שחז"ל לא חילקו אלא בחי ומבושל שאם דרכו לאכול חי אין לאכול מבושל וכן להיפך, מ"מ אטו כי רוכלא ליתני וליזיל, וודאי גם זה בכלל שינוי הוא דזיל בתר טעמא. עכת"ד בקיצור. ואם אמנם שלדחייתו הנזכרת שוכרה בצידה, דאדרבה יותר יש לבאר לנו שינוי מועט שאפילו ברגיל לאכול מבושל לא יאכלנו כבוש, ואנו נלמד בק"ו בשינוי גדול דחי ומבושל. אך מצד הסברא הפשוטה ודאי יצדקו דבריו. מ"מ יש לנו למשכן עצמינו ולתת ראשינו תחת כפות רגלי הראשונים כת הקודמין. ע"כ נלע"ד שהדברים מגיעים למחלוקת אחרת, באם רגילים לאכול ירק בתערובת אם אפשר לאכול בשביעית ללא תערובת כגון בצל ושום וכדו'. כי יש אוסרים גם בזה מאחר שגם זה הוא בכלל שינוי. אך יש מתירים מאחר שלא נעשה שינוי בגוף המאכל. וא"כ י"ל דהגריש"א ס"ל כדעת המתירים שם, ולפיכך גם כאן הקל, לפי ששינוי בין כבוש למבושל אינו חשוב שינוי בגוף המאכל שהכל הוא צורה אחת, דכבוש כמבושל בכל דוכתי. ואם מצד מה שסו"ס אין רגילים לאכול כך, מ"מ כיון שאין נעשה שינוי מהותי בגוף המאכל אלא אצל האוכל, לית לן בה. והקדושת שביעית אזיל לשיטתי' שם (פ"ו ה"ו) שירק שדרך לאכול בתערובת אסור לאכול חי. וכ"כ מו"ר בעטה אור בפשוט (עמ' ל"ו ס"ג). וכשדברתי בזה עם רבינו שליט"א א"ל דלפו"ר נראה דשרי לאכול בצל חי אף שלא בתערובת, כיון שאין כאן הפסד לגוף הפרי שהרי אינו משנה אותו גופא. ומ"מ להלכה כיון דלא נפיק מפלוגתא, נראה דלכתחילה יש להחמיר בשני דינים אלו שנראים הדברים שהם נובעים זה מזה. וע"ע מש"כ מזה לקמן (הל' ל"ח).

אך מה שהקשה בקדושת שביעית (עמ' ר"ב בהע') דהגר"ן קרליץ לא השוה מידותיו, כי בס' חוט שני (פ"ה ה"ג עמ' רי"ט) כ' לאסור בכה"ג שרגילים לאכלו בתערובת שאין לאכלו חי. ומאידך בחריין כ' להתיר כל השנה. עיי"ש. י"ל דבחריין הקל בצירוף זה שבפסח כולי עלמא (מבני אשכנז, והם נקראים כולי עלמא לפי שרק הם אוכלים אותו) נהיגי לאכלו כשהוא חי, א"כ כיון שיש זמן שכך רגילותו, אין זה שינוי גדול כ"כ.

והנה הגר"מ אליהו זצ"ל בס' מאמר מרדכי (פי"ג ה"י) כ' שטיגון צלייה אפייה קלייה ובישול נחשבים לצורה אחת של עיבוד מזון וכל שמותר לעשות בו אחת מן הפעולות הללו, מותר לעשות בו גם את האחרות. אך מאידך בענין מלפפונים כ' (פי"ד עמ' צ"ב) שאין לבשלם או לטגנם אלא יאכלם חיים או כבושים. וצ"ל דס"ל דכבוש אינו כמבושל לענין זה. וטעמו נראה לפי שטיגון צלייה קלייה ובישול וכו' כל אלו ע"י אש הם ולפיכך חשובים בכלל בישול שאמרו חז"ל, וגם אין ביניהם חילוק גדול כ"כ, משא"כ כבוש יש חילוק גדול בטעמו בינו לבין בישול וכו'. ע"כ יפה כתבנו להחמיר לכתחילה.

טו). אתרוג אשכנזי רשאי לעשותו מרקחת, אך אתרוג תימני המקורי הנלקח כשהוא גדול לדעת מורנו שליט"א כיון שדרכו להאכל חי כמו שהיה בזמן הש"ס אין לעשות ממנו מרקחת (שנת השבע פי"ג

הע' ג'). [וצל"ע דכיון שהוא טוב בין חי בין מבושל הרי נאכל בין חי בין מבושל, ולכאורה י"ל שכיון שעדות מסויימות עושים ממנו מרקחת כמו שמשמע שם, א"כ ס"ל למורינו דאנן בני תימן לא גרירין אבתרייהו. אך צ"ע לפמ"ש"כ לעיל דמסתברא מילתא דאף לעדה אחרת יכול לאכול כדרך עדה מסויימת, לפי שסו"ס כן הוא דרך אע"פ שעדתו עצמה אין נוהגת כן, וכמו שיש מבני עדות מסויימות האוהבים מאכלים של עדות אחרות, ובפרט כאן בא"י שכבר נתערבו מאכלי העדות אלו באלו, פוק חזי. ועוד כי נראה שהרבה עושים מרקחת מאתרוגים (ואף גם מאתרוגים תימנים) ואי"ז שייך לבני עדה מסויימת, וצ"ע].

טז). עבר ושינה פירות שביעית מדרך שמושם, כגון שבישל פירות שדרכם להאכל חיים, לא נאסרו הפירות (רמב"ם פ"ה ה"ג. שנת השבע פי"ג ה"ד). וכן אם ריסק וסחט פרי שאין דרך לרסקו או לסוחטו, לא נאסר הפרי המבושל או הרסק והמיץ הנסחט (ס' השמיטה עמ' ל'. קדוה"א פכ"ז הכ"א). וז"פ, דמי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר? ! והרי אין כאן קנס חכמים (א"ש).

יז). אין לאכול פירות שביעית אכילה גסה, דהיינו אדם שהוא שבע ומתוך כך קץ באוכל, לא יאכל פירות שביעית, לפי שאכילה זו שאין בה הנאה היא הפסד פירות שביעית (קדוה"א פכ"ז ס"י, משם דרך אמונה פ"ה סק"ב). ואם אינו קץ בהם אע"פ שאין לו תיאבון שפיר דמי [עי' שו"ע או"ח סי' תרי"ב ס"ו, ומ"ב שם סקי"ד].

(הערת הגרש"מ שליט"א בסוף ספר קדוה"א). ולמ"ש"כ לעיל (הי"ד בהערה) שי"ל שכל שאין שינוי בגוף הפרי, לא חשיב הפסד. א"כ אף כאן י"ל דשרי, דדמי לבצל ושום שאוכלם לבדם בלא תערובת סלט. אך לפום קושטא נראה דגרע מהתם, דהא התם י"ל דמ"מ האוכל גופא אינו קץ בהם, ע"כ לדידי' ודאי לא חשיב הפסד. ואם משום רובא דעלמא, מ"מ אינו משנה בגוף המאכל, ע"כ לא חשיב הפסד מצד המאכל גופא. אך כאן דאיהו גופא קץ בהם פשוט

לאסור, דסו"ס חשיב הפסד אצלו. והרי ראית שלענין ברכה אינו מברך, כמבואר בשו"ע המצויין לעיל.

ריסוק פירות

(יח). **מותר לרסק כל דבר שדרך לאכלו גם מרוסק כגון:** גזר, תפוח עץ, בננה, אבוקדו, פירות, וכן ירקות (כשאינן בהם איסור ספיחים), בין ביד ובין בבלנדר. וכן מותר לרסק תפוחי אדמה לעשות מהם פירה, שכן הדרך בשאר שנים. וכן מותר לטחון בצל, שום ופלפל חריף כדי לערבם באוכל שיתנו בו טעם. וכן שקדים ואגוזים לערבם בעוגה או בסלט פירות וכדו'. **כלל הדבר:** מה שנוהגים בשאר שנים, מותר לעשות כן בשביעית (עי' קדוה"א פכ"ז הי"ב). וכן מותר לשטוף אח"כ את הפומפיה או את מכונת הריסוק כדרך שעושה בשאר השנים (שם, משם דרך אמונה פ"ה, ציון ההלכה אות כ"ד, בשם החזו"א).

(יט). **יש להימנע מלרסק פירות שאין דרך לרסקם, ואם הדרך לרסקם מותר.** מיהו לקטנים וזקנים שזה דרכם תמיד, מותרים לעשות כן בכל הפירות (שנת השבע פי"ג ה"ו). (בדין קטנים וזקנים עי' מה שהארכנו בפי"ד הכ"ג)

אמר המעתיק, דין זה אינו מבואר די הצורך מפני מה יאסר לרסק הפרי, וכי אם אדם ירצה לאכול הפרי חתיכות חתיכות יאסר! ומה נשתנה זה שהוא חתיכות קטנות ביותר, והכל שם אחד "אכילה". אך אם הוא מהפכו ממוצק לנוזל הרי ששינה מאכילה לשתייה שבזה גרע, כיון שדרך אכילתו היא באכילה ולא בשתייה וכעת שינה מדרכו. ואף בזה אפשר שיש לחלק בין אם סחט את גוף הפרי ממש וגופו נותר בפנים שזה הרי אכל את כולו ולא הפסיד ממנו כלל, לבין אם סחט את מימיו בלבד שבזה הרי הוא מפסיד את בשר הפרי. ובדבש תמרים שכ' הרמב"ם (פ"א מתרומות ה"ג) לאסור, שם שונה בתרתי; א) דהתם מהפך ממוצק לנוזל וכמש"כ בס' שנת השבע (פי"ג הע' ו'), ונכון. ב) דהתם י"ל שמפסיד את בשר הפרי ג"כ. ומכ"ז לכאורה י"ל דיש להקל לרסק פירות שאין הוא מפסיד מבשרם כלל וגם אינו בכלל שתיה. שוב שבתי וראיתי שכ' מו"ר שליט"א בעוטה אור (סי' ט' ס"י עמ' מ') שכמו שהתירו לעשות ככר מתמרים (בברכות ל"ח). שמורידים הגרעינים ומועכים אותם קצת ומדבקים אותם יחד, כן מותר לרסק תפוז"א, בננות, תפוחים, תאנים ואבוקדו שאין זה משנה מברייתם דעדיין הם אוכל, וכ"ש שמותר לגרד במגדרת גזר וחרוב ותפוחים ע"ש. ואמנם בדוגמאות הביא פירות שרגילים לעשות מהם כן אך מ"מ זיל בתר טעמא שעדיין הם אוכל. ועוד שבתקציר ההלכה כ': "לרסק פירות שביעית מותר". וכן בגוף ההלכה לא חילק בין אם דרכן או לא. וששתי ע"ז כעל כל הון שכיוונתי לסברת גדול. ומאידך באול"צ (פ"ב תשו' ב') כ' שפירות שאין דרך לרסקם אסור לרסקם. אך אם אינו מרסק לגמרי אלא שהצורה עדיין קיימת, מותר לרסק בכל אופן, ע"ש. וצ"ע מאי האי דקאמר דמפלג בהכי ומאי נפק"מ אם הצורה עדיין קיימת או לא, סו"ס אם ריסוק נידון כ"אוכל" אך בריסוק גמור שמו אוכל, ואם לאו אף בריסוק שאינו גמור אסור, וראה בהע' ד"ה ומ"מ נראה שכ' שהרוצה לאכול פרי ע"י כפית וכפי שרגילות לעשות כן באשכוליות רשאי להקל בכך כל שלוקח מגוף הפרי יחד עם המשקה דלא חשיב ככה"ג דרך סחיטה אלא דרך אכילה וה"ה אם רוצה לקחת מעט לימון בכפית יחד עם מעט מהפרי כדי ליתן בכוס תה או במרק שרשאי להקל בזה ע"ש. הרי דמוכח מיני' שכל שהוא דרך אכילה אינו חשוב מברייתו, א"כ אף הכא נמי כיון שהוא דרך אכילה מותר ואף בריסוק גמור שגם בזה דרך אכילה הוא. ונלע"ד דאזיל לשיטת'

בהל' ברכות (ח"ב פי"ד תשו' ב') שכ' שם לחלק בין פירה שריסקו ביד שברכתו בפה"א לפירה שריסקו במכונה (בלנדר וכיו"ב) שברכתו שהכל שאז לא ניכר צורת הפרי כלל. וס"ל ששביעית דמיא לברכות, וכיון שבברכות אינו ניכר צורת הפרי כלל וברכתו שהכל אף בשביעית חשוב משנה מבריתו (וכיו"ב ס"ל למו"ר בע"א הנז"ל להשוות דיני ברכות דיני שביעית). ולפ"ז ניחא מש"כ לחלק בין הדבקים. שוב נתתי לבי שכבר רמז לזה בתשו' שם גופא בשביעית.

אכן לפ"ז יאורו עינינו דאדרבה לשיטתן דליכא לפלוגי בהכי דסבירא לן דאף פירה שריסקו בבלנדר ברכתו בפה"א כמ"ש בס' חזו"ע ברכות, ורבינו בשע"ה ועוד, ה"ה בשביעית אין לחלק בכך ומותר לרסק בכל אופן. כ"כ בס' דרך אמונה (פ"ה אות י') שפירות שרגילים לרסק מותר לרסקם כגון בננות, עגבניות, תפוז"א, גזר, סלק, תפוחי עץ, ע"ש, מוכח דאפי' לרסק בבלנדר ריסקו גמור מותר.

אין שיהיה מבואר מהגרח"ק דאסור לרסק פירות שאין דרך לרסקם, וכן בכל האחרונים שדברו מזה לא ראיתי כהנה להקל כשאין דרך לרסקם. ומתוך זה לכאורה תמוה על מרנא החזו"א מפני מה הקל בתפוזים לחשבם כאוכל אשר יאכל ולהתירם בסחיטה בשביעית, וכן לברכת בפה"ע, הא גם ריסקו פרי נחשב שינוי מבריתו ומאי איכפ"ל שאינו חשוב כשתיה (אמנם גבי ברכות א"ש טענתו). ומאידך תמיהתנו קיימת מפני מה ריסקו אסור. ואולי התם מיירי בריסקו גמור שנשתנה מראהו לגמרי. וצ"ע.

והנה א"נ שכל שאין הדרך לאכלו כך אף כשאינו משנה הדבר מכמות שהוא אסור, וכגון שום ובצל שאסור לאכלם חיים שלא בתערובת סלט. פשוט הדבר שאף בכה"ג אסור. דלו יהא שאין זה שינוי בגוף הדבר מ"מ יש כאן שינוי אצל האוכל. וכ"כ בס' קדו"ש (...) אך א"נ שרק שינוי בגוף הדבר חשיב שינוי, ריסקו זה שאינו משנה העצם מאוכל למשקה לא חשיב שינוי.

שוב ראיתי בשיעורי שביעית להגרמ"מ לובין שליט"א (פ"ה עמ' נ') שכ'; "בסדר השביעית כ' דדבר שאין דרך לרסקו אסור לרסקו. וצ"ב מנא הא מילתא? דבגמ' משמע שטרימא שרי כל שלא איבד ברכתו, ומהיכי תיתי שאם אין דרך לרסקו אסור. ואף שמצאנו לענין פירות שדרכם לאכלם חיים שאסור לאכלם מבושלים וכן להיפך, היינו דוקא התם דזהו שינוי במהות הפרי מצורת אכילתו הרגילה, אבל ריסקו גרידא אין כאן שינוי במהות הפרי מצורת אכילתו הרגילה שהרי כל פרי מרסקו בפיו כשאוכלו [הרי שהרגיש ממש בתמיהתנו הנזכרת]. אמנם יש לכאור' להביא מקור להא דינא מהא דאיתא ברכות (ל"ט). אמר ר' זירא כי הוינן בי רב הונא אמר לן הני גרגלידי דליפתא פרמיניהו פרימא רבא בורא פרי האדמה, פרימא זוטא שהכל נה"ב (ופירש"י פרימא זוטא גריעותא היא), וכי אתאן לבי רב יהודה אמר לן אידי ואידי בורא פרי האדמה והאי דפרמיניהו טפי כי היכי דנמתיק טעמיה. ומבואר לכאור' דאי לאו הא דפרימא זוטא נמי משביח הרי שברכתו שהכל. ומעתה י"ל דה"ה בפירות שאין דרך לרסקם הרי שהריסקו מגרע אותם וברכתם שהכל וה"ה שאסור לרסקם בשביעית, אלא שלמעשה צ"ע דבשו"ע (או"ח סי' ר"ה ס"ד) כ' חתכן לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתן מפני כך, ולא חילק דדוקא באופן שהדרך בכך, ומשמע דבכל גווני הדין כן וצ"ע. עכ"ל שם. ובסיכום הדינים שם כ' "פירות שהדרך לרסקם מותר לרסקם אפי' ריסקו גמור, והרוצה לחוש לדעת רש"י יזהר שלא לרסקם לגמרי. פירות שאין הדרך לרסקם, י"ל דאסורין בריסקו וצ"ע". הרי שבא ליישב רק א"נ דברכות ושביעית חד דינא אית להו וכסברת הגרב"ץ וצ"ל, ומתוך זה בא להקשות ממרן דכיון שבשביעית מותר אם דרך לרסקן, א"כ גם בברכות אין לשנות הברכה לגריעותא. אמנם לדברינו אין דמיון בין שביעית לברכות ולפ"ז אין לתרץ מזה ע"ז ואין להקשות מזה ע"ז. וריסקו לכאור' יהי' מותר בשביעית ככ"א כיון שאינו משנה צורת הפרי שהרי לא שינהו ממאכל למשקה. ובכ"א קשה להקל בזה, כי הארכנו בתשובה בס"ד בענין סחיטת פירות בשביעית, די"ל דמשקה הוא זיעה בעלמא מפני גריעותו וגם בשביעית י"ל כן, ע"ש במש"כ בד' הרמב"ם בפיהמ"ש. ולפ"ז אף כאן בריסקו כל שנגרע מחשיבותו והראי' שברכתו שהכל יש לאסור בשביעית, ואף שאין נראה כן להחמיר, לא נעשה מעשה להקל, בעבור שלא מצאנו חברים ליסוד זה.

סחיטת פירות

כ). פירות שדרך לסחטן בשאר שנים כגון זיתים וענבים רשאי לעשות כן בשביעית והיין והשמץ קדוש בקדושת שביעית. אך

פירות שאין דרך לסחטן אסור לסחטן (רמב"ם פ"ה ה"ג, ובתרומות פ"א ה"א. שנת השבע פי"ג ה"ז).

(כא). לימונים, תפוזים ואשכוליות ג"כ מותר לסחטן שכן דרך הרבה בנ"א בשאר שנים. גזר, רימונים, אפרסקים, אגסים ותפוחים וכדו' יש אוסרים, ויש מתירים כיון שהיום דרך רבים לסחטן א"כ דרכם בכך (שם ה"ח). והארכנו במקום אחר וכן בתשובה שמן הדין אפשר להקל.

והנה מו"ר בעוטה אור (עמ' ל"ח) כ' "מותר לסחוט תפוזים מהזן ולנסיא שרובם הולכים למיץ, אבל תפוזי שמוטי שאין רובם למיץ אסור לסחטן". אך יותר נראה לענ"ד דאין חילוק והכל כאחד מותר לסחוט כיון שבשניהם המיץ טעים והרבה סוחטים שני המינים כי אין מבדילים בשניהם כ"כ, ואף התפוזים החמוצים נסחטים והמיצים נמכרים בחנויות כידוע, וא"כ ה"ז הדרך. ועוד, שכל עצמו הוא חידוש לחלק באותו המין בין זן לזן. ועוד, שגם מו"ר גופא (בסוף הע' 9) כ' שלמעשה צ"ע אם מותר לסחוט תפוז שמוטי במסחטה. מוכח דלא ברירא לי' מילתא לאסור.

(כב). מיץ לימון - דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל שברכתו בפה"ע עפ"ד החזו"א שכ' לגבי סחיטת פרי שיש בו קדו"ש שלימון עדיף מתפוז, מפני שאין דרך לאכול את הלימון כמות שהוא ולעולם המיץ שלו עיקר. ואף שמוסיף סוכר כדי למתקו, הלימון הוא העיקר והסוכר טפל (דרשו סי' ר"ב הע' 57). ומזה נלמד דודאי מותר לסחוט לימון

בשביעית. שהרי אף בברכות לא חשש הגר"נ"ק לסב"ל. ולדין דלא תליא שביעית בברכות פשוט הדין שכן הוא גם לשביעית לדין. וע"ע מה שהארכנו בתשובה מכמה צדדים בע"ה. ועוד דק"ו הוא מהמבואר לעיל בענין מיץ תפוזים ואשכוליות. ואף החולקים שם כגון הקדושת שביעית (מטעם שאין רוב התפוזים והאשכוליות נסחטים), יודה הכא דהא הכא ודאי רובא דעלמא סוחטים הלימון. ועי' מש"כ לקמן (הכ"ה).

וריומונים ג"כ דינם כלימונים, הואיל ורוב רובי הריומונים לסחיטה אזלי, כן העירני גיסי הרב אביתר מצנבר שליט"א.

(כג). מיץ גזר - דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל שדינו כמיץ תפוזים להחזו"א כיון שכל הפרי כנוס בתוך המיץ, ולפי שאר הפוסקים יש לברך עליו שהכל (דרשו שם). ולפ"ז לדעת הגר"ש וואזנר גם בשביעית יהי' מותר לעשות מיץ גזר. אכן לענ"ד בזמננו המציאות אינה כן כי אחר שעושים מיץ גזר נשארים חלקיקי גזר בלי טעם כלל, והרי שבשר הפרי אינו כנוס בתוך המשקה רק הטעם יוצא מן הגזר, ולפ"ז אין להקל במיץ גזר מטעם זה. וגם מטעם שהמפעלים סוחטים את הגזר, מ"מ משקה זה אינו נפוץ כשאר המשקות כגון תפוזים תפוחים אפרסקים וכו'. ע"כ נלע"ד להחמיר. (מלבד שגם

שם יש בו מן החידוש, ויש שנסתפקו בזה כמו שהארכנו בחלק (התשובות).

(כד). **מיץ עגבניות** - אסור לעשות בשביעית מאחר שהולכים אחר כלליות מין העגבניות ומאחר שרובם מיועד לאכילה ולא למיץ, ה"ז מפסיד פירות שביעית. כן הורו הגריש"א והגרשז"א שברכתו שהכל מהאיי טעמא (דרשו סי' ר"ב הע' 57).

(כה). **תפוחי עץ** מזן גרנד שדרך לעשות מהם קומפוט מותר לבשלם לקומפוט, אבל תפו"ע מזן יונתן ודלישס וחרמון עסיסיים שדרך לאכלם חיים ולא לבשלם עם מים, הדעת נוטה דאסור לבשלם עם מים אא"כ נכמשו ונפגמו שאלה דרך לבשלם (ל' מו"ר בעוטה אור סי' ט', ס"ב), וכשאני לעצמי יש מקום עיון בחידוש זה מה דס"ל דאזלי בתר המין בפרטות ולא בכללות, וכן לעיל בסמוך מוכח דאזלינן בתר המין בכללות. ע"כ אפשר דיש להקל בכל זני התפוחים לבשלם ולעשות מהם קומפוט. ועי' לקמן בסמוך בהערה.

(כו). **גזר חי הרך** והעסיסי ברכתו בפה"א ומותר לאכול חי בשביעית, אבל אותו גזר שיש בתוכו כעין עצם (וזה תלוי בעונה) שאינו טעים לאכילה ועשוי בעיקר לבישול, הדעת נוטה שברכתו שהכל ואסור לאוכלו חי בשביעית (מו"ר בעוטה אור שם עמ' ל"ו ס"ז בשינוי קצת), וגם כאן הולך לשיטתו לחלק באותו מין גופא. וגם בזה אפשר דיש להקל בכל זני הגזר לאכלם חי. ואף אני אכלתי המין ההוא שיש בו עצם כשהוא חי והיה ערב לחכי אף שהוא קצת קשה.

וכן החזו"א התיר לאכול גזר חי (ולא חילק בזנים שלו), וגם לעשות סלט מגזר, וגם לרסק את הגזר (נר' שאין כוונתו לסחיטת הגזר), ומותר ג"כ לשטוף אח"כ את המכונה מהפסולת [וז"פ כיון שעושה כן כל השנים ה"ז חשוב כפסולת (א"ש)]. (דרך אמונה פ"ה ציון ההלכה הע' כ"ד).

(כז). **אסור לאכול לימון חי** בשביעית וברכתו שהכל, אך כשהוא חי עם סוכר או כשאוכלו כבוש מותר (ע"א שם ס"ו).

הנה לפ"ד מו"ר שליט"א דשביעית דומיא דברכות, צ"ע בהלכה זו שהקל לאכול לימון חי עם סוכר בשביעית, והרי אף שדרכו בכך מ"מ אף בזה ברכתו שהכל. ובשלמא לדידן א"ש דלא תליא הא בהא רק מה שדרך לאכול. ונראה לדעת מו"ר שיש בזה חילוק כי כשהוא חי הרי הוא נידון לפי ברכתו שאם ברכתו שהכל משמע שאין רגילים לאכלו כך, וע"כ אסור לאכלו. אך כשהוא עם סוכר ורגילים לאכלו ודאי מותר לאכלו אף שברכתו שהכל, כי מה שברכתו שהכל עתה לא יגלה לנו על הרגילות לאכלו, כיון שעם סוכר יש רגילות לאכלו, וה"ז דומה לפרי שעיקר ברכו מלכתחילה שהכל, שלא נוכל לומר שזה מגלה לנו שאין רגילים לאכלו. ובקיצור ברכת שהכל ה"ז סימן ולא סיבה, ופעמים שסימן זה אינו מדוייק כגון כאן. הבן היטב וז"פ.

כח). שום כיון שכיום אין דרך לאכול בעינו כשהוא חי, אסור לאכול בעינו (בלא פת). ובצל דרך לאכול בסלט כשהוא חי לכן מותר לאכול בשביעית בסלט כדרך כל השנים. (שאף דלדינא דגמ' בברכות (ל"ח):) מותר לאכלם חיים ומברך עליהם בפה"א, וכשהם מבושלים מברך שהכל, כהיום הזה נתהפכו היוצרות ונאכלים כשהם מבושלים ולא כשהם חיים כמש"כ המ"ב (סי' ר"ה סק"ה). וכ"כ בעוטה אור (עמ' ל"ו ס"ג).

ויל"ע היכא שאוכל בצל כמות שהוא בלא עירוב סלט אם מיחשיב משנה מברייתו, כי במתני' תרומות (פ"א מ"ב וג') ובגמ' ברכות (ל"ט) מבואר שאסור לשנות מחי למבושל ולהיפך, אך אם הדרך לאכול חי באופן כזה ולאכול חי באופן אחר אם מקרי שינוי. ונר' דאפ"ה אסור ונפק"מ הן גבי ברכות והן גבי שביעית משום דבשביעית גמרו לאכלה ולא להפסד שכל שאין הדרך לאכול כך לא חשיב דרך אכילה רק דרך הפסד ואזלי' בתר רוב בנ"א א"כ גם כאן ה"ז חשיב כהפסד (כיון שבנ"א קצים באכילה זו הואיל ואין זה דרכם), וה"ה גבי ברכות כיון שאין זה דרך אכילה חשיב לשינוי ומברך שהכל, וכ"כ מו"ר בעוטה אור הנז"ל. אכן זהו דוקא באופן שקץ באכילתו אז חשיב כהפסד, והראיה שאינו מברך על אכילה זו כלל. אבל בגוונא שאוהב לאכול הבצל חי בלא תערובת, י"ל דשרי. וכתבנו מזה לעיל. וסוף דבר שלכתחילה יש להמנע מכך.

כט). דלעת, קישוא, סלק וחבושין וכדו' אסור לאכלן חיים (ואפי' הטבעונים דאזלי' בתר רובא דעלמא), וברכתם שהכל. וכרוב אם יגרד במגרדת או יחתכו לחתיכות קטנות ויוסיף מלח לימון ושמן כדרך שעושים היום זו היא אכילה ראויה ושרי בשביעית וברכתו בפה"א (ע"א שם, ס"ד). וה"ה אם יאכלנו בסלט כדרך שעושים היום. וזה לענין שביעית, אך בברכות אף אם יאכל הכרוב כמות שהוא חי מברך אדמה כיון שהוא טעים וטוב לאכול חי, ול"ד לבצל דכתיבנא לעיל בסמוך שברכתו שהכל בלא סלט משום שבצל הוא חריף ואינו טעים לאכול כך, ודעת מו"ר בע"א שם שאין חילוק וגם בכרוב מברך שהכל אם אוכלו לבדו בלא סלט. והנלע"ד כתבתי.

ל). אסור לאכול בָּטְנִים של שביעית חיים כי אם קלויים, וכן אין לאכול נבטוטים (שמנבטים קצת קטניות כגון חומוס ועדשים וכדו' ואוכלים אותם כך חיים דאין זו אכילתם הראויה). ולענין ברכה ג"כ בטנים חיים ונבטוטים שהכל (ל' מו"ר בעוטה אור ס"ה).

ויל"ע היכא שכשקולה אין הפרש גדול בטעם רק מוסיף מעט טעם טוב, אי נימא הואיל ואפשר לאכלם חיים והם טובים כמות שהם והקלייה אינה משנה כ"כ, לא חשיב שינוי גדול בקלייה. או דאפ"ה הוי שינוי גבי שביעית, וכן לענין ברכה מברך שהכל. ומסתמות דברי הפוסקים דחי ומבושל משמע אפי' בישול כלשהו שאני ואין לאכול חי. ולענין ברכה לכאן כיון שאפשר לאכול חי והוא טעים וטוב, נר' שמברך ברכתו הראויה. וצריך להתיישב בדבר. וגם לענין שביעית יש מקום להסתפק.

לא). כשרוצה לשתות תה עם לימון בשביעית, יסחוט הלימון לתוך כוס התה ולא יתן פלח לימון בתוך כוס התה, לפי שלאחר מכן הוא זורקו ועדיין הלימון ראוי לאכילה, וה"ז מפסיד פירות שביעית. וכמו שכתבנו לעיל בתבלין שנתן במרק ועדיין הוא ראוי לאכילה שיזרקנו לפח שמיטה כי עדיין ראוי הוא לאכילה. וכמש"כ בקדוה"א פכ"ז הי"ד) שאסור להשליך את הבצל שנתן במרק כיון שראוי הוא לאכילה. וסחיטת הלימון מותרת בשביעית כאשר כתבנו לעיל.

ובקדוה"א (פכ"ז הי"ג) כ' מותר לתת פלח לימון בתוך כוס תה, ואף שמשליכו לאחר שנתן טעמו. ומ"מ טוב לסחוט לימון עם הכפית קודם זריקתו, ע"ש. וכבר הערנו שכיון שהוא ראוי לאכילה אח"כ אסור לזרוקו, וא"כ אדרבה עדיף טפי לסחוט, ודלא כמש"כ האול"צ שלא יסחט הלימון. והקדושת הארץ שם לפי שחשש לאול"צ נר' שכ' שיסחט הלימון עם כפית שיהיה באופן של אכילה ולא שתיה כמש"כ האול"צ שם בהע"ש. עי"ש.

וצריך ליתן לב שלא לזרוק הלימון אחר הסחיטה אא"כ סחט כל המיץ ממנו, ולכן יש לשמור הלימון במקור בתוך שקית שיוכל להשתמש בו כמה פעמים עד שיצאו כל מימיו ממנו. וה"ה בדגים שמותר לסחוט עליהם לימון, ואם רוצה לתת עליהם פלחי לימון יראה שלא לזרוק לאשפה לאחר מכן, הואיל והם עדיין טובים למאכל.

לב). מותר למדוד מיני תבלין בכלי מידה לידע כמה ליתן בתבשיל שלא נאסרה מדידה אלא דרך מכירה כמש"כ הרמב"ם (פ"ו משמיטה ה"ג). (קדוה"א פכ"ז הי"טו).

לג). מותר לטגן בשמן של שביעית שכיון שהשמן נספג במאכל בשעת הטיגון נחשב הטיגון לדרך אכילתו של השמן, והשמן הנותר לאחר הטיגון אם הוא רק מעט מותר לשפכו כדרך ששופכים שאר שיירי מאכל. [ולענ"ד נר' שאפי' אם השמן רב מותר לשפכו כיון שהוא נמאס לאחר הטיגון, זולת אם רגיל בשאר ימות השנה להשתמש כמ"פ בשמן זה. ובמפעלים שרגילים לעשות כן מותר לשפוך השמן בסוף היום לאחר טיגונים הרבה שאז ודאי נמאס הוא]. אבל אסור למרוח בשמן שביעית תבנית אפייה או מחבת כאשר מטרת המריחה היא רק כדי שלא ידבק האוכל בכלי, אבל אם נותן השמן בכלי גם כדי להטעים את המאכל מותר.

משפטי ארץ (שביעית עמ' 160) בשם הגריש"א. והביאוהו בדרך אמונה (פ"ה בציון ההלכה אות י"ט), ובקדוה"א (פכ"ז הי"ז וע"ש בהע' 30).

לד). מותר לייבש פירות שביעית שהדרך לייבשן בכל השנים כגון ענבים, תאנים, שזיפים, תמרים, תפוזים וכדו' (קדוה"א פכ"ז הי"ח).

לה). מותר לנפות קמה בשביעית כבשאר שנים, ומשליך את המורסן. אבל אם רוצה לעשות סולת מנופה בנפות הרבה לא ישליך את השאר, כיון שהוא ראוי לאכילה. (עי' עטה אור עמ' מ"ד)

לו). מאכל שהתקלקל אסור לאדם לאכול, כיון שראוי למאכל בהמה והוא מפסידו. אבל אם יש אפשרות לעשות ממנו מאכל לאדם כגון הפקת אלכוהול מפירות שהתקלקלו, עדיף לעשות כן מאשר להאכילו לבהמה (קדוה"א שם הכ"ה משם החזו"א סי' כ"ז אות ג', ודרך אמונה פ"ה ס"ק פ"ה).

לז). מותר ליתן יין של שביעית לתוך תבשיל להשביחו או לתוך עוגה ליתן בה טעם, כדין כל תבלין של שביעית שמותר להניחו בתבשיל של חולין. ואף מותר לשים בתבשיל יין בכמות מועטת, למרות שבתבשיל יהי' יותר מששים כנגד היין של שביעית (קדוה"א שם הכ"ו). [צ"ל דמיירי שזה הרגילות ליתן יין בתבשיל שהרי צריך להאכל כדרך אכילתו (א"ש)].

לח). מותר לשרות צימוקים במים בשביעית לעשות מהן יין (קדוה"א פכ"ז הכ"ז).

לט). מותר להפוך משקה הקדוש בקדו"ש לאוכל, הן ע"י הקפאה והן בעזרת חומרי הקרשה כג'לטין וכדו'. ולענ"ד יש להקל באופן שהדרך כן, ואם אין הדרך כן יש להחמיר לכתחילה.

משפטי ארץ (עמ' 171 משם הגריש"א) והוכיח כן מגמ' (חולין ק"כ). שהקפה את הדם ואכלו חייב משום דאחשוב אחשבי'. וכ"כ במשנה ראשונה (תרומות פ"א מ"א). קדוה"א שם (פכ"ז הכ"ח). וכ"כ בקובץ מבית לוי (פ"י ה"ה) "מותר לשנות משקה לאוכל כגון לעשות גלידה". עי"ש.

וצ"ע באופן שאין הדרך כן למה יהיה מותר, מאי שנא מלהפוך אוכל למשקה דאסור? ועל הקפאה ליכא קושיא כיון שכשמוציאו, מיד הופך לנוזל ואין זה שינוי בעצם, אך על חמרי הקרשה שנשאר כך בתמידות, יש להקשות. ולהני דסברי דשביעית תליא בברכות, א"ש שבזה אין מורידו מברכתו. אך לדידן קשיא. וצ"ל דמאכל למשקה מורידו מחשיבותו, משא"כ ממשקה למאכל אין זה מוריד מחשיבותו. וברכות יוכיחו. וכ"כ בס' קדושת שביעית (עמ' רכ"א בהע' 23) דמאכל לעשותו משקה גרע שהוא זיעה בעלמא, אלא ששם החמיר באופן שאין הדרך לעשות כן. ונראה דאזיל לשיטתי' שאף שינוי מועט אסור לעשות, ולכן אסר שם (עמ' רי"ז בהע') לרסק פרי אף שנשאר תואר הפרי, פי' שאינו מרסקו הדק היטב עד שאינו ניכר כלל תוארו. וי"ח עי"ש. אכן בס' מנחת איש (פ"ח הל"ב עמ' קמ"ב) כ' דלדברי הכל מותר לחתכם אפילו לחתיכות קטנות ביותר, וכן מותר למעוך אותם לעיסה אחת כל שאינו מרסקם לגמרי, מטעם שנחשב הפרי כמו שהיה וכמש"כ הרמב"ם (בפי"א מתרומות ה"ב). עי"ש. וכן בס' קדושת שביעית שם (עמ' 23).

ר"א ה"ו) כ' שירק שדרך לאכלו בתערובת פירות וירקות אחרים, כגון בצל חי או פלפל חריף, אסור לאכלם ללא תערובת, כי אף זה חשוב שינוי מדרך אכילתו עי"ש. והוא חידוש שאף שאינו משנה מעצם הפרי או הירק, נמי אסור. ואנן בדידן לא יצא הדבר מכלל ספק, כי הגר"ן קרליץ מקל בזה וכמש"כ שם וכן הביא משמו בס' מנחת איש (עמ' קל"ה הע' 24), (אף דלדינא פליג שם בהלכה ט"ו לאסור וכסברת זקנו הגר"י שפירא זצ"ל). וכן א"ל רבינו שליט"א דלפון"ר מצד הסברא בבצל חי שאוכלו לבדו בלא תערובת סלט נראה להקל. וע"כ לכתחילה יש להחמיר, ובדיעבד יש להקל להיות שהוא ספק בדרבנן. וכן בס' שיח השמיטה (פ"ב ה"ח עמ' כ"ד) כ' "להקפיא או להקריש משקה, אם הדרך כך מותר, ואם לאו נחלקו הפוסקים האם מותר. עי"ש. ומהגר"ש וואזנר לעיל אין ראייה להתיר בכל גוונא, כי י"ל דמיירי היכא שהדרך כן דומיא דגלידה. לפיכך החמרנו לכתחילה.

(מ). אסור לעשות אלוהול מענבי שביעית או יין הקדוש בקדו"ש, אבל מותר לעשות אלוהול מפירות שהתקלקלו או ממאכל בהמה. דרך אמונה (פ"ה צהה"ל כ') בשם אביו, ושכן משמע מהחזו"א. והביאו בקדוה"א פכ"ז הל"ג.

(מא). מותר להפיק שמן מפולי סויה או מגרעיני כותנה וגרעיני תירס ושאר זרעונים לפי שכן הרגילות בשאר שנים (קדוה"א פכ"ז הל"ד).

(מב). אין מבשלים יין של שביעית, מפני שממעיטו משותיו שנפגם טעמו בבישול, וכן כמות היין מתמעטת בשעת הבישול, ומ"מ כיום מותר לפסטרם ואפילו לבשלו, מפני שכן הדרך כיום. (המקור עי' בהערה). ומותר לבשל מיץ ענבים כבשאר שנים כדי שלא יתסוס ולא יחמיץ (קדוה"א שם הל' ל"ב).

בקדושת הארץ (שם הל"ב) כ' להקל רק כאשר הפיסטור נעשה בכלים סגורים ואינו ממעט ממידתו, מפני שגם לטעם הא' אינו ממעיטו משותיו לפי שטעמו אינו נפגם בכך כ"כ, וע"כ רוב בני א"י שותים יין מפוסטר. ואף שבחו"ל יש מקומות שמקפידים בכך, הא ממילא אסור להוציא יין שביעית לחו"ל. וכ"כ להקל לפסטר בקובץ מבית לוי (פ"י ה"ב) לפי שאינו ממעטו ואינו מקלקל את טעמו (ולא ביאר דדוקא בכלים סגורים מותר, ומ"מ מטעמו נראה כן). אך בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו זצ"ל (פי"ג ה"מ, ובחלק התשובות סי' ה') כ' שאין שום נפק"מ בכך ואף שממעטו ממידתו, וגם ממעטו משותיו, כיון שהדרך בכך תמיד מותר, עי"ש. ונראים דבריו, שהרי בכל פרי שרגילים לבשלו מותר לעשות כן גם בשביעית, ולא איכפ"ל אם ממעטים ממידתו וכו'. וכ"כ להקל בפשוט מאותו טעם גופא בס' מנחת איש (פ"ח הכ"ה) ואף שממעט ממידתו. ולכן כ' שגם האוסרים לבשל יין יודו שמותר לפסטר. ושם כ' עוד שנראה להלכה שיש להתיר גם בישול יין או מיץ ענבים. עי"ש. וא"כ אף שבשיח השמיטה (פ"ב הי"א) אוסר הבישול, ולא כ' שפיסטור שאני. להלכה נראה להקל מהני טעמי תריצי.

(מג). מותר לערב ביין מיני סממנים כדי להשביח את טעמו כיון שאינו נפסל לשתיה לאחר תערובת הסממנים. אבל בשמן אין לערב סממנים מפני שפוסל אותו מאכילה והוא ראוי רק לסיכה. קדוה"א (פכ"ז הכ"ט), משם דרך אמונה (פ"ה סקל"ו). וכ"כ בשיח השמיטה (פ"ב הי"ג) שמותר לפטם (להוסיף דברים שישביחו) את היין שאין זה הפסד אלא השבחה.

מד). **משקה שאין דרך לשתותו** אין חייב לשתותו בשביעית ולכן מי סילקא או שאר השלקות אין חייב לשתות המים ויכול לשפכם. (וכ"כ בשיח השמיטה פ"ב הי"ט). ולא ישתה יין בשמריו אלא יוציא את השמרים ויכול לשפכם כדרך כל השנים (קדוה"א פכ"ז הכ"ד). ולכן מים שבשלו בהם תפו"א או מלפפונים של שביעית, כיון שאין דרך להשתמש במים, מותר לשפכם. אבל מים שבשלו בהם סלק של שביעית, צריך לשמור את המים בקדושת שביעית, כיון שרגילים לשתותם (בארש"ט בלע"ז) אף אם הוא לא נתכוון לזה. (מבית לוי פי"א ה"ה ו' ז'). ולפ"ז נלמד למרק שבשלו שם תפו"א ושאר ירקות שקדושים בקדושת שביעית, שאסור לשפכו כיון שדרך לשתות המרק.

מה). **לא ישתה שמן זית או שמן סויה בפנ"ע**, כיון שאין הדרך לשתותם כמות שהם. אבל מותר לטבל פיתו בשמן כדרך שעושה בשאר שנים. (קדוה"א שם הכ"ד).

זה תלוי בפלוגתא שזכרנו בבצל חי אם מותר לאכלו בפנ"ע. ומ"מ כבר כתבנו לעיל שאם הוא מואס בזה פשוט הדין לאסור דודאי הוא הפסד גמור. וכן מוכח מהחזו"א שהבאנו לעיל (הל' ל"ו) במאכל שהתקלקל שאסור לאכלו. עי"ש.

פרק י"ד – הפסד פירות שביעית

א. הנוהגים למלאות כוס ההבדלה על גדותיו או לכבות בו את הנר יש להם להימנע מלעשות כן ביין הקדוש בקדו"ש מפני שמפסיד את היין. וכן בליל פסח אין להטיף ממנו באָמרו דם ואש ותמרות עשן וכו'.

שמיטה כהלכתה (פ"ג הי"א, עמ' מ"ט). שנת השבע (פ"ג הט"ז). חזו"ע פסח (ח"א סי' ח', וח"ב הל' ליל הסדר, קדש, סט"ז). וחזו"ע שביעית (עמ' קס"ו ס"י). עטה אור (ס"י ס"ח). קדושת הארץ (פכ"ז הכ"ה). וכ"כ בקובץ מבית לוי (פ"י ה"ח) "המבדיל על יין הקדוש בקדו"ש, לא ימזוג עד שישפך מהכוס הרבה לסימן ברכה כשהיין הולך לאיבוד". עכ"ל. והאור לציון (שביעית פ"ב תשו' ו') חידש להקל בכך, וטעמו לפי שרשאי לנהוג באכילתם כדרכו. ובמקו"א כתבנו שיש להחמיר בזה מטעם שא"נ דמידי דמצוה חשיב כהנאת הגוף, מ"מ במילי דמנהגא יש להחמיר טפי.

וכן אין לתת מיין זה לתוך עיניו ולתוך הכיסים. וכן במילה לא ימצוץ עם היין של שביעית את דם המילה (דרך אמונה צה"ל אות י"ט. קדוה"א פכ"ז הל"א).

ב. שיירי מאכל והיינו פירורי תבשיל הדבוקים בצלחות או בסירים, אם הכמות מועטה שאפי' אנשים החסים על ממונם אין דרכם לשמרם, א"צ לשמרם בקדו"ש ושוטף הכלי כדרכו. אך בכמות יתירה מזו צריך לשמור בקדושה.

שנת השבע (פ"ג הט"ו). וכ' שם דמקורו מהרמב"ם (פ"א ה"ה מתרומות) שבמורסן התיר להשליך, ועע"ש ברמב"ם הי"ד. אכן דחה העוטה אור (עמ' מ"ד, הע' 4) רא"י זו דשם עדיין נשאר בקדושתו, וכבר כתבנו מזה במק"א. וע"כ העוטה אור הוכיח דין זה מהמבואר ברמב"ם שם (ה"א) גרעיני תמרים אסורים לזרים אפי' לא כנסן הכהן, וגרעיני שאר פירות (אפרסקים וכיו"ב) בזמן שכונסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אסורים, ואם השליכן מותרים. ומשמע דמותרים אפי' יש בהם לחלוחית למצוץ, וה"ט כיון דאוכל מועט הוא מאוד ואינו חשוב, וגם הוא אינו מחשיבו (שהרי לא כנסו אלא השליכו), בטל מתורת אוכל. וה"נ המעט שנשאר בצלחת שאין דרך בני"א לטרוח לקנח הצלחת עם הלחם ולאכלו אלא משליכין אותו, פקע ממנו תורת אוכל ותו לית ביה קדושת שביעית. ונפק"מ שנשאר רק דבר מועט מה שדרך להשאר בצלחת תמיד. אבל אדם שהשאיר חלק מהתבשיל בצלחת, ודאי יש בו קדו"ש, עכת"ד ודפח"ח. וכוונתו דיש נפק"מ בין הטעם הא' לב', דלטעם הא' אף אם נשאר יותר כיון שהדרך לזרקו מותר, ולטעם הב' רק בנשאר מעט מאוד דוגמת הלחלוחית בגרעיני הפירות.

ג. שמן הקדוש בקדושת שביעית מותר להדליק בו נר שבת לפי שאפשר ליהנות לאורו ואדרבה זה עיקר מעלתו להאיר לבני הבית משום עונג שבת ומשום שלום בית. ולענ"ד ראוי לכבות אור החשמל בעת שמדליק הנרות.

דין זה שמותר להדליק נר שבת הוא לכו"ע, לא מצאתי חולק בו זולת הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו שמיטה כהלכתה (פ"ג הי"ב בביאור) שפקפק גם בנר שבת שהוא להאיר די"ל דאסור כיון שבזמנינו האור הוא מהחשמל ולא מהנרות. ועוד, שהרוב נרות שעה ושמן זית הוא רק להידור

מצוה, ולכן אין להדליק גם נר שבת דבעינן הדלקה בהנאה גמורה דוקא, ומ"מ כ' שלא קבע בזה מסמרות, וצ"ב, ע"ש. מיהו י"ל לד' החזו"ע (שבת ח"א עמ' רט"ו) שכ' שראוי מאד להחמיר לכבות אור החשמל כשמדליק הנרות. ואף שהגרי"ץ יוסף בשיעורו העיד שאביו הגרע"י מעולם לא כיבה האור בביתו כשהדליקו נרות שבת. מ"מ נראה דבסוף ימיו ס"ל להחמיר בכך, וע"כ ליכא ראייה ממנהגו מימים ימימה. וע"ע שו"ת יוסף לקח (ח"ג סי' כ"ג) שאסף השיטות בזה. לפ"ז א"ש שנהנה מהנרות. ואף שיש מעט נרות שמן זית והרוב שעוה, מ"מ ה"ז מוסיף באורה. ואע"פ שאח"כ אין נהנה מהנר שהרי מדליק החשמל, מ"מ סגי בהכי דהא לא חייבו רבנן ליהנות כל הזמן מן הנרות דשביעית, כנלע"ד. ואא"נ שא"צ לעשות כן, מ"מ אם יעשה כן ודאי יש לו הנאה. ועוד, דהנאה פורתא יש לו כל זמן משך דליקת הנרות, כמו דחזינן בני אדם המדליקים נרות בשביל האוירה וכו', אך לא נוכל לסמוך ע"ז למיחשב לה כהנאה ממש, ודלא כמש"כ בס' קדושת שביעית (עמ' ר"נ הע' 47) דסו"ס יש הנאה בעצם ראיית הנרות, ועוד שהם עושים אוירה נעימה והרגשה טובה כמו שמצוי באולמות. [ועוד כ' שפעמים יש הפסקת חשמל ונהנה מהם, אך זה כבר נדחה ממנו גופי' שכ' בהע' 45 ד"ה איברא, שכל שאינו נהנה בפועל ל"ח הנאה, ונראה שכ' כן רק לרווחא דמילתא, א"נ שכשיהיה כן ה"ז חשיב הנאה מעליא]. וכל אלו הדברים הם הנאה פורתא ולא הנאה ממש וקשה למיחשב לה הנאה, והראיה שמותר ליהנות מנ"ח בזה דל"ח הנאה ממש. והרי אין אדם מדליק בביתו נרות להנאה כזו. אך מה אעשה שדעת גדולי הדור להקל אף כשיש אור בחדר, שכ"כ הגר"ש וואזנר בשבט הלוי (ח"א סי' קפ"ד) והובא בקובץ מבית לוי (פי"ד ה"א). וכ"כ בס' שיח השמיטה (פ"ד הל"ז) משום שיתכן שהחשמל יתקלקל ויהנה מהנרות. ואפי' אם מניח הנרות בקצה החדר או בקצה האולם מותר, שהרי סוף סוף כולם יכולים ליהנות מזה (עי"ש בהע' צ"ה). ומוכח דאף שאינו נהנה "בפועל", כל שיתכן שיהנה ממנו סגי בהכי. והוא חידוש גדול לענ"ד. שו"ר שכבר העיר כן בס' קדושת שביעית (עמ' רמ"ז תוך הע' 45 ד"ה איברא) שצריך שיהנה בפועל ולא סגי מה שראוי ליהנות ממנו. וטענתו בפיו הכי מותר לבשל פירות שביעית כשיודע שאף אחד לא יאכלם וילכו לאיבוד, רק מטעם שראויים הם לאכילה? ! ובס' מנחת איש (פ"ח המ"ד) ג"כ כ' להקל לגמרי. ובהע' 61 אייתי לן שכן הורה ג"כ זקנו הגר"י שפירא זצ"ל. והשוה דין זה לכל הדלקת נרות שבת שא"צ לכבות את האור, א"כ ה"ה כאן. ושם אנהיננהו לעיינין שהגר"ן קרליץ ועוד גאונים נסתפקו אם צריך לכבות את אור החשמל קודם הדלקת נרות שבת, עי"ש. ולפ"ז יפה כתבנו שראוי להחמיר בכך שכן דעת הגרנ"ק ועוד, כמש"כ שם. וכן דעת הגרע"י להדיא בחזו"ע שבת הנ"ל.

ד). שמן של שביעית, לכתחילה יש להחמיר שלא להדליק בו נר חנוכה זולת אם אין לו שמן אחר. ואם גדל השמן בקרקע של גוי אין צורך להחמיר כלל ומותר לכתחילה, שהרי לשיטת מרן הב"י אין קדושת שביעית בפירות שגדלו בקרקע של גוי והכי קי"ל.

כ"כ במועדי השם חנוכה (סי' תרע"ג סעיף ו'), שלכתחילה יש להחמיר. וע"ש במקורות. ויש להוסיף מקורות האול"צ (שביעית פ"ב, תשו' ז') כאן, שהרידב"ז בחיבורו על פאת השולחן (סי' ה' ס"ט) כתב שאין להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נ"ח, דכיון שאסור להשתמש לאור נ"ח חשיב בכלל האיסור 'לאכלה ולא להפסד', שהרי אינו נהנה. אולם דעת האול"צ גופי' להקל מטעם דשפיר חשיבא הדלקה לצורך ולא נחשב שזה הפסד ע"ש, ור"ל דאף השתמשות לצורך מצוה חשיב כשימוש לצורך פרטי ומותר (ואזיל לשיטתי' בנר הבדלה כמו שהבאנו לעיל). וראייתו ממש"כ הרמב"ם (פי"א מתרומות ה"ח) שמותר להדליק נר חנוכה בשמן שרפה [שהופרש לתרומה שבזמננו טמאה היא וטעונה שריפה] שלא ברשות כהן, [ודין שביעית ותרומה חד הם כמש"כ הרמב"ם גופי' (בהל' שביעית)]. ופי' הרדב"ז דהיינו טעמא משום פרסומי ניסא. ומשמע דבלא"ה אסור משום דחשיב שנהנה משמן תרומה והוא ישראל, והרי אסור לו ליהנות מכך, חזינן דהדלקת נ"ח חשיבא דרך הנאה. וכ"כ במל"מ (פ"ב הי"ד). ומינה דבשמן של שביעית שצריך להשתמש בו דרך הנאה, דשרי, ע"ש.

מיהו הובא במועדי השם (חנוכה סי' תרע"ג סעיף ס"ה) משם הפס"ת (שם, סוף אות ג') די"א דאדרבה שם מותר שלא ברשות כהן הואיל ולא חשיבא דרך הנאה [וכן נמצא כן היה ג"כ בפני

משה על הירושלמי (סוף תרומות) דהיינו טעמא משום דמצוה קעביד ומצוות לאו ליהנות ניתנו. וכן הסכים במראה הפנים שם. והביאם הגאון חזו"ע (שביעית עמ' קפ"ב, ד"ה עוד יש לדון), וא"כ בשביעית יאסר שאי"ז חשוב הנאה. ולפי שהדבר שנוי במחלוקת לכתחילה יש להחמיר בזה ובזה, ולכן אין להדליק בשמן שריפה אם הוא ישראל כל שיש לו שמן אחר. וכן אין להדליק בשמן שביעית כל שיש לו שמן אחר. גם בעוטה אור (עמ' מ"ה ס"ט) פסיק ותני לאסור בנ"ח מהאיי טעמא דאסור ליהנות לאורה ואינו כי אם למצוה, ופירות שביעית ניתנו להנאת הגוף ולא להפסידם לצורך מצוה. וכ"כ בס' שמיטה כהלכתה (פ"ג הי"ב עמ' נ') בלא ביאור הטעם.

וכ"כ בדרך אמונה (פ"ה ה"ח סקמ"ט) בשם החזו"א, והרדב"ז (המצויין באול"צ), ושכ"כ בתשו' אמרי יושר (ח"א סי' ק') ובתורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) שאין מדליקין נ"ח בשמן שביעית, וה"ה נר שמדליקין לכבוד ביהכ"נ או נר יא"צ שאינם להנאה (עי' צהה"ל שם אות ק"ב).

ובקדושת הארץ (פכ"ח ה"ה) ס"ל כהאול"צ להתיר לגמרי, כי מצא לו חבר הוא הגאון רשז"א זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ב) ובהליכות שלמה (מועדים ח"א עמ' רפ"ז). ונראה שעליו כיוון האול"צ שם באמרו "וכן שמעתי שהורה אחד מגאוני זמנינו".

ובשנת השבע (פי"ג הכ"א) כתבו שם שתי השיטות ולא הכריעו, ואדרבה הביאו יש מתירים באחרונה שאפשר כוונתם שהעיקר כיש בתרא. ולפי מש"כ דהא תליא בנר הבדלה צ"ע דלעיל מינה (שם הל' ט"ז) כתבו שיש להמנע מלמלאות כוס ההבדלה על גדותיו ולכבות בו את הנר, וכן הטפת היין בפסח באמירת 'דם ואש ותמרות עשן' וכו' מפני שמפסיד היין, ע"ש. ואולי ס"ל דנר חנוכה קיל טפי שהוא מצוה גמורה, משא"כ התם הוא רק מנהג. (והטעמים שנכתבו במועדי השם חנוכה שם להקל בנ"ח כבר נדחו שם, ע"ש). א"נ כוונתם שלכתחילה אין להשתמש בו לנ"ח ולכן הביאו ב' השיטות. וכן בהבדלה כ' "לימנע" כיון שאין להקל לכתחילה לעשות כן, ופי' זה עיקר.

ועדיין זקוקים אנו ליישוב הראשון ליישב סתירת ס' קדושת הארץ שבפכ"ח (ה"ה) כ' בפשיטות להתיר להדליק נ"ח בשמן שביעית. ומאידך בפכ"ז (הכ"ה) אסר לכבות בשיירי היין את הנר בהבדלה וכן למלא את הכוס על גדותיו, ואם שכח ומילא ונשפך יחזיר לכוס וישתהו ע"ש. וצ"ל דשאני נ"ח שהוא מצוה גמורה וחשיב צורך ביותר, ועי' לק' ה"ה.

וכ"כ בילקו"י בשני הדינים שלכתחילה אין לעשות כן (בעמ' ת"ה בשמן של שביעית בחנוכה, ובעמ' ת"א שלכתחילה אין לשפוך מהיין לכבות את הנר, כמו שציין אחי הרב חגי שליט"א על גליון האול"צ). וזה מסייע לדברינו שלכתחילה יש להחמיר בשניהם. ומ"מ נראה שאם כבר נשפך מן היין ואינו רוצה לשתותו, יכול להקל ליתן על עיניו וכו', ובכה"ג יש לסמוך להקל, מאחר שלא עשה כן לכתחילה, ובפרט דשביעית בזה"ז דרבנן.

והמשתמש בשמן שביעית לנר של חנוכה וכגון שאין לו שמן אחר, הנה הנותר ממנו ביום השמיני (או כשכבתה המנורה תוך חצי שעה לזמן ההדלקה), ישרפנו במדורה כדין הנותר מן השמן שבנר (לפי ששמן זה אסור בהנאה שכבר הוקצה למצוותו. א"ש). ולכתחילה נכון להתנות לפני ההדלקה שאם כבו הנרות אפי' תוך חצי שעה, ונותר השמן ביום השמיני, יוכל ליהנות מהשמן (קדוה"א פכ"ח ה"ה).

ולפי האמור נלמד שנרות שעה עדיפים משמן של שביעית. והטעם פשוט כי נרות שעה לכו"ע מהני, ושמן שביעית י"א שאסור להדליק בו, וז"פ. ודלא כמש"כ בס' הליכות שמיטה (פ"ד ה"ד עמ' פ"ז) להגאון ר' אופיר מלכא שליט"א ששמן של שביעית עדיפא מנר שעה, עי"ש. וליתא.

ה). מותר להדליק בלילה נר זכרון ונר בית הכנסת משמן שביעית באופן שנהנה מאורו, אבל ביום אסור.

כ"כ בקדוה"א (פכ"ח ה"ח). ושם כ' בסתמא "מותר להדליק בלילה נר זכרון וכו' משמן של שביעית", עי"ש. ולפי"ז י"ל דמה שהקל בנר חנוכה משום שהוא בלילה וסו"ס נהנה מאורו על אף שאסור להשתמש לאור הנרות, וכבר צידד כן בפס"ת, הובא במועדי השם חנוכה (עמ' 37 סעיף ס"ו). אך ע"ש מה שדחה במועדי השם שכהיום שיש תאורה גדולה בבית, אין שום הנאה לאורן, זולתי אם מדליק במקום חשוך. וע"כ הוספנו לכתוב שדוקא באופן שנהנה מאורו מותר. ובלא"ה בקדוה"א גופא (פכ"ח ה"ה) כ' דה"ט דמותר להדליק נר חנוכה משום שנהנה מעצם קיום המצוה והיא סברת האול"צ. ומשמע שאף כשמדליק במקום מואר מותר, וא"כ צ"ב מאי

הלכות שביעית

שנא מיין של ברכה ומכיבוי הנר ביין זה, וכן הטפת יין כשמונה את עשר המכות? אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא דהוא משום שבמצוה גמורה שחיובה עליו יש לו הנאה גדולה בקיומה, משא"כ במנהג טוב לא חשיבא הנאה. אך עדיין י"ל דנר זיכרון הואיל ואינו מצוה כלל ואף לא מנהג של מצוה רק מנהג שעושים לנפטר, ע"כ דקדק לכתוב שידליק בלילה. וע"ע מש"כ לעיל בדין הדלקת נר שבת שצריך שיאותו לאורו, והכא ק"ו הוא.

וכ"כ הדרך אמונה בביאור ההלכה (פ"ה ה"ח ד"ה שמדליק) דנר ביהכ"נ מותר כיון שנהנין לאורה, אך רק נר יא"צ לכאורה הוא כנ"ח כיון שאין נהנין ממנו. (ונרות שבת כיון שנעשו לראיה מותר), עי"ש. ושם בביאור הלכה דחה דברי המנחת שלמה (סי' מ"ב) שמפקפק בדין זה ומצדד להתיר. ע"כ ודאי יש לו ליהנות מאורה.

ו. מותר להדליק נרות רבים בשמן שביעית סביב לחנותו בכדי למשוך את עיני העוברים ושבים ולפרסם בכך את בית מסחרו כיון שנהנה כל הזמן מהאור ואין נפק"מ אם היא הנאה ישירה או הנאה עקיפה כדין זה.

קדוה"א (פכ"ח ה"ז) משם מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ב, ד"ה אולם עדיין). עי"ש. ואמנם היה אפשר לדחות לכאורה, דהא הגרשז"א הקל נמי בהנאת מצוה אף שאינה הנאת הגוף, לפיכך הקל כאן בהנאה עקיפה, דס"ל דאף הנאה קלישתא מהני, וא"כ לשיטתן דאין להקל לכתחילה הנאת מצוה הכא נמי יש להחמיר. ונראה דאפ"ה מסתבר טעמיה דהכא דאיכא הנאת הגוף אף שהיא הנאה עקיפה מהני. והראיה מהגר"ק שאף הוא הקל בכך, אף שהחמיר בהנאת מצוה כדלעיל.

ז. לא ישפוך שמן שביעית לתוך המדורה לפי שאין הנאתו וביעורו שוה שהרי רק לאחר שהשמן בער נהנים מהחום המופק ממנו, אבל מותר להדליקו בנר וכדלעיל (קדוה"א פכ"ח ה"ו).

ח. דבר שנאכל כבוש מותר לכבשו בשביעית. וכן מותר לעשות מרקחת (ריבה) מפירות שדרך לעשות מהן מרקחת בשאר השנים. וכן מותר לעשות פירות מסוכרים וכדו'. אבל לא יכבוש ויעשה מרקחת בכמות גדולה מפני שנראה כעושה לסחורה אלא רק בכמות מועטת (קדוה"א פכ"ז ה"ט), ויש להדגיש שזהו דוקא רק כשחלק גדול מהפרי עומד למרקחת, דבלאו הכי אסור לשנות מדרך אכילתו, וכמו שנתבאר לעיל.

ט. אסור לקטוף פירות שביעית ולאכלם בעודם בוסר מפני שמפסידם (שנת השבע פי"ג הכ"ב. קדוה"א שם), אבל מותר להכניס לביתו בוסר ענבים ולאכלן כשיבשילו אם דרכו בכך בשאר שנים, וכן ירקות (כשאיין בהן איסור ספיחים) שהדרך לכבשם בעודם בוסר כגון העגבניות הירוקות, מותר לקטוף אותן (כשאיין איסור ספיחים) ולכבוש אותם אף שעדיין לא נתבשלו בעודם במחובר (קדוה"א שם ה"ח).

(י). מותר לייבש פירות שביעית שהדרך לייבשן בכל השנים כגון ענבים תאנים שזיפים תמרים תפוזים וכדו' (שם הי"ח משם פאת השולחן סי' כ"ד ס"ד. וכבר נתבאר לעיל פי"ג הל"ד)

(יא). מותר לחתוך פרי לשני חלקים אף שדעתו לאכול חלק אחד בלבד וגורם ע"י החיתוך לזירוז קלקול החצי השני של הפרי. כיון שעיקר מטרתו הוא לאכול את חציו של הפרי, וגם החצי השני אינו מפסיד בידיים אלא רק בגרמא בשוא"ת כשנמנע מלאכלו, ובכה"ג שרי. ובפרט לד' מהרי"ט (ח"א, סי' פ"ג) שגורם הפסד בפירות שביעית מותר. (כ"כ בקדוה"א (פכ"ט, ה"ו) משם משפטי ארץ (עמ' 161) מהגריש"א).

(יב). מותר לתת פירות שביעית לילד קטן כדי שיאכלם אע"פ שהוא מפורר חלק מהפרי באכילתו, [ואף בקטן זה יזהר שלא לתת בהפרזה, שאז בודאי מאבד מה שנותנים לו. (מבית לוי פ"י ה"ז)]. אבל לקטן כ"כ שאינו יודע לאכול בעצמו ומקלקל את הפרי לא יתן לו פרי שלם אלא מעט מעט כפי כוחו לפי שהוא מקלקל הפרי בידיים וכשרואהו מקלקל הפרי בידיים יש למנעו מכך מדין חינוך, אבל מן הדין מותר דחשיב גרמא (כ"כ בדרך אמונה ס"ק י"ג משם החזו"א ז"ל). וה"ה להניח לפני בהמה מאכל שביעית מותר להניח כפי כח אכילתה, אע"פ שתוך כדי אכילתה היא מקלקלת חלק מן האוכל (קדוה"א פכ"ט ה"ז).

(יג). מותר ליטול אתרוג שביעית למצות ד' מינים למרות שקליפתו מתקלקלת ע"י משמוש הידיים, כיון דבמקום מצוה לא הוי הפסד, עי"ש. (חזו"ע שביעית עמ' ר"ו ס"ד והע' ג', ובשו"ת יבי"א ח"ג יו"ד סי' י"ט אות א'). אבל לא ישפשפנו בידיים "בחזקה" כדי להריחו, מפני שמפסידו בידיים. (קדוה"א פכ"ט ה"י, משם משפטי ארץ עמ' 163). והנה לשאר עדות שעושים מהם ריבה, א"כ הקליפה אינה נזרקת זולת אם היא מטונפת מאד, ולפ"ז אין בזה הפסד. ולדין האוכלים למעדנים את האתרוג כמות שהוא, אם אוכל גם את הקליפה כמו שיש נוהגים, א"כ כל שיודע שיאכל קליפה זו ולא יזרקנה, מותר. ואם אינו אוכלה לעולם, הרי ממילא אינה נאכלת, וא"כ בכ"א לא חשיב הפסד. אך בכל אופן היות ויש האוכלים אותה, עליו להניח הקליפה בפח שמיטה עד שתרקב.

בקדוה"א שם כתב "אבל לא ישפשפנו בידיים", ואנו הוספנו מילת "בחזקה" משום שיש לפקפק על דבריו, שהרי הקליפה ממילא אינה נאכלת כלל, והפנים אינו מתקלקל ע"י משמוש הידיים, והראי' שבכל שנה אנו אוכלים האתרוגים לאחר מצותן ואיננו קצים בהן כלל. ונר' שלפי שאצל בני אשכנז אין אוכלים האתרוגים כשהם חיים אלא עושים מהם ריבת אתרוגים והריבה עושין אותה עם הקליפה וכשמקלקל הקליפה צריך להסירה, א"כ ה"ז מקלקל בידיים. אך שמעתי שיש שמקלפים הקליפה תמיד, ויש שרק אם יש פגם בקליפה מקלפים ולא כשהצבע נשתנה מעט לחום ממשמוש הידיים, ולפ"ז אף לדידהו נר' דיש להקל מעיקר הדין אם אינו משפשף בחזקה עד שפוגם הקליפה. ולדידן בכל אופן יש להקל, כי ממילא אין הקליפה נאכלת אצלנו. ושוב שמעתי מאדמו"ח שליט"א שהקליפה ג"כ נאכלת, ואף אם צבעה נשתנה מעט אין מזניחין אותה ונאכלת. ואף אני אכלתי אתרוג עם קליפתו והיא טעימה כאתרוג עצמו. א"כ לא נשתנה הדין שאם אינו מקלקל הקליפה כ"כ עדיין היא נאכלת ואין בזה הפסד. [עוד א"ל אדמו"ח ששמע מזקני תימן שהאתרוגים בתימן היו מתוקים ממש כתפוחים, וטעמם כהיום אינו כטעמם אז].

יד). עודפי פירות שביעית או תבשיל מפירות שביעית שברור הדבר שלא יאכלנו, אפ"ה אסור לקלקלם בין בידיים ובין ע"י גרמא, אבל אינו חייב להכניסם למקרר כדי לשמרם שלא יתקלקלו, אלא ישאירם בחוץ למשך יום או יומיים עד שיתקלקלו מאליהם ואז ישליכם לאשפה. (דרך אמונה בצה"ל אות כ"ט בשם הגריש"א, וכן הסכימו כל האחרונים). ובבית הגר"ח קנייבסקי שליט"א נהגו שבכל יום היו נותנים שקית חדשה בפח המיוחד, והמשך היום מניחים שם כל הפסולת של שביעית, ואת השקית מאתמול היו סוגרים ומניחים בצד עד שיפסל לגמרי. (שיח השמיטה עמ' ל"ד הע' כ"ד). ויש לידע שגם הפסולת של אותו היום לפעמים אסור להניחם זה ע"ג זה באופן שממאס הפסולת השני הבא עליו, ורק בקליפות וגרעינים וכיוצא שאף אם נמאס אפשר בשטיפה, מותר. אבל חתיכות של בננות וכו' שהם רכים שאדם קץ בהם לאחר שנגעו בפסולת אחר ולא יועיל בשטיפה, אסור. וגם כתבנו להלן (הי"ט) שאם מניח בשקית שלא יסגרנה, כי ממהר הקלקול.

טו). אסור להניח מאכל הקדוש בקדו"ש בשמש או בגשם שע"ז יופסד ממאכל אדם. אך אם מניח במקום שהחמה עדיין לא באה שם מותר אף שאח"כ השמש תבוא על הארץ ותקלקל הפרי שא"ז אלא גרמא בעלמא (עוטה אור סי' י' ס"ג. קדוה"א פכ"ט, הי"ב).

ומזה יש לתמוה למש"כ בדרך אמונה (פ"ה, ס"ק י"ג) שאין לשים שיירי אוכל במקום שיגיעו זבובים או צפרים שע"ז יופסד מאכילת אדם, וצ"ע שכיון שעדיין לא הגיעו הזבובים והציפורים ה"ז גרמא בעלמא ומותר, ואפשר דס"ל דציפורים וזבובים שאני כי מיד אחרי שמניח את המאכל הם מגיעים בלי שהות רבה וחשיב כמאבד בידיים. מיהו לכאוי' הן הם דברי הרדב"ז בהגהת פאת השולחן שהביא בדרך אמונה (פ"ה ה"ה, סק"א) שאם הבהמה אוכלת בתלוש חייב למנעה דבתלוש שכבר זכה בו הוא ממונו עד הביעור ויש כאן משום איסור להאכיל מאכל אדם לבהמה ע"ש, ובגוי אם בא לאכול מעכבין אותו אפי' במחובר כמש"כ שם (סק"ל), ואמאי הא הוא דרך

ממילא שכשהניח שם הפירות עדיין לא באו הבהמות ומאי שנא מהכא שכשמניח מחוץ למקרר הרי הם נרקבים מאליהם ומותר, וצ"ל דהכא חמיר טפי שמוטל עלינו לשמרם שלא יאכלום הבהמות אבל שלא יפסדו ממאכל אדם אין מוטל עלינו לשמרם, רק שלא לאבדם בידיים וא"כ הדין דין אמת דציפרים וזבובים צריך לזהר שלא יאכלום בכ"א עד שיפסדו מאכילת אדם ואז מותר להאכילם לבהמה. אך זה גופא צ"ע מהיכי תיתי שצריך לשמרם שלא יאכלו הבהמות והא אדרבה בתו' כתיב (ויקרא כ"ה, ו') "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהי' כל תבואתה לאכול" ולכן במחובר א"צ למנוע מהבהמה לאכול כמש"כ שם הרמב"ם (פ"ה, ה"ה), אלא שהרידב"ז לחלק יצא שבתלוש אסור לפי שכבר זכה בו ויש איסור להאכיל מאכל אדם לבהמה ע"ש, וכאן הבן שואל דא"נ נאסרנו להאכיל אך כאן ה"ז בדרך ממילא ואם מצאנו שמותר לאבד פירות שביעית בדרך ממילא ק"ו שמותר שהבהמה תאכל בדרך ממילא כשאנו מביא לפניה וא"צ למנועה מכך. והראי' דמהרי"ט (ח"א, סי' פ"ג) התיר להביא תותים לתולעי משי משום גרמא, מוכח דס"ל דבהמה והפסד חד דינא אית להו וגרמא שרי בתרויהו, וצ"ע. ואפשר דלא דק הגרמ"ק בדבריו וכוונתו כשנמצאים שם כבר זבובים וחרקים או ציפרים.

טז). מותר להוציא אוכל של שביעית מהמקרר אפי' אין דעתו לאוכלו ואע"פ שיתקלקל בהיותו מחוץ למקרר כיון שג"כ חשיב גרמא (פירות שביעית עמ' ע' בשם הגריש"א, הביאו בקדוה"א פכ"ט, הע' 19).

יז). ניתן לגרום לעודפי מאכל אדם שברור שלא יאכלנו שיהפכו למאכל בהמה כדי להאכילם לבע"ח (משפטי ארץ, עמ' 163 בשם הגריש"א, הביאו קדוה"א פכ"ט, הי"א).

ר"ל אע"פ שאסור לגרום שירקבו לגמרי רק להניחם כך ומעצמם ירקבו, מ"מ כדי להאכיל לבהמה מותר, ואפשר טעמו לפי שאינו מפסידם ממש, וצ"ע מקורו דהגריש"א. ואולי מקורו מההיא דירושלמי (שביעית פ"ז ה"א) שאמרו "הדא קניבתא דירקא מסקינן לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמא" (פי' זאת קניבת הירק מעלין אותה לגג והיא יבשה מעצמה), וכ' בעטה אור (סי' י"ג) שצ"ל שמניח בצל במקום שסוף חמה לבוא דהוי גרמא, או כמש"כ החזו"א (סי' י"ד, סק"י) דרק בקניבת ירק שהם העלים הכמושים שמורידים מהירק שאינן מיועדים לאכילת בנ"א מותר להעלותם הגגה שיתייבשו ויהיו ראויים למאכל בהמה וזה עדיף ממה שישאירם בבית ויתעפשו ויפסלו גם לבהמה). עכ"ל. ולפי דברי הגריש"א יראה שאפשר להניח גם במקום החמה גופא והיינו טעמא לפי שגם אח"כ אינה נפסדת לגמרי אלא ראויה למאכל בהמה. וצ"ע ובדיקה.

יח). לאור האמור לעיל (בהערה בשם הירושלמי) להניח שיירי אוכל שיש בהם קדו"ש בפח שכבר יש בו אשפה שהחלה להרקיב (אפי' אם האשפה הראשונה היא גם משיירים של פירות שביעית), חשיב מאבד בידיים, כי החיידקים הרבים שכבר נמצאים שם באשפה יקלקלו מהר יותר פירות השביעית הנוספים מאשר אם יניח בכלי נקי, ואף שאינם מתקלקלים מיד אלא לאט לאט חשוב מאבד בידיים (עוטה אור שם, ס"ד). [אולם מצד מש"כ לעיל שבבהמה י"ל דאסור אפי' כשהוא ע"י גרמא, אין לחוש בכאן דחיידקים אלו

אינם חשובים כחרקים לפי שאינם נראים כלל ולכן מותר לאכלם. א"ש].

יט). וכן להניח שיירי מאכל בשקית ניילון ולסגרה חשיב מאבד בידיים, שהרי אנו רואים שפרי סגור מתקלקל מהר יותר מפרי שהוא גלוי באויר (כי החיידקים המקלקלים כל דבר, דרוש להם אויר וחום, וכשהשקית סגורה נוצר חום בתוכה ועי"ז מתרבים החיידקים).

כ"כ בעטה אור (סי' י' ס"ה, עמ' מ"ג). וגם כשהשקית לא סגורה, בתחיתה מתקלקלים הפירות מהר יותר, שכשאינה מלאה נופל חלק השקית ומכסה חלק ממנה וממהר להרקיב הפירות. ואע"פ שכשנתן בתוך השקית עדיין החיידקים אינם נמצאים שם וה"ז לכאורה כמו שנתן בצל וסוף החמה לבוא, הכא שאני דהא מוכח מס"פ המפקיד (ב"מ מ"ד). דהנוטל רביעית יין מחבית של חברו שהיתה מלאה לגמרי והחמיצה עי"ז חייב מדין מזיק דהוי גירי דילי' (חיצים שלו) וברשי" ד"ה אבל דהוי מזיק בידיים שכן דרך יין להחמיץ בכלי חסר, פי' כי החיידקים הם מקלקלים היינות כידוע, וכשהחבית מלאה לגמרי אין חיידקים בחבית כי הם זקוקים לחמצן מהאויר, וע"י ששתה כוסית נותן מקום ואויר לחיידקים והם מקלקלים את היין לאט לאט וחשיב גירי דיליה (ועע"ש בעוטה אור, הע' 2), והכא נמי כיון שהוא גורם לבואם של החיידקים חשיב כמאבד בידיים, ול"ד לחמה שאין הוא גורם לחמה לבוא, ובוהא אסור אף למהרי"ט דמקל בגרמא. לכן כתב העטה אור שם שהטוב ביותר הוא להכין צנצנות של לבן וגבינה וכדו' ויהיו נקיים ויבשים (שלא יקלקלו את המאכלים שיניחו בתוכם), ובהם לשים שיירי אכלין של שביעית עד שירקיבו ויפסלו למאכל אדם ובהמה, ואח"כ לזרקם או לנקותם ולייבשם וישתמש בהם שוב. עכ"ד מו"ר עט"ר העוטה אור שליט"א.

ואמנם זו העצה קשה מאד, כי אינם מחזיקים הרבה וגם ישרצו באותו מקום חרקים הואיל והכל גלוי לפנייהם. וע"כ אפשר לענ"ד להניח בתוך קרטון רחב ויניח הרבה מאכלים זה לצד זה עדיף עם הפסק אויר ביניהם שלא יקלקלו זה את זה, ומעליהם יוכל להניח נייר או קרטון ולא שקית שמרבה החום, ועליו יוכל להניח דברים קלים למעלה שלא ירבה החום מחמת הכובד. או שלאחר שכבה אחת יזרוק הכל, וג"ז יוכל להניח במרפסת הבית וכדו' במקום שאין החמה מצויה עתה אף אם סופה לבוא.

וכן ראיתי בשיעורי שביעית להגרמ"מ לובין (פ"ה, עמ' מ"ו) שכ' "לסגור פירות שביעית בניילון באופן שאין כלל אויר ועי"ז ממהר קלקולו, יש להמנע מדין גרם הפסד פירות שביעית". ולפי זה מש"כ בס' שנת השבע (פי"ג הי"ב) שבזמנינו שמכוניות האשפה דוחסות האשפה ותיכף נפסד טוב להחמיר להניח דוקא בפח שמיטה, ע"ש, וכוונתם ליתן בשקית ואח"כ בפח האשפה כמ"ש שם לעיל מינה (הי"א) וכן בהערה י"ג. ואזלי לטעמייהו לעיל מינה (בהי"א) שכ' שיכול ליתן שיירי המאכל בתוך שקית ולהשליכן לאשפה. הנה כבר הבאנו תרי צנתרי דדהבא דס"ל לאסור בזה הלא המה העוטה אור והגרמ"מ לובין שליט"א ומסתבר טעמייהו. ומ"מ כשמניח בתוך שקית מקרטון מהני, כיון שהקרטון אינו מחמם, ואח"כ יוכל לזרוק לפח האשפה או לפח השמיטה.

מיהו לכאורה איכא למידחי, די"ל דלא דמי שביעית להך דנזיקין, דבשביעית תליא מילתא בדרך בנ"א וכל שדרך בנ"א ליתן פירות זה ע"ז בלא דקדוק אף כאן אינו חשוב הפסד, וכמו ב"לאכלה" דרך אכילה קמ"ל רחמנא, אף ב"ולא להפסד" דרך הפסד קמ"ל רחמנא וכל שהוא דרך בנ"א לא חשיב הפסד, וק"ו הוא דאם מותר להפסיד פירות שביעית כל שכך הדרך כגון בשיירי מאכל וכיוצא, ק"ו באופן האחסנה וההפסד שהוא תלוי בדרך בנ"א. ואע"ג דדרך בנ"א לשמור הפירות במקרה ובשביעית מותר להניחם בחוץ, הרי דלא אזלינן לגמרי בנ"ד בדרך בנ"א, הא לא איריא דהתם אי"ז נכלל בגזירת התורה ד"לא להפסד" כיון שאינו מחוייב לשמור ע"כ מותר להניחם בחוץ אף שאין דרך בנ"א כן, ול"ד לנזיקין דמחוייב לשמור עצמו וגם את ממונו מלהזיק, ואדרבה יותר יש לו לאדם לשמור עצמו שלא יזיק משלא יוזק כמבואר בתוס' (ב"ק דף

כ"ג. ד"ה ולחייב. ושם כז: ד"ה אמאי, וכל שלא שמר עצמו ממילא מתחייב וע"כ חייבו אפי' בשוגג, ואפי' בשבר כלים כשהוא ישן, מטעם שהיה צריך לשמור עצמו שלא יזיק ולא ישן במקום הכלים (מתני' ב"ק כו. ועי"ש בתוס' ב"ק כז: ד"ה ושמואל, ועי"ש רמב"ן. ועי"ש תפארת ישראל משנה זו), וי"א שאפי' באונס מתחייב וכו', לפיכך כששתה יין מחברו חשיב כהזיקו בידיים שכל דבר הנמשך ממעשיו חשוב כמעשיו גופא כיון שלא שמר עצמו כראוי, אך בשביעית י"ל שכל שאינו מפסיד בידיים ממש לא חשיב הפסד.

ואם כנים אנו בזה יבואר לנו טעמם של גדולי הפוסקים שלא הביאו דין זה ליזהר בניילון והנחת פירות אלו על אלו, ולא עלה על דעתם כזאת לאסור איסור דס"ל כהני מילי. אמנם עדיין לא נוכל לעשות מעשה להקל בלתי ראייה ברורה, וע"כ לענ"ד דאפשר מן הדין ליתן בתוך שקית מקרטון וכל הפירות של אותו היום שבדרך כלל הם בטרייותם באותו היום יוכל ליתן בשקית (מקרטון) אחת, ועדיף לבל יכסו אלו על אלו שלא לגרום לחימוםם וירבו החיידקים, ויתן שקית זו למעלה מכל הזבל, ומן הדין יוכל להוציא לפח האשפה באותו היום אע"פ שעדיין הם נחמדים למראה וטובים למאכל, ואע"פ שכשמרוקנים עוד פחים מניחים זה ע"ז וגורם להתרבות החיידקים וכן במשאית הזבל, כיון שהוא אינו מקלקל בידיים אלא מניח, והם עושים כן, וגם הם שוגגים בכך, וגם לא ברור שהפירות יתמעכו כ"כ, ומצד ריבוי החיידקים אינו ברור לאיסור כ"כ, לכן י"ל דמעיקר דינא שרי, ומ"מ עדיף ליתן בפח שמיטה באופן הנזכר ואחר כשלושה ימים שמסתמא נרקבו יוכל להוציא לפח הגדול שברה"ר.

עוד נלע"ד שאם נתן בתוך שקית ניילון ולא סגרה (באופן שאינו נותן פירות על פירות שאז השיכבה העלינונה ממהרת להרקיב את השיכבה התחתונה), אע"פ שנסגרה לבד לית לן בה, כיון שלא עשה מעשה בידיים של חימום הפירות.

כ). אם מצטבר פסולת ע"ג השולחן שחלקה קדושה בקדו"ש וחלקה אינה קדושה, מסתבר דא"צ להפריד הקדוש משאינו קדוש, אלא ישים הכל בשקית אחת ויניח עד שירקיב, וזו עצה לאולמות וישיבות, וכן בשבת שלא לעבור על איסור ברירה, והטעם פשוט שאין בזה שום גנאי או הפסד לשים עמהם קליפות ושאריות מאכל שאינן קדושות (שנת השבע פי"ג הע' י"ג. והכי מסתברא).

כא). פרי שאין דרכו לקלפו בשאר שנים כגון משמש ושזיף, אסור לקלפו בשביעית (שהרי מפסיד את הקליפה בידיים כי עתה לא יאכלנה אדם שנת השבע (פי"ג ה"י) משום שצריך לאכול כדרך אכילתו, כמש"כ הרמב"ם (פי"א מתרומות ה"ה) שמרקד הקמח כדרכו, וכ"כ בחזו"א (סי' י"ד סק"י). אבל מותר להסיר את הקליפה עם חתיכה עבה מהפרי עצמו, כך שהקליפה אינה נחשבת לפסולת אלא ראויה לאכילה עם הפרי הדבוק בה, ואפי' אינו חושב לאכול קליפה זו מותר. ולא ישליך את הקליפה אלא יאכלנה או יניחנה עד שתרקב מאליה, ואח"כ יוכל להשליכה לאשפה, כי דומה הדבר לחותך פרי לשני חלקים כדי לאכול חלק ממנו (דרך אמונה פ"ה צה"ל אות כ"ה בשם הגריש"א. קדוה"א פכ"ט הי"ז).

(כב). מותר להסיר החלקים המעופשים שבפרי כדרכו בשאר שנים, אע"פ שנוטל חלק מהפרי שאינו מעופש. (שנת השבע פי"ג ה"ט, מפני שכן דרך האכילה בשאר השנים כהיא דהרמב"ם תרומות פי"א ה"ה). אך לענ"ד בבנות שיש האוכלים את החלק הך שצבעו השתנה לחום, ויש שאין אוכלים אותו, שאין לאדם לחתוך חלק זה ולזרוק לפח רק ישליך בפח שמיטה. והטעם כיון שאין רוב מוכרע שאין אוכלים אותו, הרי זה לא יצא משם אוכל. והנה בס' מאמר מרדכי (פי"ג הל"ט) כ' "הסרת חלק בננה שהשחימה - הרגילים לזרוק מותר להם לזרוק חלק זה גם בשביעית, ושאנים רגילים לזרוק את החלק שהשחים, אין להם לזרוק כיון שיש בו קדו"ש ומשנה מדרך שימוש". עכ"ל. ולא ידעתי למה תלה זה ברצון איש ואיש, הלא אם רובא דאינשי זורקים ה"ז כפסולת, ואם אין רובא דאינשי זורקים, גם אותם הזורקים לא יוכלו לזרוק בשנת השמיטה. ואעיקרא לענ"ד כאשר כתבנו כי אין רובא דאינשי, ע"כ יש לתתו בפח שמיטה.

(כג). הרוצה להאכיל פירות שביעית לילדים, מותר לו לקלפם כאשר אינם יכולים לאכלם עם קליפתם, אע"פ שאין דרך לקלף פירות אלו לגדולים (קדוה"א הי"ח, בשם משפטי ארץ (עמ' 172) מהגריש"א), והטעם פשוט כיון שכך הדרך תמיד אצל קטנים ה"ז כדרך אכילתו.

וכ"כ בקובץ מבית לוי (פ"י הי"ג) "מותר לקלף עבור קטנים פירות וירקות שהדרך לקלף עבורם אף שאין הדרך לעשות כן עבור גדולים". ע"ש. וה"ה בריסוק כמבואר שם (פ"י הי"ב) "ומותר לרסק עבור קטנים פירות וירקות שהדרך לרסקם עבורם בכל השנים, כגון בנות, אף שאין הדרך לרסקם עבור גדולים". ע"ש. וכ"כ בשיח השמיטה (פ"ב הי"ז) בריסוק. וה"ה לזקן וחולה שכן הרגילות אצלם דמות, כמבואר שם. וריסוק וקילוף היינו הך. וכ"כ בס' מנחת איש (פ"ח הל"ז) ושם אנהרינהו לעיינין מדברי החזו"א (סי"ד סק"י) לענין קילוף עולה דמות לאדם לנהוג בפירות שביעית כדרך סלסול ופינוק, והיינו כל דבר שיש מנהג מסויים של מפונקים לעשותו הרי זה מותר לכל אדם אם ירצה להתנהג כך. וא"כ ק"ו בקילוף לילדים שדרכם בכך, ע"ש. וכ"כ בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו (פי"ג הי"ט) ריסוק פרי או ירק לילד מותר. וכן מותר לרסק לזקנים, מפני שכך הוא דרכם. ובהע' (כ"ד) כ' טעמו שאף שהזקנים הם מיעוט באוכלוסייה, מותר מפני שהם קבוצה מוגדרת המהווה מיעוט ניכר. (וע"ע שם בחלק התשובות סי' י"ב). ולא מצאתי מי שיוורה להחמיר בכך. וכ"ז לאפוקי מש"כ בס' קדושת שביעית (בן מאיר, עמ' ר"ז) שפירות וירקות שאין דרך לרסקם לגדולים, אסור לרסקם גם לתינוקות וזקנים, ולכן אין לרסק בנות וכדו' לתינוקות ע"ש. וטעמו שרוב העולם אינם אוכלים בננה מרוסקת מחמת שאינה עריבה להם, ויש כאלו שזה ממש מאוס בעיניהם. והריטב"א (עירובין כח.) כ' שכל שהמנהג משונה אמרינן דבטלה דעתם. ע"ש. והחמיר עלינו בחינם, ודחה כל הני גאוני בגילא דחיטתא, כי ודאי אינו מנהג משונה לאכול פרי כשהוא מרוסק, ורוב העולם אינם מואסים בזה כלל רק שאינם זקוקים לרסק הפרי. ופוק חזי כמה חותכים הפרי לחתיכות קטנות לסלט פירות, ורבים גדולים בשנים אוהבים "גרבר" שהם פירות מרוסקים ממש שנעשים לצורך התינוקות, וק"ו כשהפרי מרוסק במזלג בלבד. ועוד, דאף אי יהיבנא לי' כל דילי' עדיין הוא בספק, כי לדעת הגר"ק ועוד (שהביא שם עמ' ר"ז בהערה) כל שהפרי אינו מרוסק לגמרי ונשאר תואר הפרי, מותר לרסקו בכל אופן. ובפרט להאמור בדעת החזו"א שאפילו רק מפונקים מקלפים סגי בהכי. וע"כ ודאי שאין להחמיר כולי האי ובפרט במילתא דרבנן.

(כד). נחלקו גדולי הדור בפסח שרבים מקפידים שלא לאכול פירות וירקות עם קליפתם, אם מותר לקלף גם פירות וירקות שאין מקלפים

כל השנה, וכגון עגבניות וכיוצא. להגר"ש וואזנר (מבית לוי פ"י הי"ג) מותר. וכ"כ בס' מנחת איש (פ"ח הל"ז). להגר"ח"ק (שיח השמיטה פ"ג הי"ד) אסור מב' טעמים: חדא, שאין דרך רוב בנ"א לנהוג כך. ועוד (שם בהע' כ"ח), כיון שהמחמירים לא עושים כן מן הדין אלא משום חומרא דהא סגי בשטיפה. עי"ש. והדעת נוטה להחמיר לפי שאין רוב בנ"א נוהגים כן, ואפילו מן היראים גופייהו אין רובם עושים כן, ואדרבה מיעוטא נינהו (כי בעיקר ההולכים אחר דעת החזו"א נוהגין כן, ואנו והרבה כמותנו אין נוהגין כן). ואפילו היו נוהגים כן מדינא, קשה להקל.

ואפי' בחריין (מרור של האשכנזים) דנו הפוסקים היאך מותר לאכול כשהוא חי בפסח (עי' ס' קדושת שביעית עמ' ר"ב בהערה שאספם), אף ששם כל האשכנזים נוהגים לאכול כן בפסח והוא אצלם מדינא (שהרי אינם אוכלים חסה), ואף ששם יש צד להקל יותר, כי י"ל דא"צ לאכול כדרך אכילתו רק שלא ישנה הדבר בעצמותו. וק"ו כאן שאין צד קולא בזה.

כה). פירות שביעית ששהו תחת המיטה ואינו רוצה לאכלם מפני הרו"ר ששרתה עליהם, וכן שום ובצל של שביעית קלופים שעבר עליהם הלילה, לא יאבדם בידיים, אלא יניחם עד שירקבו מאליהם ואח"כ ישליכם לאשפה. שכיון שאיסור אכילתם שנוי במחלוקת כמבואר באורך בהליכו"ע (ח"ז עמ' ר"ט ואילך), לכן אין לאבד פירות שביעית בידיים אלא יניחם עד שיתקלקלו ואח"כ יניחם באשפה. (קדוה"א פכ"ט הט"ו, ושכ"כ בס' פירות שביעית עמ' רמ"ג).

פרק ט"ו – רפואה בפירות שביעית

א. אסור להשתמש לרפואה בפירות שביעית המיועדים למאכל אדם, כגון למרוח ספירט של שביעית על הגוף, וכן אסור לגרגר חומץ שביעית ולפלוט כדי להקל על כאב שיניו. וכ"ש שאסור לטבול צמר גפן בכוהל הקדוש בקדו"ש ולהניחו ביון שיניו או לחטא בו את פצעו. אך מותר לגרגר בפיו ברנדי או קוניאק של שביעית ולבלוע אף שכוונתו לשכך את כאביו.

קדוה"א (פכ"ז ה"ל, ופכ"ח ה"י), דומיא דשבת המבואר בהליכו"ע (ח"ב עמ' ר"א) דשרי.

ב. כמו כן מי שכואבת אזנו לא יטפטף לתוכה שמן הקדוש בקדו"ש להקל על כאביו (קדוה"א שם פכ"ח ה"א).

ג. אסור לעשות ויטמינים מפירות שביעית כיון שמקלקל את האוכל ועושה ממנו דבר שאינו שוה לכל נפש. אבל צמחים שאינם ראויים לאכילת אדם כמות שהן אלא נוטעים אותן כדי לעשות ויטמינים, מותר לעשות מהם ויטמינים ויש בהם קדו"ש, ולכן מותר לעשות ויטמין סי מפקעות ורדים שקטפו אותם לשם כך, ויש בהם קדו"ש (שם הי"ב).

ד. מאכל המיועד לבהמה מותר לעשות ממנו רפואה לצורך האדם כגון כדורי סרפד וכדו' (שם ה"ג, מרמב"ם פ"ה הי"א).

ה. מותר לחולי סוכרת לחלוט במים עלי הדסים כדי לשתות את מימיהם להורדת כמות הסוכר בדם.

בקדושת הארץ (שם הי"ב) כ' משם שו"ת משנת יוסף ליברמן (ח"ג ס"ח), מפני שאין בהם קדו"ש כי אין עומדים אלא לנוי או למצוה. וצ"ע שהרי עומדים גם לריח, ובבשמים יש מחמירים, ועי' מש"כ לעיל. אך עיקר הטעם נראה כמו שנתבאר לעיל (בסעיף ד') שמאכל המיועד למאכל בהמה מותר לעשות ממנו רפואה לאדם. והיינו משום דכולהו הנאה חשבינן להו כדין אחד, אף הכא גם ריח וגם רפואה כולהו בהדי הנאה חשבינן להו. ובלא"ה יש מקילין בהדסים, ע"כ יש להקל בכך.

ו. מותר למי שיש לו אבנים בכליות לחלוט במים את השערות הדקות שבקלחי התירס ולשתותם לרפואה (שם הי"ד), ובאופן שיש פקו"נ ודאי הכל שרי אם אין אפשרות אחרת.

ז. מותר לספוג יין של שביעית בצמר גפן כדי ליתן בפי התינוק לאחר המילה כדי להרגיעו ואף שחלק מהיין הספוג בצמר גפן ילך לאיבוד [דומיא דהנותר ממאכלים שמותר לזרקם].

קדוה"א (פכ"ז הל"א). מאידך בשו"ת משנת יוסף ליברמן (ח"ג ס"ז, הובא שם) כ' שאסור לפי שהוא כתרופה לתינוק. והעיר ע"ז בקדוה"א שם שהרי לא היין הוא המרגיע אלא המתיקות, וכי אסור לתת לאדם משקה של שביעית כדי שירגע? ! ע"ש. ולגוף סברתו לכאן יש לפקפק כי נראה שחריפות היין גורמת להרגעתו, ולכן רוב פעמים התינוק נרדם מחמת כך, וצריך בדיקה אם גם במיץ ענבים ירגע. ושוב פגשתי את הגרש"מ שליט"א ושאלתיהו על פתגמא דנא, ואמר לי שגם במיץ ענבים הוא נרגע. והרי שאין זה מחמת שהוא נרדם רק המתיקות גורמת לו כן וכמש"כ בקדוה"א, וא"כ סברתו שרירה וקיימת. אכן גם בלא טענה זו לא זכיתי להבין צד החולק, כי כשמגרר ובוזע מותר אף שכוונתו לרפואה כיון שלבסוף שותהו, א"כ זה התינוק ודאי לא גרע, ומאחר ששותה היין ובוזעו מה איכפת לן שמסייע לו גם לרפואה. ועוד, שאי"ז רפואה כלל ועיקר רק הרגעה זמנית. ובהערות הגרש"מ שליט"א (עמ' רצ"ב שם) פקפק מהתוספתא דשביעית (פ"ו, ה"ג) סך אדם שמן ע"ג מכתו ובלבד שלא יתן במוך, ועל כרחך משום שנפסד השמן במוך, וא"כ גם כאן חלק מהיין הנספג הולך לאיבוד. ודוחק לחלק ולומר שע"ג המכה אין דרך במוך ולכן כשעושה במוך ה"ז מפסיד. וכ' שם שגם הסברא שכ' בקדוה"א שכן דרך הנתינה לתינוק בגיל זה (ע"י ספיגה בצמר גפן) עדיין צ"ע. אכן במנחת ביכורים על התוספתא פ"י דבמוך על מכתו מוכחא מילתא דלרפואה ע"ש. ועיין בפאת השולחן (סי' כ"ד ס"ט) ובבית ישראל (שם ס"ק ל"ג) עכת"ד של הגרש"מ. ולענ"ד סברת קדוה"א מבוררת שזה דרך אכילת התינוק, ואף אם נשאר ה"ז כמו שיורי תבשיל שאין דרך לאכלו, וק"ו להמנחת ביכורים דממילא ליכא ראי' מהתוספתא, כנלע"ד. אח"כ זכיתי וראיתי שהתיר כן להדיא בס' שיח השמיטה להגר"ק (פ"ט הכ"ז).

ח. אסור למוהל ליתן יין של שביעית בפיו כדי למצוץ עמו דם המילה כיון שהוא פולט את היין לאחר מציצת דם המילה (קדוה"א פכ"ז הל"א משם דרך אמונה (פ"ה צהה"ל אות י"ט), ועוד. וז"פ).

פרק ט"ז – שימושים שונים בפירות שביעית

(א). פירות שהדרך לצבוע בהם אע"פ שהם מאכל אדם, מותר לאדם לצבוע בהם גופו ושערותיו וכן את בגדיו וכלי תשמישו. אבל צביעת תמונות, סיווד ביתו וכדו' אסור לצבוע בצבע המופק מפירות שביעית.

רמב"ם (פ"ה ה"ט). דרך אמונה (סקנ"ז). קדוה"א (פכ"ח ה"ו). ובדרך אמונה ביאר שכיון שצבעו בהיתר אפי' הגיע אח"כ זמן הביעור א"צ לבער, וצ"ע. ותמוה שהניח בצ"ע דהא פשיטא שא"צ לבער הבגד הצבוע בזמן הביעור, דא"כ היו צריכים לחדש לנו כן. ועוד, איך יותר לצבוע ס"ת בזה?! ואולי נוונתו שצריך עיון בטעמא דהא"י מילתא. וצ"ע לטעמו, דהא כל מה שאדם אוסף לביתו בהיתר הוא אוסף, ובכ"א בהגיע זמן הביעור צריך לבער. אך לענ"ד י"ל טעם אחר בפשוט, שהצבע הוא טפל לבגד, ע"כ א"צ לבערו דשוב אין שמו עליו. וזהו כמ"ש הרמב"ם (פ"ה הכ"ג), "אין נותנין תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט ואם נתן ה"ז כמבוער". ופי' שם בדרך אמונה (קס"ה) דתבן בטל שמו אע"ג שנתנו באיסור ואין חייב להוציאו משם. ודעת רוב הראשונים שאין בטל בטיט א"כ גבלו, ואין בטל בכר א"כ ישן עליו דאז כבר אין דרך להוציאו משם ובטל, עכ"ל. מוכח שא"צ לבערו בשעת הביעור ג"כ מהא"י טעמא, ומינה לנ"ד במכ"ש. וצ"ע שלא הקיש בדבריו מכאן לשם.

(ב). יש להחמיר שלא להשחיר בתי תפילין ורצועות בצבע של שביעית, וה"ה לכתוב ס"ת בדיו של שביעית.

בקדוה"א (פכ"ח, ה"ז) כ' להקל בפשיטות. ואמנם בדין זה נחלקו גדולי הדור בדעת הרש"ם בירושלמי שביעית, דהגרשז"א זצ"ל ס"ל להיתר, והגרמ"ק שליט"א ס"ל לאסור כיון דאינו לצורך הנאתו לא הוי דומיא דלאכלה, ושם תלו דין זה בדין שמן של שביעית בנ"ח, לפיכך דין זה אינו לכתחילה כלל. והקדוה"א הקל בכך דאזיל לשיטתו (פכ"ח, ה"ה) דס"ל דשמן שביעית מותר להדליק בו נ"ח. ואנן לשיטתן דיש להחמיר לכתחילה כדלעיל (פי"ד ה"ד).

כיבוס

(ג). אסור לכבס בפירות שביעית וכן אסור לעשות סבון כביסה מפירות שביעית. אבל צמח המיועד לכביסה מכבסין בו (רמב"ם פ"ה ה"י. קדוה"א פכ"ח הי"ח).

(ד). מאותו טעם אסור להסיר כתמים מהבגדים בעזרת חומץ או מיץ לימון של שביעית, וה"ה שאסור להסיר כתמים מעל ידיו וגופו בעזרת חומץ או מיץ לימון לפי שאין דרך לסוך בהן. וכן אסור לטבול חסה בחומץ של שביעית כדי לנקותה מהתולעים שעליה לפי שהוא מפסיד חומץ זה שניתן לאכלה בלבד (ראה קדוה"א פכ"ח הי"ז).

הנאה

ה). מותר ליהנות מפירות שביעית הנאה שאינה דרך אכילה כאשר אין נגרם קלקול לפרי, ולכן מותר לתלות פירות שביעית בסוכה לנוי, ואינו נחשב לממעט בזמן אכילתו כיון שלאחר החג יהיה מותר באכילה.

קדוה"א (פכ"ח הי"ט) משם הגריש"א במשפטי ארץ (עמ' 180), והגרשו"א בהליכות שלמה (מועדים, ח"א עמ' קי"ז). ולכאורה נר' שאפי' אם לאחר שבעת ימי החג כבר יתקלקל הפרי מהחום וכדו', כיון שלא עשה מעשה בידיים רק הוא גרמא מותר. ומש"כ שלאחר החג יהי מותר, כוונתו מצד שהוקשה למצותו וכיון שמייעד אותו למצוה, הרי עושה מעשה בידיים. כנלע"ד. אך באמת יש לפקפק, דמאחר שמייעד אותו למצוה הרי מפרישו בידיים, והרי ידוע לו שלאחר החג כבר לא יהיה ראוי אכילה, א"כ ה"ז חשוב כאילו קלקלו בידיים. ולא דאמי למניח פרי מחוץ למקרר שלא עשה כלום בידיים, דהתם בכל שעה יכול להחזירו למקרר, וא"כ בשעה שהוציאו ועדיין אינו מקולקל לא חשיב כאילו עתה קלקלו. אבל הכא בשעה שמוציאו כבר אינו יכול להחזירו כי הוקצה למצותו, א"כ יש להחשיב כאילו עתה נתקלקל מחמתו, וה"ז כבידיים. וצ"ע.

ו). כמו"כ מותר להצהיב אתרוגים בעזרת תפוחים שיש בהם קדו"ש. קדוה"א (פכ"ח הי"ט). אכן בס' שיח השמיטה (פ"ט ה"ו) כ' "ראוי שלא לתת אתרוג ירוק בתוך תפוחים להצהיבו, אם התפוחים הם שביעית", עי"ש. ולא ידעתי טעם איסור בזה, והרי אינו מקלקל את התפוחים וראויים הם לאכילה כמות שהיו מתחילה (עי' לעיל ה"ה). ולפי שאף הגר"ח"ק כ' בלשון של זהורית "ראוי", ויש המקילים לכתחילה וטעמם מסתבר, נראה להלכה להקל בפרט שהוא מילתא דרבנן.

לחנוט אתרוג שביעית

ז). אסור לחנוט אתרוג שביעית בצפורן כמו שרגילים לעשות לצורך ברכת מיני בשמים בהבדלה של מוצ"ש, כיון שהוא מבטל אותו מתורת מאכל והופך אותו לדבר המיועד להרחה בלבד. (ל' קדוה"א פכ"ח ה"כ, מס' פירות שביעית עמ' תט"ו).

לזרוע זרעים הקדושים בקדו"ש

ח). אסור לזרוע זרעים הראויים למאכל אדם או למאכל בהמה הקדושים בקדו"ש אף לאחר השנה השביעית (כי לעולם בקדושתם קיימים, וא"כ לעולם לא יוכלו לזרוע בשנה שמינית מאותם זרעים וצריכים להביא זרעים מן הגוים כי אילו ישאירום עד שירקבו מסתמא שלא יוכלו לזרעם אח"כ. א"ש). אבל זרעים שעברו חיטוי ונפסלו ממאכל אדם וממאכל בהמה פקעה קדושתם ומותר לזרעם. אך לכתחילה אסור לחטות זרעים הראויים למאכל אדם או למאכל בהמה מפני שמפסיד פירות שביעית (קדוה"א פכ"ח הכ"א).

ט). עבר וזרע זרעים הקדושים בקדו"ש, הגידולים מותרים ואין בהם קדו"ש.

ל' הרמב"ם פ"ד ה"ו, "הזרע ספיחי שביעית אחר שביעית הגידולים מותרים". וכ' בדרך אמונה (שם סקמ"ז) וי"א דגם אין בהם קדו"ש. (קדוה"א שם, הכ"ב).

להאכיל בע"ח

י). אסור להאכיל בע"ח במאכל הראוי לאדם, וכן אסור להפוך מאכל אדם למאכל הראוי לבע"ח, ולכן אסור לעשות תחמיץ מירק חיטה שיש בו גרעיני חיטה (שם הכ"ג).

יא). קופים שרגילים לאכול מאכל אדם בלבד ואפי' מאכל אדם אם הוא מקולקל או מעופש אינם אוכלים, מותר לתת להם מאכל אדם הקדוש בקדו"ש.

כן העלה בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רמ"א), הביאו בקדוה"א (פכ"ח הכ"ג). וכן העלה גם במנחת איש (...). ומיירי שאין להם אוכל אחר זולתי זה. ופשיטא שעדיף לתת להם מהיתר המכירה שלרבים וטובים אין בו קדו"ש כלל. (א"ש).

לבשל מאכל בהמה שאין דרכו בבישול

יב). אסור לבשל מאכלי בהמה שאין דרכם בבישול (כדין מאכל אדם. וכ"כ הרמב"ם להדיא פ"ה ה"ג), אבל מותר להכין תחמיץ לבהמה מדברים שהדרך לעשות מהם תחמיץ בשאר השנים (שם, הכ"ה).

יג). כלל גדול אמרו בפירות שביעית שכל פרי שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים, תאנים וענבים וכיו"ב אין עושין מהן רפואה אפי' לאדם שנא' "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", כל שהוא מיוחד "לכם", יהי' "לאכלה" ולא לרפואה, וכל צמח שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצים ודרדרים הרכים עושים מהן רפואה לאדם אבל לא לבהמה, וכל שאינו מיוחד לא לאדם ולא לבהמה כגון הסיאה, והאזוב (זעתר), והקורנית הרי הוא תלוי במחשבתו. כגון בשעת הקטיפה חשב להשתמש בו לעצים, הרי הוא כעצים. להשתמש בו לאכילה לאדם, הרי הוא כפירות. למאכל אדם ולמאכל בהמה, מותר לאדם ולבהמה, אבל נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן תרופה, וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו [אף אם אדם רגיל לאכלו אחר שליקה. א"ש]. (רמב"ם פ"ה, הי"א).

[ומזה יש לדון בענין הקא"ת כי אף א"נ שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, כי נזהרים שהבהמה לא תאכל מהם לפי שהוא יקר, וגם לא למאכל אדם כי מיעוט אוכלים אותו, מ"מ ה"ז תלוי במחשבתו בשעת קטיפה. וק"ו שהמגדלים עצמם כוונתם רק לאדם כי אין מגדלים לצורך בהמה, וא"כ גם מחשבת המגדל וגם מחשבת הקוטף לצורך מאכל אדם בלבד, ע"כ נר' לכאורה שיש בזה קדו"ש, וצ"ע. א"ש].

שימושים בתבן וקש

(ד). אין שורפין תבן וקש של שביעית (תבן הוא הנקצר עם השיבולת, וקש הוא זנבות השיבולים שנשאר בשדה) מפני שמפסיד דבר הראוי למאכל בהמה (דרך אמונה פ"ה, ס"ק קמ"ב). אבל מסיקין בגפת שהוא פסולת זיתים ובזגין שהם פסולת ענבים לאחר שהוציאו מהם את המשקה (שהם אינם ראויים למאכל במה, ואע"פ שאפשר להוציא מהגפת והזגין שמן ויין כיון שאינם עומדים לכך אין בהם קדו"ש). וכן מותר להסיק בקש ותבן של שביעית שהם סרוחים או גסים שאינם ראויים למאכל בהמה (רמב"ם פ"ה הי"ט. דרך אמונה וביאור הלכה שם ד"ה אבל. קדוה"א פכ"ח הכ"ז).

והוסיף בדרך אמונה (ס"ק קמ"ה) שי"א שאם ליקט את התבן והקש להסקה ולא למאכל בהמה אין בו קדו"ש ומותר לשרפו, ע"ש משם הרדב"ז. ויל"ע דהא ברמב"ם (פ"ה, הי"א) כ' שרק כשאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה אזי הרי הוא תלוי במחשבתו, וצ"ע כעת. א"ש.

(טו). מותר להסיק קש ותבן של שביעית כדי לחמם את ביתו וכן מותר להסיק תחת תבשילו קש ותבן של שביעית (קדוה"א הכ"ח), [והטעם דכל שהוא מאכל בהמה מותר לצורך הנאת האדם כדלעיל. א"ש].

(טז). אין נותנין תבן וקש של שביעית לתוך הכרית, ואם עבר ונתן וישן על הכרית פעם אחת מותר להמשיך ולהשתמש בו וא"צ להוציאו משם, וכן א"צ לבערו בזמן הביעור. וכן אין לגבל קש ותבן של שביעית בתוך הטיט, ואם כבר גיבל את התבן והקש בטיט ה"ז כמבוער.

דרך אמונה (פ"ה ס"ק קס"ה) ע"פ דברי רוב הראשונים. דלד' הרמב"ם ז"ל אפי' לא גיבל בתוך הטיט רק נתן בו, וכן אפי' לא ישן על הכר (אפילו ???) פעם אחת מותר. וא"כ לדידן דאזלי' בתר דעת הרמב"ם מן הדין יהי' מותר. ומ"מ העלינו הלשון ככו"ע כמש"כ בס' קדוה"א (פכ"ח ה"ל).

(יז). מותר לרפד מתחת לבהמות בתבן וקש של שביעית, אך אסור לרפד בחציר כיון שאין דרך לרפד בו. (קדוה"א שם הל"א משם גדולי הדור הגרשז"א ומשנת יוסף ליברמן (ח"א סי' י').

פרק י"ז – קליפות וגרעינים

הכלל בזה בקליפות וגרעינים: כל שהקליפות (וה"ה גרעינים, וכן בכל הפיסקאות) ראיות למאכל אדם, פשיטא שאסור לזרקם. כל שאינן ראיות לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, פשיטא שמותר לזרקן. כל שאינן ראיות למאכל אדם אך ראיות למאכל בהמה, אם הבהמות מצויות ורגילים לתת להם, אסור לזרקן. ואם אין הבהמות מצויות, מעיקר הדין יש להקל. כל שיש מבשר הפרי על הגרעין או הקליפה, אם נשאר מעט מאד שאין דרך בנ"א לאכלו בשאר השנים, מותר מעיקר הדין לזרוק. ומכאן לפרטי הדינים.

(א). קליפות של פירות שראויים למאכל אדם, או למאכל בהמה, או לצביעה, הרי הם קדושים בקדושת שביעית. ולכן כל פרי שניתן לאכלו עם קליפתו, אם דרכו לקלפו בשאר שנים (כגון תפוח, מלפפון וכיוצא) מותר לקלפו בשביעית, והקליפה קדושה בקדו"ש, שהרי יש בה מעט אוכל, (וגם היא עצמה ראויה למאכל אדם), ויניחנה בכלי עד שתפסל מאכילת אדם לגמרי ורק אח"כ יכול לזרקה. (קדוה"א פכ"ט הט"ז. עוטה אור עמ' מ"ו סי"ג).

(ב). קליפות פירות שאינן נאכלות לא לאדם ולא לבהמה כגון קליפות אגוזים, (כ"כ בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו (סי' י"ג). ובמבית לוי (פי"א הי"ב) כ' כגון קליפות בננות, אמנם לקמן (ה"ד) כתבנו שקליפות בננות ראיות למאכל בהמה, וכ"כ במאמר מרדכי שם) פשוט שמותר לקלפם ואין בהם קדו"ש, לפי שאינן ראיות לא לאדם ולא לבהמה. וגרעיני אפרסקים ושזיפים תלוי בדעת האדם, בזמן שאוסף אותם כדי למצצם יש בהם קדו"ש. ואם השליכם אין בהם קדו"ש, אף אם יש בהם לחלוחית למצוץ אותם, כיון שאוכל מועט הוא מאד וגם הוא לא מחשיבו, בטל מזה שם אוכל (עוטה אור עמ' מ"ו, סי"ד).

בעטה אור שם כתב "קליפות פירות שאינן נאכלות כגון תפוזים ואשכוליות לימונים ואתרוגים וכו' לפי שאינן ראיות לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה", עי"ש. ואחר המחילה והקידה מול הדר"ג מו"ר שליט"א, זה אינו כי קליפת אתרוגים ראויה למרקחת, וכ"כ בשיח השמיטה (עמ' צ"ז הע' כ"ח). וקליפת תפוזים ראויה למאכל בהמה, ובילדותי ראיתי בעיניי כבשים האוכלים תפוזים בקליפתם בפרדס סבתי תחי'. וכ"כ בקובץ מבית לוי (פי"א הי"ב). ונראה שגם קליפי אשכוליות ולימונים ראיות למאכל בהמה.

עוד כ' שם: שגרעיני זיתים ותמרים יש בהם קדו"ש משום שיירי הפרי הדבוקים בהם. ולענ"ד הרי לא גרעו מגרעיני שזיפים שגם בהם דבוק מבשר הפרי, ובכ"א כיון שאין דרך בנ"א למצצם

שפיר דאמי לזרקם. ואף גרעיני זיתים כן. וק"ו גרעיני תמרים שאין בהם כלל מבשר הפרי אלא לחלוחית בלבד.

וכיו"ב כ' בס' קדוה"א (פכ"ט הכ"ט) "קליפות הראויות לאכילה כגון קליפות תפוחים, אגסים, יש בהם קדו"ש. אבל קליפות שאינן ראויות לאכילה, כתרמילי הקטניות שאינן נאכלין, או קליפות השקדים וגרעיני חמניות (כשאין בהם איסור ספחים), אין בהם קדו"ש".

אך מש"כ שם שקליפות הראויות לאכילה כגון לימונים ואתרוגים יש בהם קדו"ש, לא ידעתי פשר דבר. ואם כוונתו מפני שעושים בהם מרקחת, זה אינו אלא באתרוג ולא בלימון למיטב ידיעתי, ועכ"פ ודאי רובא דעלמא אין עושים מקליפות הלימון מרקחת. ואף באתרוג דעת מורנו שליט"א דאנן לפי שאנו אוכלים האתרוג התימני כשהוא חי ואין עושין ממנו מרקחת, קליפתו נזרקה ואין בה קדו"ש, ע"ש. שוב שמעתי מאדמו"ח שליט"א שבאתרוגים התימנים הגדולים קליפתם נאכלת. וכן כתב לי ידידי הרב שי סבא שליט"א, שכשהג"ר עובדיה יונה זצ"ל היה נותן להם אתרוגים לאכילה, היו אוכלים גם את הקליפה. ולפ"ז יש לנהוג קדו"ש בקליפת האתרוג. מיהו אף בלימון זהו דוקא כשאין דבוק בקליפה מבשר הפרי דאל"ה ה"ז קדוש בקדו"ש מפני בשר הפרי הדבוק בה וכדבעינן למימר לקמן בגרעינים. אך אם הוא בשר מועט שדרך לזרוק בשאר שנים, אין לחוש לזה ויכול לזרוק.

ג). **קליפות תפוז"א וחצילים וכיו"ב**, הגם שא"א לאכלם בלא בישול וכל העולם זורקים אותם, מ"מ כיון שהיה אפשרות לאכלם שלמים ע"י ששולקים אותם ומקלפים רק את הקליפה הדקה וכל הפרי נאכל, וגם עתה לאחר שנקלפו עדיין לא נפסלו מאכילת אדם כי יכול לשלקם ולאכול שיירי התפוז"א שבקליפה ואינם דבר מועט, עדיין קדו"ש עליהם (עטה אור עמ' מ"ו, סט"ו). וצ"ע כי כמדומה כשקולפים במקלף הקליפה היא דקה מאד ושיירי הפרי שם הוא מועט מאד.

ד). **קליפות וגרעינים שנוהגים לזרקם וראויים למאכל בהמה (כגון קליפות תפוזים ובננות), לד' החזו"א ז"ל (סי' י"ד אות י')** אין בהם קדו"ש. והחפץ להחמיר תע"ב.

עטה אור שם (עמ' מ"ז סט"ז). וכ"כ בס' שנת השבע (פי"ג, ה"ד) שאם אין נוהגים להאכילם לבהמה כגון בערים שאין מצויות בהמות רשאי להשליכן לאשפה. וכן שם (ה"ז) כ' קליפות תפוז ובננות, מנגו, קיוי, סברס ודומיהם, שאין קליפתם נאכלת (לאדם) אין בהם קדושה, לאפוקי מקליפות תפוז אגס וכיוצא שקליפתם ראויה לאכילה (לאדם) שיש לשמרם בקדו"ש, ע"ש. וכ"כ להקל בס' מנחת איש (פ"ח הנ"ה, ושם הע' 75. ואף דהחזו"א החמיר, לעצמו החמיר, ואי"ז מעיקר דינא). ובקדוה"א (פכ"ט, הכ"א) כ' שקליפות תפוזים המחמיר לנהוג בהם קדו"ש תע"ב, וכן מצדד להחמיר בעוטה אור (בחלק התשו' ס"ס י"א, ובחלק הפסקים עמ' מ"ז סט"ז), וכן נהג החזו"א להחמיר לעצמו כמש"כ בס' דרך אמונה (פ"ה, צה"ל סקכ"ו). מאידך בילקו"י (שביעית עמ' שע"ב) כ' שצריך לשמור קדו"ש בקליפות הבננות. וע"ע מש"כ הגרמ"מ לובין בשיעורי שביעית (פ"ד עמ' ל"ב), ושם הביא שבשו"ת שבט הלוי (ח"ב) מעיר ע"ד החזו"א הנז"ל, ועע"ש. וצל"ע היטב.

ולענ"ד מסתברא כדעת החזו"א. חדא, דכל מקום ומקום לפי מנהגו וכמו דאמרי' גבי אוכל שאם במקום אחד חשיב אוכל ובמקום אחר לא חשיב אוכל אין אנו מקישים ממקום למקום לומר דאף אותו מקום שאין רגילים לאכלו חשיב גביהו אוכל. ועוד כיון דשביעית אזלינן בתר דרך בנ"א, ובפועל דרך בנ"א לזרקם ולא לשמרם לבהמות לפי שאינן מצויות, וק"ו שקליפות מעיקרא אין דינן אוכל, א"כ י"ל דבעינן שיהיה ראוי בפועל למאכל בהמה ע"מ להחשיבו כמאכל בהמה

ובל"ז ח"ז חשוב פסולת. ובלא"ה הרבה פוסקים מקילין בזה, והוא מילתא דרבנן, ע"כ יש להקל מעיקרא דדינא.

ה). מותר לעשות מרקחת מקליפות של תפוזים, אבל לא ירקח את גוף הפרי (חזו"ע שביעית עמ' קנ"ג ס"ג).

ו). ירקות (כשאינן בהם איסור ספיחים) ופירות שקלפם במקלף ירקות אסור להשליך את הקליפות לאשפה כיון שדבוק בהם מעט אוכל מבשר הפרי, אלא יניחם עד שירקבו מאליהם (בפח שמיטה) [צ"ל דמיירי כשאינו מעט ממש, כי כשהוא מועט כיון שדרך לזרקו מותר]. וכן אסור לקלף תפוז"א שיש בהם קדו"ש במקום תעשייתי שמקלפים ע"י מכונת קילוף המשייפת את התפוז"א ע"י ליטוש השכבה החיצונית, מכיון שהקליפה יחד עם שכבת הפרי נשטפת בזרמי מים אל מערכת הביוב.

קדוה"א (פכ"ט הכ"ו) משם ארחות רבינו (ח"ב עמ' שמ"ט) בשם הגרי"י קניבסקי זצ"ל. וזה משום שרוב בני האדם בכתייהם אינם מקלפים אלא במקלף ידני שמקלף את הקליפה בלבד, אך אם רובם היו נוהגים לקלף במכונה זו, ה"ז דרכו לזרוק, ואך אם נשאר הרבה מבשר הפרי יש לנהוג קדו"ש בכל אופן. וכ"כ בשיח השמיטה (פ"ג הט"ו) "לפי מה שידוע שבקילוף ע"י מכונת קילוף יורדת קליפה עבה יותר מאשר בקילוף ידני, טוב יותר להזהר לא להשתמש בה לקילוף". ובהע' ל' כתב שכן שמע מרבינו (הגר"ח"ק). "אך לא אסר שימוש במכונה זו. ויש לדעת כי לפי מה שמצוי שהקליפות יוצאות אל האשפה, לדעת מרן החזו"א יש לנהוג בקליפות קדו"ש". עכ"ל. הרי שכלל כאן ב' דינים: א) שהקליפות יש בהן קדו"ש, וע"כ כשיוצאות אל האשפה אסור. ב) טוב שלא להשתמש בזה כלל אף ששומר הקליפות בקדו"ש, לפי שה"ז גורם הפסד בידיים שע"ז אין הקליפה עם בשר הפרי נאכלים, אך לא אסר בזה במוחלט, לפי שכן הדרך בכל המפעלים בכל השנים. ומ"מ בבתיים אין נוהגים כן, לכן נראה שכ' בלשון "טוב". וע"ע בס' מנחת איש (פ"ח הל"ח עמ' קמ"ז) שכ' ש"א שאין להשתמש במכונת קילוף חשמלית לצורך קילוף תפוז"א, מפני שמוריד הרבה יותר מבשר הפרי (38% לעומת 14% בקילוף ידני כמבואר בהע' 54 שם). ויש מתירים. וכן נראה שיש להקל, עכת"ד. וטעמו כי דרך בני"א לקלף כך, אע"פ שאין הרוב עושים כן, (ע"ש בהע' 52). ומ"מ לכו"ע צריך לשמור הקליפות בקדו"ש, ע"כ יש ליהדר בכך. וכן מוכח מדברי מו"ר בעטה אור שהובא לעיל (בה"ג).

ויש לי מקום עיון אם יש בקליפה גופא קדו"ש (כשאינן בה מבשר הפרי), כיון שפעמים הקליפה נאכלת כגון כשעושים צלי וכדו', ונלע"ד דכיון שברוב הפעמים אינה נאכלת כי כשעושים מרק או לשאר תשמישים כגון ציפס וכיוצא אין הקליפה נאכלת אין בה קדו"ש, אך כשעושה צלי שאז הקליפה נאכלת יש לשמרה בקדו"ש. ועי' מנחת איש (עמ' קמ"ה הע' 52). וכן מוכח מדברי מו"ר בע"א שהובא לעיל (ה"ג) שאף לדעתו ודאי שהקליפה החיצונית הדקה מותר לזרקו. ומלפפונים שקילפם במקלף ודאי יש לנהוג קדו"ש בקליפתם, כי ראוייה למאכל אדם ורובא דעלמא אוכלים אותה. (מלבד מה שאומרים הטבעיים שרוב הויטמינים שלהם נמצאים בקליפה). וכן הדין בגזר.

ז). אם סחט תפוז כיון שדבוקים הקרומים עם בשר הפרי בקליפה ודרך רבים לאכלם, לפיכך צריך ליתנם בפח שמיטה (שנת השבע פי"ג הע' י"ט).

ולכאורה ה"ה בלימון יש מקום יותר להקל לאחר שכבר א"א לסוחטו, דכיון שאין עיקרו לאכילה אלא לסחיטה וכבר לא נשאר בו לחלוחית שיוכל לסוחטו, אף שיכול לאכול כמות שהוא אינו מחוייב לזה שאין זה דרכו, ולכן נראה להקל בלימון בכגון דא שכבר נסחטו כל מימיו. וכן דקדקו לנכון בשנת השבע באמרו "ודרך רבים לאכלם", שרק בתנאי זה חשוב אוכל.

גרעינים

ח). גרעיני זיתים אף שאפשר להוציא מהם שמן זית, מ"מ כיון שאינם עומדים לכך אין בהם קדו"ש. וכן גרעיני תמרים וחרובים אף שראויים למאכל בהמה, כיון שאינם עומדים לכך מעיקר הדין אין בהם קדו"ש.

קדוה"א (פכ"ט ה"כ). והוספנו התיבות "מעיקר הדין", כי יש מקום להחמיר בגרעיני תמרים וחרובים הראויים למאכל בהמה (כמש"כ לעיל (ה"ד) ממש"כ איהו גופי' (הכ"א) שקליפות תפוזים המחמיר לנהוג בהם קדו"ש תע"ב. ומסתמא כוונתו מפני שראויות למאכל בהמה, הרי שגם הוא חשש להחמיר בזה, ולמה איפוא הקל בכאן לגמרי, וצ"ע.

ט). גרעיני אתרוג שהם מרים, וכן גרעיני תמרים יבשים, חרובים, שסק, משמש, שאינם ראויים לאכילה אין בהם קדו"ש, ומותר לזרקם לפח האשפה. ויכול ג"כ לזרוע את גרעיני האתרוג הקדוש בקדו"ש (לאחר השביעית) אך יזהר שלא להוציאם מהפרי רק בשעת אכילתו (קדוה"א פכ"ט ה"ט, משם ארחות רבינו עמ' שכ"ד).

עוד כתב שם בקדוה"א שגרעיני תמרים לחים, תפוחים, אגסים, תפוזים וחרובים וכדו' אם דעתו להשליכן ואין דבוק בהם מבשר הפרי, אין בהם קדו"ש, אבל אם דבוק בגרעינים מעט מהפרי יש בהם קדו"ש. וגרעינים הראויים לאכילה כגרעיני אבטיח, מלון, דלעת (כשאין בהם איסור ספיחים) יש בהם קדו"ש כיון שהם אוכל גמור ורוב האנשים אוכלים אותם, ואף שיש הרבה אנשים שאינם שומרים את הגרעינים של האבטיחים והמלונים שברשותם מ"מ ודאי שלא גרע מסובין שהוא ראוי למאכל ונהוג בו איסור תרומה וכמש"כ הרמב"ם (פי"א מתרומות, הי"ב), כ"כ בס' קדוה"א (פכ"ט, הי"ט ובהע' 29) משם משמרת השביעית (עמ' קפ"ה) ופירות שביעית (עמ' תנ"ט) ועי' במשפטי ארץ (עמ' 177) עכת"ד.

ויש לי להעיר על דבריו על אחרון ראשון, דלא מיבעיא באבטיח שכהיום הזה שנפוץ אבטיח בלי גרעינים גם אם יהי' אבטיח עם גרעינים ה"ז מיעוט כי גם הקונה אבטיח עם גרעינים לא יקנהו בשביל הגרעינים רק מפני שזהו הנמצא לו, וא"כ השומר גרעינים בטלה דעתו מאחר שהם מיעוטא דמיעוטא, ועוד, כי בקובץ דבר השמיטה לבד"ץ עדה החרדית (שמיטה תשפ"ב, עמ' 92) כתבו: "גרעיני אבטיח הינם זן מיוחד ושונה מאבטיחים לאכילה, מטרת זריעתם הוא רק לצורך הגרעינים ואילו בשר האבטיח אינו נאכל, ולכן הם בגדר קטניות (שהזרע שלהם נאכל. א"ש) וכו' עי"ש. וא"כ זה השומר אבטיח לגרעינים בטלה דעתו אצל כל אדם, כי אפילו במפעלים אינם לוקחים גרעינים אלו. אלא אפי' במילונים שודאי נמצא עם גרעינים והם מרוכזים במקו"א שיותר קל לשמרם ולאכלם, מ"מ רובא דאינשי אין שומרים אותם, והמיעוט בטל אצל הרוב. וסובין שאני כי בזמנם היו העניים אוכלים פת עם סובין כמבואר בגמ' גיטין נ"ז (ועוד שהוא מאכל בהמה). ואמנם במפעלים שומרים הגרעינים, ולא עוד אלא שמגדלים במיוחד אבטיחים ומילונים לצורך הגרעינים, מ"מ כיון שבנ"א בבתיים הפרטיים נוהגים לזרקם בשאר שנים, גם בשנת שמיטה מותר להם לזרקם.

ומש"כ שאם דבוק בגרעינים מעט מהפרי יש בו קדו"ש, תמוה דכיון שדרך האנשים לזרקם ואינם חסים על אותו מיעוט ה"ז כשיירי מאכל שמוותר לכו"ע לזרוק, וכן מותר להסיר החלקים

הלכות שביעית

המעופשים שבפרי כדרכו בשאר שנים אע"פ שנוטל חלק מהפרי שאינו מעופש, [ועי' ברמב"ם פי"א מתרומות, ה"י בדין זה]. וכ"כ להדיא מו"ר בעוטה אור (עמ' מ"ו, סי"ד) שגרעיני אפרסקים ושזיפים (שנשאר בהם מבשר הפרי מעט) בזמן שכנסן למצצן יש בהן קדו"ש, ואם השליכן אין בהן קדו"ש אף אם יש בהם לחלוחית למצוץ אותם כיון שאוכל מועט הוא מאוד וגם הוא לא מחשיבו, בטל מזה שם אוכל, ע"ש. וכ"כ באול"צ. וכ"כ בס' שנת השבע (פי"ג הע' י"ט) להדיא בהאיי דינא "ולענין גרעיני פירות למרות שדבוק בו מעט מהפרי כיון שאין דרך לאכלו רשאי להשליכו, ופשוט הוא דלא גרע מצלחות שמותר לשטפם", ושכ"כ במשפטי ארץ (פכ"ג ס"ז, הע' י').

פרק י"ח – סחורה בפירות שביעית

(א). נאמר בתורה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כ"ה ו'), ודרשו חז"ל "לאכלה" ולא לסחורה, שאסור לסחור בפירות שביעית כמו שרגילים בפירות שאר שנים (שנת השבע פי"ד ה"א).

(ב). אסור לסחור בפירות שביעית בין במאכל אדם בין במאכל בהמה וכן בכל מאכל הקדוש בקדושת שביעית (שם ה"ב).

(ג). אם עבר וסחר בפירות שביעית אותו הפרי הנמכר הרי הוא בקדושתו כמו שהיה ואינו נאסר (רמב"ם פ"ו ה"א, שנת השבע שם ה"ב), והמכירה קיימת. (דרך אמונה שם סק"א עפ"ד תוס' קידושין נ"ב, וירושלמי שביעית פ"ח ה"א).

(ד). איסור סחורה בפירות שביעית ענשו חמור, ומי שאינו נזהר בו סופו שבא לידי עניות, (גמ' קידושין כ'). ואינו רואה סימן ברכה לעולם, ונפסל לעדות, (כמבואר בחו"מ סי' ל"ד סט"ז. דרך אמונה סק"א) וגורם לו מכשול בעבירות נוספות ללוות בריבית, ולמכור עצמו לעבד לישראל ולגר ולגוי, כי אם אין האדם נזהר בעבירה קלה היא גורמת לו עבירה חמורה. (כמבואר בגמ' שם קידושין כ'. קדוה"א פ"ל ה"ג).

(ה). איסור סחורה הוא על המוכר ולא על הקונה, ומ"מ הקונה הוא מסייע למוכר באיסור סחורה, לפי שעל ידו נהפך המוכר לסוחר שביעית (אול"צ עמ' נ"ג. קדוה"א פ"ל ה"ד).

(ו). גם אם הסוחר אינו מבקש שכר על הפירות אלא רק על הטירחה שהביא את הפירות מהשדה אל הקונה, והקונה אומר שאינו משלם עבור הפירות אלא עבור הטירחה, אסור הדבר משום סחורה בפירות שביעית, משום: א) דכל שלא שכרו אדם הטורח שלו, ואין חייבים לשלם לו על טירחתו. ב) כל סחורה יש לבעלים הטורח ג"כ וזהו חלק משווי הסחורה, ע"כ אין מותר רק ליתנו במתנה (דרך אמונה פ"ו סק"ג, והביאו בקדוה"א פ"ל ה"ה).

נר' לכאורה דנפק"מ כשמפחית מהמחיר הרשום וניכר שהוא כדי טרחתו, דלטעם שני אפשר דשרי ולטעם ראשון אסור.

גדר סחורה בפירות שביעית

ז. בגדר סחורה ישנן ג' שיטות: א. דעת תוס' בע"ז (ס"ב). שעיקר איסור סחורה הוא אם קונה אדם הרבה במקום הזול ומוכר במקום היוקר [וכן בלוקט הרבה מן השדה ומוכר, וכ"ז כשקונה ולוקט ע"מ למכור], אבל בהתקיים ב' תנאים מותר: האחד כשקונה (או לוקט) מעט ומוכר, והשני כשמוכר שלא בשוק או בחנות, אבל בשוק או בחנות אסור אפי' מעט כי נראה כמשתכר הרבה.

ב. דעת הר"ש והרא"ש ותוס' בסוכה (ל"ט). גם לקנות מעט (או ללקוט מעט) ע"מ למכור אסור בעצמו ואפי' לא בשוק, וההיתר רק אם נותן לבנו או לאחר למכור בשבילו ואפי' בשוק [ויל"ע אם מותר ע"י בנו גם הרבה. א"ש]. ובחזו"א מבואר בדעת הר"ש שהיתר זה דע"י בנו או אחר זהו רק בליקט אבל בקנה (ע"מ למכור) גם ע"י בנו אסור.

ג. דעת הגר"א ואפשר שהיא ג"כ דעת הרמב"ם; החילוק בין קונה או לוקט מן השדה שאסור לקנות (ע"מ למכור) ולמכור אפי' מעט שלא בשוק ואפי' ע"י בנו, וההיתר הוא רק אם לוקט מן השדה (ע"מ למכור) ומוכר מעט בעצמו ואפי' בשוק.

נמצא שללקוט מעט למכור שלא בשוק ע"י בנו או אחר (ד' תנאים) מותר לכו"ע.

לקנות מעט למכור בשוק אפי' ע"י בנו (חסר ב' תנאים כי הי' בשוק ודרך קניה) אסור לכו"ע.

ללקוט מעט ולמכור בעצמו שלא בשוק (חסר תנאי כי הוא מוכר בעצמו) להגר"א ולתוס' דע"ז מותר, ולהר"ש אסור.

ללקוט מעט ולמכור בעצמו בשוק (חסר ב' תנאים כי מוכר בעצמו ובשוק) להגר"א מותר ולתוס' דע"ז אסור (כ"ז מעוטה אור סי' י"א ס"ב).

ח. ליקט ירקות (כשאינ בהם איסור ספיחים) לעצמו ולקח מהם בנו או בן בתו ומכרם ה"ז מותר (והכסף שקיבל קדוש בקדו"ש), ואם ליקט ירקות ע"מ שימכרם בנו או בן בתו אסור (קדוה"א פ"ל ה"ז, שכ"כ מהר"י קורקוס פ"ו ה"ב בד' הרמב"ם).

ט). חז"ל התירו ללקוט מעט מן השדה ולא הרבה שאז נראה כאילו הולך לסחור בזה. ושיעור "מעט" שהתירו הוא מה שדרך אדם לקנות לצריכת ביתו (עטה אור שם ס"ג).

י). אפי' מה שמותר למכור מפירות שביעית אין מוכרין אותן לא במדה ולא במשקל ולא במנין כדי שלא יהיה כסוחר בפירות שביעית, אלא מוכר המעט שמוכר באומד להודיע שהוא מן ההפקר ולכן לא מדקדק במשקלם ובמחירם. וגם לא יאגוד ולא יארוז כדרך אריזות שעושים בשביל למכור, והיום שיש אוצר בי"ד לא מדקדקים בזה וכמו שיבואר להלן (רמב"ם פ"ו ה"ג, ממתני' פ"ח מ"ג. עוטה אור ס"ה).

יא). המכר תופס דמיו, ולכן גם מה שמותר למכור אם הקונה שילם לו המעות מיד לאחר שהגביה את הפירות, נתפסים המעות בקדו"ש, וצריך לקנות בהן אוכל ואפשר אפי' בשר ודגים, ואוכלם כדיני קדו"ש של הפירות שמכר, והפירות שמכר נשארים בקדושתם כמו שהיו (רמב"ם פ"ו סה"א, ממתני' פ"ח סוף מ"ז. ע"א עמ' נ"ג, ס"ו).

יב). אין לצבוע בקליפות שביעית בשכר ואפי' לא בטובת הנאה מפני שעושה סחורה בפירות שביעית (רמב"ם פ"ו ה"ב. רדב"ז שם. קדוה"א פ"ל ה"ו. עוטה אור עמ' נ"ז ושם הע' י"ב).

יג). קנה פירות שביעית כדי לאכול ונשארו לו פירות מיותרים, מותר לו למכרם והכסף שקיבל תמורתם קדוש בקדו"ש (שם רמב"ם וקדוה"א. וכ"כ עטה אור סי' י"א ס"ד "ליקט לאכילה או קנה לאכילה והותר, מותר למכור אפי' בשוק" ומקורו טהור ממתני' פ"ז סוף מ"ג). והקונה צריך לנהוג בפירות קדו"ש. ולאחר שמכר או שאכל את מה שליקט יכול ללקוט שוב פירות שביעית בכמות שמבואר לעיל (חזו"א סי' כ"ו סק"ו. קדוה"א פ"ל ה"ח).

יד). כשמוכר ירקות עלים (כשאינן איסור ספיחים), או ירקות שדרך למכרם אגודים כצנוניות או בצל ירוק, יאגדם כדרך שאדם מביא לביתו שאינו מקפיד על הכמות אלא אוגדם לפי אומד, ולא כדרך שאוגדים למכרם בשוק שמקפידים על כמות הירקות שבאגודה.

הלכות שביעית

ואם אין דרכם להאגד לצורך פרטי רק כשמוכרן בשוק, לא יאגוד אותן כלל (רמב"ם פ"ו ה"ד. קדוה"א ה"י).

טו). כמו כן אין למכור פירות שביעית באריזה שרגילים למכור כן בשאר שנים כמו תות שדה שנמכר בשאר שנים בסלסלות קטנות, אין למכרן כן בשביעית אף שאין נמכרים במשקל, מפני שסלסלות אלו יש להם דין מידה (קדוה"א ה"א הי"א משום החזו"א, סדר השביעית אות ז', ופירות שביעית עמ' קמ"א).

טז). עבר ומכר פירות שביעית במדה או במשקל, או שאגדם כדרך שאוגדים בשאר שנים, וה"ה כשמוכר פירות יותר מהכמות המותרת, אעפ"כ חלה המכירה והפירות מותרים באכילה, והכסף שקיבל המוכר תמורתם קדוש בקדו"ש. (חזו"א שם. דרך אמונה פ"ו סק"ב. קדוה"א ה"ב ועי' לעיל ה"ג ונשנה כאן ללמד על דין שאגדם אף שהוא פשוט ונלמד משם).

יז). מי שמוכר גם בשאר שנים באומדנא, מותר לו גם בשביעית למכור כדרכו, ואף שאין במכירתו שום שינוי בשאר השנים (שיעורי שביעית להגרמ"מ לובין עמ' כ"ה).

יח). הקונה פירות שביעית מגוי (וכגון שהגוי קנה את הפירות מישראל), רשאי לקנות ולשלם בכל דרך שירצה שכיון שאיסור סחורה חל על המוכר, כאן שהמוכר גוי אין כאן איסור סחורה, אך מ"מ צריך ליזהר שהגוי שוקל את הפירות ולא ישראל, ויזהר הישראל לנהוג קדושת שביעית בפירות (אול"צ עמ' נ"ג. קדוה"א פ"ל ה"ג).

יט). אסור לפרוע חוב בפירות שביעית משום שהוא כסחורה (רמב"ם פ"ו ה"י). ולכן אשה שלותה ('הלואה' - בדמים שאינם חוזרים בעינם. 'השאלה' - כשחוזר בעינו, וכאן שאינו חוזר בעינו אלא פורע אחרים תחתיהם קרוי 'הלואה'). אחי הרב ברק שליט"א) מְשַׁכְּנָתָה פירות או ירקות, אסורה לפרוע לה את החוב בפירות שביעית. אך אם לותה משכנתה פירות בסוף השנה השביעית, ועברה השמיטה ששימטה את החוב ולא עשו פרוזבול, כיון שע"פ הדין אין לה חיוב להחזיר את החוב, מותר לה להחזיר את החוב בפירות שביעית, ובלבד שתאמר לה שהפירות קדושים בקדו"ש כדי שתזהר בקדושתם.

הלכות שביעית

קדוה"א (פ"ל הי"ד), ושם הביא מהגריש"א (בפירות שביעית, עמ' קנ"ט) שרשאית השכנה להחזיר פירות שביעית כיון שאין דרך השכנים לתבוע את מי שאינו מחזיר, וכוונתו שאפי' במקרה הראשון מותרת לפרוע לה את החוב מפירות שביעית ואין זה חשוב כסחורה. וצ"ע דא"כ מה שאמרו דמי שביעית אין פורעין מהן את החוב (בתוספתא פ"ז ה"ו, וירושלמי דמאי פ"ג ה"א, הובא בצהה"ל פ"ו או' קי"ד), ונפסק ברמב"ם (פ"ו ה"י) מיירי במלוה בשטר או במלוה ע"פ שיש לו ב' עדים, דבלא"ה כיון שאינה יוצאה בדיינים מותר להחזיר החוב. והוא דוחק מבואר.

גם בסברא אינו מובן, דסו"ס הרי הוא פורע חובו מזה. ומש"כ לקמן שהחוב נגבה בבי"ד אינו ענין לכאן, דשם הפי' שמהות החוב נגבה, ואילו היה בעדים היו מחייבים אותו, הרי שיש כאן חוב גמור, וא"כ לא שנא אם הי' בעדים או לאו שהוא גילוי מילתא שיש כאן חוב ממש, ואע"פ שבפועל אינו יכול לגבות כי אין עדים לא איכפ"ל. והראי' הפשוטה לזה ממשלוח מנות שדנו הפוסקים אם מותר בפירות שביעית, וטעם המתירים משום שאינו חוב ממוני עליו רק מצוה, מוכח שאם הי' חוב עליו הי' אסור, והרי אין זה יוצא בדיינים שהרי יכול לתת למי שרוצה ומי יוכל לתובעו, אלא ודאי שהוא גילוי מילתא בעלמא כנלע"ד.

אמנם נראה שכוונת הגריש"א דכיון שאינה תובעתה הרי היא מוחלת לה ואין זה מטעם שאינה יוצאה בדיינים, וכזה א"ש. אך לפ"ז אין זה ברור שהיא מוחלת מחילה גמורה, ולכן לענ"ד ראוי להחמיר בזה וכמו שסתם בקדוה"א (שם).

כ). אין נותנים לפועל שכר בפירות שביעית. וכן מי שנדר לתת צדקה אינו יכול לתת פירות שביעית או דמי שביעית, וכן לא יקדש בהם אשה. ואם עבר וקידש אשה הרי היא מקודשת (עי' רמב"ם פ"ה מאישות ה"ג. קדוה"א הט"ו).

כא). אסור לאדם לשלוח לחברו מתנה לרגל נישואי בנו מפירות שביעית, במקום שנהוג שהמקבל משיב לו כגמולו כשהראשון משיא את בנו או בתו, שכיון שחוב זה נגבה בבי"ד דינו כעושה סחורה בפירות שביעית. וכ"ש שאסור לשלוח לו מתנה לרגל נישואי בנו כהשבת גמול למתנה כשהשיא את בנו (דרך אמונה פ"ו סקע"א, הביאו בקדוה"א הי"ט).

כב). אסור למעביד לתת לעובדיו פירות שביעית כמתנת חג, כיון שהדבר נחשב כסחורה (פירות שביעית עמ' קנ"ט בשם החזו"א, הביאו בקדוה"א ה"כ). ולענ"ד זה תלוי אם הנוהג כן, מאחר שיש עובדים בתחומים מסויימים שרגילים לקבל ויש תחומים שאין העובדים מקבלים מתנת חג, ע"כ בתחומים שאין רגילים לקבל, מותר ליתן להם מפירות שביעית. אכן גם בתחומים שרגילים לקבל, כיון שאין לזה קצבה ברורה למתנת החג, יכול להוסיף מפירות שביעית על מתנת חג. ודע דלאו דוקא פירות שביעית אלא ה"ה דמי שביעית באופן שנתפסת הקדושה על הדמים וז"פ וכדלעיל.

כג). אסור לחתן לשלוח למשפחת הכלה סלסלת פירות שביעית, בין ששולח לה כמתנה ובין שמשיב להם זאת כתמורה למתנה שנשלחה אליו מאיתם, שהוא כעין שושבינות שאסר ברמב"ם (פ"ו ה"י). (קדוה"א הי"ח). ולדידי לא פשיטא בזמנינו שיש לאסור שאין זה חשוב כמתנה לרוב השפע שמצוי בינינו ב"ה, וע"כ הכל לפי הענין.

כד). מותר להאכיל פירות שביעית לפועל יהודי שעובד אצלו, כאשר אין הארוחה ניתנת לו בשכרו אלא בתורת מזונות. וכן יכול הבעל להאכיל את אשתו וב"ב בפירות שביעית. אבל אם הבי"ד פסק לאשה או לילדים סכום כסף עבור מזונות, אינו יכול לפרוע סכום זה מדמי שביעית (שם הט"ז משם חזו"א סי' י"ג, סוף אות כ"ו).

כה). מותר לתת פירות שביעית במתנה, ומותר להחליף עם חברו פירות שביעית זה בזה (ס' השמיטה עמ' ל"ו. קדוה"א הי"ז).

כו). לתת טיפ לבעל מקצוע מפירות שביעית, תלוי אם הוא מחוייב (רצוני שכן הנוהג הפשוט) בטיפ הזה כגון במסעדות, אסור. ואם אינו מחוייב בזה כגון אומן שעשה לו עבודה כלשהי ונותן לו טיפ לרצותו, מותר. ואפי' למלצר מותר לתת טיפ כשהוא א' מהאורחים (דבעל השמחה אסור כי מחוייב בכך), ואע"פ שע"ז המלצר יתן לו שירות יותר טוב. דסו"ס כיון שאינו מחוייב בכך מותר. וזה נלמד ממש"כ הרמב"ם (פ"ו הט"ו) אוכלים פירות שביעית בטובה, פי' אע"פ שמחזיק לו טובה בעבור שאוכל פירות שביעית שלו מותר (א"ש).

כז). לכתחילה אין ליתן משלוח מנות ביום פורים מפירות שביעית, ובדיעבד כשאינן לו מנות אחרות יכול ליתן מפירות שביעית. ופשוט שצריך להודיע שפירות אלו של שביעית הם כדי שיזהרו בקדושתם. ומ"מ אין להחזיר משלוח מנות מפירות שביעית למי שנתן לו כבר (אם מרגיש צורך להשיב לו, עי' בהערה ד"ה ולדינא), שהרי זה כפורע חובו בהם, לפי שכן הדרך להחזיר למי שנתן.

כ' בס' הליכות שלמה להגרשו"א (מועדים ח"א עמ' של"ה) מותר לשלוח מנות ביום פורים מפירות שביעית, וכן להחזיר פירות שביעית כמשלוח מנות למי ששלח לו, ואין בכך משום פריעת בע"ח. וכ"כ בס' פירות שביעית (עמ' תל"ט) בשם הגרי"י קניבסקי.

הלכות שביעית

אכן זאת מצאתי בדרשו (או"ח סי' תרצ"ה על מ"ב סקי"ט, הע' 44) שכ' ולענין משלוח מנות בפירות שביעית כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' קפ"ג) שכיון שיש חיוב ותקנת חז"ל לשלוח מנות, א"כ אסור לשלוח פירות שביעית במשלוח המנות הראשון ששולח, שהריהו פורע חובו בהם, וכמבואר ברמב"ם (פ"ו מהל' שמיטה ויובל ה"י). אבל את שאר משלוחי המנות שמוסיפים מותר. וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך אמונה פ"ו שם ציון ההלכה ס"ק קכ"א) שצ"ע אם מותר לשלוח את משלוח המנות הראשון בפירות שביעית, וכן דעת הגריש"א (יבקשו מפיהו פורים פ"א או' ל"ד). [דלא כמש"כ בקדוה"א שהגריש"א הוא מכת המתירים, גם מש"כ בשם הגרי"י קניבסקי צ"ע שבנו הגר"ח ק יחלוק עליו בסתמא]. [וכן ראיתי בשיח השמיטה להגר"ח ק (פ"ט הכ"א) לאסור לשלוח מנות מפירות שביעית אם עדיין לא יצא י"ח המצוה. וגם אין להשיב בחזרה למי ששלח לו]. אכן אם במשלוח המנות הראשון שולח גם שתי מנות מלבד פירות שביעית דעתו שם שמו"ר [וז"פ. א"ש], ובמילואים שם (עמ' 136) כ' מאידך דעת הגרשז"א (הליכות שלמה פורים פי"ט דבר הלכה או' י') שמו"ר לתת משלוח מנות בפירות שביעית ואין בזה משום פריעת חוב, כיון שאינו חוב של ממון אלא של מצוה.

ולתחזיר משלוח מנות בפירות שביעית למי ששלח לו משלוח מנות קודם לכן, כ' הבא"ח (תורה לשמה סי' קצ"ג) שכיון שדרך העולם שמי ששולחים לו משלוח מנות הריהו מחזיר לחברו, א"כ זה נחשב כתשלום חובו בפירות שביעית שאסור כמבואר ברמב"ם (שם). וכ"כ הגר"ח ק (דרך אמונה שם) שלכאורה אסור אף אם כבר יצא י"ח, שהריהו כמשלם חובו בפירות שביעית. ובשו"ת שבט הלוי (שם) כ' שיש מקום להחמיר בזה אבל המקל אין מזניחים אותו. [ראה בפאת השולחן (סי' ז' סק"י) שי"א שמו"ר לשלם מפירות שביעית דבר של גמ"ח, דהיינו דבר שהוא לא חייב לשלם עליו, אלא שצריך להודיעו שהוא של שביעית].

ולד' הגרשז"א הנ"ל ה"ה שמו"ר להחזיר משלוח מנות בפירות שביעית למי ששלח לו. וכ"ד הגר"ח ק (חוט שני שביעית עמ' רח"צ). אכן אם הוא מרגיש שחובה עליו להחזירו וכן נתנת משלוח מנות למלמד של ילדו, צ"ע אם מותר בפירות שביעית (ראה שו"ת מנח"י ח"י סי' נ"ז) עכ"ד בדרשו. וכ"ד הגר"מ לובין בשיעוריו לאסור להחזיר מפירות שביעית למי שכבר שלח לו.

והנה חזיתי להאיי גוברא רבה מו"ר שליט"א בעוטה אור (עמ' נ"ד ס"י) שכ' שיטה אמצעית שהדעת נוטה שמו"ר לקיים משלוח מנות מפירות שביעית, אך לשלוח בחזרה למי שכבר שלח לו יש לאסור ונאים הדברים למי שאמרם דהא מסתברא מילתא, וכבר מקדם ידענו על ישרות סברותיו וכדבעינן למימר לקמן בע"ה. וכ' שם (בהערה) דברים ככתבן כהגרשז"א (אף שלא ראהו) כיון שאין עליו שום חוב ממון אלא מצוה בעלמא, וכמו שמו"ר ליטול אתרוג של שביעית כדאיתא בסוכה (ל"ט). ה"נ מותר להשתמש בפירות שביעית למצות משלוח מנות. ומתוך זה תמה על הגר"ח ק שכ' לסבו"ר סב"ר שהריהו משתכר במה שהוא חוסך מלתת פירות של חולין למשלוח מנות.

ותמה מו"ר שהרי גם בנטילת אתרוג של שביעית ביו"ט ראשון דבעי' "לכם" חוסך שאינו צריך לקנות לעצמו אתרוג של שישית ובכ"ז כיון שאינו חייב ממון אלא יש עליו מצוה בעלמא מותר ע"ש. ולקן' זו י"ל בתרי אנפי חדא, דאפשר בד' מינים ע"י מתנה ע"מ להחזיר וא"כ לא חסך כלום. ועוד דהא בשביעית מדין "סחורה" אתינן עלה ולא מצד שא"א להשתמש בזה שימושים פרטיים, דאדרבה פירות שביעית נועדו לשימושים פרטיים לאכלה וכו' וסחורה אין שייך אלא כשהוא מסתחר עם חברו לא בינו לבין קונו, אמטו להכי באתרוג שהוא בינו לבין קונו אין כאן שם סחורה משא"כ במשלוח מנות דאע"פ שהמצוה היא בינו לבין אביו שבשמים, מ"מ הסחר הוא בינו לבין חברו.

עוד אמר שם מו"ר סברא שכיון שאין חיוב לתת משלוח מנות מפירות שביעית דוקא, אלא מעיקר חיובו אין נפק"מ מה שיתן דגם פירות שביעית מנות הם, אי"ז נקרא שמשתכר שאינו נותן דבר אחר [אפי' אי נימא דלא בעינן דוקא חוב ממון, אבל מ"מ בעינן שהי' חייב דבר אחר ובמקומו נותן פירות שביעית, אבל גבי משלוח מנות מעיקר חיובו הוא לתת איזה אוכל שיהיה גם פירות שביעית], ואף דברמב"ם (פ"ו ה"י) איתא דאין פוסקין צדקה לעניים בביהכ"נ מפירות שביעית התם דיש לפנינו עניים התובעים מזונות ובי"ד יכולים לרדת לנכסי כל אחד להגבותו חלקם בצדקה חשיב כמו חוב ממון והוא נפטר ממנו ע"י פירות שביעית עכ"ד של מו"ר שליט"א.

והנה להצד דידהו דס"ל שכל מצוה אע"פ שהיא מצוה שבין אדם למקום כיון שיש כאן יחס ממון של בין אדם לחברו חשוב סחורה, א"כ גם בכה"ג שאין נפק"מ במה שיתן כיון דסו"ס יש עליו חיוב והוא רוצה לשלם חיוב זה ע"י פירות שביעית ה"ז אסור, ואין ההשתכרות עיקר במה שמרויח שאינו נותן דמים של אחרים (כמו שהבין מו"ר בדעת הגר"ק וכפשוטו לשונו שהרי הוא "משתכר" בפירות שביעית) אלא אע"פ שאינו מרויח כלום מכך כיון שיש לו חיוב מסויים כלפי האחר (אף שאינו חוב "ממוני" רק מצוה בעלמא) והרי משלם לחברו את תשלום חובו ה"ז סחורה בפירות שביעית, כנלע"ד. שו"ר בס' קדו"ש (עמ' שע"א הע' 33) שכ' להעיר על כל הגאונים שהביא שם שהתרו לשלוח מנות מפירות שביעית וחיליהו מירושלמי (ר"פ ערבי פסחים) שמותר לקיים מצות ארבע כוסות מיינ שמיטה, א"כ ה"ה משלוח מנות, דלא דמי כי רק מצוה שעושה עם עצמו כגון יין שהוא עצמו שותה את היין לא יכון ע"ז שם סחורה דלאכלה קרינן ביה, משא"כ משלוח מנות כיון שמוציאו מרשותו דמי לסחורה. ע"ש. (וציין לשו"ת חזו"ע פסח סי' ח' שהאריך כמידתו לכל רוח בפירוש הירושלמי הנ"ל).

ומזה נבין דאיכא חילוקא רבה בין פירות שביעית למעות מעשרות שאסור לקנות בזה ענייני מצוות כלל כגון אתרוג ועליה לתורה וכו' דהתם אסור לעשות שום שימוש פרטי במעות אלו כיון שאינם שלו, אבל כאן מותר לעשות שימוש פרטי מפירות אלו ורק "סחורה" אסור לעשות לכן כל תשלום שאינו בגדר סחורה מותר.

שוב בינותי דזה אינו כי פ"י סחורה סובל ב' עניינים ותרוייהו איתנייהו ב': (א) שהוא קונה או מוכר פ"י שתמורת סחורתו מקבל מעות או דבר אחר. (ב) שהוא בין אדם לחברו. א"כ אמנם צריך שיהי' בין אדם לחברו ג"כ וכמש"כ לעיל, מ"מ אם אינו משתכר בכך לא חשיב סחורה כלל, וא"כ ה"ה כאן לא חשיב סחורה. וכן העיר בהסכמת הגר"י ברדא שליט"א לס' קדושת שביעית, שאף שהיא מצוה שבין אדם לחברו מ"מ אין זה חשוב סחורה.

ולפיכך יש לומר באנפא אחרינא דלא יקשה מסברתו האחרונה, די"ל דאע"פ שאינו מחוייב לתת חיטין דוקא מעיקרא מ"מ מה שנותן בפועל מדמי שביעית ה"ז חוסך לו שא"צ לתת דמים שלו וה"ז השתכרות גמורה, והראי' שבכל דוכתי כן הוא שאין חיוב עליו לשלם דמים שלו דוקא כי רק איסור סחורה בפירות שביעית מודיע לי הענין דאסור לשלם אלא במעות שלו, ואף בצדקה כן הוא דאילו לא היה איסור סחורה היה אפשר לשלם ממון שביעית, ואם שבצדקה הוא חוב ממוני ובמשלוח מנות הוא מצוה בעלמא ולכן אין חילוק מה יתן, ה"ז טענתו הראשונה די ש לחלק בין חוב ממוני למצוה בעלמא.

ובאמת דיש כאן נפק"מ לדינא בפדיון הבן שחקרו האחרונים אם מעות אלו שפודה בנו בכור ה"ז מתחיל מהמצוה שיש עליו בגופו לפדות בנו ואח"כ חל עליו חיוב ממוני כלפי הכהן, או שמתחיל מהחיוב הממוני שהתו' אמרה שיש עליו חוב לכהן. ועי' עוטה אור לקידושין (ח). וביבי"א (ח"ט יו"ד סי' כ"ה) שנשתטח בזה לאורך ולרוחב לא השאיר פינה וזווית שלא עמד בה כדרכו בקודש אשרי העם שככה לו. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ל"ב אות ג). דלהגרשז"א והעוטה אור לפי הצד שהוא חיוב ממוני אסור לתיתו מדמי שביעית ולפי הצד שהוא מצוה עליו מותר, ולהגרשז"ק ודעימי' בכל אופן אסור.

מיהו לפום קושטא יראה כסברת הגרשז"א והעוטה אור דרק בחוב ממוני ממש שייך לומר סחורה, ומ"מ אם שלח לו חברו משלוח מנות לא יחזיר לו מפירות שביעית וכמו בשושבינות דאסור, דכיון שכך הדרך להחזיר ה"ז פורע חובו מפירות שביעית והוא כסברת מו"ר שליט"א ממש. וכ"כ בס' שנת השבע (פי"ד ה"ח) בסתמא בזה הלשון "רשאי ליתן משלוח מנות מפירות שביעית", ומקורו מס' דיני שביעית (פי"ז ה"ט). אולם אם שולח לאותו אדם לא משום מצוה אלא משום צורך אחר או מחוייבות כלשהי, וכגון כששולח למעביד וכיוצא בזה שיש צורך לשלוח להם משלוחי מנות, אין לשלוח להם מנות מפירות שביעית ומשאר דברים הקדושים בקדושת שביעית. וכמש"כ לנכון הרב מנחת איש (פי"ב המ"ד).

ולדינא לכתחילה כיון שנחלקו בזה הפוסקים ורבים וטובים ס"ל דלא יצא, ע"כ אין לשלוח מנות מפירות שביעית כשזה עיקר חיובו ועדיין לא יצא ידי משלוח מנות. ובפרט שכבר הורה זקן הגרע"י זצ"ל בספרו חזו"ע (פורים, משלוח מנות סכ"א. ושביעית, עמ' קס"ה ס"ט). וז"ל: "השולח מנות לרעהו בפורים ויצא ידי חובתו ורוצה לשלוח לרעהו אחר מפירות שביעית רשאי, ובלבד שיודיע לו שהם מפירות שביעית (הרי שהקל רק אם יצא כבר ידי חובתו). ומי ששלחו לו מנות ורוצה לחזור ולשלוח מנות מפירות שביעית למשלח, אם יצא כבר ידי חובת משלוח מנות

הלכות שביעית

לאחר, רשאי לחזור ולשלוח מפירות שביעית למשלה, שאינו אלא כגומל חסד לחבירו". עכל"ה. הרי למדנו מדבריו דאזיל כל בתר איפכא שאין לשלוח מנות מפירות שביעית אך מותר להחזיר. ואייתי לן מן החדש מירושלמי (פ"ג דדמאי ה"א) דאיתא התם: אחד שביעית ואחד מעשר שני אין נפרעים מהם מלוה וחוב, ואין עושין מהם שושבינות, ואין משלמים מהם תשלומים. אבל משלמים מהם דבר של גמילות חסד. עי"ש. וכ"ה בתוספתא (שביעית פ"ז ה"ו). ודימה נדון דידן לגמילות חסד, היות ואין מוכרח להחזיר לחבירו משלוח מנות "ובפרט שרבים שולחים מנות לרעיהם ואין רעיהם מחזירים להם כלל" כלשונו שם. ואה"נ אם כן הוא פשוט הדבר להתיר להחזיר, וזה מצוי אצל רבנים ואנשי מעלה שרבים שולחים להם ואין הם מחזירים לכולם רק לאנשים כמעלתם, כי לא יוכלון שאת להחזיר לכל. וא"כ הדין נחלק לשניים שלאותו אחד שצריך להשיב לו ה"ז כשושבינות שאסור, ולאותו אחד שא"צ להשיב לו ה"ז כגמילות חסד (כשכבר עשה המצוה), ומותר להשיב לו מפירות שביעית. וכן נכון לדינא. וכ"כ בס' מנחת איש (פי"ב המ"ה) שאם מחזיר לחבירו משלוח מנות מפני שמרגיש אי נעימות או יש לו מחוייבות כלשהי, אין להשיב לו מפירות שביעית. ודבריו נאמנו מאד.

ומ"מ מי שנמצא במקום שאין לו אלא פירות שביעית יכול לתת משלוח מנות מפירות שביעית, שכיון שבלא הפירות שביעית הוא אנוס מלקיים מצות משלוח מנות, א"כ אינו חוסך כלום שהרי בלא"ה אינו יכול ליתן כלל וכמ"כ מו"ר שם בעוטה אור (הע' 18 הנז"ל). ואף שלדברינו אין כאן דין "חסכון" רק כל מה שפורע בתשלום לחבירו שהוא חייב לתת (ואין נפק"מ מאיזו סיבה או איזו מצוה מחייבתו לכך) חשוב "סחורה", מ"מ הדין דין אמת דכיון שמעיקר דינא נראה כהגרשז"א והע"א, אא"נ דיש לפקפק בכך לא משום כך ימנע מלקיים מצות משלוח מנות דלחומרא נעביד ולא לקולא, כנלע"ד.

כח). מותר לאדם להשכיר עצמו כפועל בפירות שביעית כגון לקטוף פירות שביעית, או לסחוט ענבי יין של שביעית, או למלאות בקבוקים בייין של שביעית, או להוליך חבית של יין או ארגז של פירות שביעית ממקום למקום. וכן מותר לו להשכיר מכוניתו להובלת פירות שביעית, ואין השכר שמקבל נתפס בקדו"ש. ואולם אם סייע בידי עוברי עבירה, כגון שהשכיר מכוניתו לאדם שאינו שומר שביעית להובלת פירות כרמו שבצר כולו כדרך בעלים, בזה קנסו אותו שהשכר נתפס בקדו"ש. אך אם השכיר עצמו וסייע לעוברי עבירה, כיון שהשכר של הפועל מועט לא קנסו שיתפס בקדו"ש משום כדי חייו, משא"כ במכונית שמשתכר הרבה כי מוביל הרבה בפעם אחת, קנסו כדלעיל.

עטה אור עמ' נ"ה סי"א, ומקורו מסוגיא דע"ז ס"ב. לשיטת הרמב"ם (פ"ו, הי"ג) והר"ן. וכ"כ בקדוה"א (פל"א הי"ד ט"ו, משם רמב"ם פ"ו הי"ב, י"ג) אדם שהוביל פירות שביעית בין ברכב ובין בספינה יותר מהשיעור שמותר לו להביא לעצמו, קנסוהו חכמים שיהיה שכרו קדוש בקדו"ש, ומפני מה קנסו בשכר ההובלה ולא בשכר הפועל מפני ששכרו של הפועל מועט ולא קנסוהו בדבר מועט שהוא כדי חייו.

כט). פירות חו"ל שנכנסו לארץ לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין בזמן עונת הפירות בא"י הקדושים בקדו"ש, שכיון שאינם ניכרים שהם מחו"ל יבואו לומר שהם פירות א"י ומותר למכור במדה ובמנין. ואם היו ניכרים שהם מחו"ל מותר (עוטה אור שם, ע"פ

רמב"ם פ"ו ה"ה). ובזמן הזה אפשר להקל לפי שיש תעודות כשרות בחנויות ששומרות על מצות שביעית. קדוה"א (פ"ל הכ"ו) משם שו"ת משנת יוסף ליברמן (ח"ג עמ' קכ"ב) ושבת הארץ (דפו"ח עמ' 559).

ובדרך אמונה (פ"ו ביאור ההלכה ד"ה ואם היו) כ' דבזמנינו שהפירות הבאים מחו"ל באים באריזה מיוחדת וכתוב עליהם מאין הם באים, אע"פ שכשמוציא אח"כ את האריזה אין ניכר שהם מחו"ל, מ"מ כיון שבתחילה ניכר, אפשר דמקרי ניכר ומותר. ומשמע שאם אין ניכר על הפירות כלל גם לא על אריזתם רק בתעודת הכשרות ל"מ כלל. וכ"כ הגרמ"מ לובין שליט"א בשיעורי שביעית (פ"ד עמ' כ"ח). אולם מאי דפשיטא להו שכל שניכר למומחה סגי, צ"ע דהא אכתי איכא למיחש שיבוא להחליף בפירות א"י של שביעית לפי שהוא אינו בקי, וצ"ע. מיהו אכתי יש להעמיד הדין ע"פ צירוף דברי הראשונים ז"ל דפליגי על הרמב"ם וכ' דדברים שדרכן להאגד בבית מותר לאגדן בשוק (עי' דרך אמונה סקל"ב), ובצירוף סברת הדרך אמונה הנ"ל, ה"ז כעין ס"ס ובפרט שהוא במילתא דרבנן. ועי' עוד בס' שמיטה כהלכתה שכ' שיש סומכים בחנויות שכל הנמכר בהם הוא מחו"ל דשרי, דשוב אין לחוש ולמיגזר. ואף זה מוסיף לנו סניף. והגרמ"מ לובין שליט"א בשיעורי שביעית (פ"ד עמ' כ"ח) כ' שיש להקל בזמנינו מאחר שבדרך כלל ניכרים הפירות שהם מחו"ל, ואף שאין ניכר לכל, כל שניכר למומחה סגי בהכי כמש"כ בדרך אמונה (פ"ו סקל"ד משם החזו"א סי' י"ד סק"י"ב). אבל הפירות והירקות שמגיעים מאיזור הערבה אין ניכר כ"כ הבדל בין מה שמגיע מתוך גבול א"י למה שמגיע מחוץ לגבול א"י, ולכן יש לאסור בהם מדה משקל ומנין, ושכן הבין בדעת הדרך אמונה. עי"ש. ויש להקשות מעיסה שנילושה בחלב דבעינן סימן ממש בגוף הלחם ע"י שתהא לו צורה שונה (עי' שו"ע יו"ד סי' צ"ז ס"א), ולא סגי באריזה אחרת, וק"ו דלא סגי במודעה דבעינן שיהי' ניכר בגוף הדבר עצמו. אך אפשר דהכא קיל טפי. וכן נראה לכאורה שהרי כל דיני שביעית סגי בהיכר חיצוני כגון בהמתו וכירתו מוכיחים עליו (ברפ"ד בירושלמי שביעית), שהוא היכר חיצוני. ולכן סגי בשלט "כאן בונים" כאשר כתבנו במקומו.

ל). מותר לצבע להכין לצרכו צבע ממיני הצובעים של שביעית שליקט או קנה לצורך עצמו, ולצבוע בגדים או צמר בשבילו ובשביל בני ביתו. ואם הותיר מהצבע שהכין לעצמו יכול למכרו לאחרים. ומותר לו לצבוע לאחרים בשכר אם מוכר להם את הצבע שמותיר, או כשהם נותנים לו צמר וצבע משלהם לפני הצביעה ע"מ לצבוע, לפי שנוטל שכר אומנותו וטרחתו ואין כאן סחורה בפירות שביעית. אולם אסור לו לצבוע בצבע שלו צמר של אחרים ולקבל ע"ז שכר, לפי שהוא כסחורה בפירות שביעית, שהרי לקח צבע של שביעית ועיבדו והשביחו בזה שצבע בו את הצמר ומוכרו ביוקר. ואם קיבל שכר נתפס השכר בקדו"ש (ע"א עמ' נ"ו ס"ד, והערה מקורו בהערה 21). ויש ללמוד מזה לבעלי הקייטרינג ומוכרי הפיצות וכדו' שמבשלים ומתבלים ירק של שביעית ע"מ למכרו ביוקר, שהם עוברים על איסור סחורה בפירות שביעית, וצ"ע. (ע"א שם, הע' 21). וכדלקמן בסמוך.

לא). העושה שמחה באולם ומשלם על המנה שנעשית מירקות של שביעית, יש בזה איסור סחורה, שהרי מנהל האולם קונה את

הירקות במחיר מועט, ומבשלים ומתבלים ומוכרים ביוקר. ודומה לצבע שצובע בצבע שלו בגדים של אחרים שאסור לו לקחת שכר וכמו שנתבאר לעיל. לכן צריך להתנות עם בעל האולם שיקנה את הירקות עבור בעל השמחה. ועדיף שיתן לו צ'ק או כסף על הירקות לבד, שיקנה בשליחותו את הירקות ועי"ז יהי מותר לשלם לו על טרחתו בהכנת המנה (ע"א סי"ד, עמ' נ"ח). ועי' מש"כ בהע' בהלכה הבאה.

לב). גם מוכרי פיצה ופלאפל מירקות של שביעית נכנסים לאיסור סחורה. וכן בעל בית חרושת לסלטים מוכנים והצרכנייה (מעדנייה) המוכרת סלטים אלו עוברים על סחורה בפירות שביעית. אך אם הירקות הם מגויים, אין לחוש כלל דקי"ל דאין קדושת שביעית בפירות גויים ודלא כחזו"א המחמיר כהמבי"ט ומהרי"ט (עי' ע"א שם, סט"ו-ט"ז).

ולענ"ד בלא"ה ליכא חששא מאחר שמוכרים ירקות אלו בהבלעה וכמש"כ הרמב"ם (פ"ח ה"א). [ובלא"ה אין מצוי ירקות של שביעית מאחר שברובם הם ספיחים, ואין מצויים ירקות מד' שדות אלא אם מביאים מחו"ל שהם ירקות של גויים, אך יש לחוש לירקות שהם מהיתר מכירה שלדעת האוסרים וכ"ד רבינו שליט"א הם ספיחים]. ואין לחוש בכה"ג למ"ש בס' שנת השבע (פי"ד הע' ו') שעצה זו של הבלעה אינה כ"כ למעשה לפי שיוצא מהמשקל פירוט מדויק על הפרי ומחירו, ע"ש. שזהו שייך רק במי שקונה ירקות מחנות ירקות שעל הירקות הרי הוא משלם בפנ"ע, אולם באולמות וכדו' אין לחוש, שכן הלקוח משלם לפי מחיר מנה, וגם כשמוסיף על הסלטים מ"מ מוסיף על הסלטים בכללות ואיננו משלם על סלט ירקות בנפרד. [ואה"נ בכגון שכל הסלטים הם קשורים לירקות, כגון סלט ירקות, וחמוצים, וסלט עגבניות, ומטבוחה, וכדו'. יש לחוש כי אין כאן הבלעה באופן זה, וע"כ לא יוסיף על סלטים כסף בנפרד אלא יכלול בתוך המנה]. וק"ו במוכרי פלאפל שודאי הירקות הם בהבלעה גמורה, אולם בפיצה יש חשש שהרי הוא מוסיף על הזיתים ועגבניות לבדם.

שו"ר בדרך אמונה (פ"ח סקפ"ח) שכ' דלא מהני הבלעה אלא לענין שלא יתפסו הדמים בדמי שביעית, אבל לענין איסור סחורה ל"מ הבלעה ע"ש. וכ"כ בס' עוטה אור (עמ' נ"ג, ס"ו) שגם כשמוכר בהבלעה אי"ז מציל אותו מאיסור סחורה שהרי בגלל הפירות שביעית קיבל יותר כסף על הדבר שאין בו קדו"ש והוכיח שם כן (הע' 12) מתוס' ע"ז ס"ב. ד"ה נמצא, ע"ש. וצריך בדיקה.

ולגוף טענתו י"ל דלענין סחורה בעינן סחורה ישירה ולא עקיפה, ורק תשלום על הפרי עצמו חשוב סחורה, אך מה שבאופן עקיף גרם לו להרויח לא חשיב סחורה. וכעין ראי' לזה מטובת הנאה שאע"פ שנותן לחברו פירות שביעית ויקבל הטבה אח"כ לא חשיב סחורה כמש"כ הרמב"ם (פ"ו הט"ו) שג"ז חשוב עקיפין ולא ישיר, כנלע"ד. וצל"ע שם בתוס' ובמשמרת השביעית.

ומ"מ נלע"ד בכה"ג שהירקות טפלים ממש לעיקר חשיב כאילו נותן אותם בחינם ולא חשיב סחורה ול"ד להבלעה דאפשר למכור פרי יקר בהבלעה בפרי הזול דודאי יש כאן איסור סחורה, מלבד מש"כ בס' משמרת השביעית (עמ' רל"ג) שאין בקנייה בהבלעה לא איסור סחורה ולא דמי שביעית, והעלה כן להלכה בס' קדוה"א (פלא"ה הע' 72), וכ"כ בס' ברית עולם (סי' ה') שאין בזה איסור סחורה.

פרק י"ט – דמי שביעית

פתיחה

דרשו חז"ל (סוכה מ"ז: ע"ז נ"ד: קידושין נ"ח.) "יובל היא קודש תהיה לכם" מה קודש (ההקדש) תופס את דמיו (שהדמים נהיים קדושים כמו הפירות), אף פירות יובל ושביעית תופסים דמיהם. יכול מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין (פי' שהפירות יוצאים לחולין), אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין, ת"ל "תהיה" בהויתה תהא (שגם הפירות נשארים בקדושתם), הא כיצד, (פי' מצד אחד כ' "קודש" שדומה להקדש שיוצא לחולין, ומצד שני כ' "תהיה" שנשארים הפירות בקדושתם), ומתרצת הגמ' כאן בפרי ראשון כאן בפרי שני, בפרי ראשון נשאר בקדושתו וזה נלמד ממילת "תהיה", ובפרי שני יוצא לחולין בזה דומה להקדש. לכן הקונה בפירות שביעית בשר, הפירות והבשר קדושים בקדו"ש וצריכים ביעור בזמן הביעור ככל פירות שביעית, חזר וקנה בבשר דגים, יצא הבשר לחולין ונכנסו דגים (כי הבשר הוא פרי שני). חזר וקנה בדגים יין, יצאו דגים לחולין ונכנס היין להיות קדוש בקדו"ש (שמפרי שני והלאה הפירות נהפכים לחולין), נמצא האחרון נתפס בקדו"ש, ופרי הראשון נשאר בקדושתו כמו שהיה. הכלל הוא שפירות שביעית הראשונים לעולם בקדושתם, והחליפין שלהם האחרונים קדושים בקדו"ש (רמב"ם פ"ו ה"ו).

א). פירות שביעית מקדשין בקדושת שביעית את החליפין שלהם רק ע"י מקח, שמכרן וקיבל תמורתם פירות אחרים או מאכל אחר, אבל אם חילל את קדושת פירות שביעית על פירות אחרים, כגון שאמר שכל קדושת שביעית שיש בפירות אלו תחול על מאכל זה או על כסף זה, לא נתפס קדו"ש בפירות השניים או במאכל השני. אבל חליפי שביעית מתחללת קדושתם הן ע"י מקח והן ע"י חילול, ולכן אם יש לו כסף או מאכל שנקנה בפירות שביעית או בכסף של שביעית יכול לקחת מאכל אחר ולומר כל קדו"ש שיש במאכל זה תחול על המאכל השני [רמב"ם פ"ו ה"ח], ולכן כשמחללין פירות נטע רבעי הקדושים בקדו"ש לא חל על המטבע קדו"ש. וכ"ש כשאומרים "כל קדושת נטע רבעי יהא מחולל על מטבע זה" (קדוה"א פל"א ה"ט ובהע' 11. וע' עוטה אור פ' י"ב בחלק

ההלכות שהאריך והרחיב בהלכות אלו בכללותיהן ופרטותיהן ולא ראיתי צורך להעתיקן שאי"ז מעיקר חיבורינו).

(ב). לכתחילה יש לחלל את החליפין על דבר ששוה כמותם, אבל במקום צורך יכול לחללם גם על פחות מכדי שווים, ובלבד שתהיה המטבע שווה פרוטה.

כי בר"ש סירליאו שביעית (פ"ט סוף ה"ו ד"ה לענין קנייתן) כ' שמחללין שביעית מנה על שו"פ, ובמקום צורך עבדינן כוותי'. אך לכתחילה מחמירים כהחזו"א (סי' י"ג או' י"ג וסי' כ"ה או' ה') שיש לחלל את החליפין בשווים. כן העלה בקדוה"א (פל"א הט"ז, ובהע' 22). בס' שנת השבע (פי"ד הע' ז') כ' שלדעת החזו"א צריך חילול בשוויו, ולדעת הר"ש סירליאו יכול אך שלא בשוויו. ומתוך זה כ' שם (ה"ו) שלכתחילה יחלל שוה שקל בשקל ובשעת הדוחק יכול אף שוה מאה לחלל בשקל.

והנה האול"צ (פ"ג תשו' ב' עמ' נ"ג) כ' שרשאי לחלל אף סכום גדול על דבר מאכל ששו"פ שכן דעת הר"ש סירליאו על הירושלמי (שביעית פ"ט ה"ח), וכמו מעשר שני והקדש שבזה"ז יכול לחלל על שו"פ, וכן נטה לומר החזו"א (בסי' י"ג סקי"ג). אלא שבסי' כ"ה (סק"ה) דחה החזו"א דברי הר"ש סירליאו, שלענין שביעית בזה"ז הרי הוא כזמן הבית שצריך לחלל בשוויו, ורק בדיעבד אם חילל על שו"פ מהני. וסיים שנראה שבנ"ד יש להקל כסברת הר"ש סירליאו ולחלל אף על שו"פ ע"ש.

וכ"נ לכאורה, דהא שמיטה בזה"ז דרבנן, ע"כ אין לדמותה לזמן הבית דשמיטה אז דאורי', ודמי טפי למע"ש והקדש. ובס' קדוה"א (פל"א הט"ז) כ' שלכתחילה יש לחלל את החליפין על דבר ששוה כמותו, אבל במקום צורך יכול לחללם גם על פחות מכדי שווים ובלבד שיהא בהם פרוטה ע"ש. מאידך לקמיה שם (פל"א הכ"ח) כ' שאם קיבל עודף מהמוכר פירות שנמכרו במסגרת הרבנות הראשית והוא אינו סומך על המכירה, יחללם על מאכל או משקה שברשותו השווה פרוטה ויאכלנו בקדו"ש, ע"ש. ולא כתב להחמיר לכתחילה, ולכאורה סתר דבריו.

ונראה טעמו, דכיון דמעיקרא דינא המכירה קיימת והוא רק חומרא וכמש"כ איהו גופיה שם (פל"ב ה"ב), ע"כ אין לחוש כ"כ ולהצריך את כל החומרות גם בחילול שיהיה בשוויו ממש, והעלינו דבריו כמות שהם בשני המקומות. אכן בדרך אמונה (פ"ח סקפ"א) כ' במוחלט לחלל על שווין ולא סגי כשמחלל על שו"פ, ע"ש. ומ"מ נראה דהמקל לא הפסיד וכדברי הגרב"ץ, ויש בזה סברא. ועוד דשביעית בזה"ז דרבנן וסד"ר לקולא. גם יש להוסיף דכל האחרונים מזמן הר"ש סירליאו ועד החזו"א שראו דבריו ולא העירו עליו משמע דס"ל כוותי', ורב גוברי' וחילי' לסמוך עליו לדינא. ומ"מ המחמיר תע"ב.

(ג). יכול לחלל חליפי שביעית של חברו מידיעתו אבל לא יחלל שלא מידיעתו, ומ"מ אם יש לחבירו זכות בחילול זה, כגון שיש לו דמי שביעית וחושש שמא לא יזהר בהם כדין, אפשר לחלל את הקדו"ש שבחליפי שביעית של חברו על מאכל שו"פ שברשותו ויאכלנו בקדו"ש. (קדוה"א פל"א הי"ז, מחזו"א סי' כ"ה סק"ט ודרך אמונה פ"ו סקנ"ט).

(ד). חילל פירות שביעית על פירות או על כסף יותר מכדי שווי פירות השביעית, אין נתפסת קדו"ש אלא רק בכדי שווי פירות השביעית, ויכול לחללם על כסף אחר או על מאכל אחר בשווי פירות השביעית הראשונים. ואם יש לפרי שקנה שווי מחמת דבר אחר,

כגון שקנה אתרוג מהודר בדמי שביעית אף שלאכילה אינו שווה אלא סכום מועט, נתפס כל שוויו לפי הידורו בקדו"ש. (קדוה"א שם ה"ה ומקורו מתוס' סוכה ל"ט. ד"ה יותר, בית רידב"ז סי' ז' סי"ד, פירות שביעית עמ' ק"ע).

ה). קדו"ש חלה גם על מטבע שלנו או שטר כסף, למרות שאין גוף השטר או המטבע שו"כ אלא רק מחמת התחייבות המדינה לשלם עבורם הם עוברים לסוחר באותה מדינה. לכן גם במטבעות של היום שאינם שוים מצד עצמם מאומה רק מצד הסכמת המדינה, ואפי' בשטרות שלנו שאינם אלא נייר בעלמא, ניתן לחלל עליהם (אול"צ עמ' נ"ב. קדוה"א ה"ו). וזה פשוט שאין לחלק בין ניירות כסף למטבעות כסף שלנו, כיון שבשניהם אין בהם שום שווי ממוני מצד עצמם כלל רק מצד הסכמת המדינה.

ו). מכר ירקות של שביעית האסורים באיסור ספיחים, הכסף קדוש בקדו"ש. אבל מותר הוא בהנאה כשם שהספיחים מותרים בהנאה, לפי שספיחים אינם אסורים בהנאה אלא באכילה.

כ"כ בקדוה"א (ה"ז). וטעמו שם (בהע' 8) כנ"ל לפי שספיחים אינם אסורים בהנאה אלא באכילה וכמש"כ הרמב"ם (פ"ד ה"ב). ושכ"פ באול"צ (עמ' קל"ח) ובמנחת שלמה (ח"א סי' נ"א או' י"א ובמהדר"ת עמ' תמ"ב) א"כ מדוע יהיו הדמים אסורים בהנאה, וזה דלא כהחזו"א (סי' י' סק"א) והביאו דרך אמונה (פ"ו סקל"ט) ע"ש.

ז). הקונה בקבוק יין או שמן בדמי שביעית, אין נתפסת קדו"ש אלא ביין או בשמן ולא בבקבוק עצמו (קדוה"א ה"ד, מדרך אמונה פ"ו סקל"ח).

ח). כשקנה בדמי שביעית מאכל חולין, צריך לבערו בזמן הביעור של הפרי הראשון שמכרו אותו וקנו בדמיו את המאכל, כגון אם מכרו יין וקנו בדמיו בשר צריך לבער את הבשר בפסח של שנה שמינית כאשר מבערים את היין. ואם החליף פרי שביעית בפרי אחר צריך לבער את שניהם לפני זמן הביעור הראשון מביניהם, כגון שהחליף ענבים בתמרים מבער את שניהם בזמן הביעור של הפרי שהביעור שלו הוא המוקדם מבין שני הפירות, דהיינו שיבער את הכל בפורים שהוא זמן ביעור התמרים כמ"ש הרמב"ם (פ"ז הי"א). (דרך אמונה פ"ו סק"מ. קדוה"א ה"ח).

ט). החליף שמן של שביעית ביין של חולין, אסור לסוך ביין או להדליק בו, שכיון שהשמן יש איסור להפסידו איסור זה נתפס ביין,

(אע"פ שבשמן עצמו מותר), מפני שסיכה והדלקה ביין הם איבוד והפסד. (חזו"א סי' י"ג סקכ"ד, וע"א שם הע' 17 עמ' ס"ד פקפק בזה קצת).

י. מותר למכור אוכלי אדם כדי ליקח בהם אוכלי אדם אע"פ שאינו מעלה בקדושתם, וכ"ש שמותר למכור אוכלי בהמה וליקח בהם אוכלי אדם שמעלה בקדושתם, אבל אין מוכרים אוכלי בהמה אחת כדי ליקח אוכלי בהמה אחרת כגון מאכל חמור אסור למכור כדי ליקח מאכל סוס. ואצ"ל שאין מוכרין אוכלי אדם כדי ליקח בהם מאכל בהמה (רמב"ם פ"ה הי"ב).

יא. אם לקח או החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה, הרי הן כאוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא לאדם. ונראה שה"ה שאין מאכילין אותם לבהמה (רמב"ם שם, דרך אמונה סקצ"ד, ע"א עמ' ס"ד ס"י).

יב. לאור האמור שהדמים תמיד נתפסים כחומרי הפרי הראשון, וכמש"כ ג"כ הרמב"ם (פ"ו ה"ז) שאם לקח בפירות שביעית בשר, הבשר נאכל כמו פירות שביעית בקדושתו, ע"ש. הרי שמכר פרי שאין ראוי לצביעה ולקח פרי הראוי לצביעה אסור הפרי השני בצביעה. ולכן אסור למכור פירות שביעית שאין ראויין לצביעה וליקח בהן ממין הצובעים לצביעה או להדלקה (דרך אמונה סקצ"ג).

יג. כאמור לעיל מותר להדליק נר בשמן של שביעית (ע"מ להאיר, לכו"ע), אך אם מכר שמן של שביעית ולקח בו שמן אחר, או שהחליף שמן של שביעית בשמן של חולין, שניהם אסורים בהדלקה, שבזה הדמים חמורים מהעיקר. והטעם מפני גזירה דרבנן ששמן של שביעית עצמו ידוע ולא יבואו לעשות בו סחורה, אבל בדמים חששו שאם יתירו להדליק ישתכח שהוא דמי שביעית ויבואו לעשות בו סחורה, וכן בחליפין יש חשש שיבואו להחליף זה בזה. וע"כ אם רוצה להדליק בשמן השני יחללנו על פרי אחר, שדמי שביעית שמתחללין יוצאין לחולין, ואז מותר גם השמן הראשון בהדלקה [שהרי הוא נאסר רק מכח השמן הראשון], (רמב"ם פ"ה ה"ח ובדרך אמונה סק"נ-נ"א. וכן כתב בעוטה אור עמ' ס"ה ס"ד).

[ודעת הגר"א שכששניהם שמן (הראשון והשני) מותר להדליק בשני כמו בראשון, ורק אם הראשון אינו שמן אלא דבר אחר שאין ראוי להלדקה ולסיכה כגון יין או להיפך שהחליף שמן ביין, שניהם אסורים בהדלקה וסיכה ואפי' זילוף (שזילוף עושים ביין), ונותנים עליו חומרי שניהם. כיצד יעשה? מחליף שניהם בשל חולין ואז מותר היין בזילוף (אם אין ראוי למאכל אדם ויש עליו קדו"ש) והשמן בהדלקה (דרך אמונה, וע"ע חזו"א סי' י"ג סקכ"ד. וראה עוטה אור עמ' ס"ד הע' 17 שפקפק בזה קצת)].

(ד). בס' קדוה"א (פל"א הי"א) מחדש שאע"פ ששני השמנים הראשון והשני אסורים בהדלקה כדלעיל, מ"מ מותרים בסיכה, משום שהיתר סיכה הוא מטעם דסיכה כשתיה, ומותר לשתות שמן שקנה בדמי שביעית, ע"ש, והאריך בזה בספרו שו"ת דברי דוד (ח"ג יו"ד סי' נ"ט או' י').

(טו). גוי שהחליף פירות שביעית עם פירות חולין של גוי אחר, או שמכר לו פירות אלו והלה שילם מיד, אין הדמים נתפסים בקדו"ש (כמו לגבי ע"ז שאמרו בגמ' ע"ז ס"ד. דמי ע"ז ביד גוי לא נאסרים וע"ש תוד"ה מסתברא וה"ה לפירות שביעית). ואם גוי מכר לישראל פירות שביעית ושילם לו מיד, מסתפק החזו"א אם נתפסים בקדו"ש. ובסדר השביעית נקט החזו"א להקל (עוטה אור עמ' ס"ה סט"ו ובהע' 21).

(טז). א"צ לקנות בדמי שביעית דוקא גידולי קרקע כפירות וירקות, אלא קונה בהם כל מיני מאכל ובכללן בשר בהמה חיה ועוף שחוטים, ואפי' מים ומלח יכול לקנות בדמי שביעית. אך לא יקנה ולא יחלל על בהמה חיה ועוף כשהם חיים, שמא יניחם ויגדל מהם עדרים עדרים (רמב"ם פ"ו ה"ט). ואם עבר וחילל דמי שביעית על בהמה חיה ועוף חיים, דנו האחרונים אם חלה עליהם קדו"ש. (עי' שו"ת דברי דוד ח"ג יו"ד סי' נ"ט או' י"ג שהאריך בזה וקדוה"א פל"א ה"י ובהע' 13), (ויש לדון ממש"כ הרמב"ם בענין פירות שביעית בביעור שאם גדלו מהם אח"כ הרי הם בטלים במה שגדל מהם אח"כ ומותרים).

(יז). אסור לקנות בדמי שביעית בגדים וכלים ושאר חפצים שאינם נאכלים. עבר וקנה, יקנה פירות חולין ושאר דברי מאכל בשווי דמי השביעית שנשתמש בהם שלא כדין, ויאכלם בקדו"ש (רמב"ם פ"ו ה"י. דרך אמונה שם. קדוה"א פל"א ה"י ב' והע' 17).

יח). אין מוסרין דמי שביעית לע"ה, שמא לא יאכלם בקדו"ש. לפיכך אסור לקנות פירות שביעית ממי שאינו נזהר בדמי שביעית (רמב"ם פ"ח ה"י).

ט). עבר וקנה פירות הקדושים בקדו"ש מע"ה, יחלל הקונה את המעות שנתן לע"ה על פירות שאינן של שביעית הנמצאים בביתו, ויאכלם בקדו"ש, והמעות שביד המוכר יצאו לחולין. [וכן אם נמסרו לע"ה דמי שביעית ע"י אדם אחר, יכול לחלל אותן על אוכל בשווי פרוטה הנמצא ברשותו ולאכלו בקדו"ש (כ"כ חזו"א שביעית סי' כ"ה סק"ה. קדוה"א פל"א הי"ט והע' 26)].

כ). מותר לקנות פירות שביעית בדמי שביעית אף שאינם מתחללים אלא שניהם נשארים בקדושתם, כשם שמותר להחליף פירות שביעית זה בזה (קדוה"א פל"א הכ"ו).

קבלת עודף בחנויות

כא). סתם מטבעות ושטרות כסף אין חוששים להם שמא הם דמי שביעית, כיון שרוב הכסף הנמצא בידי האנשים אינו דמי שביעית. וכן גבאי צדקה שאוספים צדקה, אין להם לחוש שמא קיבלו מהתורמים דמי שביעית (רמב"ם פ"ח ה"כ. דרך אמונה שם ס"ק קמ"ח). ומ"מ המחמיר יקח מאכל שו"פ בסוף היום ויאמר שכל קדו"ש שיש בכסף שברשותו תחול על מאכל זה ויאכלנו בקדו"ש (קדוה"א הכ"ז ובהע' 38).

כב). מי שאינו סומך על היתר המכירה וקונה בשנת השמיטה פירות שאינם קדושים בקדו"ש (כגון בתחילת השמיטה שעדיין הפירות הם של השנה השישית), מחנות שמוכרים שם גם פירות וירקות של היתר מכירה, וחושש שמא העודף שקיבל הוא דמי שביעית, ישלם לחנות במדוייק כך שלא יצטרך לקבל עודף מהקופה של המוכר שהוא בחשש דמי שביעית. ואם קיבל עודף מקופת המוכר, יחללם על מאכל או משקה שברשותו (שאינו קדוש בקדו"ש) השוה פרוטה ויאכלנו בקדו"ש, או שיאמר שהקדושה מהכסף שהמוכר נותן לו כעודף תחול על הכסף שהוא (הקונה) נותן לו (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ה. אול"צ שביעית עמ' נ"ג. קדוה"א פל"א הכ"ח).

קנייה בהקפה

(כג). מותר לקנות פירות שביעית בהקפה ולשלם אחר שנאכלו הפירות, ולא חל על הכסף קדו"ש. ואם עבר ושילם את החוב בעוד שהפירות קיימים, אם חלות הקנין לא תלויה בפרעון החוב אלא בכ"א מקנה לו, לא חל על הכסף קדו"ש, אך אם זה תלוי בפרעון החוב חל על הכסף קדו"ש (חזו"א קונטרס סדר השביעית או' ז'). דרך אמונה פ"ו סקנ"ד. אול"צ עמ' מ"ו. קדוה"א הכ"ד).

(כד). אם המוכר דרש מהקונה לשלם לו עבור פירות שביעית שקנה ממנו והקונה דחהו בלך ושוב, או שאין המוכר מאמינו בהקפה, אם שילם לו בשעה שהפירות שביעית עדיין לא נאכלו חל על הכסף קדו"ש כיון שהפרעון הוא תנאי בקיום המקח (חזו"א סי' י' סוף או' י"ג. קדוה"א הכ"ה והע' 35).

(כה). כרטיס אשראי דינו כהקפה שהוא הקפה גמורה, ואפי' צ"ק מזומן ג"כ חשוב כהקפה (לפי שאין גופו ממון וצריך ליקח כסף מזהבנק). אול"צ (עמ' מ"ו). קדוה"א (הכ"ד). וכ"כ ביבי"א (ח"ח סי' ח') שהכסף שבחשבון הבנק חשוב כראוי ולא כמוחזק וע"כ אין הבכור נוטל ממנו פי שניים, עי"ש. מוכח שכשהוא בבנק לא חשיב גבוי. אבל המשלם דרך תוכנה (אפליקציה) הנקראת 'ביט' אי"ז נקרא הקפה, ופשוט מאחר שהכסף עובר מיד לחשבון הבנק של המוכר (א"ש).

הבלעה

(כו). מותר לקנות פירות שביעית בהבלעה עם דברים אחרים שאין בהם קדו"ש, אף שמשלם עבור הפרי שאין בו קדו"ש מחיר גבוה יותר ממחירו הקבוע, כגון שקונה אתרוג מהחקלאי וקונה ממנו גם תבנית ביצים ומבליע במחירה את מחיר האתרוג ואת האתרוג נותן לו החקלאי במתנה, ואם אינו יכול לקנותו בהבלעה יכול לשלם עבורו בצ"ק מזומן (שאינן בזה דמי שביעית וכדלעיל), ומן הראוי שהמוכר יפדה את הצ"ק שקיבל עבור האתרוג לפני חג הסוכות (רמב"ם פ"ח הי"א. אול"צ עמ' מ"ו).

ונראה דבכה"ג שהמחיר של אותו מוצר קבוע בשוק, שלא ניתן לקנות בהבלעה על סמך אותו מוצר. ולפ"ז נראה שאין לקנות בהבלעה על סמך תבנית ביצים שמחירה קבוע בשוק. אך ניתן

לקנות בהבלעה על סמך הדסים ולולבים כיון שמחירם אינו קבוע בשוק, וישנן הדסים ולולבים ששויים כסף רב.

(זו). הבלעה יכולה להיות בחפץ שנהוג לשלם עליו בפנ"ע, אבל בחפץ שאין נהוג לשלם עליו כמו שקית הניילון הנמכרת עם המזון, או בקבוק הנמכר עם היין, א"א להבליע בהם פירות שביעית (משפטי ארץ עמ' 112 בשם הגרשז"א זצ"ל).

וכ' בקדוה"א (פל"א הכ"א הע' 29) לפ"ז כיום שמשלמים בסופרים 10 אג' על שקית אפשר להבליע את הפירות בדמי השקית וכן בקבוק שנהוג לשלם עליו 30 אג' פקדון ניתן להבליע בו. ולענ"ד אינו כן מתרי טעמי, חדא, שמחיר השקית נקוב, (ובפרט אם א"א להוסיף על המחיר מצד פיקוח ממשלתי). ועוד, שהבלעה אינה מסתברת א"א לעשות. ושו"ר כן בס' שנת השבע (פי"ד ה"ה) שכ' שיש להקפיד שתהא ההבלעה המסתברת ולא שוה מאה בשקל. אכן בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו זצ"ל (בחלק התשובות סי' כ"א) כ' שיש מחלוקת בזה, וניתן לסמוך על היתר מכירה בזה בדיעבד. כי לדעתו אין לסמוך על היתר מכירה לכתחילה רק בשעת הדוחק, או כשיש מחלוקת ה"ז מצטרף לסניף. ולענ"ד קשה להקל בזה כי הוא נגד הסברא, (ואה"נ לסומכים על היתר מכירה אין חשש). וכ"כ לנכון בס' מנחת איש (פ"ט המ"ז) שא"א למכור פירות שביעית ולומר שכל המעות משולמות על הארגז לבדו או על הבקבוק לבדו ששויים מועט ביותר. עוד כ' בשנת השבע שם, שעצה של הבלעה אינה כ"כ למעשה כיום לפי שיוצא מהמשקל פירוט מדויק על הפרי ומחירו, לכן כדי למנוע דמי שביעית עדיף לשלם בהקפה או באשראי וצ"ק, ע"ש. (אכן יש כאן עדיין חשש של איסור סחורה בשביעית כשאינו עושה ע"י הבלעה).

(ח). האוכל במסעדה שמקפידה על כשרות כדת וכדין (ואין שם חשש בירקות שהם ספיחים וכדו'), ומגישים שם לאחר הסעודה פירות שביעית יאמר למוכר בזמן התשלום שמשלם עבור העוף ושאר המוצרים שאין בהם איסור שביעית ולא על הפירות שביעית שאכל שם, (כדי להינצל מדמי שביעית, וכן כדי שהמוכר לא יעבור על איסור סחורה בפירות שביעית כי בהבלעה אין איסור סחורה ג"כ כמש"כ במשמרת השביעית עמ' רל"ג, הביאו בקדוה"א פל"א הע' 27). (קדוה"א הכ"ב). (והבאנו בזה מח' אחרוני דורנו אם יש בהבלעה איסור סחורה).

(ט). אם נותן לו המוכר פירות שביעית במתנה, והקונה נותן לו כסף במתנה, הכסף קדוש בקדו"ש. משום שאף שמותר ליקח פירות שביעית בחליפין, מ"מ כשמחליף פירות שביעית בכסף ניכר שהוא דרך מכירה ואסור הדבר (ס' השמיטה טוקצינסקי פ"ח הע' 12. קדוה"א הכ"ג והע' 31).

פרק כ' – כיצד קונים פירות וירקות בשמיטה

(א). יש להקפיד לקנות פירות וירקות אך ורק מחנויות שמוכרות פירות של גויים והולכות בשיטת מרן רבינו השו"ע ומפרישות תרו"מ מפירות של גוי שנתמרחו ביד ישראל, ואז ניצולים מבעיות רבות איסור ספיחים, סחורה בפירות שביעית, קדושת שביעית, דמי שביעית.

קדוה"א (פל"ב ה"א). ושם כתב "נכון להקפיד", ואנו כתבנו "יש להקפיד", מאחר שאינו חומרא בעלמא אלא דינא הוא להזהר מכל הבעיות שישנן.

(ב). יש ליזהר שלא לקנות בחנויות של היתר מכירה, כי לדעת האוסרים יש בירקות איסור ספיחים. מלבד איסור סחורה וכו' שיש בכל הפירות. ועוד.

בקדוה"א (פל"ב ה"ב) כ' שגם מי שאינו סומך על היתר המכירה מותר לו לקנות פירות מאדם הסומך על היתר המכירה ועושה סחורה בפירות כאשר אוכל את הפירות בקדו"ש ואין לחוש לאיסור סחורה בפירות שביעית, כיון שלמוכרים יש הוראת היתר. (וכיון שהעודף קדוש בקדו"ש, ישלם בצ"ק או באשראי וכדלעיל), והמתמיר תע"ב. ומ"מ חייב להפריש תרו"מ (כיון שנתמרחו ביד ישראל), אך לא יברך על הפרשתו. ע"כ. ואמנם דבריו צודקים לדעת הגרשז"א והגר"מ אליהו זצ"ל שיש לסמוך על היתר מכירה בדיעבד. אך דע שכל הפוסקים האוסרים את המכירה עומדים בשיטה אחת שכל הירקות הללו הגדלים שם הרי הם אסורים באיסור ספיחים, ומינה דס"ל נמי שיש כאן סחורה בפירות שביעית כמבואר בס' השמיטה כהלכתה להגר"מ שטרנבוך שליט"א, וכן בס' עוטה אור (בסוף הספר סי' ט"ו וט"ז), וכ"ד הגרבי"ץ (כתשובתו לבעל העוטה אור שם סי' ט"ו ובאול"צ שביעית), ויש שהתמירו ביותר שצריך להגעיל כלים אלו שנתבשלו בהם פירות שמיטה שנמכרו ברבנות. ועי' בתשו' הגר"מ מאזוז בהסכמתו לספרו של הגר"מ לוי זצ"ל "דבר השמיטה" מש"כ בזה לדחותם. ושוב נדפס בספרו שו"ת בית נאמן (ח"א יו"ד סי' כ"ח ד"ה וממוצא דבר). אפס כי המוחש לא יוכחש שרבים וטובים עומדים בשיטת ההיתר, ע"כ נראה לכאורה דמעיקרא דדינא מותר לקנות מחנויות אלו. אכן כשדברתי בזה עם רבינו שליט"א אמר לי שבלי להכנס לדו"ד שבפוסקים בענין זה, יש בעיות אחרות במציאות שהמכירה נעשתה כיאות, ושכל החקלאים שקונים מהם את הפירות והירקות אכן מכרו את אדמתם. ושוב דיבר ע"ז בשיעורו (פ' וירא תשפ"ב) שאין לסמוך על היתר המכירה כלל אפילו לא בשעת הדוחק. ולאור דעת רבינו יש להקפיד שלא לקנות מהם אף לשיטת הגרשז"א הנז"ל].

(ג). הנמצא במקום שאין שם חנויות שמיטה יש לו לחוש בירקות משום ספיחים [אולם בחנויות אפי' בהשגחות פשוטות כגון "רבנות" יראה לענ"ד דאין לחוש לספיחים להני מבני עדות המזרח דאזלי כדעת רוב הפוסקים, משום שהכל בא דרך "תנובה", ובלא"ה רוב ירקות בשוק אינן ספיחים שהכל מהיתר מכירה. אך לדידן נסתפקתי אם אפילו בהשגחות המהודרות יש לסמוך עליהם שהרי החזו"א מקל כשגדל כל צרכו בשישית אף שנלקט בשביעית, ולדידן יש להחמיר טפי כדעת האור לציון. ושאלתי להגרש"מ

שליט"א, ואמר לי שההשגחות המהודרות מחמירות בזה כדעת הרמב"ם יותר מהחזו"א, כגון הרב אפרתי וכו'. ואמר לי הרב אורן צדוק שליט"א שגם השגחת העדה החרדית מחמירה בזה. ומ"מ כ"ז לא שייך אלא בשבוע הראשון שלאחר שמיטה כי אח"כ כבר לא נמצאים אותם ירקות השנויים במחלוקת בין דעת החזו"א להאור לציון כמו שא"ל גיסי הרב חננאל גמליאל שליט"א].

ד). **אם קנה בחנויות אלו** (אפילו מצרכים אחרים) כגון בהיתר מכירה והוא מחמיר, או שאין כשרות ברורה הואיל ורוב הכסף שברשותם קדוש בקדו"ש **ידאג לשלם במדוייק**. ואם קיבל עודף יחללו על מאכל ומשקה שבביתו שאינו קדוש בקדו"ש. [או שיאמר שהקדושה מהכסף שהמוכר נותן לו כעודף תחול על הכסף שהקונה נותן לו (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ה. קדוה"א פל"ב ה"ה). ולדידי צל"ע דא"כ נמצאת מכשילו, ע"כ עדיף לחלל על מאכל שבביתו, ויאכלנו בקדו"ש].

פרק כ"א – דיני אוצר בית דין

פתיחה

שנינו בתוספתא (פ"ח ה"א-ב') בראשונה היו שלוחי בי"ד יושבים (מחזרין [גירסת רמב"ן ור"ש]) על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין הימנו ונותנין לו מהן מזון ג' סעודות והשאר מכניסין לאוצר שבעיר, הגיע זמן תאנים שלוחי בי"ד שוכרין פועלים, ואורים [קוטף' בתאנים קרוי 'אורה'] אותם, ועושין אותן דבלה, ומכניסים אותם לאוצר שבעיר. הגיע זמן ענבים, שלוחי בי"ד שוכרין פועלים ובוצרים אותם, ודורכין אותם בגת, וכונסים אותם בחביות, ומכניסים אותם לאוצר. וכן עושים בזיתים וכו'. ומחלקים מהם ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו (לצורך שבוע שלם), ע"ש.

והריוח בזה פשוט שכל הפירות מופקרים לכל ומחלקים בשוה בין כולם. וגם העצים וכו' אינם נהרסים. וכן לא יבואו לסחור בפירות אלו. וביה"ד ג"כ אחראים על כל המלאכות בקרקע בלי שינוי. ועי"ז יש פיקוח בי"ד הדוק לכל הנעשה בשדות ישראל שיהי' הכל כדין וכשורה ולא יכשלו באיסורים (עי' עוטה אור עמ' פ'-פ"א).

אולם בס' דרך אמונה (פ"ו סוף סקי"ט) כ' בשם החזו"א זצ"ל שאין רשות לבי"ד לשמור הפרדס שלא יקח אדם מהפירות, ואם שומרים הוי משומר ע"ש. הרי דס"ל דבמחובר עצמו לא עשו הפקר בי"ד הפקר והשאירו הדבר הפקר, ורק לאחר שזכו הלוקטים בפירות עשו הפקר בי"ד הפקר.

להרמב"ן בחומש (ויקרא כ"ה ז') הריוח מאוצר בי"ד הוא (ג"כ) שע"י שהפירות כנוסים ביד בי"ד באוצר אינם צריכים ביעור, והוא לשיטתו דביעור היינו להפקיר, וכיון שבאוצר בי"ד הם מיועדים לכל הרי הם מבווערים. ולפ"ז להרמב"ם ז"ל דביעור היינו שריפה או שאר כילוי, לא מהני מה שהם באוצר בי"ד. ולזה כ' העוטה אור (עמ' פ"א) שהרמב"ם השמיט תקנת אוצר בי"ד דלא אזלא כהלכתא דביעור היינו שריפה וכדעת ר' יוסי במתני' (פ"ט מ"ח), אלא כר' יהודה דביעור היינו הפקר, וע"כ לשיטתו גם פירות אוצר בי"ד

צריכים ביעור. וכ"כ האול"צ (פ"ד תשו' ו'). ודעתו של רבינו הגר"י רצאבי שליט"א בהקדמה לס' שנת השבע (עמ' 7) שאע"פ שהרמב"ם השמיט התוסתפא מ"מ אינו מוכרח שהוא אוסר אוצר בי"ד וכמתבאר בדברי הרדב"ז (פ"ז ה"ג). ועכ"פ כיון שאין שיטת הרמב"ם מפורשת, בכי האיי גוונא י"ל שלא קיבלנו הוראתו, כמש"כ כמה אחרונים בעניינים דומים. עי"ש.

ובס' קדוה"א (פל"ב ה"ז) כ' בהיות שבדברי הרמב"ם לא מצאנו דין זה כלל (אע"פ שיש מיישבים) והבעיות באוצר בי"ד הם רבות (עי' מנחת שלמה שביעית עמ' רמ"ח שהביא הרבה עיקולי ופשורי בניהול אוצר בי"ד), לכן נכון לבעל השדה לא להסתמך על היתר זה, אלא יפקיר את שדהו כדת וכדין (הוראת הגר"י תופיק שליט"א. ולזה תסכים דעת רבינו שליט"א). אבל מותר לקונים לקנות פירות מחנויות של אוצר בי"ד, כיון שהם עושים בהוראת בי"ד.

ובאוצר בי"ד גופא אין איסור סחורה, וגם הדמים שמשלם למוכר אינם דמי שביעית, שהרי אינו משלם עבור הפירות אלא על הטירחה בלבד, ולכן מותר בלי הקפה. ומותר לארוז ולמדוד כי אין כאן מכירה כלל רק 'חלוקה' (עם דמי טירחה בלבד). ואם הם בזמן הביעור באוצר בי"ד א"צ לבער, כי זה שהוא הפקר הרי הוא כמבוער. אך אם לקח קודם זמן הביעור חייב לבער בזמן הביעור. אכן לדידן שביעור הוא שריפה ולא סגי בהפקר, אפי' היו באוצר בי"ד בזמן הביעור שהם בגדר הפקר חייב לבער. (ראה שנת השבע פכ"א ה"ז).

לדידהו שביעור הוא הפקר, א"צ להפקיר בזמן שהפירות הם באוצר בי"ד, כ"כ עטה אור (עמ' פ"א). וכ"כ בדרך אמונה (פ"ו סקי"ט). וע"ע שיח השמיטה (פ"ו הכ"ו) שהפירות שבאוצר בי"ד הם כמבוערים וא"צ לבערם בהגיע זמן הביעור. וכ"כ בס' מנחת איש (פי"א ה"ט) ע"פ הוראת החזו"א בס' נתיב השמיטה (פי"ב ועוד). ושם כתב שהפירות שנמצאים בבית (לאחר שלקחם מאוצר בי"ד) צריכים לבערם בהגיע זמן הביעור ולהפקירם. עי"ש. וז"פ שהרי כבר זכה בהם, ואינן הפקר, ע"כ צריך לבערם בזמן הביעור. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פי"א ה"ה) שהלוקח פירות מאוצר בי"ד קודם זמן הביעור חייב לבערם, אך אם לקחם אחר זמן הביעור אינו חייב לבערם. והנה בקדוה"א (פל"ב ה"ז) כ' שצריך ליזהר בדיני סחורה, ובעודף יזהרו בדמי שביעית אם קנה במזומן ולא בהקפה, עי"ש. וזה תמוה. ואמנם דיני סחורה יתכן לפרשו שהלוקח שקנה מאוצר בי"ד את הפירות לא ימכור לאחר שבזה עושה סחורה בפירות שביעית (שרק אוצר בי"ד עצמו אינו סחורה), אך מש"כ שבעודף יש דמי שביעית תמוה מאוד הרי אינו משלם על הפירות עצמם רק על הטירחה וא"כ העודף אינו דמי שביעית כלל. וזה שכ' שה"ת הגר"ק שליט"א שמותר אף בלא הקפה). אכן מקורו של קדוה"א הוא מהאול"צ (עמ' ס"ד) והאול"צ שם ס"ל דלד' הרמב"ם ליתא כלל לתקנתא דאוצר בי"ד, ולפיכך בקדוה"א שם כ' ג"כ דפירות אלו טעונים

ביעור בזמן הביעור. אך מ"מ תמוה, דהא לא ס"ל כהרמב"ם בהל' שמיטה אלא כשאר הפוסקים כמובא כמ"פ בספרו, ועתה שיכל את ידיו ואזיל בשיטת הרמב"ם, וצ"ע.

א). תקנה זו של אוצר בי"ד מועילה רק בפירות (לדידן) שבהם יש דין הפקר וקדו"ש, אבל ירקות האסורים משום ספיחים ודאי שאין מועיל בהם אוצר בי"ד. והנהגים כיום בתקנת אוצר בי"ד אף על ירקות הוא משום שסומכים על הר"ש שירקות שצמחו בשישית ונלקטו בשביעית אין בהם איסור ספיחים ויש בהם קדו"ש, אך לפי מנהגינו כשיטת הרמב"ם שכל הירקות שנלקטו בשביעית אסורים בספיחים, לא מהני אוצר בי"ד כלל ואסורים באכילה (אול"צ פ"ד תשו' ו' בהע' ד"ה ותקנה זו).

ב). למנהגינו שבפירות גויים (הבאים מחו"ל) אין קדו"ש כלל ואין לחוש בהם אפי' לא להחמיר, א"צ ע"ז אוצר בי"ד. וכיום שיש ע"ז אוצר בי"ד, הוא מפני שמחמירים כשיטת החזו"א לנהוג קדו"ש גם בפירות גויים. (כשיטת המבי"ט והמהרי"ט וס"ל שמרן חזר בו בשביעית האחרונה לחייו), אך לדידן אינו כן וכן המנהג פשוט בירושלים גם אצל האשכנזים, וכ"ד הגרשז"א זצ"ל (כמ"ש מורנו שליט"א בשמו בס' שנת השבע עמ' 7, וכ"ד מורנו שליט"א פשוטה (שם עמ' 6-7). וכ"ד הגרבי"ץ באול"צ (פ"ד תשו' ו', בהע' סוד"ה ותקנה זו). וכן הוראה פשוטה אצל כל גדולי ההוראה הספרדים.

ג). ביה"ד העושה אוצר בי"ד צריך ליתן לב להחשיב רק את ההוצאות ולא ע"מ ריוח כלל. וכבר שמענו פוסקים גדולים מפקפקים בכמה אוצרות בי"ד שמחירם כמעט ככל השנים (ולפעמים אף יותר) שאם אין עושים ע"מ להרויח א"א להגיע למחיר יקר, שהרי בכל השנים שמרויחים די והותר מגיעים למחיר קרוב לזה, והסברים מהסברים שונים אינם מועילים בכגון דא.

רבו המפקפקים בזה ואלו מקצתם; הגר"מ מאזוז בשיעוריו בית נאמן. הגר"י זליכה בספרו תפארת יוסף (שביעית סי' י"א עמ' רט"ו ואילך), והובאו מאמריו בקובץ "אור תורה" משנים קדמוניות שהתריע ע"ז בעוז. מו"ר הגר"ע טולידנו שליט"א בעוטה אור (עמ' פ"ב, ה"ז), (ושם כ' שבאוצר בי"ד של הגר"נ קרליץ זצ"ל לקחו מחיר של 3 ש"ח לבקבוק יין ומיץ ענבים, ומוכח שלקחו רק ההוצאות). וכ"כ הגאון חזו"א זצ"ל (הובא בדרך אמונה פ"ו סק"ט) בענין אוצר בי"ד "כאשר חושב את מחיר האתרוג ככל שנה, משכח את ענין מצות השביעית". וכ"כ הגר"מ אליהו זצ"ל בס' מאמר מרדכי (חלק התשובות סי' י"א) שבתוספתא (שביעית פ"ח ה"א) מבואר שהחלוקה היתה ללא תשלום ושלוחי בי"ד היו מחלקים בחינם, ואילו כיום נהפך הדבר למסחר. ולמרות שטוענים שכל ההכנסות והמחיר שקובעים הוא עבור הוצאות הטירחה וההובלה של שלוחי בי"ד, אבל עינינו הרואות שאין הדברים כן. ע"ש. וא"כ לא נוכל לטעון שכל אלו הרבנים כיון שאינם בסוד ענייני הכשרות אינם יודעים על נכון החישוב שעושים, שהרי הגר"מ אליהו שימש ברכנות הראשית וידע המחירים והתחשיבים כראוי. [ושם העלה כמה הסתייגויות נוספות: א. שצריך לקנות באומד. ב. שלא לקנות כמות גדולה מעבר לג' סעודות שכן מבואר

בתוספתא שם. ג. אע"פ שעל הדמים לא חל קדו"ש שהרי משלם עבור הטירחה, מ"מ על הפירות חלים קדו"ש. ד. שאף לפירות הנמצאים באוצר בי"ד יש דין ביעור ודלא כחזו"א (סי' י"א אות ו' ז') שכ' שאין חלים ע"ז דיני קדו"ש].

ויש להוסיף בכאן את הידוע שרוב הדמים הולכים אל המוכרים המשווקים ולא אל המגדלים, וא"כ איך יתכן שבאוצר בי"ד שאינם מרויחים ימכרו במחיר שוה או קרוב לזה לשאר ימות השנה, והרי אם בכל ימות השנה די להם למגדלים בשקלים בודדים לק"ג וזה כולל ג"כ רווח, ק"ו באוצר בי"ד.

וראה בס' שמיטה כהלכה להגר"מ שטרנבוך שליט"א (פ"ג הט"ז) שכ' שבזמן האחרון מצוי שבעל הפרדס מוכן לעבוד בפרדסו כפי ההלכה אבל דורש מבי"ד הוצאותיו של כל השנה של השקאה שמירה ריסוס מומחה וכו' (פי' שרוצה כל הוצאותיו, וגם שכרו כפועל בטל כמבואר בהע' שם), אע"פ שאפי' אם יפקיר כל הפירות הוא צריך את כל הוצאות הללו לקיום העצים, ויש בתי דינים שמקציבים לו כל מה שדורש מכח הפקר בית דין הפקר וכוללים הנ"ל בהוצאות לצרכן (הלקוח הסופי) עד שהמחיר קרוב ממש לפירות שבשאר השנים. וקולא גדולה זו אינה מבוארת בתוספתא ובראשונים והיא קולא מאוחרת יותר משנת תר"ע של הגאון ר"ח ברלין זצ"ל. ויש מחמירים לא לאכול פירות אלו, וגם לא לצאת באתרוגים מאוצר בי"ד הנ"ל, וגם להמתירים נר' שבזה צריך בי"ד ממש שסמכותם לכוף לדון בפניהם דיני ממונות. ועוד נראה שצריך שהפירות יהיו יתר זולים משאר הפירות בשוק, ואם נותנים לו הבי"ד כפי המחיר שמרויח בכל שנה באיצטלא דאוצר בי"ד, נר"פ שאין לאוצר בי"ד כזה תוקף, ואין לקנות פירות כאלו שזהו סחורה בפירות שביעית, ולא מועיל לזה היתר דהפקר בי"ד. עכ"ד הגר"מ שטרנבוך, עי"ש בביאור. וק"ו לדין יש מקום טובא להחמיר בזה, כי לא פשיטא דהרמב"ם מקל בכל אוצר בי"ד.

ד. **באתרוגים אין אפשרות לדאוג לחלוקה לכלל הציבור אלא ע"י אוצר בי"ד**, מכיון שמטעי האתרוגים בזמננו הם בבעלות יהודים וללא טיפול נאות ע"י בעלי מקצוע המתמחים בגידול האתרוגים, לא יצמחו אתרוגים כשרים לברכה. ולכן בסוף השנה השישית יושבים חברי בי"ד עם מגדלי האתרוגים ומוסרים להם את כל ההנחיות ההלכתיות לטיפול במטעי האתרוגים בשנת השמיטה. כמו כן ימנו אותם לשלוחי בי"ד לטפל במטעי האתרוגים שבאחריות בית הדין, ומודיעים להם שלא ימכרו את השדות לגוי לא באופן פרטי ולא ע"י היתר מכירה הנעשה ע"י הרבנות הראשית (כיון שאתרוגים שנקטפו משדות של היתר מכירה גמר מלאכתו בידי ישראל (שאתרוג דינו כירק לחומרא), וחייב בתרו"מ כדין פרי של גוי שנגמרה מלאכתו ביד ישראל (קדוה"א פל"ב ה"ח-ט', והע' 48).

ה. **כל מגדל מעביר לידי בית הדין רשימה מפורטת של הוצאות שהוציא לצורך גידול האתרוגים בפירוט כל הוצאה והסכום שלה**, ובית הדין דן על כל הוצאה והוצאה אם היא נכללת בחישוב הוצאות לצרכי אוצר בי"ד. במקום הצורך בי"ד מתייעץ עם מומחים לבדוק את נכונות העלויות, ואם יש בהם צורך לאתרוגים.

ו). ההוצאות המאושרות לחישוב עלויות המגדל הם: מים להשקאה בכמות המותרת, דהיינו שבלעדי ההשקאה יתייבשו העצים או יפסדו הפירות. ריסוסים שהם לאוקמי אילנא. קיצוץ הקוצים העלולים לנקוב את האתרוגים בשעת הקטיף. שכר קוטפי האתרוגים (אנשים מיומנים שאינם מזיקים את האתרוגים בשעת הקטיף). חומרים לשטיפת האתרוגים לאחר הקטיף. הובלת האתרוגים למחסן. שכירות מחסן וחדר קירור לאיחסון האתרוגים עד זמן המיון. מיון האתרוגים ובדיקת כשרותם ע"י ממיינים מוסמכים. אריזת האתרוג הכוללת קרטון וספוג פנימי. הוצאות שלוחי בי"ד לפיקוח על כל הנעשה. תשלום לאגרונומים ולאנשי מקצוע. התשלום לחברי בית הדין (שמשלמים מקופת אוצר בי"ד) יהיה רק עבור ימי סיור בשטח וההוצאות (קדוה"א פל"ב ה"י-י"ב).

ז). אין משלמים עבור שכירות מערכת ההשקאה מבעל השדה כיון שבעל השדה זקוק להשקאה כדי שיחזיקו את העצים לאחר השמיטה ודי לנו בהשתתפות עלות המים (קדוה"א שם הע' 49).

ח). נראה שאפשר לחשב את שכרם של המגדלים גם בהתחשבות היבול הכשר שהניב העץ הודות לטיפול שהשקיעו בו (כלומר אם יש הרבה אתרוגים כשרים להוסיף לו בשכרו), וזאת כדי לעודדו לטפל היטב בפירות לטובת הציבור שיצאו הרבה אתרוגים כשרים (קדוה"א הע' 50). ואכן אם כך הרגילות לשלם לפועלים כדי שיזדרזו במלאכתם, פשיטא דשרי. ואף אם לא, נראה דשרי מפני שאוצר בי"ד נעשה לתקנת טובת הציבור. אכן יתנו לב שלא להרבות במחיר כבשאר השנים, ויעשו הכל בהשכל ודעת.

פרק כ"ב – הלכות שקשורות לגידול ארבעת המינים

(א). מותר להסיר את הקוצים שסביב האתרוגים הגדלים על העץ כדי שלא יפגמו האתרוגים, וכן מותר לקשור את האתרוגים כדי להרחיק אותם מהענפים והקוצים שעלולים לפסלם, והמחמיר לעשות כן ע"י גוי תע"ב [שהרי הגוי אינו מצווה על שביתת הארץ. אול"צ (עמ' קכ"ג)]. קדוה"א (פל"ב הי"ג). ולהלכה כל שעושה לכשרות האתרוג (רק כדי שלא יפסל) ולא להידורו יש להקל. ואף כשעושה להידור האתרוג המקל יש לו על מה לסמוך. והארכנו בזה לעיל.

ולא זכיתי להבין מה מלאכה יש כאן שאסור לעשותה בשביעית והרי בהסרת הקוצים אינו מועיל לעץ מאומה (כזמירה), וכ"ש כשקושר את האתרוגים להרחיקם מהקוצים, וכלומר שכל מה שהתורה אסרה כשהוא להשביח האילן זהו דוקא במלאכות, אך דבר שאינו מלאכה כלל לא אסור כלל, וכגון אדם שע"י שם ישביח האילן, כיון שאין עושה כאן מלאכה לא אסרה תורה. וצ"ע. וצ"ע במקורו בתשו' הגריש"א (ח"א סי' רל"א). שוב ראיתי שהביא בס' קדושת שביעית (עמ' קל"ה בהערה ד"ה ופלא) שבס' משנת הגרי"ש (ניסן תשע"ד עמ' כ"א) כתבו בשמו שמותר לקשור הענפים של עצי האתרוגים כדי שלא יפגעו מעלים וענפים וכדו', וכן לחתוך קוצים סביב האתרוגים כדי שיהיו מהודרים, כי אין זו מלאכה כלל. ובמקורות ציינו שבחלק הסימנים (סי' ד' אות ד') ביאר הגריש"א שכיון שאין רגילים לעשות מלאכות אלו בשאר אילנות מותר. ואף שבקדושת שביעית דחה דבריהם דלא דקו בדבריו לדינא. מ"מ הרי אמר כעין סברתנו שאין זה מלאכה כלל, אלא שהוא בא מטעם שבאילנות אחרים אין עושים כן, ולדברינו בכל מקרה לא חשיב מלאכה. ואא"נ דחשיב מלאכה כיון שהוא מתעסק בעץ, והגדר בזה שכל שעושה למען הפרי ה"ז אסור כיון שהוא מתעסק באילן אע"פ שאין כאן גדר מלאכה (מה דלא פשיטא לי כלל), מ"מ אם הוא עוטף הפרי בלבד אינו רואה בזה סרך מלאכה שהוא רק שומר על הפרי. ודמי למי שמניח "דחליל" להבריח עופות מן הפירות דודאי שרי (אף דלא דמי לגמרי שהרי כאן עושה מעשה בגוף הפרי). וזה כסברת הגרש"ז רווח שם שהוא רק כמבריח ארי. ומה שהקשה בס' קדושת שביעית שם שגם בזה אסור, שהרי סיכת הנטיעות בדבר מזוהם כדי להרחיק העופות שלא יאכלוהו, וכן עשן תחת האילן להמית התולעים אסור. זה קשה רק א"נ שמסיר הקוצים לצורך זה, אך אם רק שומר על הפרי ע"י עטיפתו, כיון שאינו מרחיק המזיקים בזה רק שומר על הקיים, ה"ז קיל טפי.

(ב). צמחים שאין מספיקים להם מי גשמים ואם לא ישקה אותם יגרם לצמחים או לפירות נזק, מותר להשקותם [בשעה שהם זקוקים להשקאה] כל צרכם ולא רק בשיעור המינימלי הנצרך לקיומם, ולכן מותר להשקות את עצי האתרוגים והערבות ושיחי ההדסים לצורך ארבעת המינים, ובכל מקרה של ספק או חוסר נסיון ראוי להתייעץ עם מומחה ירא שמים ונאמן (אול"צ עמ' ל"ב. קדוה"א פל"ב הי"ד).

(ג). מותר לקטוף אתרוגים מהעץ בעודם בוסר כבשאר שנים אע"פ שאם היו ממשיכים לגדול על העץ היו מתמתקים יותר ונעשים

ראויים לאכילה כיון שהגיעו לעונת המעשרות בזמן הקטיף (בית רדב"ז סי' ו' ס"א דע"ו ע"ב. קדוה"א שם הט"ו).

[אבל בלא"ה אע"פ שלצורך מצוה לוקחם כיון שצורך מצוה אינו צורך האדם עצמו, ובוסר אינו ראוי לאכילה ה"ז מפסיד פירות שביעית, כנלע"ד. ומ"מ יש לדון בזה שכיון שעיקר נטיעת הפרי לשם כך, י"ל דשרי, כיון שלצורך מצותו שלשם כך נטעוהו סגי בגודל כביצה]. ובס' שמיטה כהלכתה (פ"ג הי"ג) כ' "אסור להפסיד פירות שביעית לקטפם כשאינם ראויים שלא הגיעו לעונת המעשרות. ובזמנינו בסוגי פירות שאין אוכלים אותם אלא כשבישלו כל צרכם, שלדעת רופאי זמננו מסוכן קודם לכן, אסור לקטוף קודם כשאינם בשלים. ומיהו בערלה שאסורה בהנאה קוטף כל אימת שירצה ואינו חושש". ע"ש. ולא חילק כלל בין אתרוגים לשאר פירות. ונר' דזהו דוקא לשיטתו דאין להדליק נר בשמן של שביעית בחנוכה אע"פ שהוא מצוה, שכ"כ בשמיטה כהלכתה (שם פ"ג הי"ב), מוכח דצורך מצוה אינו צורך האדם. אבל להגרבי"ן דשרי להדליק נ"ח בשמן שביעית, אפשר דיש להקל גם בקטיף האתרוגים דאע"ג דאינם ראויים לאכילה, סו"ס הם ראויים למצוה והוא חלק מתשמישם. ובר מן דין כתבנו לעיל במוסגר לצדד להקל לכו"ע כיון שעיקר נטיעתם לשם כך. ולא מצאתי לי חבר לעת עתה.

ד. **שדה זו שיש בה אוצר בי"ד אעפ"כ הבעלים צריכים להפקירה ככל השנים** (וכ"כ בס' שמיטה כהלכתה), ומותר מן הדין לקטוף בלי רשות הבי"ד (קדוה"א פל"ב הט"ז ובהע' 57).

ה. **קטיף האתרוגים בשליחות הבי"ד יכול להתבצע באמצעות מזמרה כבשאר שנים**, אבל לכתחילה יקטפו ע"י פועלים גוים. כי ממ"נ מותר, שהרי להרמב"ם א"צ שינוי בבציר כלל, ולד' הר"ש (שביעית פ"ח מ"ו) אע"פ שצריך שינוי בקטיף, מ"מ באוצר בי"ד א"צ שינוי לדעתו וכדאיתא בתוספתא (שביעית רפ"ח). ובפרט שבאתרוג א"א לקטוף ביד או בכלי שונה שמא יפסל הפרי בשעת הקטיף. ומ"מ כבר כ' רבינו הרמב"ם (פ"ד הכ"ג) שכל שיכול לשנות משנה, וכ"כ החזו"א (סי' י"ב או' ח'). (כ"ז מס' קדוה"א פל"ב הי"ז ובהע' 58).

ו. **אתרוגים מעצים שהם בשנה הרביעית לנטיעתם צריכים חילול אף בשנת השמיטה**, והחילול יהא בברכה, אא"כ אין ידוע בבירור שנת הנטיעה או שנטעו אותם מעציצים נקובים והחמירו במנין השנים מפני הספק. את החילול יש לבצע לאחר כל קטיף של כמות אתרוגים (כידוע שיש באתרוגים כמה קטיפים. א"ש) לאחר שירכזו את האתרוגים במחסן. ויש לכוון לפטור גם את האתרוגים הקטופים שאינם כשרים לברכה שנשארו בשטח, או לחילופין ניתן להניח מטבע ויאמרו שכל הפירות של נטע רבעי במטע זה לכשיקטפו הרי הם מחוללים על פרוטה במטבע שייחדתי לחילול

נטע רבעי. ומן הנכון לקטוף פרי אחד ולחללו בברכה ומיד להתנות על שאר הפירות שיתחללו לאחר שיקטפו כדי להרויח ברכה. (עי' קדוה"א שם הי"ח ובהע' 61-60 בכל מה שפירט בזה ואכמ"ל בדיני חילול שאין זה עיקר מטרת מחברתינו).

ז). ביה"ד מחשב את הוצאות המגדלים לפי שטח הגידול, וכן לפי כמות האתרוגים הכשרים שהובאו על ידם למחסן המיון, ומוסיף על מחיר זה את הוצאות בית הדין (הובלה, מיון, אריזה, שכירות המחסנים והנלוה), וכן את עמלת תחנות החלוקה. ומדרגים את מחירי האתרוגים לשלשה דרגות מיון, וקובעים את מחירם לפי ההידור, והמחיר יודפס על הקופסא למנוע הפקעת מחירים. וכותבים שהתשלום הוא עבור השתתפות בהוצאות הקטיף המיון בדיקת כשרות האתרוג והאריזה (ולא עבור האתרוג עצמו כדי שלא יהי' איסור סחורה, ולא יהי' לכסף דין דמי שביעית). וסיבת קביעת המחירים לפי ההידור כדי שלא יתקוטטו על האתרוגים היפים. וכן מפני שביה"ד יכול לקבוע שהלוקח אתרוג מהודר ישתתף בהוצאות יותר מהלוקח אתרוג כשר. ועוד, שהטיפול והסיכון באתרוג מהודר גדול מהטיפול באתרוג כשר. ומ"מ המחיר יהי' מוזל יותר מהמחיר בכל שנה (קדוה"א שם ה"כ ובהע' 63).

ח). כל האתרוגים שיקטפו מפרדסי הבד"ץ ימסרו לידי מחסן מיון ארצי או אזורי כפי ראות עיניהם, ואין רשות לשום מגדל למכור שום אתרוג באופן פרטי, וזאת כדי למנוע מכירת אתרוגים מיוחדים ביפיים במחירים מופקעים (שם הי"ט).

ט). אין למכור אתרוגים של אוצר בי"ד בחנויות או בדוכנים לממכר ארבעת המינים אלא בדוכנים מיוחדים, ויצויין עליהם שלט גדול 'אוצר בי"ד' (שם הכ"א).

י). לאחר שקיבל ביה"ד את כל הוצאותיו ושולמו הוצאות החקלאים מחלק בית הדין את האתרוגים הנותרים חינם אין כסף. באם יש חשש שתחנות החלוקה של הבד"ץ יפגעו עקב חלוקה זו וגם אנשים ימתינו לחלוקה זו ולא יקנו ולא יוכל בי"ד לעמוד בכל ההוצאות, יכול ביה"ד לחלק את האתרוגים לשיבות או לחיילים

הלכות שביעית

דתיים במחנות צבא וכדו' לזכותם בארבעת המינים, או במקומות שאין שם רכישת אתרוגים של הבד"ץ (הכ"ב).

יא). **על כל אתרוג יהא מודפס כדלהלן:** "אתרוג זה קדוש בקדו"ש, ולפיכך אין להוציאו לחו"ל. ואין להשליכו לאשפה. מן הנכון לבשלו (ובאתרוגים תימנים יאכלנו חי) לאחר חג הסוכות (מיד עי' לעיל בשם שמיטה כהלכתה). התשלום הוא עבור השתתפות בהוצאות הקטיף המיון בדיקת כשרות האתרוג והאריזה. זמן הביעור של האתרוג לפני ט"ו בשבט השנה השמינית" (שם הכ"ג).

פרק כ"ג – דיני ערב שביעית

(א). שלושים יום לפני שנת השמיטה (לפחות) יש ללמוד הלכות שמיטה, וגם בשביעית עצמה יש ללמוד הלכות אלו כמו בכל החגים, ובפרט בשמיטה שהיא שנה שלמה והלכותיה מרובות והם כהררים התלויים בשערה (עי' קדוה"א פי"ט ה"א. ועי' ב"י ריש הל' פסח ור"ן סוף מגילה, וחזו"ע פסח ועוד).

(ב). בזה"ז מותר לעבוד כל עבודות השדה וכל עבודות האילן עד ר"ה של שנת השמיטה שהוא באחד בתשרי, אך לנטוע עצי מאכל אסרו חכמים לנטוע בתוך ארבעים וארבעה ימים לשמיטה שהוא מיום ט"ז באב ואילך, מפני מראית העין, שאם יטע עצי מאכל לאחר תאריך זה, השנה השביעית תחשב לשנה הראשונה למנין שנות ערלה, ויבואו לחשוד שנטע בשביעית. [כי אין מונים שנת ערלה בפחות מ-44 ימים; י"ד ימים כדי שיקלט הזרע ויאחז בשרשיו בארץ ול' יום למנין שנת ערלה]. (שנת השבע פ"א ה"א. קדוה"א פי"ט ה"ב).

(ג). אבל עצי סרק מותר לנטוע עד ר"ה של שביעית כיון שאין נוהג בהם דין ערל ובטל החשש ולכן הדס ורד ריחאן, שדאב, קאת וכיו"ב שעומדים לנוי או לריח בלבד מותר לנטוע עד ר"ה (שנת השבע פ"א ה"ד. וכ"כ בס' מנחת איש פ"ב הי"ב). אמנם בקדוה"א (ה"י) החמיר לכתחילה לנטוע עד י"ד אלול (עפ"ד האול"צ והחזו"א ודרך אמונה). וכן נראה להחמיר לכתחילה, עי' בהערה. אך אם עבר ונטעם א"צ לעקור.

נדון עצי סרק תלוי במח' אם הוא חפצא או גברא, כי להמנ"ח (מצ' תצ"ד או' ח', ומצ' שכ"ו או' א') שהיא מצוה בחפצא שהאדמה תשבות ממלאכה, ע"כ אין ליטע אותם סמוך לר"ה אע"פ שאין בהם דיני ערלה לפי שמשרישים בשביעית, והאדמה אינה שובתת, וע"כ צריך ליטע י"ד יום קודם ר"ה כדי שישרישו בשישית. אבל להאול"צ (עמ' כ"ד) מותר ליטע עד כ"ט אלול כיון שהיא מצוה ב"גברא". והחזו"א (סי' כ"ב סק"ה) כ' דא"נ שהוא חפצא מ"מ כל מה שאסרה תורה הוא שהאדם יעבוד בשדהו, אך אם אינו עובד בשדהו בשמיטה אין איסור ע"ש. ומ"מ לכתחילה יש לנטוע עד ט"ו באולול, ואם לא נטע ויש צורך יש להקל עד כ"ט אלול, כ"כ באול"צ (עמ' כ"ד). וילקו"י (עמ' קנ"ג). וכ"כ בהליכות שמיטה (עמ' כ"ו). ובס' קדושת שביעית (פ"א ה"ג) כתב כן במוחלט להחמיר מדינא באילני סרק לנטוע עד י"ד אלול, מפני שזמן הקליטה הוא י"ד יום.

(ד). **אם עבר ונטע (עצי מאכל) בתוך מ"ד יום לשמיטה, יעקור. ואם לא עקר, הפירות מותרים באכילה.** [לאחר שעברו שנות ערלה כדין].

(רמב"ם פ"ג הי"א. דרך אמונה ס"ק צ"ג ופ"ד. שנת השבע פ"א ה"ב, קדוה"א פ"ט ה"ב).

(ה). **אם עבר ונטע ביום ט"ז אב עצמו, נראה שבדיעבד א"צ לעקור, כי יש סוברים (חזו"א ועוד) שאין איסור נטיעה אלא מיום י"ז באב. (שנת השבע פ"א הע' ד'. הליכות שמיטה עמ' כ"ב).**

(ו). **בעת הצורך יש להקל לשתול הפרחים והעציצים עד ער"ה אע"פ שישרישו בשביעית, שדינו כאילן סרק שנשנה לעיל, ע"ש. אבל בעצי בשמים, כגון לואיזה, רוזמרין והדסים, לכתחילה יש לנטעם עד ט"ו אלול כדין אילני סרק. (הליכות שמיטה עמ' כ"ז).**

(ז) **איסור נטיעת עצי מאכל בשדה ישראל הוא בין כשנוטע ע"י ישראל ובין כשנוטע ע"י גוי. ואם עבר הגוי ונטע אילן מאכל בקרקע של ישראל, חייב לעקור אותו מפני החשד (קדוה"א פ"ט ה"ד).**

(ח) **הנוטע אילן מאכל לצורך גדר לגינה ולשדה, או לצורך העצים לשרפן, או לקורות הבנין, מותר לנטוע עד י"ד באלול (של ערב שנת השמיטה). לפי שהאילן פטור מאיסור ערלה, ולכן אין חשש שהשנה הראשונה למנין שנות הערלה יהיה בשמיטה, וע"כ יש לחוש רק להשרשה שהוא י"ד יום. בד"א כשניכר לכל שאינו נוטע לצורך אכילה כגון שאם נוטע לצורך שריפה, נוטע אילנות רצופים ואינו מרחיק ביניהם כראוי. ואם נוטע לקורות הבנין, יחתוך את הענפים מצדי הגזע כדי שיתעבה הגזע. ואם נוטע לגדר, אזי העץ יהיה נטוע במקום שצריך לגדור. (קדוה"א פ"ט ה"ט). [דיני הברכה והרכבה עי' בקדוה"א פ"ט ה"ה-ז].**

(ט). **המעביר עץ פרי ממקום למקום או עץ הגדל בעציץ ורוצה להעבירו לאדמה, אם הוא מעביר אותו עם האדמה שהשריש שם והגוש אינו מתפורר בזמן השתילה מותר לנטעו עד כ"ט באב של השנה השישית, שכיון שכבר השריש בתוך הגוש אדמה, א"צ למנות י"ד יום להשרשה אלא רק ל' יום להחשיב אותו כשנה, כי ל'**

יום בשנה חשוב שנה כמבואר בר"ה. (עי' קדוה"א פי"ט ה"ג והע' 6). [אך אם יכול לחיות האילן בגוש העפר י"ד יום, א"צ למנות כלל ויכול ליטע עד ר"ה של שביעית. (קדושת שביעית פ"א ה"ד)] ולכן הקונה פרחים במשתלות בעציץ קטן שיש בו גוש אדמה, מותר לשתלו באדמה בגושו עד ער"ה, שכיון שהוא בגושו א"צ למנות לו שוב ג' ימים לקליטת השתיל באדמה (קדוה"א פי"ט ה"י והע' 17), כי לשתיל רגיל מספיק ג' ימים לקליטה, ורק לאילן צריך י"ד יום. וגם א"צ למנות לו ג' שנים ערלה, ע"כ א"צ להוסיף ל' יום.

לכאורה יש חילוק בענין גוש העפר, שאם הוא גוש גדול שיכול האילן לחיות שם ג' שנים בלי תוספת עפר, וחי אותו אילן כבר ג' שנים ועתה מעבירו, א"צ למנות ג"ש מחדש, וע"כ יכול לנטעו עד ער"ה של שביעית. אבל אם אותו הגוש אינו גדול כ"כ, והאילן יכול לחיות שם רק י"ד יום, מותר לנטעו עד שלושים יום קודם ר"ה, מאחר שההשרשה כבר נעשתה, אולם כיון שצריך למנות ג"ש לערלה מחדש לחומרא, ע"כ צריך שיהיה ל' יום קודם ר"ה כדי שיהיו הל' יום חשובים כשנה לענין ערלה ולא יאמרו שנטע בשביעית. (ובזה תמצא נחת שבקדוה"א כ' שהאילן צריך לחיות בגוש העפר ג' שנים (ע"ש פי"ג ה"ג). ובהליכות שמיטה (עמ' כ"ב) כ' שמספיק שיחיה שם י"ד יום וכנזכר. אכן אח"כ ראיתי בס' קדושת שביעית (פ"א ה"ד) דאייתי לן משו"ת יבי"א (ח"י יו"ד סי' ל"ג) דא"צ שהאילן יוכל לחיות שם ג' שנים אלא סגי בי"ד יום. וא"כ לדבריו ז"ל א"צ למנות ג' שנים לחומרא כשיכול לחיות שם י"ד יום. ע"כ אפשר לסמוך להקל בזה. וכ"פ שם בקדושת שביעית. וזה שפסק בהליכות שמיטה, ודלא כקדושת הארץ. וע"ע בס' ילקוט יוסף ערלה (פ"ז), שצויין בקדושת שביעית שם.

דיני תבואה וקטניות וירקות

(י). **תבואה וקטניות** וכן ירקות הואיל ואין בהם דין ערלה וגם אין צריכים להשרשה י"ד יום, ע"כ מן הדין הי' מותר לזרעם עד שנת השביעית, אלא שיש לחוש לאיסור ספיחים. וע"כ בתבואה וקטניות מותר לזרעם בשישית סמוך לשמיטה, כאשר יש שהות שיגיעו לעונת המעשרות (שיצמחו שיעור שחייבים במעשר, שהוא שלישי גידולם) קודם ר"ה של שביעית, שאז גם אם קוטפם בשישית דינם כפירות שישית ואין בהם קדו"ש ולא איסור ספיחים. אבל אם יגיעו לעונת המעשרות בשביעית אסורים משום ספיחים ואסור לזרעם אז. ובירקות לד' הרמב"ם וכן עיקר לדידן, כל שנקטפו בשנה השביעית יש בהם איסור ספיחים, וע"כ אין לו לזרוע בשישית אם יקטפם בשביעית מפני איסור ספיחים. (קדוה"א פי"ט הי"א-י"ב. ועי' הליכות שמיטה עמ' כ"ח-כ"ט). [ובדין שתילת דשא קודם השמיטה עי' הליכות שמיטה עמ' ל"א].

היערכות לקראת השמיטה

יא). יש להקדים ולעשות לפני השמיטה את כל המלאכות שאפשר לעשותן בשנה השישית כדי שלא יצטרך לעשותן בשמיטה, או כדי למעט במספר עשיית המלאכות בשמיטה. וה"ה שיש לדחות את כל המלאכות שאפשר לדחותן לאחר השמיטה ולא לעשותן בשמיטה. ולכן: א) יש לדאוג לדישון הקרקע בשנה השישית, וניתן להשתמש בדשנים משולבים איטי-תמס (שנמסים באדמה לאט) המוצנעים בקרקע אשר ידשנו את האדמה באופן איטי ומבוקר במשך כל שנת השמיטה. ב) יש לדאוג לגיזום מקסימלי של השיחים והעצים בערב שנת השמיטה, כדי שלא יהי' צורך לגזום בשמיטה עצמה, שהוא אסור בשמיטה בין בעצי מאכל בין בעצי סרק. ג) יש לדאוג להכנת התמיכות לעצים לפני שנת השמיטה, כיון שאסור לתמוך את העצים בשמיטה. ד) הלבנת גזעים, וכן הכנת צלחות השקאה, יש להכינם לפני שנת השמיטה, כדי להימנע ככל האפשר מעשיית מלאכות אלו בשביעית. ה) חריש בין הגפנים יש לעשותו קודם השביעית, כי בשביעית עצמה מותר רק לעדר במעדר במקרה הצורך כדי שלא ימות העץ. (קדוה"א פי"ט הי"ג-י"ח).

יב). בערב ר"ה של שביעית כשפורש מעט זמן לפני השקיעה ממלאכות האסורות בשביעית מפני קדושת יו"ט של ר"ה, יכוון ג"כ על מצות תוספת שביעית. (שם פי"ט הי"ט).

פרק כ"ד – דיני מוצאי שביעית

(א). שנת השמיטה מתחלת באחד בתשרי ונגמרת באחד בתשרי של שנה הבאה, וכיון שיצאה שמיטה מותר לעבוד את האדמה, וכן לעשות מלאכה בעצים להשביחם ולתקנם כדרכו בכל השנים, אף שהפירות עצמם היוצאים מהם בשנה השמינית יש בהם קדושת שביעית. לפי שכל הפירות הולכים בהם אחר חנטה, וכיון שחנטו בשביעית יש בהם קדו"ש אף שנקטפו בשמינית, וכיון שכן אסור לקטוף פירות אלו כדרך שקוטפים בשאר שנים כדלעיל, ע"ש. (שנת השבע פכ"ו ה"א, ב').

(ב). זמן הביעור של רוב פירות שביעית הוא בשנה השמינית, שאז כלים פירות שביעית מהשדות. (שם ה"ו).

(ג). ירקות ספיחים שנקטפו בשביעית (אף שגדלו בשישית) להרמב"ם וכן עיקר, אסורים באכילה לעולם משום ספיחים. (שם ה"ז).

(ד). ירקות שגדלו בשביעית ונקטפו בשמינית, אסורים משום ספיחים בשמינית, ומתחילת חנוכה ואילך של שמינית הם מותרים. ומשעשו כיוצא בהם כלומר מזמן שירק זה ראוי לגדול אילו היה נזרע בשמינית הם מותרים אפי' קודם חנוכה, וכ"ז גם אם נקטפו הירקות בשמינית קודם לזמן האמור (שם ה"ט).

(ה). ספיחי ירקות שהתחילו לצמוח בשביעית והמשיכו לגדול בשמינית ולא הגיעו לזמן שמותר לאכלם משום ספיחים, לא די שאסורים אלא גם מצוה לעקרם כשם שמצוה לעקור ספיחים בשביעית, ולא יעקור אותם ביד שמא יבוא לאכלם, אלא חורש כדרכו את השדה והם נעקרים מאליהם, או מעמיד עליהם בהמה והיא אוכלתם (רמב"ם פ"ד ה"ה. שנת השבע ה"י).

(ו). גרגירי תבואה וקטניות אם הגיעו לשליש גידולם בשביעית אף שהמשיכו לגדול בשמינית, נוהג בהם קדו"ש ואיסור ספיחים. ולכן

הלכות שביעית

כל שהוציאו שלישי בשביעית הרי הן אסורים לעולם משום ספיחים,
ואם לא הוציאו שלישי אלא בשמינית מותרים (שם הי"א).

פרק כ"ה – דיני ביעור

(א). פירות שביעית אין אוכלים מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנא' "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" (ויקרא כ"ה ז'), ודרשינן כל זמן שחיה אוכלת מזון זה מן השדה אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב אתה לבער אותו המין מן הבית (רמב"ם פ"ז ה"א. שנת השבע פ"כ ה"א).

(ב). במהות הביעור נחלקו הראשונים: י"א שהביעור הוא הפקר, אבל דעת רבינו הרמב"ם שהביעור הוא כפשוטו לבער ולכלות את הפירות ממש ע"י אכילתם (קודם שיעבור זמן הביעור), או ע"י שריפתם וכיוצא בזה. וכן עיקר לדידן (בני תימן). אמנם באופנים מסויימים יש להקל כדעת הסוברים שהביעור הוא הפקר, וכדבעינן למימר לקמן (שנת השבע פ"כ ה"ב).

(ג). בדין הביעור אין חילוק בין אנשים לנשים.

(ביאור הלכה על דרך אמונה ריש הל' שמיטה ויובל. שנת השבע פ"כ הע' ג' בסופה).

(ד). לרוה"פ עיקר דין ביעור הוא מה"ת (בזמן ששמיטה נוהגת מה"ת), וי"א שהוא מדרבנן (גם אז) וקרא אסמכתא בעלמא. (שנת השבע שם הע' ג').

דברים החייבים בביעור

(ה). אין חובת ביעור נוהגת אלא בדברים שיש בהם קדו"ש, אך יש דברים שיש בהם קדו"ש ואין להם ביעור כפי שיבואר להלן.

(ו). כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או מין צבע, אם אינו מתקיים בארץ (שהוא בלה ונרקב גם כשהוא זרוע בארץ וכלה לחיה מן השדה), יש לו ביעור, שכאשר כלה לחיה מן השדה חייב לבערו. ואחר שעת הביעור אסור לאכלו, או להאכילו לבהמה, או לצבוע בו. ואם היה מין המתקיים בארץ אין לו ביעור. (שנת השבע פכ"א ה"א-ב').

ז). לפיכך יש שכתבו שאתרוג המתקיים בעץ כל השנה אין בו דין ביעור (הרידב"ז בבית רידב"ז דף צו ע"ב. וכ"ד הגר"מ אליהו זצ"ל בקובץ התורה והארץ ח"ה עמ' 55, הובא בקדוה"א פל"ג הע' 24). לפי שהוא דר באילנו משנה לשנה ואינו כלה לחיה מן השדה. ועי' מה שציין בשנת השבע (פכ"א הע' ח'). מ"מ לדינא יש להחמיר בזה (וכ"ד רבינו שליט"א כמבואר בהערה). שכן יש שהחמירו בכך עי' חזו"א (שביעית סי' ט' סקי"ז, וסי' י' סק"ו). וס' השמיטה (פ"ט ה"ג). וכ"כ באול"צ (עמ' קמ"ח) שאף שיש אתרוגים חדשים על העץ, כל שאתרוגי השביעית אינם נמצאים על העץ חייב לבער את האתרוגים שבבית. ועי' עוד בקדוה"א (פל"ג ה"ד) שנסתפקו באתרוג אם יש בו דין ביעור לפי שמתקיים באילן כמה שנים ולכן הנכון להפקירם ויעשה כן בחודש שבט של שמינית ולא יתכוון לזכות בו בגלל הספק בזמן הביעור ע"ש. עוד כ' שמי שיש לו רק שני אתרוגים אינו חייב בהפקר כלל שהם פחות משיעור ג' סעודות.

וכבר סידר לנו משנתו בזה רבינו שליט"א באורך וברוחב בשיעוריו הבהירים וקדח וחרז בענין זה עד השיתין והנה הנם נדפסו בשערי יצחק (ויצא, וישלח, כסלו תשפ"ב) ותורף דבריו כי הרידב"ז (הנו"ל) פסק שלאחר דין ביעור מאחר שהוא דר באילנו משנה לשנה. ואילו החזו"א פסק שישנו ביעור לאתרוג. והקשה רבינו שליט"א מגמ' מפורשה בר"ה (טו). "ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש, אתרוג בת שיטת שנכנסת לשביעית, פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור, שאין לך דבר שחייב במעשר א"כ גדל בחיוב ונלקט בחיוב. ובת שביעית שנכנסת לשמינית, פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור, שאין לך דבר שחייב בביעור א"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית." עי"ש. הרי להדיא שאם האתרוג חנט בשביעית ונלקט בשביעית יש לו ביעור. והביא יישובים שנאמרו בספרים: א) שיש כמה מינים באתרוג ויש שאינם דרים משנה לשנה, ואלו צריכים ביעור. ב) אף שמצד עצמו הוא דר משנה לשנה מ"מ למעשה הוא אינו קיים על העצים מאחר שהכל נקטף, לכן הדבר בגדר "כלה לחיה מן השדה". ולא הונח לרבינו שליט"א אלו היישובים. ובאמת כי הם מוקשים מכמה צדדים, והיישוב הראשון קשה מהכל. כי קשה הדבר להאמר שיש כמה מינים שחלוקים בעצם הענין של האתרוג שכל עיקרו הוא משום שדר באילנו משנה לשנה, וכמו שלא נוכל לקבל שיש פלפל שאין טעם עצו ופריו שוה, שזה לא יתכן כיון שזה כל מהותו. זאת ועוד אחרת אף אם נקבל דבר זה שיש כמה מינים לא יתכן שסתמא דסוגיא בסוכה (...) שדר באילנו משנה לשנה ידבר ממין אחד וסתמא דסוגיא בר"ה (טו). ידבר ממין אחר, ולא יבאר לנו הש"ס דיש כמה מינים. ובני אשכנז יחוייבו לבאר דיש כמה מינים, דאל"כ יקשה על מינם שאינו מתקיים, מהיכן יצא זה?! אך אנן בדידן משנה לא זזה ממקומה, ולא נדחוק עצמינו לחינם ופשוט. וקושיא נוספת הקשה רבינו שא"נ שיש כמה מינים, מ"מ לכל המינים דין אחד, וכיון שאחד מהמינים דר באילנו משנה לשנה, ה"ז מציל על כולם וא"צ ביעור. ונכון. (וגם קושיותינו נכללו בדבריו אלא שקיצר). ואף גם היישוב השני לא יפרק מחולשא כמו שהקשה רבינו כי הרי בזמנם האתרוגים היו מיועדים גם לאכילה, וא"כ למה יקטפו את הכל מן העצים עד לא אחד בהם?! ועוד, כי מבואר ברש"י תענית (ו. ד"ה משיר פירותיהן) שנשארו אתרוגים באילן לאחר חג הסוכות, עי"ש. (ועי' בעדות של א' מהאתרוגנים הגדולים שהובאה בסוף חוברת וישלח). לפיכך השיב רבינו שליט"א באופן אחר, שחז"ל קבעו שלאחר דין מיוחד כי הוא היחידי מכל העצים והאילנות שמתקיים באילנו משנה לשנה, וא"נ שאין לו דין ביעור הרי בטל בכך דין ביעור וטעמו להורות שאין האדם בעל הבית על שדהו אלא הוא שוה לכל. וזמן ביעורו נקבע כאשר יגמרו מן העצים האתרוגים שחנטו בשביעית. (והוא כדין הירקות שנתבאר דינם לקמן). שאף שיש מינים שקיימים תמיד, מ"מ לאחר שכלו הירקות שגדלו בשביעית יש בהם דין ביעור. ובזה א"ש שאין הש"ס צריך לבאר לנו אימתי זמן הביעור כי הדבר מובן. וכפי יישוב זה ביעור האתרוג הוא מדרבנן, אם כי לא נעשה מעשה להקל עפ"ז וכמו שהזכיר רבינו שם. אך נוכל להקל בהפקר, מאחר שיש כאן ס"ס, ספק אם טעון ביעור, וספק אם ביעור הוא הפקרין וסברא זו דרבינו חזיא לאיצטרופי. (ויישוב זה הגון הוא, רק ק"ק שביעור באתרוג הוא מדרבנן, ולא הודיעונו חז"ל דשאני אתרוג מכל האילנות שהם דאורייתא. אמנם א"נ שכל דין ביעור הוא דרבנן, א"ש ואף שלכאורה היה להם לחז"ל להודיענו כן בפירוש, מ"מ דברי הש"ס שם הם מפורשים). סוף דבר דעת רבינו שליט"א שיש להחמיר

הלכות שביעית

בזה להצריך ביעור לאתרוג. ועי' מש"כ בכ"ז בס' קדושת שביעית (פי"ב הכ"ח) בפרישת היריעה. ואף הוא ס"ל שיש ביעור גם באתרוג תימני.

וזמן ביעור האתרוג הוא בחדשי תמוז-אב, לפי שאז כלה לחיה מן השדה (כ"ד רבינו שליט"א שם פ' וישלח, ע"פ עדות האתרוגן).

ח). מיני תבלין אף שאינם נאכלים בפנ"ע ועומדים רק ליתן טעם בתבשיל, חייבים בביעור. וכן מיני בשמים שעיקרם לריח, אבל ראויים גם ליתן טעם בתבשיל, חייבים בביעור. ומיני בשמים שאינם אלא לריח, ספק אם נוהג בהם קדו"ש וחובת ביעור (שנת השבע פכ"א ה"ג). וכבר כתבנו לעיל .... שמעיקר הדין אפשר להקל, והמחמיר תע"ב.

ט). דברים היוצאים מן הפירות כגון יין, שמן, מיץ, או רסק, או אבקה של פירות שביעית, חייבים בביעור. וזמן ביעורם כזמן הפירות שיצאו מהם (שנת השבע שם ה"ד). וצריך זהירות מיוחדת במאכלים קפואים שיש בהם קדו"ש לבערם בזמן הביעור, כיון שחיי המדף שלהם ארוך למשך כמה שנים ובשלהי השמיטה עדיין יש ירקות קפואים משמיטה שלפניה! (קדוה"א פל"ג ה"ב והע' 5).

י). כשם שמבערים את הפירות כך מבערים את דמיהן, כיצד? הרי שמכר יין של שביעית והגיע ער"פ שהוא זמן ביעור היין של שביעית, ונותרו עדיין בידו דמי היין, מבער את הדמים ע"י שיקנה בהם מיני מאכל ויאכלם לפני הביעור. ואם הם יותר משיעור מזון ג' סעודות, יפקירם. (קדוה"א פל"ג הי"ב).

יא). דמי שביעית שקנה בהם מאכל חולין, צריך לבערו בזמן הביעור של הפרי הראשון שמדמיו נקנה פרי זה. כגון אם מכר יין וקנה בדמיו בשר, צריך לבער הבשר בזמן היין. ואם החליף פרי בפרי יבער את שניהם לפי זמן הביעור המוקדם מביניהם. כגון שהחליף ענבי שביעית בתמרים, מבער את הכל בפורים שהוא זמן ביעור התמרים, המוקדם מענבים שהוא בפסח (קדוה"א שם הי"ג).

יב). אם כלה לחיה משדות של הפקר, אע"פ שבשדות הגדורות והשמורות עדיין יש פירות, בכ"א חייב לבער מה שיש לו בבית, כי אין פירות החצרות מצויין לחיה. (מתני' פ"ט מ"ד. עטה אור סי' י"ג ס"ד. וכ"א רבינו שליט"א בשיעורו, ונדפס בשערי יצחק (ויצא כסלו תשפ"ב) בתשובה לשאלה מהקהל).

וחדש רבינו שליט"א שאף חרקים הינם בגדר בהמה בשדה. (כ"א בשיעורו, ונדפס בשערי יצחק (וישלה, כסלו תשפ"ב). אך חיידקים קטנים שאינם נראים פשוט שאינם בכלל, כי לעולם יהיו חיידקים בפירות. ועוד, שהרי אין להם כלל דין חרקים ע"פ התורה ומותר לאכלם כיון שאינם נראים. וז"פ ביותר א"צ לאמרו).

יג). גם פירות של אוצר בי"ד חייבים ביעור, ואפי' היו באוצר בי"ד בזמן הביעור שהם בגדר הפקר חייב לבער לדעת רבינו הרמב"ם שביעור הוא שריפה ולא הפקר, וכן עיקר לדידן (ראה שנת השבע פכ"א ה"ז. ועי' בס' קדוה"א (פל"ג הי"א) דאף לדידהו צריך להפקיר שכ"כ הגרשז"א במנחת שלמה (ח"א סי' נ"א או' י"ז, ועי' דרך אמונה פ"ו סקי"ט). אמנם רבים כתבו שא"צ להפקיר שכשהוא באוצר בי"ד הרי הוא כמבוער. עי' מש"כ לעיל בפתיחה לפרק כ"א.

יד). קליפות וגרעינים של פירות שביעית אף שיש בהם עדיין קדושת שביעית, אינם חייבים בביעור. (רמב"ם פ"ז הט"ו כביאור מהר"י קורקוס וכס"מ שם. קדוה"א פל"ג ה"א). ובקליפות הראויות לאמכל בהמה, לאור המבואר לעיל (ה"ו) שבמאכל בהמה יש דין ביעור, צ"ל שיש גם בהם דין ביעור. אולם לפי מה שנתבאר לעיל (פי"ז ה"ד) שקליפות הראויות למאכל בהמה בזמנינו שאין מצויות בהמות בערים האוכלות קליפות, שלדעת החזו"א אין בהם קדו"ש, ה"ה כאן. וק"ו הוא דהכא זיל בתר טעמא שודאי לא יזרע האדם לצורך בהמה שאינה מצויה כלל, וק"ו שאין הוא בעלים עליה. ע"כ י"ל שאף החולקים שם יודו כאן (א"ש).

טו). פירות שגדלו בשדה גוי בא"י אינם חייבים ביעור, לפי שאין בגידולי גויים קדושת שביעית כלל, וכדעת מרן ז"ל וקדושים שעמו. ועוד, שגם הסוברים שיש בהם קדו"ש, הם עצמם נחלקו אם הם חייבים בביעור (שנת השבע פכ"א ה"ח והע' י"א). ועי' לקמן (המ"ב) בדין פירות שגדלו בקרקע ישראל והיו ברשות הגוי בזמן הביעור.

טז). קופסת שימורים אפי' שהיא בעלת תכולה גדולה שפתח אותה והתחיל לאכול ממנה, וכן חבית שכבושים בה ירקות (שאינן בהם איסור ספיחים) שהתחיל לאכול ממנה אף שהגיע זמן הביעור א"צ לבערה ויכול להמשיך ולאכול ממנה אחר זמן הביעור.

וכ"ז דוקא כשהתחיל לאכול מן החבית קודם זמן הביעור אבל בהגיע זמן הביעור לא מהני שיאכל מן החבית להחשיב כולה כמבוערת דכיון שכבר נתחייב בביעור אין זה ביעור מעלייתא שיתחיל בחבית (עוטה אור עמ' ע"ה הע' 24). והנה החזו"א נסתפק בג' סעודות אם יכול לאכלם מתי שירצה אף בהגיע זמן הביעור או שצריך לאכלם ביום אחד, ולכאורה לשיטתו בג' סעודות שזהו חלק מן הביעור, א"כ ה"ה בהתחיל לאכול מן החבית ויל"ע (הובא בשנת השבע).

(יז). וכן תבשיל שיש בו פירות שביעית, או תבלין של שביעית, יכול לאכלו אפי' לאחר זמן הביעור מפני שהוא מתקלקל אם נשאר. קדוה"א (פל"ג ה"ד). ומקורו טהור בענין חבית מהרמב"ם (פ"ז ה"ו), ובענין תבשיל כ"כ רא"ש ורע"ב פ"ה ממע"ש מ"ו וע"ש רמב"ם. ואפי' אם ישמרנו במקרה סו"ס אינו מתקיים זמן רב ע"י שנת השבע (פכ"א ה"ט). אך אם שומרו בהקפאה ודאי צריך לבערו בזמן הביעור שהרי יכול להשאר זמ"ר מאד. וע"י מש"כ בהערה (ד"ה שוב ראיתי), משם רבינו שליט"א.

וע"י מש"כ הרה"ג עדין לגדולות ר' ישראל רצאבי שליט"א בס' שנת השבע (פכ"א הע' י"ג). ומבין ריסי עיניו ניכר דס"ל דבהקפאה נמי ה"ז כמבוער, ולענ"ד פשוט שאינו כן דזיל בתר טעמא דאין כאן גזה"כ. מיהו יל"ע דהא כמה פירות וירקות בימים ספורים מתקלקלים ותבשיל במקרה יכול להחזיק כמה ימים ופעמים אפי' כשבוע, א"כ אדרבה תבשיל במקרה חמיר טפי ולמה נקל בו. ומש"כ הרב הנזכר שם ד"ה ושמא י"ל לבאר דתבשיל במקרה אפי' שמחזיק כמה ימים א"צ ביעור משום שע"י הבישול הפירות הולכים ונפסדים ואף שהמקרה מעכב במקצת הפסדם וקלקולם מ"מ שורש וסיבת הקלקול נעוץ בתוכם ולא איכפת לן אם יתקלקל לאחר יום בלא מקרה או לאחר כמה ימים ע"י מקרה ע"ש, לא יגהה מזור לקושייתן שהרי הפירות מתקלקלים מהר יותר וא"כ שורש הקלקול חזק יותר אצלם ובכ"א אמרו חכמים להצריך ביעור כ"ש בנד"ד. ועוד דחז"ל התירו להשאיר ג' סעודות שהוא זמן של אכילת יום אחד א"כ בשלמא בתבשיל בלא מקרה א"ש שכיון שמתקלקל תוך יום אחד (בדר"כ) א"צ ביעור דדמי ממש לג' סעודות, אך כשהוא במקרה שנשאר במיטבו מספר ימים אין לנו להקל בכך. איברא דיש לחלק דהתם כיון דמ"מ יכול להשאירן החמירו חכמים שיאכלם מיד תוך ג' סעודות, אך בתבשיל כיון שא"א להשהותו לא נתנו בו חכמים שיעור ואפי' בכמה ימים דודאי לא ישאיר ממנו. וראי' לזה מכבשים שבחבית שאם התחיל בה הרי הכל כמבוער כדאיתא ברמב"ם (פ"ז ה"ו), וכבשים יכולים ודאי להתקיים כמה ימים, אלא משום שכיון שעומדים לקלקול הרי הם מבוערים כי ודאי לא ישאיר מהם, וה"ה בתבשיל במקרה שכיון שיכול להשאר כמה ימים שיש להקל לפ"ז. אך מ"מ צ"ע לשאלה קמייטא מ"ש מפירות דסתמא מתקלקלים בכמה ימים, ונר' דכיון שישנם פירות שנשארים זמ"ר כגון תמרים אבטיחים בצלים שומים דלועים וכדו', וכן כל פירות הדר וכמדומה שרוב הפירות נשארים זמן רב. לא פלוג חכמים והשאירו הכל בתקנה אחת שלא נבוא לחלק בין הפירות כנלע"ד.

שוב ראיתי לרבינו שליט"א בשיעוריו שערי יצחק (וישלח, כסלו תשפ"ב עמוד שלישי) דס"ל שהיום שיש הקפאות, אין דין זה קיים וחייב בביעור אע"פ שהתחיל בחבית. וה"ה חרוסת כיון שנשארת זמן רב ואינה מתקלקלת אין ליתן בתוכה יין של שביעית אא"כ יגמרו לאכול את כולה בליל הסדר, כיון שע"פ הוא זמן ביעור היין. ע"ש. ונסתפקתי בכוונת רבינו שליט"א אם בטל דין לגמרי ואפילו לא יקפא בפועל כיון שיש לו אפשרות להקפא יאסר, או שרק בהקפא אסור. ומסברא לענ"ד שדי לנו אם נחמיר שלא לשים בהקפאה כיון שע"ז לא בטל הדין של חז"ל, וא"צ לגזור ולהוסיף על גזירתם לבער גם זה מיד. ושאלתי לרבינו שליט"א ע"י בא כוחו הרב שילה יגאלי שליט"א. והשיב שקשה לומר סברא כזו (להחמיר כ"כ) אלא רק מי שמקפא. וששתי מאד שזכיתי לכוון לדעתו הרחבה.

(יח). במשק בית רגיל כמעט לא מגיעים לידי חיוב ביעור בפירות וירקות לפי שרובם נאכלים לפני זמן הביעור (כלומר לפני שכלה לחיה מן השדה מאותו מין), אולם הדבר מצוי בפירות וירקות הבאים מאיחסון כגון תפוז"א גזר בצל, שימורים, שמנים ויינות מאוצר בי"ד (הליכות שמיטה להגר"א מלכה פ"ח עמ' קע"ז).

ט). בתבואה וקטניות לא מצוי דין ביעור, שהרי תבואה וקטניות שחנטו (הביאו שלישי גידול) קודם ר"ה של שביעית אין בהם קדו"ש, וממילא אין בהם דין ביעור, כיון שדין ביעור שייך רק בפירות וירקות הקדושים בקדו"ש. ואלו שחנטו אחר ר"ה אסורים משום ספיחים ואינם חייבים בביעור. אך נוכל למצוא ב' אפשריות שיהיה להם דין ביעור: א) כגון שגדלו בשביעית ואין בהם איסור ספיחים, משום שהם מארבע שדות שאין בהם איסור ספיחים. ב) לדעת החזו"א כשהוא יכול נכרי, שכיון שנוהג בו קדו"ש יש בו דין ביעור, אך לדעת מרן ז"ל אינו כן. (הליכות שמיטה פ"ח עמ' קע"ח, בתוספת נופך האפשרות הראשונה). וה"ה ביעור דמי שביעית אין זה מעשי כ"כ, כיון שברוב ככל המקרים אין הדמים נתפסים בקדושת שביעית, וממילא לא חל עליהם חובת ביעור (שם).

כ). כל פרי צריך לבער בזמן המיוחד לו שכלה מן השדה, וירקות שמתקיימים רק בעונה מסוימת בשנה הביעור שלהם בשביעית עצמה עם כלות עונת קיומם, ויש טבלאות מיוחדות לכך שמתפרסמות מידי שנה בשנת השמיטה, ובכמה פירות נקבע זמן לביעור והם בתמרים עד פורים של שמינית, בזיתים ובשמן זית עד שבועות של שמינית, בענבים וביין עד פסח של שמינית, ובתאנים עד חנוכה של שביעית, והתבואה של שביעית (כשאינן בה איסור ספיחין כמו הגדל בעבר הירדן ובסוריא) זמן הביעור שלה הוא בסוף חודש מרחשון של השנה השמינית (קדוה"א פל"ג ה"ז).

כא). אילן שעושה פעמיים בשנה פירות, והיו לו בבית מהפירות שהוציא האילן בתחילת שנת השמיטה הרי זה אוכל מהן כל זמן שהפירות השניים מצויים בשדה שהרי מצוי מאותו המין בשדה, אבל פירות הגדלים בסתיו אין אוכלים בשבילם את פירות הקיץ מפני שדומין לפירות שנה אחרת (רמב"ם פ"ז ה"ה. קדוה"א ה"ו ע"א עמ' ע"א סי"ג).

להאמור אין ביעור בתוך השביעית ברוב ירקות השנה היום שזורעים רוב הירקות כל השנה (שאפי' ירקות שלא גדלים בחורף זורעים אותם היום במקום חם כגון בקעת הירדן) שעד שלא כלה מהירקות הראשונים של השנה כבר גדל מהזריעה השניה, אולם השום וכיו"ב שאין זורעים אותו כלל בקיץ יהיה לו ביעור בסוף הקיץ אם כלה אז לחיה מן השדה (עוטה אור עמ' ע"א סי"ד). אולם בתחילת שמינית יש דין ביעור לירקות כיון שכבר כלו מן השדה ירקות של שביעית וכיון שהולכים במ אחר לקיטה א"כ בתחילת שמינית כשלוקט ירקות הרי שאין בהם קדושת שביעית ורק הנלקט בשביעית גופא יש בו קדו"ש וכשהוא כלה זהו זמן ביעורו. והיות שיש חשש שנשאר מעט בשדה מהנלקט בשביעית או שחיות לקחו למאורותיהם והחביאום ע"כ יש לשער הזמן שהכל מתקלקל וזה יכול להיות שבוע שבועיים שלושה לאחר ר"ה. אולם בננות

הלכות שביעית

שרגילים ללקטם כשהם ירוקים ואין חשש שנשאר אשכול שלם בשדה שלא ראוהו, וכן אין חשש שהחיות יקחוהו כשהוא ירוק שאין דרכם לאכול פירות שאינן בשלים זמן ביעורם הוא בר"ה עצמו כי כבר אז כלה לחיה מן השדה. וראוי לבער כל הירקות בערב ר"ה של שמינית שלא ליכנס לספקות של זמן הביעור (עוטה אור שם ס"ט"ו).

ומזה תמוה לי במש"כ בהליכות שמיטה (פ"ח עמ' קע"ח) להגר"א מלכא שליט"א שירקות המתקיימים כל השנה אין בהם חובת ביעור וכיום רוב הירקות מצויים כל השנה ע"ש, שזה אינו נכון לגבי שנה שמינית שודאי בתחילת שנה שמינית יש לבערם כשכלה לחיה מן השדה הירקות של שביעית. וכן ראיתי כתוב בקובץ דבר השמיטה של בד"ץ עדה החרדית (עמ' 78 פ"ד ה"ג) "גם בכל מיני ירקות יש דין ביעור כל מין בזמנו, כאשר כלה מהשדה". ושם בה"ד מיני ירקות אשר מצויים במשך כל השנה, חובת ביעורם הוא בזמן שיכלה היבול שגדל בשביעית". עי"ש. וא"כ הדברים מבוארים באר היטב כמו שכתבנו בס"ד. וכ"כ בס' קדושת שביעית (פי"ב הכ"ח) "ואפילו מין ירק שאין פירותיו כלים ובעוד שיש בו ישנים צומחים החדשים, חייב בביעור מיד בכניסת השנה השמינית". לפ"ז כ' שם באתרוג שצריך ביעור. עי"ש. לפ"ז לרבינו שליט"א ב"שערי יצחק" (ויצא כסלו תשפ"ב בסוף השיעור, וישלח בסוף השיעור) שאתרוג יש לבערו (והארבנו במקומו) כ"ש ירקות. - אך באמת שאין מצויים כ"כ ירקות של שביעית כי כל הירקות הנזרעים הרי הם ספיחים. ושל ארבע שדות אין מצויים כיום זולת בשל גויים, ובשל גויים המיובאים מחו"ל אין בהם קדו"ש ולא ביעור כלל, רק ירקות שאין בהם איסור ספיחים כלל (אף שגדלים בארץ) יש בהם דין ביעור כגון בננות ועוד.

כב). פירות שעודן מחוברים לעץ בזמן הביעור, אם הפקיר את הפירות (כדין כל פירות שביעית שצריך להפקירם) א"צ לבערם, אבל אם לא הפקיר את הפירות חייב לבערם. (דרך אמונה פ"ז סק"י"ז. מנחת שלמה ח"א סי' נ"א או' ט"ז. קדוה"א פל"ג ה"ה). ולדידן דסבירא לן אפקעתא דמלכא, צ"ע דממילא הכל מופקר ועומד. מיהו מצד אחר הכל חייב בביעור, משום דלדידן דס"ל כהרמב"ם דביעור היינו שריפה לא יועיל מה שהפקיר הפירות. וכן הלכה. (א"ש).

כג). פרחים וצמחים הנטועים לריח, כאשר הפרחים והצמחים שנמצאים בשדה כלו או שהם נבלו והתפרקו, הרי הם כמבוערים מן השדה, וחייב לבערם מן הבית (אול"צ עמ' מ"ח. קדוה"א ה"ח). וכ"ז לצד החומרא שיש בהם קדו"ש, דהא תליא בהא כמבואר לעיל (ה"ה).

תערוכת בפירות שביעית

כד). שני סוגי פירות שביעית המעורבים יחד וא"א להפריד ביניהם, כגון שעשה ריבה או רסק משני פירות, אם הכמות של שניהם שוה מבערם לפי זמן הביעור של הפרי הראשון. ואם אין הכמות שוה, מבער לפי זמן הביעור של הפרי שהוא הרוב בתערוכת (קדוה"א ה"ט).

(כה). נתערבו פירות שביעית בפירות חולין מאותו המין ואין ניכרים פירות השביעית, והתערובת יבש ביבש שלא נתבשלו יחד, בטלים ברוב, כדין כל תערובת יבש ביבש שבטלה חד בתרי. ואין נוהג בהם דין ביעור (קדוה"א שם ה"י).

(כו). כבש כמה מיני ירקות (שאינן בהם איסור ספיחים) בצנצנת או שבישל כמה מיני פירות של שביעית יחד והגיע זמן הביעור של א' מהמינים יבער אותו מהצנצנת ושאר המינים מותרים אף שקלטו טעם זה מזה. (קדוה"א הט"ו, והרחיב בזה בשו"ת דברי דוד ח"ג יו"ד סי' נ"ט אות ט"ז). ואם כבשן לאחר שהגיע זמן הביעור של א' מהמינים צריך לבער את כל המינים שנכבשו יחד לפי שלאחר זמן איסורו ה"ז אסור והרי הם בלעו טעם של איסור (קדוה"א שם הט"ו. והטעם פשוט ומבואר).

לאור המבואר בראש הסעיף, תמצא נחת לקושיית הסתירה שבדברי הרמב"ם ז"ל כי בפ"ז משמיטה ויובל הכ"א כ' "הכובש ורד שביעית בשמן של שישית, ילקט את הורד והשמן מותר. אבל אם כבשו בשמן של מוצאי שביעית חייב לבער השמן שהרי הורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור" - מוכח שאף טעם נאסר, וכיון שהשמן קיבל טעם מן הורד צריך לבער גם את השמן. ומאידך בה"ו כתב "הכובש שלושה כבשים בחבית אחת כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית. ואם התחיל בה הרי הכל כמבוער" - הרי שאע"פ שנתן טעם בשני הכבשים האחרים א"צ לבערם בזמן של הראשון. והוא נידון הלכתינו בהלכה זו שכתבנוה. וביאר רבינו שליט"א ב"שערי יצחק" (וישלת, כסלו תשפ"ב בתחילתו) שאחד באחד צריך לבער כיון שהטעם שקיבל הוא חזק. אך כשאחד נתערב בשניים אחרים, כיון שקיבל משניים נוספים נקלש הטעם וע"כ א"צ לבער את הכל בזמן הביעור הראשון. עי"ש. וניכרים דברי אמת. מיהו לקמן בסמוך כתבנו בשם קדוה"א ועטה אור שא"צ לבער טעם אף בתערובת של אחד באחד, וזאת משום שבאחרונים פירשו באופנים אחרים עיין עליהם. ורבינו לא אמר יישובו אלא לפלפולא ולא לדינא כנראה משם.

(כז). כבש ירק שביעית (שאינן בו איסור ספיחים) עם ירק של שישית ונתן בו טעם, חייבים שניהם בביעור (בזמן הביעור של ירק של שביעית). וה"ה בכובש ירק שביעית עם ירק של שמינית. אבל אם הוציא את הירק הקדוש בקדו"ש לפני הביעור מהצנצנת אף שהירק של שישית בלוע מטעם הירק של שביעית אינו חייב לבערו. ולכן העושה ליקר מאתרוג של שביעית שהניחו בתוך כוהל של חולין, אם הוציא את הפרי מהכוהל קודם הביעור א"צ לבער את הכוהל אע"פ שיש בו טעם של פרי שביעית, אבל אם לא הוציא את הפרי מהכוהל והגיע זמן הביעור הכל נאסר. קדוה"א (שם הט"ז). ובשו"ת דברי דוד טהרני (ח"ג יו"ד סי' נ"ט אות ט"ו ט"ז) האריך. וכ"כ בעוטה אור (עמ' ע"ה ה"כ) שאין חיוב לבער טעם הבלוע ורק החזו"א החמיר בכך.

(כח). כלים הבלועים מפירות שביעית והגיע זמן ביעורן א"צ להגעילן, כיון שאין קדו"ש על הבלוע בכלים, כיון שאינו ראוי לאכילה ואינו אלא כשיירי מאכל בשולי הסיר שאינם נאכלים שאין בהם קדו"ש. וכ"ש אם עברו על הכלי כ"ד שעות משעה שבישל בו פירות שביעית, או אפי' עבר על הכלי לילה. קדוה"א (שם הי"ז). וכן אמר רבינו שליט"א בשיעורו ונדפס בשערי יצחק (וישלח, כסלו תשפ"ב) משם הגרשז"א (מנחת שלמה סי' נ"א אות י"ט). אלא שהר"ש סיריליאן בפ"י הירושלמי (פ"ט ה"ו) כ' להדיא להגעיל את הכלים בכה"ג שגם בבלוע שייך ביעור. ומ"מ דעת רבינו שזו נראית חומרא גדולה להצריך להגעיל את הכלי, ואולי יש בכך מידת חסידות, כי טעם הגרשז"א לפי שא"א להפקיר טעם הבלוע, אכן לדידן דאזלינן בתר הרמב"ם י"ל שצריך לבער הכל שלא יהיה כלל בעולם. עי"ש. איברא די"ל דאף להרמב"ם א"צ לבער דאין לך מבוער יותר מזה שא"א לאכלו בעינו. ולפי הטעם של הוראת בעלות אין כאן הוראת בעלות כשאינו בעין. כנלע"ד. ודין זה לא כתבנו בפנים, לפי שאף לרבינו שליט"א אינו מדינא, וג"ז בלשון ספק גמור, וכ"ז בביעור די"א שהוא דרבנן. ועוד שלו יהא הדבר כספק, הרי בכל ספק קי"ל דאפשר לסמוך ולהפקיר דהו"ל ס"ס (ספק שני אם כהרמב"ם דבעי שריפה או כהרמב"ן דסגי בהפקר) וכיון שכן שוב באנו לדין הגרשז"א שאין שייך הפקר בדבר הבלוע (אף שכל טעמו דהגרשז"א מתחיל בהפקר וא"כ מהיכן זה מתחיל? הבן היטב, מ"מ כן י"ל). ועוד שכמדומה אין המנהג כן כי לא שמענו מימינו מי שיגעיל כלים בזמן הביעור. וק"ו לדעת רבינו שליט"א שם בג' כבשים שטעם הבלוע משני מינים אחרים אזלינן בתר הרוב דטעם קלישא הוא, ק"ו בטעם הבלוע בכלי. ורבינו כבר הרגיש בכל אלו הטעמים אלא שקיצר בלשונו. ואף אם באנו לדין בבירור שמדת חסידות להצריך ביעור לבלוע, א"כ זה החסיד ילמד ההערות ויראה הדין.

כיצד מבערים?

(כט). כיצד הוא הביעור? היו בידו פירות מרובים והגיעה שעת ביעורם, מחלקם מזון ג' סעודות לכאו"א (מבני ביתו שכניו ואוהביו). ואם לא מצא אוכלים בשעת הביעור שורף באש או משליך לים או מאבד בכל דבר שמאבד, ולאחר שעת הביעור הפירות אסורים באכילה לכל אדם בעולם. זוהי דעת רבינו הרמב"ם וכן עיקר לדידן (שנת השבע פכ"ג ה"א).

(ל). בערב פסח שאז מבער את היין יחשב כמה יין צריך לכל אחד מבני הבית והמסובים על שולחנו בליל הסדר לארבע כוסות וביום המחרת לקידוש ושתייה בסעודות היום, והשאר יחלק לשכניו וקרוביו, והנותר יבער. אולם לדידן אין לבער את היין קודם הפסח רק לאחריו, לפי שלא נתבאר ברמב"ם אם פסח הוא קודם לפסח או לאחריו וכשמבער קודם פסח ה"ז מפסיד פירות שביעית בידיים (קדוה"א פל"ג הי"ט והע' 33).

לא). היו בידו דמי שביעית והגיעה שעת הביעור, קונה בהם מיני מאכל ומחלקם מזון ג' סעודות לכאו"א. ואם לא מצא אוכלים בשעת הביעור ישליך המעות לים המלח (פי' לים הגדול). ובשטרות כסף יכול לשרפם או לקרעם באופן שלא יהיה אפשר להדביקם (שנת השבע שם ה"ב ובהע' שם).

לב). באופנים שיש ספק או מח' אם הפירות (או המעות) חייבים בביעור, או שיש ספק אם הגיע זמן הביעור (וא"א לברר הספק), יש לסמוך על הסוברים שהביעור הוא הפקר, ויבערם ע"י הפקר (אך לכתחילה ישתדל לגמור אכילת הפירות עד שעת הביעור). (שנת השבע שם ה"ג).

לג). כיצד יעשה? יוציא הפירות לרה"ר ויניחם על הארץ ויפקירם בפני שלושה אנשים, ואפי' הם אוהביו ובטוח בהם שלא יזכו בפירות, ויאמר "פירות אלו הפקר לכל", ואח"כ רשאי לחזור ולזכות בהם ומותרים באכילה (שם ה"ד). ובפירות שאין ידוע בודאי זמן ביעורם, ע"י לקמן בסמוך (הל"ד) כיצד מפקיר פירות אלו.

לד). הואיל וזמן הביעור ברוב המינים אינו ידוע במדויק, לנוהגים להפקיר את הפירות יש לנהוג למעשה בא' משני האופנים; או להפקיר את הפירות מידי יום בכל ימי הספק או להפקיר את הפירות בתחילת תאריכי הספק ולהכניסן לבית על דעת שאינו זוכה בהן, ויאמר לאותן שמפקיר בפניהם שאינו מתכוין לזכות אלא מכניסן לביתו וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול (קדוה"א פל"ג הל"א). אולם לדידן קשה הדבר היאך נבער פירות אלו בעוד שהן ספק ונמצא מכלה ומאבד פירות שביעית, אכן לפי הנזכר לעיל בימי הספק יש להקל ולסמוך על ההפקר ורק בזמן הביעור ודאי צריך לבערם. [ולהרמב"ם גופא דס"ל דביעור היינו שריפה באופן מוחלט ולדידי' אין להקל כלל, י"ל דכיון שכך ציווי התורה לבער ויש לנו ספק שקשה מאד לבררו ודבר זה ידוע שכן הוא שאינו ודאי לחלוטין, א"כ י"ל שדין התורה הוא כן לבער גם בימי הספק כיון דא"א בענין אחר. ועוד י"ל דסד"א לחומרא א"נ דביעור הוא דין התורה. ועמדנו בזה מאז מקדם בשמיטה העברה, וכעת באנו לכלל יישוב קצת].

לה). בד"א במקום שיש ספק או מחלוקת אם חייבים בביעור וכן כשיש ספק או מחלוקת אם הגיע זמן הביעור, ויבערם ע"י הפקר

ומותרים באכילה כל זמן הספק. אבל לאחר שהגיע זמן הביעור בודאי, לא יועיל מה שהפקירם מקודם להתירם באכילה, וצריך לבערם ולכלותם ממש כדלעיל (שם ה"ה).

אחרי זמן הביעור

לו). אם לא ביער הפירות בזמנם בין במזיד בין בשוגג בין באונס הרי הם אסורים באכילה לכל אדם וצריך לבערם, ואף כלים שנתבשלו בהם טעונים הגעלה (שנת השבע פכ"ד ה"א ובהע' א'). ולא דמי למה שנתבאר לעיל (הכ"ט) שהבלוע א"צ ביעור, דשם מיירי שלא בלע איסור רק בלע כשהוא בהיתרו עדיין, ולא נתחייבנו ביעור בדבר שהוא מבוער דממילא א"א לאכלו. אבל כאן שבלע לאחר שכבר נאסר ה"ז בלע איסור, וצריך הגעלה ככל דבר איסור. וז"פ. אבל פירות שלא ידוע מתי הביעור שלהם ולא ביער בשוגג אלא רק בחלק מן הימים המסופקים, לא נאסרו הפירות באכילה. (קדוה"א פל"ג הכ"ה ממשפטי ארץ עמ' 215 בשם הגריש"א).

לוז). פירות שנתבערו ע"י הפקר לשיטת רבינו הרמב"ם אין זה ביעור ואסורים באכילה, וכן עיקר לדידן. לפיכך אין לקנות פירות שביעית אחר זמן ביעורם אפי' מאדם שיודע בו שהפקירם בשעת הביעור (שנת השבע פכ"ד ה"ב).

לח). המתארחים אצל הסומכים על הסוברים שביעור הוא הפקר צריכים ליתן את הדעת שלא יכשלו באכילת פירות שביעית לאחר זמן ביעורם (אף שנתבערו ע"י הפקר או שהיו באוצר בי"ד בזמן הביעור) וכגון יינות ושמן, ריבות, שימורים, פירות יבשים או שנשתמרו בקירור ובהקפאה בכל אלו יש להיזהר, וכן חליפי שביעית ודמי שביעית [עי' שנת השבע פכ"א הי"ד], (שנת השבע ה"ג). יש לעיין לאור האמור לעיל (הל"ו) שכלים שנתבשלו בהם פירות לאחר הביעור טעונים הגעלה, א"כ תימני המתארח אצל ספרדי (המקל בהפקר) מה יעשה הבן ולא יחטא, כי אף שיעברו זמן זמנים טובא סו"ס הרי הכלי ודאי בלע בשמינית מפירות לאחר הביעור שהרי הוא סומך על ההפקר. וצ"ע. וגם אם נמצא מוצא לאחר זמן רב שכבר בלע הרבה בליעות אחרות ויש כאן ודאי שישים נגד הטעם הבלוע דהא איקליש טובא, מ"מ בזמן קצר לאחר שנבלע לכאורה לא נוכל למצוא מזור.

לט). יין שנתבער ע"י הפקר או שהי' באוצר בי"ד בזמן הביעור כיון דלדידן הוא אסור בשתיה מדינא ממילא א"א לצאת בו י"ח קידוש או הבדלה אפי' אם שומע את הקידוש מאדם הסומך על המתירים (כ"כ בשנת השבע ה"ד), [ויש לי עיון גדול בדין האחרון, לא

מיבעיא בקידוש הלילה שענין היין אינו מוכרח שהרי אפשר בלחם, א"כ למה לא יצא בקידוש אא"נ שהיא ברכה לבטלה לגמרי, סו"ס הרי אמר את "ברכת קידוש היום". אלא אפי' בקידוש הבוקר, כיון שאצל המקדש אין ברכתו לבטלה למה לא יצא ממנו. לפיכך צ"ע לדינא ולפי שאין לי ראייה מפורשה לזה דיי בהזכיר הקושיא. ולא עוד אלא אפי' המקדש ביין של היתר מכירה לענ"ד י"ל שיוצאים ממנו י"ח קידוש אף להאוסרים, דסו"ס עושה כדעת המתירים ויש לו על מי לסמוך אף אם חלקו עליהם לדינא, וצריך חיפוש].

(מ). **מכר פירות שביעית שלא נתבערו ונאסרו באכילה**, הכסף נתפס בקדו"ש ונאסר גם הוא בשימוש וצריך לבערו כמו שמבערים דמי שביעית שעבר עליהם זמן הביעור. אבל דמי שביעית שלא נתבערו, א"א לחללם על מאכל אחר. ואם קנה בהם מאכל או חפץ אחר, אינו נתפס בקדו"ש. (קדוה"א פל"ג הכ"ו, בשם חזו"א סי' י' סק"ג וי"ד סק"ד ד"ה זבחים).

(מא). **דמי שביעית שלא נתבערו בזמן ביעורם** (שהוא ביעור של הפרי שתמורתו נתקבל הכסף) א"א לחללם על מטבע אחר, אלא צריך לאבדם מן העולם ע"י שחיקתם או ע"י השלכתם לים (שם הכ"ז), [אבל לא סמוך לחוף שלא ימצאוהו אחרים].

(מב). **היו ברשות הגוי פירות שביעית** (שגדלו בקרקע של ישראל שאז יש בהם קדו"ש) **בשעת הביעור, נאסרו הפירות באכילה** כדין פירות שהיו אצל הישראל בשעת הביעור. (שם הכ"ח, משם מהרי"ט ח"א סי' מ"ג ד"ה ומש"כ מהרי"ק. וכן משמעות הכ"מ ומהרי"ק פ"ז משמיטה ה"ג, ע"ש).

(מג). **פירות שביעית שיצאו לחו"ל והגיע זמן הביעור** מבער אותן במקומם ולא יעבירם ממקום למקום (בחזו"ל). ואם רצה להחזירם לא"י ולבערם שם תע"ב, אף שבדרכם לא"י הפירות עוברים דרך מקומות שלא היו שם הפירות מתחילה מותר. (כמ"ש הראב"ד בפ"י לתו"כ בהר פרשה א' ה"ט. ודרך אמונה פ"ז צהה"ל קכ"ה. קדוה"א שם הכ"ג).

עירוב פירות שלא נתבערו עם פירות אחרים

(מד). **אם נתערבו פירות שביעית שלא נתבערו, בפירות אחרים באותו מין שלא ע"י בישול**, בטלים ברוב כדין תערובת יבש ביבש שבטלים חד בתרי, אבל אסור לבשל את כל התערובת יחד כיון

שודאי יש כאן מין האסור וה"ז נותן בו טעם (שו"ע יו"ד סי' ק"ט ס"א, וקדוה"א פל"ג הכ"ט).

מה). נתבשלו פירות שביעית שלא נתבערו עם פירות אחרים אם זה מין במינו אסור אפי' בכל שהוא, והכלי שבישל בו טעון הגעלה (לפי שהפרי אסור באכילה והוא אוסר את הכלי). ואם בישלם מין בשאינו מינו כגון תפוח עם שאר פירות אם בטל הטעם מותר, וכיום צריך ששים כדי לבטל טעם כיון שאין אנו בקיאים בהרגשת הטעם, וששים שיערו חכמים שודאי אינו נותן טעם. (כה"ח יו"ד סי' צ"ח סקי"א. יבי"א ח"ח יו"ד סי' י"א. קדוה"א פל"ג ה"ל). ועי' רמב"ם פ"ז הכ"א וכ"ב (הביאו בשנת השבע עמ' פ"ט). ומאידך בס' עוטה אור (עמ' מ"ב הע' י"ז-י"ח) כ' שאם נתערבו לאחר הביעור פירות עם פירות אחרים שאין בהם קדו"ש, אפי' ע"י בישול והוא מין במינו, בטלים בששים כמו כל איסור תורה, כיון שהפירות אסורים לגמרי ואין להם מתירים, ורק אם נתערבו קודם הביעור צריך לבער הכל ואין בטלים אפי' באלף כל שהוא מין במינו לפי שיש לו מתירים שאפשר להפקירם, ויכול אח"כ לאכול הכל בקדו"ש, וחילי' מראב"ד (פט"ו ממאכ"א). ודעת רבינו שליט"א כמו שאמר בשיעורו ונדפס בשערי יצחק (וישלה, כסלו תשפ"ב עמוד שני) שמין במינו בכל שהוא אסור, ובשאינו במינו בנותן טעם. ואף ששם מדבר שנתערבו קודם הביעור, מ"מ הא מיירי לדעת הרמב"ם שביעור הוא שריפה ושוב איפוא אין להם מתירים, ואפ"ה כ' שיש להחמיר בכל שהוא. וצל"ע בהלכה זו.

פרק כ"ו – הלכות שמיטת כספים ופרוזבול

מועתק מילה במילה מס' שנת השבע פרק כ"ה, שהוא מדברי רבינו שליט"א בשע"ה חלק חושן המשפט סי' רי"ד, בתוספת הלכות ביני וביני. וצריך אני למודע"י שכל הלכה שאין נזכר מקורה הרי היא משנת השבע

(א). בשנת השמיטה נשמטים כל החובות שחייב אדם לחברו, שנאמר "מקץ שנבע שנים תעשה שמיטה וגו' שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו" וגו' (דברים ט"ו, א'-ב'), ואסור לתבעם אחרי כן שנאמר (שם) "לא יגוש את רעהו" וגו'.

(ב). אסור להימנע מלהלוות לחברו קודם שנת השמיטה מחשש שמא יתאחר החוב אצלו וישמט שנאמר (דברים ט"ו ט') "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע" וגו'.

(ג). מצוה זו נוהגת גם בזמן הזה ואפי' בחוצה לארץ לדעת רוב הפוסקים. ואע"פ שרוב העולם נהגו להקל, מ"מ המדקדק במצוות צריך להחמיר על עצמו ובפרט ארץ ישראל, מה גם שיכול לתקן את הדבר ע"י פרוזבול שלא יבוא לידי הפסד.

(ד). אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר (דברים ט"ו, א') "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" וגו', לפיכך המלוה את חברו בשנת השמיטה עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע החמה בליל ראש השנה, אבד החוב.

(ה). מי ששכח לכתוב פרוזבול ונזכר ב"בין השמשות" של יום ער"ה ומיד כשנזכר אמר בע"פ בפני עדים "הריני מוסר כל חובות שיש לי לידי בי"ד פלוני ופלוני ופלוני, שאוכל לגבותם בכל זמן שארצה", נחשב כאילו כתב פרוזבול ויכול לגבות חובו לאחר שנת השמיטה.

לשון החזו"ע (עמ' פ"א הי"ד). וכ"כ בשו"ע (ח"מ סי' ס"ז ס"כ). וכ"כ בשו"ע הגר"ז (הל' הלואה סל"ד) "שאמר להם לפני השמיטה הריני מוסר לכם חובי" וכו', ושם (סל"ה) "ולומר להם הריני מוסר כל חוב יש לי" וכו', וכ"כ בשע"ה. ומזה צל"ע מש"כ הילקו"י (שנת תשע"ה עמ' תשכ"ב) שמותר לכתוב פרוזבול בחוה"מ (שבשנת השמיטה), באופן שחושש שאם לא יכתוב עכשיו לא ימצא בי"ד לעשות פרוזבול, וכגון שנוסע לחו"ל במקומות שאין שם בי"ד. וקשה והרי אפשר במסירת הדברים בע"פ וא"כ אין כאן דבר האבד להתירו בחוה"מ. שו"ר שעמד בזה שם בילקו"י בהערותיו וציין לכמה ספרים שהעירו כן, ומש"כ בציץ אליעזר (ח"ה סי' י"א) לא ברידא לי מילתא. גם מש"כ בשו"ת ביכורי שלמה (ח"א בהשמטות לאו"ח סי' ד' או' ה') שאם אין כותבים פרוזבול בחוה"מ ממילא הוי אינו ראוי לבילה ולא מועיל מסירת מילי, ע"ש. צריך לי עיון דאין המסירה בע"פ תחת הכתיבה שנאמר שאם אינו יכול לכתוב גם מסירה אינה

מועילה, אלא דבכל מסירה סגי בין בע"פ בין בכתב ושניהם שוים בזה. ועוד דהכא אריא הוא דרביע עלי' ומסיבה צדדית א"א לכתוב, אבל לעולם מועילה הכתיבה, ובכה"ג ל"א כל הראוי לבילה כו'. דדוקא בגוונא דלא מהני כתיבה, לא נוכל להכשיר אמירה (אם היא באה מכח הכתיבה). ומ"מ הדין דין אמת דשרי לכתוב פרוזבול במועד שכן אמרו בש"ס (מו"ק י"ח:) וכ"פ מרן השו"ע (או"ח סי' תקמ"ה ס"ה).

ונ"ל הטעם משום שצריך לזכור באיזה יום עשה הפרוזבול שיוכל לידע לשמט מכאן ולהבא, כי כל החובות שנעשים לאחר מכן משתמטים ואינם כלולים בפרוזבול. ואע"פ שנאמן כשיאמר באיזה יום עשה כמש"כ הרמב"ם (פ"ט הכ"ה) ושו"ע (סי' ס"ז סל"ה) ופסקם החזו"ע (עמ' ק"ד ס"ג), מ"מ אם הוא חרד לדבר ה' ולא רוצה לגזול הרי יוצרך להחמיר ע"ע מספק וה"ז דבר האבד. ואף העדים אין לסמוך עליהם שיזכרו, כי אפשר שכמה וכמה עושים אצלם פרוזבול, ובלא"ה כמה טירדות יכולים להשכיח מהם התאריך המדוייק. ואולי זה נכלל במש"כ הציץ אליעזר הנ"ל ע"פ הפרישה (חו"מ סי' ס"ז סקכ"ג) שעליו לדעת את פרטי מסירת הדברים וענין הפרוזבול ואם לא ידע לא יוכל לגבות חובו.

ו). בעלי תשובה שהודו שבזמן שהיו חילונים גבו את חובותיהם אחר עבור שנת השמיטה, ופרוזבול לא עשו מחוסר ידיעה, יש צדדים להקל עליהם שלא יצטרכו להחזיר את החובות שגבו. אך אם הם זוכרים את הלווים ששילמו את חובם, טוב שיגשו אליהם ויבקשו אותם שימחלו להם כל מה שגבו בחובותיהם.

כ"כ הגאון חזו"ע (עמ' ק"ה ס"ה) מכמה צירופים: א) שמא אין שמיטה נוהגת בזה"ז. ב) פלוגתא בשנת השמיטה (ויש פוסקים שאין מצרפים סניף זה כלל. א"ש). ג) דעת היראים שאם האדם אינו משמט את חובו אינו נשמט. ד) הגרשז"א מקל כיון שאם התנה ע"מ שלא תשמיטני שביעית שתנאו קיים, א"כ בהלוואות שרגילים לגבות אחר השמיטה, הו"ל כהתנו ביניהם דאנן סהדי שאף הלווה היה מסכים ללוות אפי' על דעת שהוא חייב לפרוע לו את חובו. ע"ש. ואכן כדברים הללו כתב בשו"ע הגר"ז (חו"מ הלכות הלואה סל"ה) שבזמנו לא נהגו לעשות פרוזבול במדינותיהם, שכיון שנהגו לגבות כל חוב בלא פרוזבול אחר השביעית והלווה יודע מזה, ה"ז כאילו התנה עמו המלוה בשעת הלואה ע"מ שלא ישמיט הלווה חוב זה לעולם, ע"ש.

ובספר מנחת איש (עמ' רמ"ג ה"ט) כ' שיעשה שאלת חכם אם צריך להחזיר ללווה מעות אלו שנשמטו בשביעית. ומקורו טהור (בהע' 14) משו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רצ"א) שנסתפק אם יש להקל בזה, וכ' כמה צדדים ולא הכריע לדינא. ובדרך אמונה (פ"ט הכ"ח) בביה"ל ד"ה משמיט כ' בפשטות שחייב להחזיר המעות ע"ש.

ולענ"ד אם הי' פעם אחת או פעמיים ונקל בעיניו להחזיר חוב זה ראוי להחמיר להשיב, אך אם קשה לו להחזיר כגון שהי' סכום גבוה מאוד או שהיו הרבה הלוואות או כשאין יודע ממי לוח יש להקל בזה. וודאי אם יוכל לגרום להם שיאמרו לו שכל מה שלקח מהם ה"ז מתנה בשבילו, או שמוחלים לו על כל תביעת ממון שיש לו עליהם, פשוט שזה עדיף טפי.

ז). שביעית משמטת כל מלוה, בין מלוה על-פה בין מלוה בשטר, ואפי' יש בו אחריות נכסים (דהיינו שאם לא יפרע חובו, יגבו מנכסיו), ומי שנתן לחבירו מעות בתורת עיסקא, שהדין הוא שחציו מלוה וחציו פקדון, החצי שהוא מלוה משמטת, והחצי שהוא פקדון אינה משמטת.

ח). אפי' המלוה לחברו פירות או שאר מיני אוכלים, דברים שאינם חוזרים בעינם, נדונים כהלואה ומשמטת. אבל חפצים שהם חוזרים בעינם אינה משמטת.

ט). ה"ה להלואת מטבע חוץ (כגון דולרים) שדינה גבי ריבית כהלואת פירות, שכיון שאינו חוזר בעין השביעית משמטתו (קדוה"א פל"ה הכ"ט).

י). המלוה את חברו על המשכון, אינה משמטת שע"י זה נחשב החוב כגבוי, ויש אומרים שגם חוב ששולם בצ'ק שעדיין לא נפרע דינו כגבוי (עי' שו"ת אגרות משה ח"ב סי' ט"ו). (ע"כ מדברי רבינו). מיהו בזמנינו שאין הצ'קים מקובלים ברוב החנויות, ואף אלו שמקבלים בדרך כלל אין מקבלים צ'ק של אחר רק של הלקוח עצמו. אין דינו כגבוי והחוב נשמט בשביעית. וכן הסכימה דעתו הרחבה של רבינו שליט"א כמבואר בהערה.

לענין צ'ק דעת רבינו שי"א שגם חוב ששולם בצ'ק שעדיין לא נפרע דינו כגבוי. אולם הגאון חזו"ע (עמ' י"א הע' ז') כ' דדמי לשטר חוב שיש בו אחריות שאע"פ שיכול למכרו, כיון שמחוסר גוביינא משמט, דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי וכמו שפסק מרן בשו"ע (חור"מ סי' ס"ז ס"ב). וה"נ צ'ק שביד המלוה מחוסר גוביינא ע"ש. ולכאור' יש להעיר דיש לחלק בין צ'ק לשטר מאחר שהצ'ק עצמו הוא ממון ועובר לסוחר ואפשר לקנות עמו, וא"כ הא עדיפא משטר שיש בו אחריות דאע"ג שיכול למוכרו מ"מ אי"ז עובר לסוחר לקנות בו ככל אשר יחפוץ, ואה"נ מצד מה שיכול לפדות את הצ'ק אצל חלפן כספים (צ"ינג') ה"ז דומה ממש לשטר. מיהו לפום קושטא אם אמנם בזמנו לפני כעשרים שנה צ'ק היה עובר לסוחר ממש, כהיום הזה כמעט ולא יתקבלו צ'קים בחנויות וגם אותם חנויות שיקבלו צ'קים זהו רק בצ'ק של הלקוח עצמו מחשש שיחזור הצ'ק וא"כ צ'ק של אחר ודאי גרע ואין גופו ממון כלל ועיקר. רק מצד שיכול למכרו, וא"כ דינו כמו שטר שיש בו אחריות נכסים שהוא משמט. והכא בצ'ק ק"ו הוא שלא יועיל כלל, שהרי השטר חוב בטוח יותר לפי שיש שם אחריות נכסים, ולעולם יוכל לגבות כספו מן הלוח, אך בצ'ק שאפשר שיחזור ואין לו שום בטחון עליו ולא אחריות, גרע טובא ודאי משמט. וגם לא דמי צ'ק לחוב על משכון שכשלוך ממנו משכון אין השביעית משמטת דחשיב כגבוי, דהתם המשכון חשוב כגביה משא"כ הכא בצ'ק שאינו חשוב כגבוי, הואיל ואין לו בטחון להצ'ק שלא יחזור. וכבר כתב כן בחזו"ע שם (עמ' י"ב בהוספת הגיליון 10) שאפילו בהגיע זמנו לא הוי כנגוש ועומד, לפי שהרבה פעמים הצ'ק חוזר כשאין כיסוי. (וביותר כ' החזו"ע דכיון שהוא מח' הפוסקים אין להוציא מן המוחזק את הממון שיכול הלוח לומר קים לי כמ"ד דלאו כגבוי דמי ולא ישלם).

ובמנחת איש (עמ' רנ"ה הע' 41) כ' שהוראת הרבה גאונים ובתוכם הגרנ"ק והגר"י שפירא שצ'ק אין לו דין שט"ח שאפשר למוכרו בעצמו בפחות כיון שאינו אלא כהוראת תשלום לבנק שישלמו לאותו אדם המוכ"ז את סכום המעות הכתוב בצ'ק וע"ש, ולפ"ז בלא"ה אין לדמותו לשטר שאפשר למכרו. וכ"נ דעת קדוה"א (פל"ה הט"ז) שהצ'ק אינו נחשב כגבוי והביא כן משם הגריש"א.

ולפ"ז לכאור' ליכא ראי' ממש"כ רבינו שליט"א דהצ'ק חשוב כגבוי שהרי כתב ספרו בשנת התשס"ח (לפני כ-14 שנה) שאז הצ'קים עדיין היו מקובלים בחנויות והיו עדיפים משטרי חוב. כנלע"ד.

אחר כתבי כ"ז הראיתי למוריניו שליט"א זה הכתב ואמר לי שאם כנים הדברים וכך היא המציאות אזי הדין משתנה וצ"ק אינו חשיב כגבוי בזמנינו והשביעית משמטתו. וע"ע במנחת איש (עמ' רנ"ד הל"ג) שהביא מח' האחרונים אם תאריך הצ"ק הוא קודם ר"ה, וכ' עלה "ולהלכה נראה שיש להקל בזה אם הצ"ק סחיר ואפשר להסב אותו לאדם אחר והוא כאשר לא נכתב הצ"ק למוטב בלבד", (ור"ל שהשאיר שם הממוען חלק, כי היום בכל הצ"קים נכתב "למוטב בלבד"). ולענ"ד לא יגהה מזור דסו"ס כיון שהלה חתום על הצ"ק אין צ"ק זה מתקבל כמעט באף מקום כיון שאינו הצ"ק של האדם המקבל, ואף הוא מודה שאם הצ"ק א"א לסחור בו רק להגישו לבנק לפרעון וכגון שכתוב עליו למוטב בלבד שאינו נחשב כגבוי, א"כ אף הכא ירד להציל ולא הציל כי סו"ס אינו סחיר. אולם כ' שם שלדברי הכל אם תאריך הצ"ק הוא לאחר ר"ה של שביעית אין השביעית משמטתו, ע"ש, וכנראה טעמו משום שזהו זמן הפרעון ולא קודם.

יא). ערב שפרע למלוה וקודם שפרע לו הלוח החוב שפרע עבורו, הגיעה שנת השמיטה, משמטת. ומי שנתחייב לחברו שבועה על ממון שאילו היה מודה לו היתה השביעית משמטת את הממון, משמטת גם כן את השבועה.

יב). מי שהיה חייב לחברו ממון וכפר ועמדו לדין ונתחייב, וכתבו הבית דין פסקדין ונתנוהו לידי המלוה, אין השביעית משמטתו. וכן המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי, אינו נשמט, שנאמר (דברים ט"ו, ג') "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך", אחיך ולא בית דין.

יג). המלוה את חברו והתנה עמו שלא תשמיטנו שביעית, אפי' הכי משמיטתו, שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל. אבל אם התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפי' בשביעית, אינה משמיטתו, כי כל תנאי שעושים בענייני ממון התנאי קיים. וכן אם כתוב בשטר לשון פקדון אינה משמטת. (ועי' לקמן הי"ח)

יד). המלוה את חברו לכמה שנים, וזמן הפרעון הוא לאחר שנת השמיטה אינה משמיטתו, כיון שלא היה יכול לתבעו קודם.

טו). המלוה את חברו באמצע אלול בשנה השביעית, הואיל וסתם הלואה אינה פחות משלושים יום (גמ' מכות ג' :), נמצא שאינו יכול לנוגשו בשעה שהשמיטה משמטת, שהרי טרם הגיע זמן הפרעון עד אחר מוצאי שביעית. הלכך אפי' עברה עליו שביעית אין השביעית משמטתו. (חזו"ע עמ' כ"ז ובהערה משם רוב ספרים וסופרים ודלא כהב"ח). ובאמת צ"ע סברת הב"ח, מאי נפק"מ אם הוא הגביל חובו לתבעו אחר השמיטה או שחכמים

הגבילוהו לתבעו אח"כ, סו"ס איהו גופא אינו נוגש והמקרא צווח ואומר "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה" שהאיסור תלוי בנגישה, וצ"ע.

טז). לפ"ז אם עשה פרוזבול בתחילת חודש אלול, והלוה לחברו בסתם, א"כ אין השביעית משמטת דסתם הלוואה ל' יום (עי' חזו"ע

עמ' ע"ז ה"י). ולפ"ז מש"כ רבינו שליט"א בשנת השבע (פכ"ה הכ"ב) שאם אחר עשיית הפרוזבול רוצה להלוות עוד, יקבע זמן הפרעון לאחר השמיטה או יעשה פרוזבול נוסף לאחר ההלוואה, ע"ש. לרווחא דמילתא נקט לצאת גם דעת הב"ח דצריך לקבוע זמן פרעון להדיא. א"נ מיירי כשעשה פרוזבול קודם חודש אלול, דאז גם לאחר ל' יום עדיין הוא קודם ר"ה.

יז). בהלוואה סתם כ' מנחת איש (עמ' רנ"ד הכ"ט) שאם הדרך הוא שהמלוה מבקש מהלוה לפרוע לו גם קודם תום החודש מתאריך ההלוואה, וכמו שמצוי בזמנינו בדרך כלל בהלוואת סכומים קטנים (לכל הפחות), הרי שביעית משמטתו. ואם אין הדרך לתבוע בסתם עד לאחר ל' יום, תלוי בפלוגתת הב"ח והאחרונים, ולדינא אין השביעית משמטת. ונאים הדברים למי שאמרם.

יח). אם המלוה והלוה התנו ביניהם שהלוה לא ישמט את החוב, התנאי קיים ויכולים לעשות את התנאי בע"פ ביניהם וא"צ לכתבו בשטר (אף אם המלוה עצמה בשטר), וכמו כל דיני תנאים שא"צ לכתבם בגוף השטר. ואולם אין תנאי זה מועיל אלא אם עשאוהו בשעת ההלוואה עצמה ולא לאחריה (מנחת איש שביעית עמ' רנ"ו הל"ד). [ע"ש הוכחתו מב"י חו"מ סי' ס"ז, ושכ"ה להדיא בריטב"א].

יט). המוכר איזה דבר לחברו בהקפה, נחשב כאילו הלוהו מעות ומשמיט. אבל חנוני המוכר לאחרים בהקפה ואין דרכו לתבוע עד שמתקבץ איזה סך אינו משמיט. ואם זקפן עליו במלוה, דהיינו שחישב הכל ביחד וכתב בַּפְּנֵקְסוֹ סך הכולל, אזי הוא כהלוואה ומשמיט. וכן שכר שכיר אינו משמיט ואם זקפו עליו במלוה משמיט.

כ). חוב שחייב שוכר דירה למשכיר וכן שכירות רכב וכו', אין השביעית משמטתו. אבל אם כתב לו שט"ח על החוב שהי' חייב לו, דינו ככל חוב שהשביעית משמטת (קדוה"א פל"ה הכ"ט).

(כא). הגזול חפץ מחברו, אף שהחפץ אינו בעין והרי צריך לשלם תמורתו, אין חובו נשמט בשביעית, וחייב לשלם הגזילה אשר גזל (שם הל"א).

(כב). וכן מי שהשאל לחברו חפץ כדי שישתמש בו ויחזירנו לו בגמר השימוש, אפי' נאנס החפץ אין השביעית משמטת (שם הל"ב).

(כג). וכן פדיון בכור כשהגיע זמן הפדיון קודם סוף שנת השמיטה ולא פדהו עד לאחר השמיטה, אינו משמט, וחייב אביו לפדותו ולתת ה' סלעים לכהן (שם הל"ג).

(כד). וכן כל 'מתנה' אינו נשמט, ולכן המתחייב לתת לבנו סכום כסף במתנה לאחר שנישא, אין השביעית משמטת (שם הל"ד).

(כה). המלוה לגוי אין שביעית משמטת את החוב שנא' לא יגוש את רעהו ואת אחיו, והגוי אינו בכלל אחיו. ואפי' רצה לשמט את החוב של הגוי אסור הדבר, שנאמר את הנכרי תגוש. (רמב"ם פ"א ממלוה ולוה ה"ב. דרך אמונה פ"ט משמיטה סק"ו. קדוה"א פל"ה הנ"ד).

(כו). המלוה לגוי והתגייר לפני שנת השמיטה, אין השביעית משמטת את החוב שלוה הגר בעודו גוי, כיון שבשעת הלואה לא היה מחוייב בשמיטת כספים. (קדוה"א שם הנ"ה).

(כז). הבא מחמת גוי, הרי הוא כגוי. לכן מי שקנה מגוי שטר חוב על ישראל אינו משמיט, שהרי הגוי היה גובה בשטרו לעולם. (וכ"ה בשו"ע סי' ס"ז, ובחזו"ע עמ' ק"ט ס"ז "ישראל שקנה מן הגוי שט"ח שהיה חייב לו ישראל אחר, אין שביעית משמטתו"). וכן מי שערב לגוי בעד ישראל ולא פרע הישראל, והוצרך הערב הישראל לפרוע לגוי, ונטל מן הגוי את השטר שעל הלוח, אינו משמיט. אבל אם לא היה שטר אלא שתובע לחבירו בעל פה על שהוצרך לפרוע בעדו לגוי, הרי זה משמיט.

(כח). המוכר שטר חוב לחברו והלוקח לא עשה פרוזבול ועברה עליו שנת השמיטה, אין הלוקח יכול לחזור ולתבוע את המוכר כי איהו דאפסיד אנפשי' שפשע ולא עשה פרוזבול. ואם כשמכרו כבר עברה

עליו שמיטה טוענים ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד שחזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא (חזו"ע עמ' ק"י ס"ח).

(ט). שלח הלוה את הכסף לפרעון למלוה לפני ר"ה של שמינית, ועדיין לא הגיע הכסף לידי המלוה אלא לאחר ר"ה, אם השליח הוא של המלוה נחשב החוב כפרוע ואין השביעית משמטתו. וכן אם השליח הוא של הלוה ואמר לו זכה את הכסף למלוה, ה"ז קנה מיד כשהגיע לידי השליח, ולכן אין השביעית משמטת. אבל אם הוא שליח של הלוה ולא אמר לו "זכה למלוה", השביעית משמטת (קדוה"א פל"ה ה"ז, משם דרך אמונה פ"ט סקפ"ב, ועוד).

(ל). אם עשה המלוה 'פרזבול' אין החוב נשמט, ותיבת פרוזבול מורכבת משלש תיבות בלשון יון; 'פרוז' תקנה. 'בול' עשירים. 'פויטי' עניים. כי כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות לעניים ועוברים על מה שכתוב בתורה (דברים ט"ו, ט') "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו" וגו', התקין 'פרוזבול' שהוא תקנה לטובת העניים שימצאו מי שילווה להם, ותקנה לעשירים שלא יפסידו את כספם.

(לא). אין הפרוזבול נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה הבקיאים בדיני ממונות ובענין פרוזבול ויודעים ענין שמיטה, והמחוס (דהיינו שמינו אותם) רבים עליהם באותה העיר. וזהו גופו של פרוזבול: 'מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו בכל זמן שארצה', והדיינים או העדים חותמים למטה, ולא יהיו הדיינים קרובים זה לזה, ולכתחילה עדיף שלא יהיו גם קרובים למלוה או ללוה.

(לב). בזמננו כאן נוהגים כדעת המקילים שאין המלוה צריך לטרוח לבוא לפני הבית דין אלא יכול לומר דברים אלו בפני שני עדים שיעידו שמוסר חובותיו לדיינים אע"פ שהדיינים עצמם אינם יודעים מזה, וגם אם הם בעיר אחרת, ובתנאי שהם בית דין חשוב.

(ג.) א"צ לעשות קנין לצורך הפרוזבול שמקנה לבי"ד את חובותיו ודי במסירה (הליכות שמיטה עמ' ר"נ).

(ד.) יש לכתוב הפרוזבול כיום בנוסח כדלקמן: בפנינו העדים חתומי מטה, בא פלוני בן פלוני ואמר לנו, מוסרני לפלוני בן פלוני ולפב"פ ולפב"פ הדיינים שבעיר פלונית, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, היום כך, שהוא כך וכך ימים לחודש כך, שנת כך וכך, והכל שריר ובריר וקיים. ויחתמו העדים למטה סמוך לכתב.

(ה.) לכתחילה עדיף שלא יהיו העדים קרובים למלוה או ללוה. ומותר לעשות פרוזבול בלילה.

(ו.) פרוזבול אינו נחשב כעשיית משפט שצריך להיות ביום דוקא, ומטעם זה רשאים לכתוב פרוזבול בפני דיינים הקרובים למלוה. ומ"מ הואיל ואנו צריכים שיהי' בי"ד חשוב, צריך שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה. ואם כותב הפרוזבול בפני עדים, לכתחילה לא יכתבנו בפני עדים הקרובים למלוה, ובדיעבד יש להקל ולגבות החובות על סמך פרוזבול זה (חזו"ע עמ' ס"א ה"ו. וע"ע קדוה"א פל"ו ה"ה).

(ז.) אנשים הרחוקים מתורה ומצוות ואינם יודעים כלל ענין פרוזבול, יכול קרוב או ידיד שלהם לעשות להם פרוזבול ואפי' שלא בדיעתם, כדי שיגבו חובותיהם בהיתר שזכין לאדם שלא בפניו (חזו"ע עמ' ע"ה ה"ט).

ובספר מנחת איש (עמ' רס"ג הנ"א) כ' שזהו דוקא באדם שומר תו"מ, אבל באדם שאינו שומר תו"מ א"א לעשות עבורו פרוזבול, ע"ש. וכנראה כוונתו משום דאי"ז זכות לו, וכמו בעבד כנעני דבהפקירא ניה"ל וחשיב כחובה לו (גיטין יג.). והרי שאנו דנים לפי מה שהוא רוצה ולא לפי האמת. ולענ"ד אינו כן, דאילו היה לו נפק"מ בזה כגון שהי' מפסיד כסף כשעושים לו פרוזבול ניהא, אבל הכא שאינו יודע מכך כלל כיון שאין לו הפסד בזה כלל, וק"ו שרוב החילונים כיום הם שומרי מסורת ואינם עושים להכעיס אלא לתיאבון וכשיאמרו להם זאת ודאי יסכימו בחפץ לב וירצו לעשות רצון קונם, ודאי דברי הגאון חזו"ע קיימים ונאמנים לעד. ועי' רמב"ם ספ"ב מהל' גירושין שכל אדם מישראל חפץ לעשות רצון קונו ולפיכך כופין אותו עד שיאמר רוצה אני שהוא רצון עצמי שלו האמיתי. ודין זה אמור על כל איש ישראלי כולל הרחוקים ביותר מתורה ומצוות לעת עתה. והקשה ידידי הרה"ג ר' שי סבח שליט"א דלפי הנ"ל למה לא יתקנו שהרב הראשי או רב העיר יעשה פרוזבול לטובת כל בני המקום השוכחים, או מי שלא יודע, וכמו שתקנו לעשות כן בעירוב תבשילים. ע"כ. ואה"נ לענ"ד ודאי ראוי לעשות כן, כי בזה מצילים את כל הרחוקים מתורה ומצוות שגובים כספיהם שלא כדין. ועוד, שאין בזה זכות לזה וחובה לזה, שהרי ממילא גובים מהלווה ואינו מרויח כלום אם לא יעשו פרוזבול. אלא שצריך בדיקה אם יתכן כן כיון שאינו יכול לכתוב את השמות הפרטיים של כולם.

לח). ראוי לשמור על הפרוזבול שלא יאבד או יקרע לפני סוף שנת השמיטה. אך גם אם נקרע או אבד, מותר לגבות חובו על סמך הפרוזבול שהיה.

לט). אין צריך לעשות פרוזבול נפרד לכל הלוואה ולכל לווה, אלא פרוזבול אחד מועיל לכולם. ואין צריך לפרט את הסכומים ושמות הלווים, וכן המנהג.

מ). יכול למנות שליח שיעשה עבורו פרוזבול, וצריך לכתוב בשטר שפלוגי בא בשליחו פלוני.

מא). אם אחרי עשיית הפרוזבול רוצה להלוות עוד, יקבע את זמן הפרעון לאחר השמיטה, או יעשה פרוזבול נוסף אחרי ההלוואה, וכן המפקיד בבנק.

מב). מנהלי בנקים חייבים לעשות פרוזבול כדת כדי שיוכלו לגבות החובות שחייבים להם גם לאחר סיום שנת השמיטה. ומ"מ די לעשות פרוזבול אחד כללי לכל חובות הבנק וכמש"כ בשו"ע סעיף כ"ו (חזו"ע עמ' מ"ד הי"ט). ויעשה את הפרוזבול אדם שיש לו הסמכות להכריע בענייני הכספים של הבנק (קדוה"א פל"ו הכ"ז). וכשמנהל הבנק לא עשה פרוזבול ומחייבו ללוה ממון, יאמר במתנה אני נותן, כדי שלא לגרום לפני עיור למנהל הבנק. או שיעשה גם בשבילם פרוזבול מדין זכין וכדלקמן. (א"ש).

וחזה הוית להג"ר אברהם יוסף שליט"א שכ' בתשובת שאלה (בעלון הידברות ויחי, טבת תשפ"ב גיליון 532) ששמיטת כספים חלה על חובות שבין שני אנשים ולא על חברות, ולכן חוב לבנק או לעירייה וכן חוב חשמל וכיוצא יש לשלם כרגיל. עי"ש. ולא ידעתי על מה נסמך, ואם כוונתו מפני שיש חברות השייכות לממשלה ודינא דמלכותא דינא, הנה כשדיניהם נוגדים דין התורה פשוט שאין אומרים דינא דמלכותא דינא. מלבד שיש חברות שאין שייכות כלל לממשלה אלא הן חברות פרטיות. ואף אם הן חברות בע"מ עדיין הן שייכות לאיש פרטי, רק שיש מיגבלה ע"פ החוק שלא לקחת מנכסיו הפרטיים לנושיו כידוע. וכבר ראיתי בילקוט יוסף למר אחיו הגאון הראש"ל ר' יצחק שליט"א שכ' להדיא (מהדורת תשע"ה עמ' תשכ"ח סעיף נ"ב) "מנהלי בנקים חייבים לעשות פרוזבול כדי שיוכלו לגבות חובות שחייבים להם. ומ"מ די לעשות פרוזבול אחד כללי לכל חובות הבנק, או למנות שליח שיעשה פרוזבול לכל חובות סניף הבנק" עכ"ל. וכ"כ להדיא הגר"מ אליהו בספרו מאמר מרדכי (פכ"ב) שגם חובות לחברות ממשתליות נשטמ בשביעית. עי"ש.

(מג.) **יש להחמיר לעשות פרוזבול גם עבור ילדים שיש להם תכניות חסכון שונות שהפקידו עבורם או השקעות שונות בבנק הרשומות על שמם וכן בכל כיו"ב (מנחת איש שביעית עמ' רס"ב המ"ט).**

(מד.) **אדם הנמצא בחוץ לארץ ובעלי חובו בארץ ישראל, צריך להקדים לעשות פרוזבול לפני שקיעת החמה של ערב ראש השנה בארץ ישראל, כיון שאצל בעלי חובו כבר נשמט החוב בשקיעת החמה.**

ואמנם בחזו"ע (עמ' פ' הי"ג) פליג וס"ל דבדיעבד שלא עשה הפרוזבול לפני שקיעת החמה של א"י, רשאי לכתוב עד שקיעת החמה דר"ה אצלו, והטעם מפני שאיסור "לא יגוש" קאי על המלוה ולא על הלוח וכמש"כ הרמב"ם (פ"ט ה"א). ושם הביא שבש"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רצ"א או' ב') נטה קו להחמיר בזה והניח בצ"ע. וכן הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ז או' ב') נסתפק בזה, ע"ש. אך מש"כ שם שכיון ששמיטת כספים בזה"ז אינה אלא דרבנן בדיעבד אמרי' סד"ר לקולא וכ"כ עוד בכ"ד. הנה לכאור' צ"ע דלעיל (עמ' י"ב סוף הע' ז') כ' "הלכך אין להוציא מן המוחזק בטענה שאינו משמט (כשנותן צ"ק), שיכול לומר קים לי כמ"ד דלאו כגבוי דמי, ועי' בס' יש"ש (פ' השולח סי' מ"ה) ובשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' ל"ח או' י"ג) ובשו"ת יבי"א (ח"ח חו"מ סי' ח'), "עכ"ל הטהורה. וא"כ בכל מידי דספקא צ"ע אי אמרי' סד"ר לקולא ויכול להוציאו מספק, או דאדרבה אין להוציא ממון מספק שיכול הלוח לומר קים לי כמ"ד דלאו כגבוי דמי וצ"ע.

ואנכי הרואה להב"י (חו"מ סי' ס"ז בדין המלוה לעשר שנים, ד"ה וכן המלוה לזמן) שכ' דמאחר שהוא ספק בש"ס פסקינן לקולא דהוא ספק דרבנן וע"כ השביעית משמטת. וכן דעת הרא"ש ור"ת, וכ"ד הרמב"ם, הרמב"ן וספר התרומות. והקשה הב"י וא"ת הא בספיקא דממונא נקטינן קולא לנתבע (שלא יוכל לתבעו) והכא הוי איפכא קולא לתובע (שיוכל לתבעו ואין שביעית משמטתו). ונ"ל דטעמא משום דשמיטה איסורא הוא ומקילין דלא תנהוג, כיון דרבנן היא בזמן הזה. ונהי דנ"מ לענין ממונא והויא חומרא לתובע (צ"ל לנתבע שעי"ז ששביעית אינה נוהגת אינה משמטת את חובו וצריך לשלם), מ"מ כיון דמעיקרא דינא לא אתי למבעיא אי מפקינן ממונא מהאיי גוברא אלא לענין איסורא אי נהוג שביעית או לא, לקולא נקטינן כנ"ל. אך הרי"ף ס"ל דשביעית משמטת, וביארו הב"י דכיון דנ"מ לענין ממונא ומספק"ל כהי לישנא, נקטינן בכל ספק דממונא דהוי חומרא לתובע וקולא לנתבע (שלא ישלם), עכ"ל בקיצור. [ונר' לענ"ד דבין להרי"ף ובין להרא"ש אם הדין הוא האיסור ויש כמה נפק"מ, אף שיש גם נפק"מ גבי ממון, פשיטא דאזלינן בתר האיסור. אך פליגי בכה"ג דהנפק"מ דממון היא היחידה הנובעת מן האיסור, דלד' הרי"ף כיון שזה הדין הנגזר היחיד ס"ל דאפ"ה כיון דעיקר הדין הוא האיסור אזלינן בתר האיסור.] ושמור יסוד זה כי הוא נפק"מ לדינים רבים.

והנה באה"ע (סי' ד') דנו האחרונים בחילוק שבין שתוקי לאסופי ואעתיק מש"כ שם: **בנוב"י כ' חילוק יסודי בין שתוקי לאסופי מה טעם בשתוקי יש אופנים שאסופי כשר אף שלא יודעים מי האב ומי האם, ובשתוקי היכן דלא ידעינן מי אביו הוא פסול? דשתוקי שידענו את אמו, אנו דנים על האם, והיא קבועה דדלמא אזלא איהי לגבייהו, ולכך האם והולד פסולים. אבל אסופי אנו דנים רק על הולד, והולד הוא "פירש" וכל דפריש מרובא פריש. ורק מדרבנן החמירו אפי' ברוב כשרים, אם יש רגליים לדבר שהשליכתו למיתה, ולכן כשאין חשש זה הרי הוא כשר. — לכן אפי' בשתוקי אם לא נבדקה אמו עד שמתה, הולד מקרי פירש ומותר. אך בזה הקהילת יעקב חמדת שלמה וב"מ חולקים, דסו"ס נולד הספק במקום הקביעות של האשה, וכבר נאסרה מחמת כן, על אף שלא דננו עליה. (ואפי' היא גרושה, יש לה דין ספק זונה לאסרה לכהן). [לכאור' י"ל דאסופי כשר, משום דמדין תורה הוא כשר כנ"ל, ורגליים לדבר שנטשוהו מחמת רעבון, והוא כשר גמור. אבל בשתוקי, אדרבה מזה שאין מכירים האב יש כאן ריעותא. א"ש]. ונפק"מ בכגון שידוע שהיה רוב אלא שהלך דלדידן פשוט להיתר, ולנוב"י אפשר דיש לחוש כשתוקי, דכיון שאין ידוע כשרות האב, יש לחוש לזרעו. עכ"ד שם.**

ולאור הדברים האמורים הרי מעיקרא דדינא הדין הוא על האם שהיא עיקר הענין וממנה נסוב הדין על הולד, וא"כ להרמב"ם והרא"ש נסתרים דברי הנוב"י. אמנם נלע"ד דיש לחלק דהכא כיון שנדון השמיטה אינו נידון פרטי על זה האדם אלא הוא נידון כללי ה"ז מוכרע ועומד, וכאילו הבי"ד דנו ע"ז מכבר ופסקו הדין, משא"כ התם.

שוב נשוב לנ"ד כי דברי החזו"ע הנ"ל הם מיסוד הבי"ד הנזכר. אכן יש להקשות מב"י (סו"ס ס"ז הנ"ל) שכ' באם נחלקו התובע והנתבע אם נעשה הפרוזבול קודם ההלוואה או אח"כ, שנאמן התובע במיגו שיכול לומר פרוזבול היה לי ואבר. והק' בעל התרומות דהא לא אמרי' מיגו לאפוקי ממונא. ותי' דשאני הכא דמסייע לתובע חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, ע"ש בב"י. וצ"ע דכיון שהם מסופקים אימתי נעשה הפרוזבול והוא במילתא דרבנן, הא סד"ר לקולא לתובע ויכול לתובעו וכדאמרן לעיל. וי"ל דיש לחלק בין ספק במציאות לספק בדין, דבספק בדין אמרי' סד"ר לקולא, אבל ספק במציאות אף שא"ל לברר ל"א סד"ר לקולא, דא"כ ביטלת דין הממע"ה בכל דיני דרבנן. ועוד דהא מה שהוא מוחזק בממון לא די שא"ל להוציא ממנו בסתמא אלא הוא גם ראי' שהממון שלו (פי' המוחזקות שלו היא גם ראייה), וא"כ איך נוכל להוציא מכח הספק.

אך יישוב זה לא יגהה מזור לרב האיי גאון החזו"ע דהא אף בצ"ק הוא ספק בדין אם חשיב כגבוי או לא, ולמה ל"א סד"ר לקולא לתובע. ודוחק גדול לומר דס"ל דמאחר שנראה ודאי דהצ"ק לאו כגבוי רק לרווחא דמילתא עשהו ספק, צירף את דעת הרי"ף בשום מקום. ועוד, דהעיקר חסר מן הספר בחזו"ע. ספק. חדא דמרן ז"ל לא צירף דעת הרי"ף בשום מקום. ועוד, דהעיקר חסר מן הספר בחזו"ע. ואפשר דס"ל להחזו"ע דכיון דדין אם הצ"ק חשוב כגבוי או לאו אין זה ספק בפרוזבול בלבד אלא בכל דיני התורה, ובכל דוכתי אמרי' לקולא לתובע שיכול לומר קים לי, אף כאן אמרי' הכי, דמאחר שכבר נפסק בכה"ת לקולא לתובע גם כאן הוא הדין, וכעין דברי הבי"ד הנזכר. וכגון בבכור הנוטל פי שניים אם הצ"ק חשוב כראוי או כמוחזק (שבכור נוטל פי שניים רק כמוחזק ולא בראוי). ונראה שלזה כיוון הגאון זצ"ל בצינינו לדבריו ביבי"א (ח"ח סי' ח' בחו"מ) ואין שם איזכור כלל בענין פרוזבול רק לענין בכור הנוטל פי שניים אם נוטל ממה שמופקד בבנק וכ' שם דאינו נוטל ממה שמופקד בבנק דחשיב ראוי ולא מוחזק, אך מסתמא כוונתו שצ"ק זה הוא נפק"מ גם לשם כיון שאינו חשיב כגבוי, וכן נפק"מ בענין ריבית בכ"ד ועוד. משא"כ בדין השני שהוא דין בפרוזבול בלבד ולא בעלמא.

(מה). פרוזבול המאוחר פסול, דהיינו אם כתבו זמן מאוחר יותר, כגון שעשאוהו בחודש ניסן וכתבו שהוא בחודש תמוז, אבל המוקדם כשר.

(מו). פרוזבול המוקדם כשר, כיצד? כגון שהיה עומד בשעת כתיבת הפרוזבול בחודש אלול של שנה שביעית, וכתב זמן הפרוזבול לחודש ניסן (שעבר), הרי שאינו גובה החובות שיש לו אלא עד היום שכתוב בפרוזבול דהיינו ניסן, והורע כח הפרוזבול, לפיכך הוא כשר, ומה שכתב זמן מוקדם איהו דאפסיד אנפשי'. ופרוזבול המאוחר פסול, כגון שהיה עומד בשעת כתיבת הפרוזבול בחודש ניסן, וכתב זמן הפרוזבול לחודש אלול (שיהיה), נמצא שהוא גובה חובותיו שמחודש ניסן עד אלול שלא כדין, שהפרוזבול אינו מועיל אלא לחובות שקודם כתיבת הפרוזבול, שכן הוא אומר כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה ולא כל חוב שיהיה לי. (מתני' שביעית

פ"י מ"ה. רמב"ם פ"ט הכ"ג. שו"ע סי' ס"ז ס"מ. חזו"ע עמ' ע"ז הי"א).

(מז). אשה נשואה אינה צריכה לעשות פרוזבול, אלא אם כן יש לה ממון שאין לבעלה רשות בו.

כ"כ ג"כ הגאון חזו"ע (עמ' מ"ב הי"ז, והע' כ"א) "אשה שחייבת ממון לחברתה שביעית משמטת החוב, ולכן אף הנשים שיש להן הלואות צריכות לעשות פרוזבול קודם סוף שנת השמיטה. אך אשה נשואה שהלותה לאשה אחרת מנכסי בעלה ובעלה כתב פרוזבול, אינה צריכה גם היא לכתוב פרוזבול". (וענין זה סובל אריכות בזמנינו כהיום שאשה נושאת ונותנת אם נכסיה לבעלה או לאו. וכן אם אשה רשאית ליתן צדקה בלא רשות בעלה, וכתבנו מזה קצת באבן העזר.)

(מח). יתומים קטנים שיש להם מלוה על אחרים אינם צריכים פרוזבול כלל מפני שבי"ד אביהם של יתומים ורואים שכל שטרות החוב של היתומים כאילו מסורים בידי בי"ד והלכה רווחת שהמוסר שטרותיו לבי"ד אין שביעית משמטתו (כמבואר בספרי ובמס' מכות ג'). אבל יורש גדול חייב לעשות פרוזבול על חובות שחייבים למורישו, ומ"מ אם ירש ואינו יודע אם עשה מורישו פרוזבול וכבר עברה שנת השמיטה רשאי לגבות חובו מפני שאנו אומרים: א) פרוזבול היה למורישו ואבד. ב) או שמא התנה מורישו עם הלוה שלא ישמיטנו בשביעית.

חזו"ע (עמ' מ"ב הי"ח), ועי' יחו"ד (ח"ד סי' ס"ד) בענין היתומים. ומבואר כן בב"י ושו"ע (חו"מ סי' ס"ז) שני הטעמים וע"ש סמ"ע. - ולענין הנפק"מ בין ב' הטעמים אם מת מורישו באמצע שנת השמיטה, דלטעם ראשון כיון שאין רגילים לכתוב פרוזבול באמצע השנה רק בסופה בחודש אלול אין לחוש לכך, זולת אם היה חולה, שאז י"ל שכיון שחשש למיתתו כתב פרוזבול קודם הזמן. ולטעם שני אין חילוק כלל. אך צ"ע אם יש להקל רק בצירוף ב' הטעמים יחדיו, דבטעם אחד לא סגי דאין להוציא ממון מספק. איברא דגם לב' טעמים לא סגי מאחר דאין מוציאים ממון ע"פ הרוב כמבואר בב"ק (מ"ו) ולפ"ז תמוה על עצם הדין. ונראה דלא חשיב רובא אלא כודאי, דאנן סהדי שאין אדם מניח כספו על קרן הצבי. וא"כ שוב יש לחלק בין ב' הטעמים לפי הנפק"מ שכתבנו. ולפום דינא בטעם בתרא סגי כי אפשר שהאדם חושש לכל מאורע, ואי איהו לא חזי מזליה חזי. ועצ"ע. גם צ"ע בזמנינו כי נראה בעליל שאין מתנים כלל, וכל אדם חושב שכשיגיע הזמן יעשה פרוזבול. גם שאין זוכרים כלל את שנת השמיטה בשאר שני שבוע, רק לכל היותר בשמיטה עצמה נזכרים ונעשים. וא"כ כשמת מורישו קודם סוף שנת השמיטה צ"ע אם יש להקל. ונראה שבכל אלו העניינים הכל לפי ראות עיני הדיין.

(מט). אחראי על קופת גמ"ח השייכת לציבור, אינו צריך לעשות פרוזבול כיון שאין הלוואה מקופה זו משמטת כי החוב נחשב כאילו נמסר לבית דין. אבל מי שייחד כסף שלו להלוואה צריך לעשות פרוזבול.

כ"כ גם הגאון חזו"ע (עמ' מ"ב) "מנהלי קופת גמ"ח אינם צריכים לכתוב פרוזבול". וכבר מבואר כן בשו"ע (חו"מ סי' ס"ז) שכספי צדקה אינם נשמטים. ומ"מ נכון שהממונה על קופת הגמ"ח יכלול הלוואות אלו בשטר פרוזבול שעושה להלוואותיו הפרטיות (קדוה"א פל"ה המ"ד). וכ"כ באול"צ (פ"ז תשו' ח') [שמנהלי גמ"ח א"צ פרוזבול], אלא שחילק בין הלוואות מקופת גמ"ח השייכת לציבור שבזה אין שביעית משמטת, לאדם פרטי שיש לו קופת גמ"ח

הלכות שביעית

שמלוה ממנה כסף לאנשים דשביעית משמטת ע"ש. וזה כלול בדברי רבינו שליט"א באמרו "אבל מי שייחד כסף שלו להלוואה, צריך לעשות פרוזבול". ואחי הרב חגי שליט"א כתב בגליון האול"צ בזה"ל "אולם הילקו"י (עמ' תקע"ו) לא חילק בהכי ויותר מכך נראה בהערותיו שאף באדם פרטי שייחד מעות לגמ"ח מעיקר הדין א"צ פרוזבול", עכ"ל.

ולענ"ד אינו כן, לך נא ראה מש"כ בס' דרך אמונה (פ"ט ציון ההלכה או' שמ"ב) בשם הגריש"א שהגמח"ים יעשו פרוזבול שיתכן שיש בגמ"ח פקדונות שאינם מכספי צדקה, ע"ש. וכן כתב בס' קדוה"א (פל"ה המ"ד) שאדם פרטי שיש לו קופת גמ"ח שמלוה ממנה לאחרים צריך לעשות פרוזבול, ע"ש. וגם יש טעם ברור לחלק ביניהם דבי"ד הם אביהם של עניים ולכן כספי צדקה חשובים כמסורים לבי"ד, לא כן כספו של אדם פרטי גם אם מלוה לאחרים אינו מסור לבי"ד, וע"כ יש לו לעשות פרוזבול. ומש"כ משם הילקו"י שאין לחלק בעיוני בילקו"י ראיתי שבמהדורא האחרונה שאצלי (תשע"ה) שדין זה מובא בעמ' תשכ"ז ובעמ' תשכ"ח כ' להדיא שאדם פרטי שיש לו גמ"ח מכספו צריך לעשות פרוזבול. ומ"מ גם כספי גמ"ח של צדקה נכון שיעשו פרוזבול מאחר שפעמים ויש שם פקדונות של אנשים אחרים כמו שהעיר הגריש"א הנ"ל.

ובס' מנחת איש (עמ' רס"ג ה"ג) כ' שאפי' אם ישנם אנשים פרטיים המפקידים כספים בקופת הגמ"ח ומלוה הגמ"ח מכספים אלו לאנשים, א"צ הגמ"ח לעשות פרוזבול. וטעמו שאין המפקיד מפסיד אם לא יגבה הגמ"ח את כספו אלא הגמ"ח יפסיד, וה"ז כספי ציבור. ושכן הורה זקנו הגר"י שפירא ודלא כהגריש"א ע"ש. ואמנם טענתו על הגריש"א טענה היא, אך באופן שאדם מלוה את כספו הוא בתורת גמ"ח, ולא מסר אותו כפיקדון לגמ"ח של צדקה אחר, ככה"ג ודאי שמפסיד את כספו. וע"כ צריך לעשות פרוזבול. עוד בה, שאף אם אדם פרטי נתן את כספו לגמ"ח ישנו אופן שיוצרך פרוזבול, בגוונא שנתן בתורת הלוואה ולא בתורת פיקדון. וע"כ ודאי שגם ככה"ג צריך הגמ"ח לעשות פרוזבול. ולעצם הקושיא י"ל כי בטעמא דמילתא שא"צ פרוזבול לצדקה משום שכספי צדקה שייכים לבי"ד, א"כ זהו דוקא בכסף של הצדקה גופא ולא בכסף של אדם פרטי שנתן לגמ"ח. ולפ"ז אא"נ שבהעדר פרוזבול הגמ"ח יפסיד שכן יוצרך לתת לאדם הנ"ל את כספו, מ"מ כיון שסו"ס אין זה כספם של הבי"ד רק כסף של אדם פרטי הרי החוב נשטט, וא"כ אין שום נפק"מ במה שהגמ"ח מפסיד את כספו, כי אין הטעם משום הפסד שלא יפסיד הגמ"ח את כספו. הבן היטב. ובזה נחה דעתנו ליישב הקושיא על האיי גאון הגריש"א שכידוע היה עמוק עמוק מי ימצאנו.

נ). אין פרוזבול מועיל אלא אם יש ללוה קרקע, גם אם אינה שלו ממש אלא מושכרת או מושאלת (וה"ה כששוכר דירה ה"ז חשוב כקרקע. קדוה"א פל"ו ה"ט). ודי בקרקע כל שהוא, ואפי' אם אין לו אלא עציץ נקוב. ואפי' אם אין ללוה כלום אלא שיש לערב או שיש למי שהוא חייב ללוה זה, גם כן מועיל. ואם גם לאלו אין כלל קרקע ולמלוה יש קרקע כל שהיא, יכול לזכותה ללוה, אפי' ע"י אחר ואפי' שלא בפניו, ומועיל לפרוזבול.

נא). היה ללוה קרקע בשעת כתיבת הפרוזבול ומכרה לפני סיום השמיטה מועיל הפרוזבול, אבל אם הי' לו בשעת ההלוואה ומכרה לפני כתיבת הפרוזבול, לא מועיל הפרוזבול, שהדבר תלוי בשעת כתיבת הפרוזבול (קדוה"א פל"ו הי"א).

(נב). בחורים הדרים בבית אביהם וסמוכים על שולחנו, י"א שדינם כיש להם קרקע. ויש חולקים. וכן בבחורי ישיבה הלנים בישיבה נחלקו האחרונים. ע"כ לכתחילה יש להחמיר. ובבן הסמוך על שולחן אביו יש מקום להקל יותר. ע"י הערה.

בס' קדוה"א (פל"ו ה"ט) כ' שבחורים הדרים בבית אביהם וסמוכים על שולחנו דינם כמי שיש להם קרקע, וכן בחורי ישיבה הלנים בישיבה נחשב מקום הלינה כמושאל להם ואפשר לכתוב עליו פרוזבול. וק"ו אם יש לאדם דירה ששוכר אותה ודר בה דחשיב שיש לו קרקע.

אולם ראיתי במנחת איש שביעית (עמ' רס"ד סנ"ה) שאין לסמוך על מקום הלינה של בחורי ישיבה לדונה כקרקע, לפי שאין להם שום זכות ממונית ואינם יכולים להשאיל ולהשכיר, ול"ד לשואל קרקע שיש לו זכות ממונית, ואם יתנו לו רשות להשכיר יוכל לקבל מעות על זכות השימוש בזה, ע"ש. וכ' שכן הורה זקנו הגר"י שפירא זצ"ל. ושם הביא שדעת הגר"נ קרליץ והגר"ק שזה תלוי אם הנהלת הישיבה מעבירה את הבחור מחדר לחדר, שאז נחשב כאין לו קרקע אבל אם אין רגילות כזו ה"ז נחשב כיש לו קרקע, ע"ש. וזה שייך בשיעורים הנמוכים בישיבה אך בקיבוץ בדרך כלל אין מעבירים כפי הידוע לי. אולם איני מבין מאי נפק"מ סו"ס אם נחשיב זה כקרקע ה"ז שאול לו לאותו הזמן, ומאי נפק"מ אם יעבירוהו בעוד שנה או שנתיים, הא זה דמי למשאיל שמבקש את שאלתו בחזרה, ואי"ז נפק"מ לדינא בזמן שאלתו גופא, וצ"ע.

גם מה שפקפק במנחת איש ע"כ יסוד הדין, הנה ב' טעמים נאמרו בקרקע; חדא, משום שזו הלואה דלא שכיחא להלוות למי שאין לו קרקע שאז אינו בטוח בחובו, וע"ז לא תיקנו רבנן פרוזבול. וזה טעם הרמב"ם (פ"ט הי"ט-כ'), ורש"י (גיטין ל"ז). אולם טעם הר"ש (פ"י מ"ו) דבעינן שהפרוזבול יהא כגבוי אצל ב"ד, וזה שייך רק אם יש לו קרקע כלשהו (והביא שיטתם במנחת איש עמ' רס"ג הע' 66). ולפ"ז לדעת הרמב"ם ורש"י, גם בקרקע של בחור ישיבה חשיב כקרקע דסו"ס יש לו קרקע, ואע"פ שאין לו בטחון בהלואה, מ"מ דיינינן בתר הבפועל שיש לו קרקע. וגם לטעם השני דהר"ש אינו ברור החילוק בין בחורי ישיבה לשואל קרקע, דסו"ס גם השואל אינו רשאי להשאיל ולהשכיר. ואילו יבקש רשות ואז יוכל להשאיל ולהשכיר, הרי גם בחור ישיבה כן. וע"כ נלע"ד דאפשר לסמוך ע"כ הפוסקים שכ' להדיא דבחור ישיבה חשיב כיש לו קרקע.

אכן בהליכות שמיטה (עמ' רמ"ט) כ' בשם החת"ס (ח"מ סי' נ') שבחור הסמוך על שולחן אחרים חשיב כאין לו קרקע, כי לא השאילו או השכירו לו מקום לדור אלא נתנו לו רשות לדור כל זמן שירצה בעה"ב. ונחלקו פוסקי דורנו בבן הסמוך על שולחן אביו אם נחשב שיש לו קרקע, י"א שלא נחשב שיש לו קרקע כסברת החת"ס (אול"צ עמ' צ'). שמיטה כהלכתה להגר"מ שטרנבוך עמ' קי"ב), וי"א שודאי האב משאיל מקום לבנו ולא נתינת רשות בלבד כבחור זר שיכול לסלקו מתי שירצה (חזו"ע עמ' ס"ה. הגרשז"א שלחן בשלחן שלמה עמ' רח"צ).

(נג). לווה שבא לפרוע למלוה חוב שעברה עליו שמיטה, והמלוה לא עשה פרוזבול, רוח חכמים נוחה הימנו. וצריך המלוה לומר לו משמיט אני את החוב וכבר נפטרת ממני. אם אמר לו הלואה אף על פי כן רצוני שתקבל ממני, מותר למלוה לקבל ממנו, ואל יאמר הלואה בחובי אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הם ובמתנה אני נותנם לך, ואז אין המלוה צריך לומר לו משמיט אני. ויכול המלוה לעשות השתדלות כדי שיאמר לו הלואה שהוא נותנם לו במתנה, ואם אינו יכול לפעול זאת אל יקחם.

נד). החזיר לו חובו ולא אמר שנותן לו את הכסף במתנה, יסבב עמו המלוה עד שיאמר שלי הם ובמתנה נתתי לך, ואם לא אמר כן לא יקבל המלוה את הכסף ממנו אלא יחזיר ללוה את הכסף (קדוה"א פל"ה הנ"ז).

נה). יכול לומר לו 'משמט אני' בשפה רפה וידו פשוטה לקבל, וכן יכול לומר לו ראה הלוייתך מעות לטובתך ועתה מפני המצוה אני משמט ואיני תובעך אבל יכול אתה ליתן בתורת מתנה ואפי' אם הלך הלוה עם הכסף יכול לספר המלוה את הדבר לחבריו והם מעצמם (שלא בשליחות המלוה) ילכו אליו ויאמרו לו שיחזיר ויתן את הכסף למלוה ויאמר לו אע"פ כן (שם הנ"ח).

נו). המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו (רמב"ם פ"ט הכ"ח. שם הנ"ט).

נז). שנת השמיטה היא בשנת ה'תשס"ח ליצירה, ב'שי"ט לשטרות. וכן בעזהי"ת בשנת ה'תשע"ה ב'שכ"ו. ובשנה זו כעת ה'תשפ"ב ב'של"ג. (א"ה. יש שכתבו שהיות שכן המנהג פשוט וברור אין מצרפים זאת לסניף להקל. אמנם החזו"ע כמ"פ צירף זה לסניף. אך י"ל שגם לדעתו אין לצרף זאת לסניף חשוב כגון לס"ס, וכדעה יחידאה שאין מצרפים לס"ס. א"ש).

יהי רצון מלפני המקום ברוך הוא שנזכה בקרוב למנות שמיטין ויובלין כהלכתם.

**שער
התשובות**

תשובה א'

תשובה לבני ע"מ – בענין אם קיבלו הוראות הרמב"ם במקום שמרן לא גילה דעתו

דעת האול"צ שבהלכות שביעית יש לילך אחר הרמב"ם

(א). בס' אול"צ (ח"ב במבוא, ענף ד', וכן בשביעית דף ס"ז-ס"ח) כ' שכיון שלפני מרן ובזמנו היו קהילות שנהגו לעשות כל דבריהם ע"פ הרמב"ם כמש"כ בשו"ת אבקת רוכל (סי' ל"ב) שהרמב"ם הוא גדול הפוסקים וכל קהילות א"י וערביסטאן והמערב (מוגרב- מרוקו) נוהגים על פיו וקיבלוהו עליהם לרבן ע"ש, א"כ גם לאחר שיצא השו"ע וקיבלו דעת מרן, מ"מ בהלכות שלא גילה דעתו נשאר ללכת אחר הוראות הרמב"ם ז"ל, וכמש"כ בחקרי לב (חור"מ מהדו"ב סי' ד'), לכן בהלכות שביעית שמרן לא גילה דעתו, יש לנו ללכת אחרי הוראות הרמב"ם, ע"ש.

ויש בזה כמה וכמה נפק"מ בהלכה כגון לענין ביעור שלד' הרמב"ם הרי הוא שריפה ולא סגי בהפקר, וכן לענין ספיחין לדעת הרמב"ם יש להחמיר בספיחין שאף אם גדל בשישית כיון שנלקט בשביעית הרי הוא אסור באיסור ספיחין, ודלא כהר"ש וכמה ראשונים ז"ל. וכן לענין אוצר בי"ד. ומתוך זה החמיר הגרב"ץ זצ"ל באלו הדינים.

קושיות העוטה אור על דבריו

והק' ע"ז בס' עוטה אור (שביעית בפתיחה לתשובות, מאות ג' ואילך); (א) כשמרן כ' בהקדמתו לב"י שהוא מכריע כתרי עמודי הוראה נגד הרמב"ם, וביחיד נגד יחיד שאר הראשונים יכריעו, זהו עצמו גילוי דעת של מרן לפסוק כן בכל מקום אפי' במה שלא כתב הוא, לפיכך גם בהל' שביעית יש לנו ללכת אחרי כלל זה מאחר שכן הוראתו של מרן ז"ל. (ב) מאחר שיצא השו"ע וברוב ההלכות איננו נוהגים כהרמב"ם, הרי אין רב לחצאין וממילא בטלה קבלת הוראת הרמב"ם, כי רק אם הולכים אחר הרב בכה"ת כולה הוא הרב, כן כ' החזו"א. והגרב"ץ דחה שאע"פ שמרן פסק לא כהרמב"ם אין הפי' שבטלה קבלת הוראת הרמב"ם, אלא שמרן הכריע דלא כהרמב"ם, וא"כ במקום שלא הכריע נגד הרמב"ם, יש לנו ללכת אחר הוראת הרמב"ם. וע"ז הק' העוטה אור דיש לחלק בין הכרעה לפשרה, דכשהוא מכריע בראיות נגד הרמב"ם ניחא, אך כשהוא עושה פשרה לומר דכיון שהוא מח' במילי דרבנן יש להקל וכה"ג, הרי שאין דברי הרמב"ם דחויים, וכיון שכן יש למרן לפסוק כהרמב"ם לגמרי מאחר שקיבלנו הוראותיו. ומכאן דאף אנן במילי דרבנן ובצירופים מסויימים, יש לנו להקל נגד הרמב"ם. אך באמת יש לנו לילך אחר הוראות הרמב"ם לגמרי, ...?? א"כ מה שמרן פסק דלא כהרמב"ם ז"ל כמש"כ בחזו"א שכבר קודם זמן מרן כבר לא הלכו אחר הוראות הרמב"ם, ומשום כן מרן עצמו יכול לפסוק דלא

כהרמב"ם (אף במקום שאיננו הכרעה), ומשום כן גם אנו יכולים לפסוק כמרן אף שזנח לפעמים ד' הרמב"ם.

ומזה יצא לדון בענין המרוקאים שכמה וכמה שנים לא היו להם פוסקים מיוחדים לפסוק בכה"ת, כי היה עיקר לימודם באו"ח עם באר היטב, חוץ מיחידים שלמדו אה"ע ויו"ד כדי להיות דיינים ורבנים, וכיון שכמה שנים לא פסקו כהרמב"ם כי ענייני תרו"מ לקט ושכחה ופאה אינם נוהגים בחו"ל, ולא פסקו כהרמב"ם כלל גם במקום שמרן לא גילה דעתו, ממילא אף דאנן בני תורה כהיום בא"י דאכשור דרא, אין לנו צורך לפסוק כרמב"ם מאחר שהיה הפסק של כמה שנים בקבלת הוראותיו.

תשובות להשגות העוטה אור

ואם כי איני כדאי להשיג על דברי מו"ר שליט"א, מ"מ אדון לפניו בקרקע. כי לענ"ד יש כאן יסוד מוסד שאין לנטות ממנו, ובזה יתיישבו התמיהות שכן הא דאמרי' (בשבת ק"ל). במקומו של ר"א היו חוטבים עצים ועושים פחמים לעשות ברזל בשבת בשביל איזמל למילה, הא ודאי שבקום רב אחר לעיר ויחלוק על דברי ר"א ילכו אחריו כל בני העיר כי על הרב עצמו אין כלל כזה לילך אחר ר"א, ואפי' הוא תלמידו, שהרי ראינו תלמידים חולקים על רבותיהם גם למעשה. וכ"כ הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' רנ"ג) שגם במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ חיבור הרמב"ם ז"ל או אחד מגדולי הפוסקים, אם יש שם אחד חכם ראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירין נוהג בו איסור, שאין אלו כרכם ממש דבמקום רבם אילו יעשו שלא כדבריו יקלו בכבוד רבם במקומו ע"ש, ר"ל דאדרבה זה קיל טפי מרבו שצריך לשמוע בקולו דאל"כ הוי זלזול בכבודו, משא"כ כאן כל מורה הוראה יכול לחלוק, ומסתמא כוונתו שגם יוכלו לעשות כמותו.

ב). ואחר שכן יש לנו לדון שאותו רב החולק על הרמב"ם צריך להיות מורה הוראה בכה"ת כולה כדי שנקבל הוראותיו, וכמש"כ הרשב"א בתשובה שם שהכל לפי החכמה והמנין שאם שניים הפוסקים זה אוסר וזה מתיר הולכים לפי גודל החכמה. ורק אם שוים בחכמה אזי בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המקל. עי"ש. ואפשר שזה נכלל בדברי החזו"א שאין רב לחצאין, ורצונו לומר לא די שאין התלמיד יכול לשמוע מרבו הלכה אחת והלכה אחרת לא, אלא אף הרב צריך להורות בכל הורה כולה שיוכל התלמיד לשמוע ממנו כל ההלכות.

ג). אותו רב נראה שא"צ שיפסוק מדעתו בתורת הכרעה כנגד הרב שקדם לו או הרמב"ם שקיבלנו הוראותיו, רק כל שיש לו נטייה לפסוק כדעה אחרת ואפי' בתורת פשרה כגון בסד"ר לקולא וכה"ג מהני, מאחר שיש כח לרב לחלוק שהרי תורה ניתנה לכל, אין כאן נפק"מ מהיכן בא לחלוק ומה הם מוצאיו ומובאיו.

לפ"ז אתי שפיר שמרן חלק על הרמב"ם אף בתורת פשרה, ואצ"ל שקודם זמן מרן כבר פסקו מקבלת הוראות הרמב"ם, מלבד שאין לשונו של מרן ז"ל בהקדמתו סובלת כן. גם אנן בני תימן בידוע שלא היה זמן שלא הלכנו אחר הוראות הרמב"ם, מ"מ בבוא מרן חלקם עזבו הוראות הרמב"ם והלכו אחר הוראות מרן. אך צריך שאותו רב יורה הדין בכה"ת כולה כאשר כתבנו.

ואמנם אף כי יש כח הרב לחלוק על מרן ז"ל או הרמב"ם ז"ל אף שקיבלנו הוראותיהם, מ"מ זה המורה אל יקל ראשו לחלוק ולהכריע נגדם, שהרי אף מרן ז"ל גופיה לא בא לשנות המנהגים אף שהיה בכוחו כנז"ל אלא הלך אחר ג' עמודי הוראה שרוב ככל ישראל הולכים אחריהם בלאו הכי ואין כאן שינוי גדול במנהגים. [ועוי"ל, דבאמת הרב אינו יכול לשנות מה שקיבלו הוראות הרמב"ם וכיוצא ומרן ז"ל, כיון דממילא קי"ל כוותייהו דג' עמודי הוראה לא חשיב כשינוי מנהג. אך זה אינו נראה, חדא, דאלו שהיו הולכים כהרא"ש יש להם שינוי גדול במנהג כי רוב פעמים הרי"ף והרמב"ם בדעה אחת ילכו כמש"כ הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' רנ"ג) בלשון השאלה. ועוד, דמסתברא שרב יכול לשנות ולילך אחר פסקיו, וה"ה אחרים יכולים לשמוע לדבריו, וע"ז נא' יפתח בדורו כשמואל בדורו ואין לך אלא שופט שבימיך (ר"ה כ"ה:)] ובזה ניתורצו קושיות מו"ר שבאות ב'.

ובמה שהקשה באות א' דכיון שמרן גילה דעתו, יש לנו לילך גם בשביעית אחר הוראתו, זה אינה קושיא לשיטת הפוסקים דס"ל שקיבלנו הוראות מרן רק במש"כ בשו"ע ולא במש"כ בכס"מ, וי"א שאפי' לא בב"י, לפ"ז לק"מ כי לא קיבלנו סברת מרן רק דעתו בפועל הכתובה בשו"ע. אכן להגרבי"ץ לשיטתו (במבוא לחלק ב') קשה דס"ל שקבלנו כל הוראות מרן בכל ספריו. ועי' לקמן דלפום קושטא יש להקשות כן אכו"ע. והיא קושיא גדולה.

לפ"ז המורה הגדול יכול להכריע נגד דעת מרן ז"ל, כמו שהוא עצמו הכריע נגד הרמב"ם לעתים

אחר הדברים האלה יש לדון במאי דקמן אם אפשר לסמוך להקל בשביעית על ראשונים שחלקו על הרמב"ם דלפי מש"כ אף שקיבלנו הוראות הרמב"ם ז"ל במקום שמרן לא גילה דעתו, מ"מ המורה יכול להכריע להקל, [ואף שאינו מורה בכה"ת כולה אלא בדיני שביעית י"ל דכיון שאין אנו נצרכים אליו אלא בדיני שביעית כי בשאר מקומות קיבלנו הוראות מרן שוב א"צ שיורה המורה בכה"ת כולה. אולם לפי טעם הרשב"א הנזכר שהוא מורה על גדלותו בתורה, כל שהוא מורה בהלכות שביעית לבדם לא יועיל.

ומש"כ מו"ר שליט"א שהמרוקאים שכבר שנים רבות לא פסקו כהרמב"ם בטלה אצלם קבלתו, לולא דבריו לענ"ד דאיפכא מסתברא שאין ההעדר מוציא מידי הקבלה רק המורה ודאין יכול להוציא מן הקבלה. ולכן רק מרן ז"ל יכול

להוציא מקבלת הרמב"ם לא אי הלימוד. וכעין זה כ' באול"צ (ח"ב במבוא עמ' י"ח ד"ה ולכן) שמקום שאביו של הבעל תשובה אינו שומר תו"מ, ינהג כמנהג אבות אבותיו, משום אל תטוש תורת אמך, ומשום שכך קבלו אבותינו על זרעם ועל זרע זרעם לנהוג כן. וראה גם למרן בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב שכתב כדברים האלה עי"ש. עכ"ל. ואע"פ שכאן מדובר בכמה וכמה דורות, מ"מ חדא טעמא אית להו. ועוד, שיש גם בבעלי תשובה שכמה וכמה דורות לא היו שומרים תו"מ. וכן ס"ל לרבינו שליט"א בשערי יצחק (ט' תמוז ה'תשע"ד שנמסר בפני ישיבת יודעי בינה) בסוף השיעור, שלא יועיל מה שלא למדו כדי להוציא מקבלת מרן ז"ל.

מרן חלק מפני טעמא רבה שלא תיראה תורה כשתי תורות, לפ"ז אין המורה יכול להכריע נגד מרן

ולעיקרא דמילתא מאי דפשיטא לן לעיל דהמורה בכה"ת יכול להוציא מקבלת הרמב"ם ז"ל, והראי' ממרן השו"ע שהסכימה דעתו הק' לילך אחר ב' מעמודי ההוראה אע"פ שלפעמים ה"ז מוציא מקבלת הרמב"ם. נר' שאינו פשוט כ"כ, די"ל שאין זה דין במורה רק בטעם הדבר, כי מרן ז"ל ראה צורך גדול לשנות הקבלה כדי שלא תיראה תורה כשתי תורות. זאת ועוד אחרת, כי אף גם זאת אי"ז הסרת הקבלה לגמרי רק במעט מן המקרים שהרי ישראל בכל תפוצותיהם נהגו כג' עמודי הוראה אלו ואלו בכה, ואין כאן התעלמות גמורה מן המורה הקדום אלא השתוות דינים מקובלים בין כך, הלכך מרן ז"ל פסק את פסוקו, ולפ"ז אין לנו להקיש דינים אחרים לטעם מרן ז"ל שטעמו ונימוקו עמו. ולטעם זה אין שום מורה שיוכל לחלוק על הרמב"ם ז"ל.

י"ל שבאלו הטעמים נחלקו גדולי ספרד שיש שהחמירו נגד מרן ויש שלא

ונראה דבהא פליגי גדולי האחרונים ז"ל שכבר הקשו על מרן החיד"א והבא"ח זצ"ל שדברי מרן בפומייהו בכל יומא, וכללא אית לן בידייהו שקיבלנו עלינו הוראת מרן ז"ל בין להקל בין להחמיר, והיאך עשו תורתם פלסתר כביכול כי כמה פעמים חלקו הם עצמם על מרן ז"ל והחמירו. ומאידך חזינן דהגאון רע"י זצ"ל החזיק בזה בעוז ותעצומות שלא לחלוק כלל על מרן אף המורה הגדול, ונר' דפליגי בהאיי כללא אם מרן פליג על הרמב"ם מפני שהוא מורה בכה"ת, וא"כ כל מורה יכול לחלוק על הרמב"ם וה"ה על מרן ז"ל, והכי סברי מרנן החיד"א ובא"ח ודוגמתם. או דמרן טעמא רבה אית לי' שלא תיראה התורה כשתי תורות, וא"כ אף המורה אינו יכול להקל או להחמיר נגד מרן ז"ל, וכן דעת הגרע"י זצ"ל.

מיהו חזיתיה להאיי גוברא רבה הוא ניהו הגרב"ץ זצ"ל במבוא לח"ב (ענף ב' עמ' י"א) שכ' לפרש דבריהם דס"ל שקבלנו הוראות מרן כאילו היא דעת הרוב ודעת החולקים עליו כאילו היא דעת המיעוט, ולכן צריכים לחוש להחולקים במקום שיכולים בקל לחוש לדבריהם. עי"ש. אמנם נראה כי עדיין זקוקים אנו

ליסוד דלעיל, כי אם הטעם שלא תיראה תורה כשתי תורות, אין לכל מורה להורות כרצונו, אלא תורה אחת תהיה לנו. [ולפ"ז נמצא דהגרב"ץ מחמיר ב' חומרות, חדא, דבסתם ויש במרן, יש לחוש ליש. ועוד, אף כשמרן נקט סתמא לגמרי ולא נקט כלל דעת החולקים, מ"מ כשאחרונים אחרים מחמירים יש לחוש להם היכא דאפשר בנקל. והגרע"י פליג עלי' בתרוייהו].

אמנם י"ל דאדרבה בכגון דידן בשביעית היא הנותנת, שאם נאמר שע"פ טעם גדול אפשר לשנות כדי שלא תיראה תורה כשתי תורות, א"כ בכה"ג נמי נראית תורה כשתי תורות ונוכל לפסוק כב' עמודי הוראה אף נגד הרמב"ם. אך א"נ דמרן כיון דרב גוברי' בכל התורה כולה יכול לחלוק על הרמב"ם לפעמים ע"פ ראשונים אחרים, אנן לא נוכל עשות כן בדיני שביעית לבד.

אכן חזי מאי דקמן דהגאון רע"י זצ"ל דאחמיר בה כולי האי דאין לחלוק על מרן כלל אף שהוא מורה ודאין ופוסק בכה"ת כולה משום דטעמא רבה אית לי' שלא תיראה תורה כשתי תורות, ס"ל דבדיני שביעית לא אזלי' בתר הרמב"ם ז"ל, והרי דלשיטתי' וטעמי' אזיל דכל שיש טעם גדול מותר לחלוק על הרמב"ם, דאף הכא איכא טעמא שלא תיראה תורה כשתי תורות כטעמא דמרן ז"ל. אך רעהו הגרב"ץ דס"ל כהחיד"א והבא"ח שפעמים החמירו נגד מרן ז"ל היות וכוחם גדול בכה"ת כולה, ס"ל הכא שקיבלנו הוראות הרמב"ם ז"ל ואין להקל גם בטעם גדול זולת למורה גדול, ולא סמך הוא על עצמו לעשות כן מפני ענוותנותו, כנלענ"ד בזה לבאר טעמם ונימוקם.

והנה אף להגרב"ץ שקבלנו הוראות הרמב"ם בשביעית, צ"ל דס"ל שקבלנו סברתו כרוב דעות ולא לגמרי, וע"כ כשיחלקו עליו ראשונים יש לחוש להם להחמיר. [ובאם רוב ראשונים יחלקו, והוא שעת דוחק, אפשר שיש לסמוך עליהם אף להקל]. וכמש"כ איהו גופיה בגדר קבלתינו הוראות מרן ז"ל (במבוא לח"ב עמ' י"א).

התלמידים עצמם אם רשאים לנהוג כרובם שהכריע נגד מרן

וכאן הבן שואל דבשלמא החכם המורה הגדול יכול לחלוק על הרמב"ם, אך אנן תלמידיו אחר שקיבלנו הוראות הרמב"ם ז"ל איך נוכל להמירו בחכם אחר ולקבל עלינו מרותו אחר שכבר קיבלנו עלינו מרותו של הרמב"ם ז"ל. ובשלמא א"נ שבטעם גדול אפשר לחלוק כדי שלא תיראה תורה כשתי תורות, א"כ גם לנו הקטנים יש לנו לחוש לטעם גדול זה ועלינו לעזוב מנהגינו מקדם, כי ענין הקבלה נראה שהוא כנדר כמו קבלת כל מנהג טוב שהוא כנדר (ואף שויא אנפשי' חד"א הוא משום נדר כמבואר בנו"כ באה"ע סי' קט"ו ועוד) וכשיש טעם גדול אמרי' אדעתא דהכי לא נדרנא. [וכמו"כ חזינן שכל קבלה טובה ניתן להתירה]. אך א"נ שאינו משום הטעם אלא מפני הרב הגדול שיכול לחלוק א"כ הוא יכול לחלוק מפני כוחו וגבורתו ע"פ ראשונים אחרים וכו' כמצות התורה שאף התלמיד יכול לחלוק על רבו, אך אנן יתמי איך נעזוב קבלתנו הקדומה?

ונראה דדין זה דמי לקבלת מרא דאתרא, שבעמוד מרא דאתרא חדש א"צ לשמוע לישן דיפתח בדורו כשמואל בדורו כמבואר בר"ה (כה:): ואף כאן הרמב"ם הוא מארי' דאתרין ובעמוד מרא דאתרא חדש נוכל עזוב קבלתנו ולשמוע לקול החכם החדש. וק"ו לדברי הרשב"א ז"ל (ח"א סי' רנ"ג) שהובא לעיל בראש אמרים שבמרא דאתרא חמור הדין יותר לפי שיש כאן זלזול בכבודו.

ולפ"ז יקשה לן על דעת גדול בדורנו הוא הגרע"י זצ"ל שטען על כל הני דפליגי על מרן ז"ל איככה יעשו כן והרי קיבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל, ונראה כי באמת לא טען עליהם עצמם כי הם יכולים לפסוק ולהורות הוראה נגד מרן ז"ל, אך טען על אלו ההולכים בעקבותם כי מאחר שאלו שהורו הוראה נגד מרן אינם חיים וקיימים בדורנו ואנו קיבלנו עלינו הוראות מרן ולא הוראותיהם, ובפרט בא"י דמרן הוא ג"כ מרא דארעא דישראל, וא"כ גם מדין מרא דאתרא יש לשמוע בקולו אם לא קם מרא דאתרא אחר כאן. ומה שהשיב הגרע"י זצ"ל לטענת הגאון קהילות יעקב זצ"ל (מובא בס' השביעית והלכותיה להגר"צ יוסף עמ' נ"ה בהערה) למה מפרסם היתר מכירה בב"ב שהוא אתרא דהגאון החזו"א? (והשיב: א) שמאחר שרובו של הישוב הישראלי באה"ק אינם חרדים, ואם לא יעשו בשבילם את היתר המכירה יכשלו ח"ו באיסורים, לפיכך גם היום צריכים להסתמך על היתר מכירה לרובו של הישוב. ב) היות ומרן הוא מרא דארעא דישראל יש לנו לילך אחריו, עי"ש. והרי לפי דברינו אם יעמוד מורה אחר בכה"ת יש לנו לילך אחריו, ומה היא דחייתו לטענת הקה"י? האמת תורה דרכה שהגאון חזו"א זצ"ל לא היה רבם של הספרדים ועדות המזרח בב"ב רק רבם של הליטאים, וא"כ אין לטעון על הגרע"י למה מפרסם בב"ב היתר זה, שהרי עיקר דבריו הם לשומעי לקחו והיינו הספרדים ועדות המזרח.

מלשון מרן בהקדמתו מוכח שבלאו טעמא רבה היה חולק על הרמב"ם

אך אחרי שובי ניחמתי כי ל' הב"י בהקדמתו נראה בעליל דלאו משום הך טעמא רבה הסכימה דעתו לחלוק על הרמב"ם והמנהג הקדום, שלא הביא דבר זה לטעם על מאי דפליג ומורה, אלא לטעם יסוד הפסיקה שלא הלך בראיות מש"ס ופוסקים לפי שמי אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות לסתור וכו' שכן לשונו שם: "ועלה בדעתי שאחר כל הדברים (הבאת השיטות) אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות כי זהו התכלית להיות לנו תורה ומשפט אחד, וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות, הנה התוספות וחי' הרמב"ן והרשב"א וכו' מלאים טענות וראיות לכל אחת מהדעות, ומי זה אשר יערב לבו לגשת להוסיף טענות וראיות לסתור מה שבררו הם וכו', לכן הסכמתי בדעתי כי להיות ג' עמודי הוראה אשר בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, אמרתי בלבי שבמקום ששניים מסכימים לדעה אחת נפסוק הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים על הדעת ההיא ופשט המנהג להיפך". עכ"ד מרן הנוגעים.

מוכח דבלא"ה היה פליג ומורה לפעמים היפך דבריהם ולא חשש למנהג, והיינו טעמא כי ודאי רשאי המורה לחלוק ומה שקיבלנו עלינו הוראות הרמב"ם אי"ז מחייב לכל הדורות כי אם יקום מורה בכה"ת שיורה להיפך והוא מרא דאתרא ניזיל אבתריי. וא"כ לפ"ז כשיש לנו מורי הוראה בזה"ז המורים הוראה בכה"ת כולה והם מורים היפך הרמב"ם בדיני שביעית להיות שרוה"פ פליגי עלי' יש לסמוך עליהם (לבני ע"מ).

ומה שדחינו טענת העוטה אור שכיון דמרן כליל לן דיש לילך אחר ב' עמודי הוראה, כיסוד זה נלך כאן בשביעית והיא היא דעת מרן והרי קיבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל, ודחינו עפ"ד הפוסקים שקיבלנו עלינו הוראות מרן בשו"ע בלבד. הנה גם א"נ כן מ"מ הכא חמיר טפי, שאי"ז פסק פרטי רק יסוד בכל פסיקותיו, ואם לא נסבור כמותו בזה לא נוכל לילך אחר שום פסק מפסקיו כמעט, והחילוק מבואר שאין להשוות בין הדברים. והדבר מוכרח שהרי כמה וכמה נפק"מ ישנם לדינים מפני הטעמים, וטעמי מרן הם עיקר אצלנו בכל ענין בכל הדינים היוצאים מהם, מוכח שהטעמים בכלל קבלתינו וכ"ש ביסוד כל פסקיו, וז"פ. וק"ו דקי"ל שהלכה כמרן שו"ע בכל הלכותיו כמש"כ האול"צ.

י"ל גדר קבלת הוראות הרמב"ם ומרן הוא מפני המנהג, ולפ"ז במקום שאין מנהג רשאי המורה לחלוק על מרן

וי"ל עוד דעיקר ענין קבלת הוראות הרמב"ם ומרן הוא מפני המנהג העכשוי, ולפ"ז במקום שאין מנהג כמו בדיני שביעית שאין מנהג ידוע וברור אין לחוש לזה. - ולפ"ז נוכל לקיים דברי מו"ר העוטה אור שהמרוקאים מאחר שכמה דורות לא פסקו כהרמב"ם י"ל שאינם חייבים כעת לשמוע בקול הרמב"ם. ולפי הנזכר נר' דס"ל למו"ר דעיקר הענין הוא משום המנהג, וכיון שכבר כמה דורות לא הי' מנהג אינם מחוייבים לקבלת הוראות הרמב"ם ז"ל. ומנא אמינא לה מדברי הכס"מ (פ"א מתרומות סוף הי"א) שכתב שחכם אחד חשב להתחסד בעשותו היפך המנהג ומפתה אחרים לנהוג כן, ונראה פשוט בעיניי שראוי למנעם מזה משום לא תתגודדו. ועוד, שמכיון שבכל אלו המקומות נהגו כד' הרמב"ם לפטור מתרו"מ הרי הוא נוגע בכבוד הראשונים שנהגו כן, והרי אף הריב"א לא מלאו לבו לסמוך על סברתו נגד המנהג. ועוד, שדבר זה הוא דבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו, לכן יש לגזור עליהם שלא ינהגו כן. ואם יסרבו יכופו אותם, כההיא דשמואל דא"ל לרב אכול משחא ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא. ושוב נתקבצו כל חכמי העיר וגזרו בגזירת נח"ש שעד כל ימי עולם לא יעשר אדם פירות הלכותיים מגויים, אלא כמו שנהגו עד עתה כדברי רבינו, עכת"ד.

ואמנם היו יכולים לשנות המנהג ע"פ זה הרב המורה בכה"ת שהרי בעמוד רב אחר אפשר לציבור לשנות מנהגם כדעת מרא דאתרא וכדכתיבנא לעיל, מ"מ מרן לא הסכים שישנו המנהג. חדא, מאחר שכך המנהג אין לשנותו בלי טעם

הלכות שביעית

ברור, ובפרט שאף הוא מרא דאתרא ופליג על יסוד זה. ועוד, דאדרבה בכה"ג טעמא רבה אית לי' שלא ישנו המנהג שהוא כמלעיג על הראשונים ז"ל שהקלו. ועוד, שהוא דבר שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו. ובלא"ה המנהג יסוד גדול בהלכה ואין לשנותו אלא בטעמים גדולים. ומ"מ אם עבר המורה ושינה המנהג וכבר נהגו כן, עליהם להמשיך במנהגם.

פלוגת פוסקים בעדות ששינו מנהגם, אם אפשר להם לחזור למנהג הקדום

אכן בדבר זה תמצא דס"ל לכמה גדולים שאף כששינו המנהג מפני טעמים מסויימים, או מפני שעמד גדול על גביהם ושינה המנהג, מ"מ אם ירצו יחזרו למנהגם הקדום. כמש"כ הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (חאו"ח ח"ב סי' כ"ד) שהחסידיים יכולים לחזור למנהגם הקדום להתפלל בנוסח אשכנז, מאחר שהם שינו מעיקרא כי מנהגם הקדום היה להתפלל בנוסח אשכנז. וכן עשה מהרי"ץ כאשר ראה שרבים משנים מנהגם עמד ותיקן לחזור למנהג הקדום, ובירר וניפה בי"ג נפה את המנהג הקדום כמש"כ רבינו שליט"א בדוכתין סגיאין, וכ"כ במסכתא דמהרי"ץ. מאידך כתב הגר"ח כסאר זצ"ל בשו"ת החיים והשלום (סי' כ"ב) "דע דכל התפילות בין שאמי ובין הבלדי בסוג מקוריות הן, דקבלה בידינו שלא תקנו עזרא ובית דינו נוסח התפילה של י"ח ברכות אלא פתיחה וחתומה בלבד והשאר שבאמצע הברכות הוסיפו אותן חכמי גאוני הדור אח"כ לפי שהן צרכי רבים, וכן כל כיוצא בברכות הדומות להן. וראיה לזה כתבתי בחיבורי שם טוב (בפ"ו מהל' תפילה דין ב') עי"ש. ומשו"ה כל אחד ילך לפי מה שהלכו אבותיו, וסימנך לא טוב אנכי מאבותי. זולתי אם הולך להתפלל בין שאר עדות ונעשה ש"צ שילך אחריהם הואיל והם הרוב, ואל ישנה מפני המחלוקת, ואל ילגלג על שום מנהג לפי שכולם מיוסדים על אדני פז" עכ"ל שם. - ומדבריו משמע שאין לשאמי להפוך לבלדי אף שהם היו הנוסח הקדום. וכ"כ להדיא ש"ב הגאון ר' אריה גמליאל זצ"ל בשו"ת מעשה אר"ג (ח"ד או"ח סי' ח' פרק ג', עמוד קס"ה) דכיון שסו"ס נשתנה המנהג, יש להם לילך ע"פ המנהג העכשווי. (ולכאורה ממהרי"ץ ליכא ראייה כ"כ, די"ל שלא הכל שינו מנהגם במוחלט ע"כ אור עוז להחזיר המנהג הקדום).

ולפ"ז נלע"ד עוד שאין לספרדים להחמיר לעשר מפירות גויים וככל דברי מרן ז"ל בכס"מ הנז"ל, שכבר נהגו כן ולא פסק המנהג. ועוד דמרן הוא מרא דארעא דישראל ואין לזוז מפסקיו, וק"ו שהטיל חרם על דבר זה (אמנם להגרוב"ץ לא הטיל חרם על זאת). ועוד שנוגע בכבוד הראשונים ז"ל. ונראה שאף לא ישמרו קדושת שביעית בפירות גויים כדעת החזו"א, דהא בהא תליא, ואם דין דמעשר היה בספק ומכח זה מרן יצא להחמיר, ניחא דיש להחמיר לכאן ולכאן, אך כיון שהוא דין ודאי וברור ביותר, א"כ כיון שפטור ממעשרות מוכח דיש קנין לגוי להפקיע המעשרות וא"כ ה"ה בשביעית, וכאשר כ' בספר השביעית והלכותיה (בהע', עמ' נ"ו). והוסיף לומר שכן פשט דברי מהרשד"ם "שהחרימו לשומרי שביעית" דמזה נראה שכוונתו שהחרימו גם לשומרי שביעית בפירות של גויים

וכמש"כ בשו"ת ציץ הקודש. ובנ"ד י"ל ביותר שמאחר שכבר רבו המקילים בדיני שביעית דלא כהרמב"ם ז"ל, י"ל דשוב אין לנו להפוך המנהג על פיהו ולשוב להחמיר כמו שהיינו מעיקרא.

לדינא אם יש לבני ע"מ בשביעית לילך אחר הרמב"ם בדוקא

ולפ"ז נר' לכאורה לספרדים שאפשר להם להקל בכל דיני שביעית ע"פ רוב הראשונים, ובפרט אם יש ב' עמודי הוראה בדעה אחת. אלא ששוב ראיתי לרבינו שליט"א בקונטרס שערי יצחק (ט' תמוז ה'תשע"ד, שיעור שנמסר בפני ישיבת יודעי בינה) ס"ל שאף עדות המזרח יש להם לילך אחר רבינו הרמב"ם במקום שמרן לא גילה דעתו. אבל אנן בני תימן ודאי יש לנו להחמיר שהרי גם בקום מרן לא מלאנו לבנו לילך אחר פסקיו ולעזוב פסקי הרמב"ם, וה"ה הכא.

אכן לכאורה יש עדיין מקום לפקפק דבשלמא התם בקום מרן לא היינו מחוייבים לנהוג כמותו כי שכן כבודו בארעא דישראל וע"כ לא שינינו מנהגינו, אך כאן דאנן בארעא דישראל קאימנא ועמדו עלינו מורים מארי דאתרין, י"ל שנוכל לשנות מנהגינו ולנהוג כד' מרא דאתרא וכמ"ש הרשב"א בתשו' שהובא לעיל. ונראה שאם אמנם המקל י"ל דלא עביד איסורא שכן יש לן מארי דאתרין המקילים ואינו מחוייב לנהוג כהרמב"ם ז"ל וכנזכר לעיל, מ"מ הרי עמדו עלינו ג"כ חכמים מעדתינו והם אוחזים בעוז במנהגי אבותינו וא"כ יש המשך למנהג הרמב"ם ז"ל וב"ה לא השבית ה' רועה מאיתנו אפי' לרגע אחד, כנלע"ד.

ביאור נוסף איך מרן חלק על הרמב"ם לפי שכבר קודם בואו נתרופף המנהג, ונפק"מ לפ"ז

עוד יש לצדד בזה ולומר כד' החזו"א שנתרופף המנהג קודם בוא מרן ז"ל, ואמנם הוקשה לי ד"ז כי שפתי מרן ברור מללו בשו"ת אבקת רוכל (בסי' ל"ב) שכל א"י והמערב וערביסתאן נוהגים כהרמב"ם, ושו"ר שכן הקשה רבינו שליט"א בשיעור שנדפס בשרעי יצחק הנז"ל. אכן נודע הדבר די"ל שבכמה מקומות נתרופף המנהג ואלו נהגו בכה ואלו בכה עד שלא מצאו ידיהם ורגליהם לפיכך עשה פסקיו לאותם מקומות, ואמנם פשוט שבמקומות מסויימים המנהג נשאר מיוסד כהרמב"ם ז"ל. ולפ"ז חזרנו לדין שאין למורה בכה"ת כולה להורות נגד המנהג, זולת אם רואה שהמנהג אינו כפי הדין ואין לו סימוכין. וי"ל לפ"ז עוד שאף שבשביעית אין מנהג מיוסד וברור מ"מ כיון שקיבלנו הוראות הרמב"ם מאז ועד כען, אין לנו לשנות מנהגינו וזה לדידן. ולבני ספרד יש יותר להקל בזה, כי מאחר שהעיקר בכאן הוא מצד המנהג שזהו ענין קבלת מרא דאתרא כמבואר, א"כ כיון שבכל דיני התורה נתחלף המנהג לנהוג כמרן ז"ל, ובשביעית אין מנהג כלל שהרי בחו"ל לא נהגו שביעית כלל, ובא"י אדרבה הלא מרא דאתרא דהכא הוא מרן [ולבני תימן אפ"ה נשארו במנהגם מפני שכיון שהי' להם בי"ד וקבלה בפנ"ע אין הם טפלים לקהילות הספרדים דכאן (ובמקו"א הרחבנו בזה)], שוב אין לנו קבלת הרמב"ם בהלכות

הלכות שביעית

אלו בלבד. זולתי לדידן דמאז ומעולם קיבלנו הוראות הרמב"ם בכה"ת כולה, שוב אין לנו לחלק בין חלק זה בתורה לחלק אחר והכל נכלל בכלל זה כולל דיני שביעית אף שאין מנהג בהם כלל, כנלע"ד. ולפי זה גם המרוקאים אין להם לשנות מנהגם אף שהיתה הפסקה של כמה דורות, מאחר שלא נהגו בהיפך.

ביאור רבינו שליט"א איך חלק מרן על הרמב"ם, ונפק"מ לפ"ז

אמנם לדעת רבינו שליט"א בקונטרס שערי יצחק הנ"ל (ט' תמוז ה'תשע"ד, שיעור שנמסר בפני ישיבת יודעי בינה) מרן גופיה יכול לחלוק על הרמב"ם לפי שהוא ממאתיים רבנים נסמך ולא דאמי לכל מורה הוראה אחר שבא מכוחו לבדו, וזה טעם חדש לחלק בין כל מורה למרן ז"ל. וא"כ הדר דינא לפ"ז שאין לכל מורה לחלוק על מרן ז"ל אף בטעם גדול. ועל כן לשיטתו שם ס"ל שאין לסור מדעת הרמב"ם בדיני שביעית.

תשובה ב'

בדין אפקעתא דמלכא או אפקעתא דגברא

מח' מרן והמבי"ט והנפק"מ במחלקתם

כבר נודע בשערים המצויינים בהלכה מח' מרן הב"י והמבי"ט אם שביעית היא אפקעתא דמלכא או אפקעתא דגברא, פי' אם התורה הפקיעה השדות והפקירתם, או שהתו' מצוה את האדם שהיא יפקיר את שדהו וכרמו.

ונפק"מ באם לא הפקיר האדם את שדהו אם שדהו מופקרת או לא, וממנו תוצאות חיים ב' דינים: א) אם מותר ליקח פירות משדה זו שאינה מופקרת, שאם הוא אפקעתא דגברא אסור שגזל הוא בידו מאחר שסו"ס לא הפקירה, ואם הוא אפקעתא דמלכא מותר שהרי התורה הפקירה שדהו. ב) אם צריך הבעלים או הלוקח ממנה לעשר את פירותיו, שאם הוא הפקר בכ"א א"צ לעשר פירותיו, אך אם כשלא הפקיר אינו הפקר ה"ז צריך לעשר את פירותיו.

ודעת מרן ז"ל שהוא אפקעתא דגברא, ולכן אסור ליקח משדה זו והלוקח חייב לעשר (מעשר עני) כמש"כ באול"צ דלקמן, וכ"כ בע"א (עמ' ל"ב). אך דעת המבי"ט שהוא אפקעתא דמלכא, ולכן מותר ליקח משדה זו שהתורה הפקירתה בכ"א, והלוקח משדה זו אינו חייב לעשר.

ודעת כמעט כל האחרונים כד' מרן ז"ל, וכן פסק האול"צ (שביעית פ"ד תשו' ז') להדיא בשני דינים אלו כד' מרן ז"ל, וכ"פ בילקו"י (עמ' שנ"ב). זולת החזו"א דס"ל כהמבי"ט.

ונפק"מ גם בגוי בפירות שגדלו בשדהו ונתמרחו ביד ישראל אם יש בהם קדו"ש וחייבים בתרו"מ או לאו, שלפ"ד מרן אין בהם קדו"ש, מאחר שהגוי אינו מפקיר שדהו וממילא חייבים בתרו"מ. אך המבי"ט ס"ל שיש בהם קדו"ש, מאחר דשביעית היא אפקעתא דמלכא והתו' הפקירה שדהו, וממילא פטורים מתרו"מ. ובדין זה נחלקו להדיא מרן והמבי"ט.

דעת העוטה אור שאף לדעת מרן הוא אפקעתא דמלכא

אכן גוברא קחזינן הכא הוא מו"ר העוטה אור דאזיל בתר איפכא, דהכי איתא בספרא דמרי טב (ריש סימן ב') "פירות שביעית הם הפקר מהפקעת המלך (ממ"ה הקב"ה) ומה שנצטוינו בעשה "והשביעית תשמטנה ונטשתה" היינו לנטוש השדה ולהתנהג כמו שהפירות אינם שלו. [ומי שנעל כרמו או גדר שדהו או אסף כל הפירות אפי' מכרמו שאינו גדור עובר בעשה], אבל א"צ להפקיר ולומר ה"ז הפקר. לכן גם מי שלא הפקיר, פירותיו הפקר, ומותרים משום גזל, ופטורים מתרו"מ. [אולם אם גדר כרמו וא"א לאף לוי לקחת מהם, מצדד הב"י

דחייבים בתרו"מ, והמבי"ט ומהרי"ט חולקים ע"ז, לכן יש לעשרו בלי ברכה] "עכ"ל. הלא ראית שבכאן סתר ב' דינים אלו שהעלינו לעיל, דהא סבירא ליה שמותרים משום גזל ופטורים מתרו"מ.

לכאורה מח' זו תלויה במח' אחרת אם השמיטה היא מצוה על הקרקע או על האדם, והנפק"מ בחקירה השנית

ולכאורה יש לתלות המח' הלזו במח' אחרת אם היא מצוה על הקרקע או על האדם, והנפק"מ בחקירה השנית היא; א) אם אדם אחר שאינו שלוחו יכול לעשות מלאכות בשדהו, שאם הוא ציווי על האדם, כל שאינו שלוחו לית לן בה, ואם הוא ציווי על הקרקע, כל שעובדים בקרקע איסור הוא לו וע"כ צריך להפקירה. ולכן בועד בית שעובדים בגינת הבנין בשמיטה צריך להפקיר חלקו לצד זה, וכ"כ האול"צ. וד' הילקו"י שא"צ להפקיר. וזה נסתר משו"ת מהריט"ץ החדשות (סו"ס קכ"ט) בהוספת החכם השלם כמוהר"ר סולימאן אוחנא שכ' "דמה שמתר להשכיר בהמתו לגוי בשביעית שיעבוד בה דוקא כשאר שכירות דעלמא מותר, ול"ד לשבת דרק בשבת אדם מוזהר על שביטת בהמתו משא"כ בשביעית, אבל להשכיר לו שורו כמנהגו בשאר שנים למחצה לשליש ולרביע ממה שתוציא השדה, זה ודאי אסור, שהרי הוא כמו שותף לגוי וכל מעשה הגוי כאילו הוא עושה בשליחותו. וכמו שאסור הוא הישראל בעצמו לעשות ולחרוש בשביעית לצרכו, כן אסור לומר לגוי לעשות לו, שבין בשבת בין בשביעית כל שאסור לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו, וז"פ. ואע"פ שהקרקע הוא של גוי, אין קנין לגוי בא"י". עכ"ל. והנה שם בגוף התשובה מיירי כשיש להם שדה בשותפות, וכ"א נותן בכל שנה שור וזרע, ובימי הגורן מחלקים התבואה ביניהם. ואי סלקא דעתך שהציווי על הקרקע, הרי אף אם משכיר לו בהמתו לשכר נמי אסור, דכיון שעובדים בשדהו הרי הוא עובר בציווי ושבתה הארץ. וגם לשונו מורה כן שהאיסור הוא משום שהוא עושה בשליחותו הא לאו הכי מותר. ואמאי? אלא ודאי דס"ל דאין הציווי על הקרקע אלא על האדם. וצל"ע בתשו' המבי"ט (ח"ב סי' ס"ד) ושו"ת ר"ב אשכנזי (סי' ב') ושו"ת נבחר מכסף (סי' כ"ג).

ונפק"מ נוספת בחקירה השנית, אם מכשיר את הקרקע קודם השמיטה בזיבול והשקאה אוטומטית אי שרי למעבד הכי. שאם הוא ציווי על האדם מותר, אך אם הקרקע גופא צריכה לשבות, כיון שאינה שובתת איסורא קעביד. וכן אסור העוטה אור. ועוד רבות נפק"מ הובאו בילקו"י (מהדורת תשע"ה, עמ' קל"ג ואילך). ע"ש באורך וברוחב.

יוכיח מה"ת שהוא אפקעתא דגברא

וקודם בואנו אל העי"ן בגוף מח' מרן והמבי"ט ובטענת העוטה אור, ספרין פתיחו וכתלי ביהמ"ד יוכיחו, כי פתח פתוח מצאנו לפנינו מן התורה גופא, שכן בפ' בהר (ויקרא כ"ה ב' ואילך) נאמר "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי

הלכות שביעית

תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה, שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה, שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיה קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהיה לארץ וגו'. הרי שכל הציוויים נאמרו על האדם שלא יזרע ולא יקצור וכו', ומה שהקדימה תורה לאמור "ושבתה הארץ שבת לה" לאו למימרא שהארץ שובתת והיא מצוה על הקרקע, אלא לומר שרצון התורה שהקרקע תשבות, וכיצד תעשה זאת ע"י שהאדם לא יזרע וכו', וא"כ אין הציווי אלא על האדם. וכן בפ' משפטים (שמות כ"ג י' ואילך) "ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך" וגו', הרי שהכל לנוכח לציווי האדם, ששש שנים יזרע ובשנה השביעית ינטוש שדהו ויפקירנה. וכ"ה ברש"י שם; "תשמטנה - מעבודה, ונטשתה - מאכילה אחר זמן הביעור. ד"א תשמטנה - מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה. ונטשתה - מלזבל ומלקשקש". עכ"ל. והיכן מוזכר כאן "אפקעתא דמלכא"?

(וקצת רא"י לזה גם מדסמיך לי' באותו לשון "ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר", ושם הציווי הוא על האדם ו"ינוח" הוא נתנית טעם שכן רוצה התורה שכולם ינוחו, ואף כאן רצון התורה שהארץ תנוח, וכיצד יעשה זאת ע"י שלא תעבוד בשדך. אלא דלפ"ז קשה דהא בשבת האדם מצווה על שביתת בהמתו, שהציווי על גוף הבהמה בחפצא.)

והמופת על כך שהוא ציווי על האדם ולא על הקרקע, מדסמיך לי' בפ' בהר דין יובל, ושם נאמר (ויקרא כ"ה י"א) "יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם. לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזריה. כי יובל היא קודש תהיה לכם, מן השדה תאכלו את תבואתה. בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחוזתו" ע"כ. ושם לא נזכר כלל ציווי על הארץ רק על האדם בפירוש, ודין שמיטה ויובל אחד הוא וא"א לחלקם כלל, וכיון שהציווי על האדם ה"ה ההפקר נעשה בידי האדם. ומכ"ז שמענו; א) שהשמיטה היא אפקעתא דגברא, ב) שהציווי הוא על האדם ולא על הקרקע.

יוכיח מלשון הרמב"ם ג"כ שהציווי על האדם, אמנם במקו"א ברמב"ם מוכח שהוא חלות על הקרקע

אכן בב"מ (ל"ט.) לי' הש"ס התם שהשמיטה היא "אפקעתא דמלכא", וכן מוכח לי' הרמב"ם שכ' (פ"א ה"א משמיטה ויובל) מ"ע לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנא' "ושבתה הארץ שבת לה", ונא' "בחריש ובקציר תשבות", וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מ"ע ועבר על ל"ת שנאמר "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", עכ"ל. הרי שכ' שהציווי הוא על האדם לשבות, והבין שלשון המקרא "ושבתה הארץ" לאו למימרא שהציווי על החפצא שהארץ תשבות וכמו שביתת בהמתו שהציווי על

הבהמה שישבות בה האדם, אלא שרצון התו' שתשבות הארץ ע"י שישבות בה האדם, אך הציווי על האדם.

ויותר מוכח ממה שהוסיף "ונאמר 'בחריש ובקציר תשבות'", וזה ודאי מיירי על האדם ולא על הארץ שכן ל' המקרא שם בפ' כי תשא (שמות ל"ד כ"א) "ששת ימים תעבוד וכיום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות" ע"ש, הרי שהכל מיירי על האדם. ועוד, שאותו המקרא המדבר על השבת הוא הוא המדבר על השביעית, והרי שהוא אותו ענין ממש שביעית כשבת. וכן הוכיח מרמב"ם זה בקיצור האול"צ שם. ודלא כהמנ"ח (מצ' קי"ב) שכ' שבעשה עובר אפי' ע"י אחרים משום שהציווי על הקרקע ואך בלאו כיון שהציווי לנוכח הוא על האדם.

ומש"כ הרמב"ם במנין המצוות שלפני ההלכות "שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית" נקט כן כלשון המקרא "ושבתה הארץ", כ"כ האול"צ שם ע"ש. וצל"ע בסה"מ באיזו לשון נקט. ולענ"ד אפשר שיותר יש ללמוד מלשון הפתיחה במנין המקראות מלשון ההלכה גופא, כי שם מניח היסודות בביאור המקראות, ובהלכות מפרש ההלכה גופא מה שיש נפק"מ.

ואם כנים אנו בזה שהעיקר מה שמפרש הרמב"ם בפתיחה להלכותיו, ולפ"ד הרמב"ם הוא דין על החפצא של הקרקע שתשבות, תמצא נחת רוח לקושיית הרב כלי יקר ע"ד הרמב"ם וזה תוכן דבריו (ויקרא כ"ה ב'): "ושבתה הארץ שבת לה' – בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות, כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כוחה לזרוע, ולדעה זו נטה המורה (הרמב"ם). ורבים חולקים עליו ואמרו, שאם חששה התורה לזה שלא תיחלש האדמה, למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ? יהיה ענשם שלא תוסיף תת כוחה להם? ועוד, שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ. ומהו שאמר "אז תרצה הארץ את שבתותיה", מה נרויח בזה שיגלו ממנה ישראל וישבו עליה הגויים אשר לעולם בה יעבודו, ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם? והביאו רבינו שליט"א בשערי יצחק (וישלח, כסלו התשפ"ב). – ולפי הנזכר יראה בפשיטות כי ודאי יש כאן עוון על האדם שהוא אינו שובת הארץ והטעם לציווי האדם הוא בפשוט להראות האמונה בחי העולמים וכמו דין מעשר וביכורים ושאר מצוות מעין אלו, וכמש"כ הכלי יקר גופא. אך כאן רצון התורה גם שהארץ תשבות בחפצא, ועל מה ולמה צייתה כן ולא צייתה על האדם לבדו? אלא ודאי יש כאן ענין נוסף שהארץ עצמה תשבות כדי שתוסיף כוחה בשנת שמינית, וע"ז באה מידה כנגד מידה שילכו לגלות שבעים שנה כנגד שבעה שמיטות שלא שמרו ואז הארץ תשבות מעבודה של ישראל, ואף אם יעבדו בה גויים כיון שהם לא נצטוו בזה לא איכפת לן כי לא יקפיד ה' (גם אם המצוה בחפצא) אלא על המצווה. וההוכחה הפשוטה כי הארץ מקיאה את ישראל כשעובדים ע"ז, ומה בצע וריוח בזה כיון שיבואו גויים ויעבדו עליה, אלא כי לא יקפיד ה' בטהרת הארץ מטומאת הגויים עליה, כי אינו דומה בן שממרה פי אביו בארמון המלכות,

מעבד בזוי ומשוקץ שממרה פי המלך בארמון המלכות, כי לזה לא יחרה אפו כ"כ כבנו. וזה יוכיח שדעת הרמב"ם שהוא איסור חפצא.

דברי הפוסקים שבדאורייתא הוא איסור חפצא ובדרבנן הוא איסור גברא

והנה בילקו"י (עמ' קי"ד) כ' דמרש"י בכריתות (י"ד). מבואר דאיסור דאורי' הוא איסור חפצא, וכן (בעמ' קכ"ג) הוכיח שאף ד' הרמב"ם שאיסור שביעית על החפצא ולכן פסק שהיהודי חייב להפקיר את חלקו בחצר השותפים כשעובדים את שדהו, ע"ש.

והנה מה שהוכיח מרש"י שם בדאו' הוא איסור חפצא, פשוט שאינו כן בכל איסורי תורה רק הוא דרך כלל, שהרי גמ' ערוכה לנגד עינינו בהפרש שבין נדרים לשבועות דנדרים אוסר החפץ עליו ובשבועות אוסר את עצמו (נדרים ב:), הרי שבשבועות אי"ז איסור חפצא אלא איסור גברא, ואמנם יש לחלק דשם שאני שהוא גרם האיסור על עצמו, בזה יש אפשרות שהאיסור יהי' על הגברא (וה"ה בדרבנן שייך איסור חפצא כשהוא להדיא אוסר החפץ עליו), אך כשהתו' אוסרת על האדם ודאי הוא איסור חפצא תמיד.

איברא שודאי אינו כן כי הרי איסור שבת הוא ודאי על הגברא ועוד איסורים אחרים, ורק כשהתו' אוסרת באכילה מאכלות אסורות וכיו"ב הוא איסור על החפצא, ואפי' באכילה אינו כן תמיד שהרי ביוה"כ ודאי הוא איסור על הגברא כי היום גורם, ורק במאכלות אסורות שהמאכל עצמו אסור שזה הוא חפצא, אך רבנן לא גזרו על החפצא כלל רק על הגברא.

אכן כבר מצינו בכך מחלוקת ראשונים: כי הריטב"א (ר"פ שני בנדרים, ד"ה חולין) סובר שאיסורי תורה הם כולם איסורי גברא בלבד. וז"ל "וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבילה אין גופן אסור איסור חפצא, אלא כי האדם אסור לאוכלן וכו', שהרי נבילה אין איסור מגופה יותר מהיתר דעלמא". כלומר הריטב"א סובר שאין בנבילה 'פגם' כלשהו שבזה היא אסורה יותר מבשר שחוטא, אלא על האדם יש איסור לאכול נבילה וחזיר.

לעומתו, הרשב"א (בשו"ת, ח"א סי' תרט"ו) סובר שאיסורי תורה הם איסור חפצא. וז"ל "ולא אמרו נדרים חלים על דבר מצוה כדבר רשות אלא בביטול מצות עשה כגון מצה שאינו אוכל, אבל נבילה שאיני אוכל – לא, לפי שאין איסור חל איסור". כלומר הרשב"א סובר שלנבילה עצמה יש איסור בפועל, ועל בר ישראל אסור לאכול דברים אלו. ועי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' לז) שתמה על הריטב"א, וז"ל: "ולכאורה יפלא לומר על נבילה ושקצים ורמשים שאינם אסורי חפצא?". וכן ה'ברוך טעם' (שער הכולל, סעיף ב) תמה בזה. עי"ש. ואכמ"ל בסוגיא זו.

בשמיטת כספים לכל הפוסקים (חוץ מהרא"ה) הוא אפקעתא דמלכא, והחילוק בין זה לשמיטת קרקעות

ועוד אני תמה ומשתומם על המראה הגדול הזה מנין הוציאו חכמינו שהוא אפקעתא דמלכא, האיר ה' את עיניי כי בשמיטת כספים הן המה הדברים כי אף שם ל' המקרא יורה על ציווי להשמיט הכספים כמש"כ בפ' ראה (דברים ט"ו, א') "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה'. את הנכרי תיגוש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך" וגו'. הרי שלך לפניך לשון פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה לצוות לאדם שלא לתבוע הדמים ואין כל איזכור לומר שהחוב נשמט מעצמו, ובכ"א לרוה"פ (חוץ מדעת הרא"ה) החובות נשמטים מאליהם. וא"כ ה"ה בשמיטת קרקעות י"ל שאף שלשון התורה פשוט לאדם להשמיט קרקעותיו, מ"מ התורה מעצמה משמטת קרקעותיו, ואדרבה י"ל כן להקיש בין שמיטת קרקעות לשמיטת כספים. אלא שא"כ קשיא למרן ז"ל דס"ל דשמיטת קרקעות הוא אפקעתא דגברא, ואין התורה מפקיעה קרקעותיו ממנו.

ומאי דאיתחזי לי בהכי הוא בהקדם מה שיש להקשות על שמיטת כספים גופא מה ראינו על ככה לומר שהכספים נשמטים מאליהם אפי' אם אינו תובעם, ומזה נוכל להבין ההפרש בין שמיטת קרקעות לשמיטת כספים. כי בשמיטת כספים המצוה היא בשוא"ת שלא יגוש את רעהו וכיון שהוא אינו נוגש ממילא החוב נשמט, שכן חוב שאין לו תובעים ואינו יכול לתובעו בבי"ד אין כאן חוב כלל. ואפי' בידי שמים אין כאן, שכיון שכך הוא הדין התורה מלכתחילה, ודאי הכוונה שאין כאן חוב כלל, משא"כ בחיובי נזיקין וכדו' אפשר שלא יוכל לתבעו אך בידי שמים יתחייב הלה. אך בשמיטת קרקעות המצוה היא בקום ועשה להשמיט הקרקע, וא"כ כיון שלא השמיט הקרקע הרי עדיין הקרקע ברשותו, ולפ"ז ודאי שאין לדמות ולהשוות שמיטת כספים לשמיטת קרקעות, ואדרבא איפכא מסתברא שבשמיטת קרקעות כיון שלא הפקיר בפועל עדיין היא ברשותו וה"ז אפקעתא דגברא.

ראיות כבירות של הגאון מהרי"ט מן הש"ס ומה שיש ליישב לדעת מרן ז"ל

ומעתה הבוא נבוא לראות אם יש ראייה מן הש"ס ע"ז. והנה הגאון מהרי"ט ז"ל בשו"ת (ח"א סי' מ"ג) הכביר בראיות שהוא אפקעתא דמלכא.

ונבוא על סדר ראיותיו; פתח דבריו יאיר בזה"ל "ראשונה במה שתפס אבא מארי ז"ל לומר שפטור המעשרות בשנת השמיטה מה"ת הוא שפטרה בשנה זו, וכיון שכן מנין לנו לחייב מעשרות בשל נכרי. ואמר שאל יתעקש אדם לומר שטעם פטור מעשרות אינו אלא מטעם שהוא מופקר לכל, והלקוח מן הנכרי שאינו מופקר יהי' חייב בדין שאר שנים, דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה יתחייב במעשרות. והשיב ע"ז הרב מהרי"ק ז"ל (הב"י) כי מה שסבור שהוא

עקשות הוא היושר, ואין טעם הפיטור אלא מטעם הפקר, וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות ואמר שהוא כמודיע הדבר בסתום ממנו, דאה"נ דגודר כרמו ולא הפקירה חייב. ואין דבריו מחוורין אצלי, שאין הדבר תלוי בהפקר שלו, דבפ' אין בין המודר פרכינן מאי שנא דאוכל מן הנוטות דפירי דהפקרא אינון, ארעא נמי רחמנא אפקרה, אלמא אפקעתא דמלכא היא, עכ"ל.

ובפתחי סוגיא זו (בנדרים דף מ"ב, ע"א וע"ב) ראיתי שאין הכרח מגוף סוגיית הש"ס לומר כן, אך לשונות הראשונים שם מורים כן שכ"כ המפרש שם "רחמנא אפקריה", וכ"כ הר"ן והתוס' והרא"ש. וכן בחי' הריטב"א ונימוקי יוסף שעל הרי"ף. אך לישנא דהש"ס גופא (מ"ב:) מאי שנא דאוכל מן הנוטות דפירי דהפקרא אינון, ארעא נמי אפקרה, ואדרבה פשט הלשון מורה שהוא עצמו הפקיר, ולשונות הראשונים ז"ל אפשר לדחוק דרחמנא אפקרה, פי' ציוה להפקיר. ויבואר לקמן בעה"י.

עוד כ' הגאון ז"ל "ואמרי' בפ' המפקיד מאי שנא הכא דקרי להו נטושין ומ"ש הכא דקרי להו רטושין, נטושין דבע"כ דכתי' והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא, רטושין דמדעתי' דכתי' אם על בנים רוטשה, מוכח דפירות שביעית אע"פ שיחזיק בהם ולא יפקירם מופקרים ועומדים הם מגזירת מלך", עכ"ל.

והוא בגמ' שם פ' המפקיד (ב"מ ל"ח:) ופירש"י שם "נכסי רטושין - שהנכסים רטושים, ולקמן מפרש להו רטושין משמע שעזבו בעלים מדעתם והלכו להם, דכיון דהיה לו לצוות הורידו יורשי לנכסי ולא ציוה, ש"מ לא ניחא לי'. ונטושים - שנטשום בעליהם בעל כרחן, כגון שנשבו. והיינו תנאי דר"ש סבר מורידין ורבנן סברי אין מורידין". עכ"ל רש"י. ובזה הש"ס קאמר מ"ש הנך דקרו להו נטושים, ומ"ש הני דקרו להו רטושים, נטושים דבע"כ דכתי' והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא, רטושים דמדעתן דכ' אם על בנים רוטשה, ע"ש. פי' שהש"ס מביא ראיה דנטושים בע"כ, ממצות שמיטה שהיא בע"כ.

והבין הרב מוהרי"ט שזה בע"כ גמור כשביה שהתו' עצמה מפקרת שדותיו. אך אי"ז מוכרח כי כיון שאינו עושה כן מדעתו אלא ע"פ ציווי התו', אף זה בכלל בע"כ. וזה אפשר כוונת רש"י שם שכ' "אפקעתא דמלכא - מצות המלך". ומה ר"ל בזה? ואילו רצה לבאר לנו פשט הלשון יותר היה לו לומר 'הפקר המלך' כי כן הוא פשט הלשון. אלא נר' דאתא למימר שאי"ז אלא מצות המלך שהאדם יפקיר שדותיו, וכ"כ האול"צ בקיצור.

ראיה גדולה מירושלמי דכלאיים

עו"כ הגאון ז"ל, "ובפ"ז דכלאיים מיבעיא לן בירושלמי במסכך גפנו של חברו ע"ג תבואתו של חברו, ומייתי דשמעינן מן הדא א"ר יוסי מעשה בא' שזרע כרמו בשביעית ובא מעשה לפני ר"ע ואמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואין

הגפן שלו ואין התבואה שלו, אלמא אפקעתא דמלכא היא שכל מה שיזרע בקרקע בשביעית רחמנא אפקרי', למדנו שאין הדבר כמו שכ' הרב ז"ל שלמד את הדבר בסתום ממנו דאה"נ דאם גדר כרמו ולא הפקירה שהיא חייבת, דפשיטא דפטורה היא דרחמנא אפקרה כדהוכחנו מכל הני", עכ"ל.

והנה זאת הראי' לא יכולנו לומר שכיון שמצות מלך להפקיר והפקיר, אי"ז שלו ולכן אינו אוסר בכלאים. דהא כיון שזרעה ועבר אדאורי' ודאי שלא הפקירה. ועוד, שכיון שזרעה גלי אדעתי' שחפץ בזריעה, שהרי ודאי אינו זורעה לצורך אחרים שיקחו פירותיו, ומוכח שהוא הפקר המלך שלכן אינו אוסר כלאיים. וצ"ע.

יישוב לזה דאה"נ הבבלי פליג על הירושלמי בזה וההכרח לזה כי א"נ אפקעתא דגברא טעם פטור ממעשרות מפני שהוא הפקר, וא"נ שהוא אפקעתא דגברא טעם הפטור מגזה"כ

ולכאורה י"ל לפום מאי דכתיבנא לקמן בדעת המכילתא והספרי, דלא כהש"ס דילן. דלהבבלי טעם דאין מעשרות בשביעית הוא משום הפקר, ולהמדרשים הנז"ל הוא מגזה"כ. וכיון שמרן והמבי"ט פליגי בתרתי; חדא, אם אפקעתא דמלכא או דגברא. ועוד, אם הוא מגזה"כ או מטעם הפקר. ומרן דס"ל אפקעתא דגברא, ס"ל מטעם הפקר. והמבי"ט דס"ל אפקעתא דמלכא, ס"ל מגזה"כ. א"כ נוכל לומר כן גם בפלוגתת הבבלי והמדרשים, דלמדרשים שהוא מגזה"כ, ס"ל אפקעתא דמלכא כמהרי"ט, ולבבלי דס"ל מטעם הפקר, ס"ל אפקעתא דגברא כמרן. וא"כ א"ש דהירושלמי ס"ל כהמדרשים דהוא אפקעתא דמלכא, ודלא כהש"ס דילן.

איברא שלא ראינו שום סיבה להשוותם, כי א"נ משום הפקר נוכל לומר אפקעתא דמלכא, וא"נ משום גזה"כ נוכל לומר אפקעתא דגברא. ותמיה על הני גאוני אב ובנו שראו את החד"ש מגזה"כ, ומאידך ס"ל אפקעתא דמלכא, מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם. והלא אם כל הקרקעות מופקרות ממילא ואף קרקע הגוי מופקרת כמו שאמרו בפירוש, הרי שפטורים ממעשרות מטעם הפקר ולמה צריכין להך קרא לפטרם. ובשלמא א"נ דהוא אפקעתא דגברא, צריכין להך קרא לפטרם ממעשר אף אם לא הפקיר. ולמרן ז"ל ל"ק כלל דס"ל דליכא גזה"כ, ואה"נ פטור רק כשמפקירם הוא, אך כשאין מפקירם חייב.

וחזינא במהרי"ט (שם ח"א סי' מ"ג, סוד"ה ראשונה) שכ' דאי לאו קרא הו"א שיעשרו בה אע"פ שהיא הפקר, ע"ש. וצ"ע"ג דהא כל הפקר פטרה תורה, ומה נשתנה הך הפקרא מכל הפקר דעלמא? וביותר שהרי טעם הפקר לפטור משום דידך וידו שוין, וא"כ אין שום סיבה לחלק בין הפקר זה לשאר הפקרות, ואדרבה הפקר זה חלוט יותר שהרי הוא הפקר התורה בלי רצונו כלל.

הלכות שביעית

וא"ת כיון שהיא שנה שלמה ולכל ישראל, אפשר דלא תפטור התו' ממעשרות לכל ישראל למשך שנה, ולהכי בעינן לגזה"כ. מ"מ הא כל דאיכא קרא למיפטור הפקר ולא שמעינן גילוי לחייב הפקר כלל, לא נוכל לסמוך על דעתנו לחייב בלא גילוי מקרא. בפרט שאין בסברא זו די להוציא ממנה דין. ואדרבא מסברא י"ל איפכא, דכיון שלא נחסר ללוי ולעני כלום שהרי ידו וידך שוין, ק"ו לשנה זו שכל ישראל מפקירים שדותיהם שאין לחייבם במעשר כלל. וא"ת דצריכינן לקרא למ"ד דיש קנין לגוי להפקיע משביעית ומעשרות, ולזה מדין שביעית חייב במעשרות במירווח ישראל ורק מדין גזה"כ פטור, א"כ מה הוא שכ' מהרי"ט דאי לאו קרא הו"א שיעשרו בה אע"פ שהיא הפקר, הא בלאו הך קרא הו"א דיש קנין לגוי להפקיע ואי"ז הפקר כלל, והי"ת יאיר עיניי להבין דבריהם הקדושים.

ב' סיבות לתלות ב' המחלוקות זב"ז

שוב נראה לענ"ד דאה"נ תליא הא בהא, דא"נ דהוא אפקעתא דגברא א"כ פשיטא דהוי ככל הפקר דעלמא ולא צריכינן לקרא לגלויי אשנת שמיטה, אבל א"נ דהוא אפקעתא דמלכא אפשר שלא הפקירה תורה לענין זה שעיי"ז יצאו עניים ולויים נפסדים ממעשרותיהם, מפני כי כוונת התורה להקל על העניים ולא להחמיר עליהם, ע"כ בעינן לקרא דאף בשנת שביעית נפטרים. וא"ת כיון שהוא הפקר ואין בעלים איך יתחייב במעשרות, י"ל שכשהוא אוסף לביתו כדי מאכלו לא תפקיע תורה בעלותו ע"ז לענין מעשרות ויוצרך להביא תחילה מעשרות. ולאחר שגילתה תורה לפטור גם בשביעית, י"ל דאה"נ ג"ז נפטר מטעם הפקר, וזה באה תורה לגלות דלא נימא שהפקר זה שונה מהפקר אחר שהאדם מפקיר, ולפ"ז א"ש מה שיישבנו דהמכילתא והספרי ס"ל אפקעתא דמלכא להכי בעו לקרא יתירא, אך הש"ס דילן דס"ל מטעם הפקר, ס"ל אפקעתא דגברא, וא"ש.

וזהו דוקא א"נ שהתורה מפקירה, אז אפ"ל הגדר שכלפי העניים אין התורה מפקיעה בעלותו. אך לדעת מרן ז"ל שהוא אפקעתא דגברא, א"א לחלק בין הפקר זה להפקר אחר וכיון שהפקיר ואינו בעלים איך יוכל להפריש, אטו להכי לדעת מרן ז"ל לא בעינן לקרא מיוחד לגלויי אשביעית.

עוי"ל באופן פשוט ע"פ חקירת העו"א האם שם "הפקר" פוטר ממעשרות ואפי' אם בפועל אינו יכול לזכות, או רק אם בפועל יכול ליקח, פטור. עיי"ש. וא"כ לכשנאמר "אפקעתא דמלכא" הרי אפשר שהאדם עצמו לא הפקיר השדה, לזה מדין הפקר לבד ל"מ כיון שבפועל אינו יכול לזכות בשדה, לכן צריך גילוי מיוחד לפטור שביעית ממעשר אע"פ שבפועל לא הפקיר שדהו.

הלכות שביעית

לדעת מהרי"ט דאיכא קרא לפטור, יש לחקור אם הוא דין פרטי בשביעית, או שהוא גילוי התורה שדין הפקר שייך גם בשביעית

ולאחר הגילוי בגזה"כ (לאפקעתא דמלכא) יש לחקור אם הוא דין בשביעית לבד דאף שבפועל אינו מופקר מ"מ פטרה תורה מגזה"כ, או שהוא גילוי ע"כ דין הפקר דאף הפקר שבפועל אינו יכול ליקח נמי פטרה תורה. ומזה שהמקראות דיברו בשנת שביעית, משמע דגזה"כ היא פרטית בשביעית ולא לגלויי לן ע"כ הפקר שבתורה. ולפ"ז גם לאפקעתא דגברא צריכינן לקרא שהרי אפשר שהפקיר שדהו אך נשארה גדורה ואין הלוי יכול ליקח בפועל, ובלא קרא הדרנא לספק אם כשהפקיר שדהו והשאירה גדורה פטור ממעשרות, או אם אזלי' בתר בפועל או בתר שם הפקר.

אמנם ממרן שם מוכח דס"ל דאם הפקיר השדה, אף שהשאירה גדורה ה"ז פטור משום הפקר, שהרי כ' להסתפק רק באופן שלא הפקיר אלא גדר, וא"כ לדעת מרן שם "הפקר" פוטר ממעשרות, וכ"ז א"נ דס"ל למרן אפקעתא דגברא ככל האחרונים, ועיי' לקמן.

ולפי הפירוש השני שהבאנו אין הכרח דס"ל אפקעתא דמלכא, דגם באפקעתא דגברא צריכינן לקרא באופן שא"א ליקח בפועל הפירות, אך שמרן ס"ל שא"צ לקרא יתירא.

הוכחת מהרי"ט מגמ' דר"ה, והיישוב

עו"כ הגאון ז"ל "והא דבפ"ק דר"ה (ט"ו). גבי אתרוג בת שישית שנכנס לשביעית דפטור מן המעשר ופטור מן הביעור. ופרכינן אמאי פטור בביעור דאזלי' בתר חנטה, תחייב במעשר? ומשני יד הכל ממשמשינן בה, ואת אמרת תחייב במעשר?! והיינו דוקא בהני אמרי' טעמא דיד הכל ממשמשינן בה משום שאין נוהג בה שביעית מן הדין, אבל פירות שביעית עצמן אפקעתא דמלכא היא", עכ"ל. ר"ל דלכאורה משם קושיא ע"ד מבי"ט ומהרי"ט ששם להדיא פטרנו תרו"מ בשביעית משום הפקר שיד הכל ממשמשינן בה, ולא משום גזה"כ דפטור מעשרות בשביעית, וע"ז יישב מהרי"ט דהתם דוקא הוצרכנו לכך משום שאינו נוהג בה שביעית מן הדין שהרי חנט בשישית ואזלי' בתר חנטה, א"כ תתחייב במעשר שהרי אינה בת שביעית, לזה הוצרך שיד הכל ממשמשינן בה, שאמנם אינו חייב להפקירה כיון שאין נוהג בה שביעית, מיהו כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית ואין אתרוג זה נשמר בה לבדו, ועל כרחו הכל ממשמשינן בו והפקר פטור מן המעשר כמש"כ רש"י שם, וכיון שאינו בן שביעית, אין לפטרו מגזה"כ דשביעית פטור מן המעשרות ופשוט.

והוכיח מהרי"ט דבריו כן מרש"י שכ' אהא דרב המנונא דאמר שאתרוג בן שישית שנכנס לשביעית לעולם שישית וחייב במעשר, "דכיון דשביעית לא נהיגא בה ולא הפקרא דמלכא היא, משמוש יד הכל שבה אינו אלא גזל ואין

הפקר כזה פוטר מן המעשר" - הרי שכיון שהוא בן שישיית חייב כי אין לפטרו מטעם הפקר ג"כ.

אכן יש להקשות מדברי רש"י גופא ע"ד מהרי"ט שכ' בד"ה "תתחייב במעשר - דלאו הפקר הוא" פי' דכיון שהוא בן שישיית יתחייב במעשר כיון שאינו הפקר. ואם כדברי מהרי"ט שהשביעית פוטרת מן המעשר לאו משום הפקר אלא מגזה"כ, מאי האיי דכ' רש"י שיתחייב במעשר כיון שאינו הפקר, ור"ל שהרי הוא בן שישיית, הא מה שבשביעית נפטר אינו משום ההפקר. גם ברש"י ד"ה רב המנונא דאייתי מינה סייעתא לדבריו ק' שכ' דכיון דשביעית לא נהיגא בה ולא הפקרא דמלכא היא משמוש יד הכל שבה אינו אלא גזל. ומדבריו מוכח דהטעם דבשביעית פטור משום דהפקרא דמלכא היא, וצ"ע. וכן הבין האול"צ (פ"ד תשו' א' ד"ה ונראה) מדברי רש"י שהפטור מטעם הפקר. וע"ש שהבין בדברי התוס' (ד"ה יד) שטעם הפטור בשביעית הוא מגזה"כ, והא ניחא לן דרש"י אזיל לשיטתו (בב"מ ל"ט). שכ' "אפקעתא דמלכא - מצות המלך". ואע"ג דרש"י נקט הכא (בר"ה ט"ו. ד"ה רב המנונא) לישנא "הפקרא דמלכא", אין הלשון מוכיח, שכן הפקרא דמלכא יש לפרשו הפקר ממצות המלך.

לשונות הראשונים שכ' אפקעתא דמלכא כוונתם "מצות המלך להפקיר", ואין זה הפקר המלך

ואתה תחזה שברש"י (ב"מ ל"ט). פי' להדיא "אפקעתא דמלכא - מצות המלך", ולא פירשו כפשוטו, כי שם הוצרך לדקדק בזה לבארו שגם הפקר שאינו בא ממילא בע"כ ממש רק ממצות התו' שהוא יפקיר, גם זה חשוב בע"כ, ושוב לא הוצרך לדקדק בזה ונקט הלשון השגור הפקר המלך שהוא לישנא דהש"ס "אפקעתא דמלכא". ומעתה תבין שאין כאן דוחק בלשונות כל המפרשים (בנדרים מ"ב). שכן נקטי כלשון הש"ס. וההכרח מרש"י ז"ל שבשני מקומות מוכח דס"ל כן (מב"מ ל"ט. ומר"ה ט"ו. דהפטור בשביעית הוא מפני ההפקר ולא מקרא אחרינא, ומוכח דס"ל דהוא אפקעתא דגברא דהא תליא כמ"ש מרן והמבי"ט ומהרי"ט.

ביאור נוסף בדבריהם שהתורה מפקירה לאחר שרצון האדם להפקיר

עוד יש ליישב לשונותם בפשוט לפום מאי דבעינן למימר לקמן דגם א"נ אפקעתא דגברא, אין עיקר ההפקר בא ע"י האדם, אלא שברצונו תליא מילתא אך לאחר שרוצה הוא בכך ומסכמת דעתו לנהוג כמצות התורה, שוב רחמנא אפקריה, כלומר שעיקר ההפקר נעשה ע"י התורה. ולפ"ז א"ש דאף שהוא אפקעתא דגברא מיהו רחמנא אפקריה, ולשונותיהם מדויקים בס"ד.

הוכחת מהרי"ט ממכילתא דמשפטים, דאיכא קרא למיפטר מעשרות בשביעית, והיישוב

עוד הוכיח מהרי"ט ממכילתא פ' משפטים דאיכא קרא יתירא לפטור שביעית ממעשרות ולא משום הפקרא הוא דכ' "ויתרם תאכל חית השדה", מקיש אדם לחיה, מה חיה אוכלת בשביעית שאינו מעושר, אף אדם כן. ומספרי פ' ראה מקרא אחרינא דכ' "שנת המעשר" אלמא יש שנה שאינה חייבת במעשר, ואיזו? זו שנה שביעית, ולא נפקא לן מהיכא דנפקא ליה בספרי לענין לקט שכחה ופאה שפטורים מן המעשרות דכ' "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" יצא לקט שכחה ופאה, שידך וידו שוין, ע"ש.

לענ"ד יש ליישבו דהבבלי י"ל דפליג על מדרשות אלו וס"ל דשביעית נפטרת ממעשרות מטעם הפקר ולא מהנך קראי, והלא בלא"ה מצאנו מדרשות חלוקים מהיכא נפקא לן לפטור שביעית בין המכילתא לספרי, והמופת על כך כי לא מצאנו קראי לפטור שביעית ממעשרות בש"ס דילן, אף שהי' פשוט כן להש"ס בכ"ד ובהכרח משום דהפקר הוא.

יישוב פסוקי התורה מהיכן יצא לנו דין זה דאפקעתא דמלכא

ואחר שהוכחנו דלדעת הספרי והמכילתא שביעית היא אפקעתא דמלכא ולכן בעינן ליתורא דקרא לגלויי לן אשנת שביעית, הדרא קושיא לדוכתה מהיכן יצא לנו הדין הזה, והלא בתורה אין שום גילוי שהוא אפקעתא דמלכא רק קאמר קרא "והארץ תשמטנה ונטשתה". ולכאוי' י"ל לפום מאי דאמרי' בש"ס (ב"מ ל"ח:) דנטושים בע"כ משמע, וסבירא לן דבע"כ ממש הוא דומיא דשבוי. וא"כ ממאי דאמר קרא לישנא דנטושים "ונטשתה" משמע בע"כ ממש שהתורה מפקירה ולא רק מצוה להפקיר. מיהו אא"נ דכן ס"ל להש"ס כמש"כ מהרי"ט, מ"מ תמוה על הש"ס גופא מנא לי' דל' "ונטשתה" שהוא נטושים הוא בע"כ הלא בקרא ליכא שום גילוי. ואפשר שהוא מיתורא דקרא "והארץ תשמטנה ונטשתה" כיון שאמר "תשמטנה" מאי קמ"ל "ונטשתה", אלא לא רק תשמטנה מדעתך מרצונך שהוא ציווי להפקיר אלא גם ונטשתה בעל כרחך כי התורה עצמה משמטת הקרקעות. וראוי להביא לכך ראייה שמן ייתור המקרא למדנו שהתורה עצמה מפקירה. [ועדיין לכאורה יש מקום לבעל דין לדחוק ולומר דאי אמר תשמטנה לבד, הו"א דתליא ברצון האדם אם ירצה יפקיר ואם לאו לא, ע"כ אמר ונטשתה, בע"כ תפקיר, אך עדיין ליכא ראייה שהתורה גופא מפקירה. מיהו אין נראה כן שכן כל מצוות התורה הם ציווי מוחלט ואינו תלוי בבחירת האדם. ורק במילת "אם" דעת ר' ישמעאל שהכל רשות חוץ משלושה כמבואר במכילתא לשמות (כ"ב כ"ד)].

ביאור מחלוקת מרן והמבי"ט

וקודם שנבוא העינ"ה לבא"ר כל חמיר"א בדעת מרן הב"י בדין אפקעתא דגברא או אפקעתא דמלכא כי מצאנו לשונות מוחלפים, נבאר סברת מחלקתם

הלכות שביעית

של מרן והמבי"ט, כי הנה המבי"ט (ח"א סי' י"א, ועי' לו עוד בסי' כ"א, וסי' רי"ז, וסי' של"ו) פטר ממעשרות גם הלקוח מן הגוי ומרחו ישראל מכמה טעמים; א) משום שיש גזה"כ מיוחדת לפטור מעשרות שנת שביעית, וכיון שמדאורי' ומדרבנן אין שום חיוב לישראל בשנת השמיטה, ק"ו שלגוי לא יהיה חיוב אפי' מדרבנן, כי לא יהי' הגוי חמור מישראל. ואם משום שמרוחו ביד ישראל יתחייב, הלא אפי' ישראל מירח פירותיו פטור, ק"ו במירח פירות הגוי שיפטר. ב) אא"נ מטעם הפקר, וא"כ דוקא פירות ישראל שהם הפקר יש לפטור אך פירות הגוי שאינם הפקר ליחייבו, לא היא, שהרי אפי' ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה פטור כי רחמנא אפקרי', א"כ כ"ש גוי.

וע"ז השיב מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' כ"ד, ד"ה ועתה ראיתי) שלא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר, וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות. וישראל שגדר כרמו דפשיט"ל למבי"ט שהוא פטור ומזה עשה ק"ו, דין זה עצמו סתום ואינו ברור כ"כ, ואדרבה גם בזה י"ל שהיא חייבת אע"ג דרחמנא אפקרי' כיון דאיהו לא אפקריה. ואפי' את"ל דפטורה, איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקריה, משא"כ בשל גוי", עכ"ל. - וא"כ מרן פליג בתלתא; חדא, דשביעית אינה פטורה ממעשרות מגזה"כ, אלא מטעם הפקר. ועוד, דס"ל דכיון דאיהו לא אפקרי', ה"ז חייב במעשרות. ועוד, מה דפשיט"ל שיש לעשות ק"ו "ומה ישראל פטור כ"ש גוי", אין כאן ק"ו כלל. וכל שאין סיבה לפטור לגוי, ה"ז חייב במעשרות אם נתמרח ביד ישראל.

והנה כלפי מאי דאמרי' לעיל בחקירה אם הגזה"כ לפטור שביעית ממעשרות היא סיבה נוספת לפטור, או דגלי לן קרא שאף הוא בכלל הפקר ככל השנים ולא נחלק בין הפקר להפקר. י"ל דאף א"נ דאיכא קרא יתירא לפטור מעשר בשביעית, אין זה אלא מטעם הפקר, וכיון שכן הדר דינא דכל שלא הפקירה נתחייב. אך זה לא יכון לסברת מרן שהוא אפקעתא דגברא. אמנם לסברת מהרי"ט שהוא אפקעתא דמלכא ולפיכך יש לחלק בין הפקר להפקר, בזה צריכין לקרא לרבווי לן גם שנת שמיטה. אפ"ה ליכא ראייה מכרעת בהאיי דינא, ושוב יש לדון אם הפקירה או לאו. וא"כ יש מקום לדעת מרן אא"נ אפקעתא דמלכא ויש גזה"כ, והוא משום שאפשר שהתו' לא תפקיר באופנים מסויימים כגון שהוא עצמו אינו רוצה להפקיר. ועתה יש לברר פלוגתתם בענין הק"ו אם שייך לדון מצד זה או דכל חד כדיני'. והנה שמענו מהמבי"ט דלפי שאותה סיבת פטור שיש בישראל יש בגוי, יש לפטור גם הגוי ולכן הביא מגזה"כ או אפקעתא דמלכא, מוכח דאילו ס"ל דהוא אפקעתא דגברא מודי למרן דבגוי יש לחייב ובישראל יש לפטור. וכיון שהסיבה גופא נמצאת אצל הגוי ק"ו שאין לחייבו, אבל אם הסיבה גופא לא קיימת בגוי אין שום סיבה לפטור. ולפ"ז א"ש.

הבנת העוטה אור במחלקתם, והשגה לזה

ולפ"ז צריך לעיין מה שביאר בעוטה אור למו"ר שליט"א (בחלק התשובות סי' ט"ז בהע' 1), שכ' בזה"ל: "ואגב ואסביר דברי המבי"ט שמשמע מדבריו דכיון דשביעית אפקעתא דמלכא בישראל ואפי' גדר כרמו הוו פירותיו הפקר ופטורים מן המעשר כ"ש דגוי, ומשמע לכאור' דכוונתו דגם בגוי הוי אפקעתא דמלכא, ומרן דחה זה דבגוי לא שייך אפקעתא דמלכא. ובאמת הדבר תמוה לומר שהפירות של גוי בא"י בשביעית הוו ג"כ הפקר וכל הקודם בהם זכה, אך המעיין היטב בדברי המבי"ט יראה שכוונתו לטעון דאם בקרקע ופירות של ישראל לא משכח"ל כלל בשביעית חיובא דתרו"מ (אי משום גזה"כ אי משום אפקעתא דמלכא), א"כ לא יתכן שבפירות שביעית של גוי יהיה חיוב תרו"מ, אף שבגוי ודאי לא אפקר רחמנא פירותיו דמ"מ לא יתכן שתחייב תורה פירות של גוי ושל ישראל לא, זו היא טענת המבי"ט. ומרן לגמרי לא התייחס לטענה זו, אלא ס"ל דרק בישראל דפירותיו הפקר פטורים מתרו"מ, אבל גוי שאין פירותיו הפקר אין טעם לפטרן מתרו"מ אף שאילו היה ישראל היו הפירות פטורים משום הפקר, אבל השתא מיהא דהוא גוי ואין פירותיו הפקר, כך היא שורת הדין דפירות גוי בשביעית בא"י חייבים בתרו"מ אף שבשל ישראל יש סיבות לפטור". עכ"ל מו"ר בקיצור. הרי דס"ל איפכא דאף שסיבת הפטור לא קיימת בגוי כלל, אעפ"כ אין לחייבו שלא יהיה חמור מישראל.

ואחר הקידה הכריעה וההשתחוייה אל מול מו"ר הדר"ג שליט"א, לדעתי הקלושה קל"ה כמות שהיא אין נראה כן מלשונם, שהמבי"ט לא טען טענתו למול מרן ז"ל דא"נ דההפקר הוא אפקעתא דגברא וכדעת מרן ממש, יש לפטור גוי אע"פ שודאי סיבת הפטור אינה בגוי. רק טען מתרי טעמי: או משום אפקעתא דמלכא או משום גזה"כ ולשניהם א"א לפטור גוי, לכן כ' לחייבו, אלא שהוסיף זאת בתורת ק"ו שאם בישראל פטור מפני הני טעמי כ"ש בגוי, ומכאן דלכו"ע אין לעשות כ"ש כל שאין סיבה לפטור הגוי. והכי מסתברא כי למה יפטר גוי בעוד שאין כאן הפקר כלל, והרי לד' מרן לא דיברה תורה כלל על שביעית רק על המפקיר שדהו בשאר שנים, וא"כ שביעית דינה ממש כשאר שנים, שמי שהפקיר שדהו פטור, ומי שלא הפקיר חייב. ואין כאן חומרא בגוי יותר מבישראל, דלעולם אזלינן בתר הסיבה הפוטרת אם ישנה כאן או לאו (והטענה השני' שטען מרן היא א"נ דהוא אפקעתא דמלכא, מ"מ י"ל דבישראל הפקירה התו' שדהו ובגוי לא, וגם בזה אזלי' בתר הסיבה) וכו"ע מודו בהכי.

לשונות מרן שמורים שהוא אפקעתא דמלכא, ומכח זה מסיק הע"א כן גם בדעת מרן

ומעתה הבה נרד"ה ונבינ"ה שם שפתיו של מרן כי מצינו בדבריו לשונות מוחלפים אם שביעית היא אפקעתא דמלכא או אפקעתא דגברא, כי זה לשונו הקדוש באבק"ר (סי' כ"ד, ד"ה ועתה ראיתי) "ואני אומר כי מה שהוא סובר

שהוא עקשות הוא היושר, כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות, ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה (שנפטר ג"כ ממעשרות), י"ל שזהו כמודיע הדבר בסתום ממנו (פי' בא להביא ראיה מדין אחר שהוא עצמו סתום), דאיכא למימר בהא, אה"נ שהיא חייבת אע"ג דרחמנא אפקרי', כיון דאיהו לא אפקרי'. ואפי' את"ל דפטורה, איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי', משא"כ בשל גוי". עכ"ל. הרי דנקט בלשונו "אע"ג דרחמנא אפקרי' כיון דאיהו לא אפקרי'", וכן אח"כ נקט "שאני התם דרחמנא אפקרי'". ואיך זה יכון עם הידוע לנו וכמו שהבינו כל האחרונים כולל מהרי"ט בן המבי"ט (בשו"ת, ח"א סי' ע"ג ד"ה ראשונה) דמרן ס"ל אפקעתא דגברא, וא"כ אין כאן הפקר התורה רק האדם. ועוד, שבתחילה קשר שניהם יחדיו "אע"ג דרחמנא אפקרי' כיון דאיהו לא אפקרי'", משמע דיש כאן ב' הפקרות.

ואכן עין רואה למו"ר הרב עוטה אור (בחלק התשובות סי' ט"ז אות ב') שכ' מכח זה דאה"נ גם מרן מודה דשביעית היא אפקעתא דמלכא, אלא דס"ל דאם גדר כרמו וא"א בפועל לאף אחד לקחת מפירות ההפקר אין בזה פטור ממעשר, דהא דהפקר פטור מן המעשר ילפינן לה בספרי (והובא בתוס' ב"ק כ"ח ד"ה זה) מ"ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך", יצא זה שיש לו חלק ונחלה, והבין מרן דסיבת הפטור הוא משום דהלוי יכל בפועל לזכות מההפקר, אבל בהפקר שאין אפשרות ללוי לזכות בו בפועל כגון גדר כרמו וכו' אין כאן הפטור ו"ובא הלוי". ואח"כ מצדד מרן דאפי' נאמר כדעת המבי"ט דכיון דשם הפקר חל על הפירות אף דבפועל א"א ללוי לזכות בהם פטורים מתרו"מ, דהדרשה ד"ובא הלוי" אינה סיבת הפטור אלא ילפותא בעלמא דהפקר פטור, אבל עיקר סיבת הפטור הוא דשם הפקר פוטר, מ"מ ה"מ בישראל דמצווה לנטוש שדהו באה תורה וחזקה הדבר והפקירה הפירות, אבל גוי שאינו מצווה בנטישת שדהו לא הפקירה תורה פירותיו. וע"ש שציינן לעוטה אור ע"פ מרובה (ב"ק בהערות, אות נ"ט) שעמד בחקירה זו, וביאר בדעת התוס' שם (ס"ט) דס"ל דסיבת הפטור הוא מה שהלוי יכול בפועל לזכות, ע"ש.

ולפ"ז הוליד דין שאם הפרדס אינו גדור אף שבעליו אינם מפקירים הפירות וגם צעוק יצעקו על כל הלוקח ממנו פירות, מ"מ כיון שהפירות הם הפקר מאפקעתא דמלכא וגם יכול בפועל לקחת כיון שאינו גדור, א"כ קרינן ביה ודאי "ובא הלוי" ונפטר אף לדעת מרן ז"ל, ע"ש.

ואם כי דברי מו"ר שליט"א בהירים כי בזה ביאר יפה הלשונויות במרן, מ"מ לא נוכל להתעלם מכל האחרונים שהבינו להדיא בדעת מרן דהוא אפקעתא דגברא, ומו"ר שליט"א גופי' הביא שם מדברי מהרי"ט הנזכר שהבין דזהו יסוד פלוגתתם, וא"כ יש לנו לחקור היאך הבינו הם. ועוד, מדוע מיאנו לומר דכך ס"ל למרן אע"פ שודאי יש לבאר כן כפשטות לשונו.

ביאור א' בדעת מרן - שהתורה ציותה להפקיר

ויכולנו לפרש דברי מרן ז"ל דס"ל "אפקעתא דגברא", דמש"כ שהגודר כרמו ולא הפקירה שהיא חייבת משום דאע"ג דרחמנא אפקרי' כיון דאיהו לא אפקרי' חייב, פי' אע"ג שהתורה ציותה להפקיר, כיון שלא הפקירה בפועל, שהרי ההפקר פוטר ולא שנת השביעית. וכבר הבאנו דברי רש"י דמוכח מדבריו דס"ל שהוא אפקעתא דגברא, ומ"מ נקט הל' "רחמנא אפקריה" ובהכרח פי' שהתו' ציותה להפקיר. ומש"כ "ואפי' את"ל דפטורה (זה הישראל שגדר כרמו), איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' משא"כ בשל גוי" - ר"ל דאא"נ דשנת השביעית גופא פוטר, ולכן כיון שנצטוה להפקיר אע"פ שלא הפקירה הוא בפועל פטור, זהו רק בשל ישראל, אבל בשל גוי אא"נ דיש גזה"כ לפטור בשביעית, י"ל דוקא בקרקע של ישראל פטרה תורה ששייך לצוותו על ענין ההפקר פטרה תורה אף אם לא הפקיר מגזה"כ, לא כן גוי שמעוקר מכ"ז שעליו אין גזה"כ לפטור כי גזה"כ דשביעית מרחיב את ההפקר של השמיטה לומר שאפי' לא הפקיר הוא ג"כ פוטר ממעשרות, וא"כ זה שייך בישראל שהוא בר הפקר דלא כהמבי"ט דס"ל שהוא גזה"כ כללית, וא"כ מש"כ מרן שאני התם דרחמנא אפקרי' וכו', כוונתו דכיון שהתו' ציותה להפקיר דינו כהפקר לפטור ממעשרות מדין גזה"כ. ומ"מ יש בו מן הדוחק בפי' זה כי משמעות לשונו שאין גזה"כ כלל ואינו מסתפק בכך, וגם ל' "רחמנא אפקרי'" משמע שמדין הפקר נגע בה ולא מגזה"כ.

ביאור ב' בדעת מרן - שהתורה פועלת ההפקר לאחר שרצון האדם להפקיר

לפיכך נלע"ד דהכי פירושו שזה הישראל שלא גדר כרמו חייב במעשרות אע"ג דאפקרי' רחמנא כיון דאיהו לא אפקרי', פי' כי התורה מפקירה את קרקעות ישראל אם מגלה איש הישראלי דעתו שחפץ להפקיר, אבל אם אינו רוצה להפקיר אינה מפקירה קרקעו. [וכזה חזינן בחמץ בפסח שהתו' מפקירה חמצו של ישראל אם רצונו בכך, אבל אם אין רצונו בכך אי"ז הפקר (עי' פסחים ו').], ובהכי איתנח לן מה שפסקו הפוסקים (ראה שנת השבע ובדברינו בגוף ההלכות פי"א ה"ד) שא"צ להפקיר השדה בפני ג' רק כיון שאינו נועלה סגי בהכי ומה שונה הפקר זה מכל הפקרות דעלמא, ולפי הנז"ל א"ש כי התורה מפקירה ועליו רק לגלות דעתו, ולפ"ז אע"ג דאפקרי' רחמנא כיון דלא אפקרי' איהו אין הפקר התורה תופס בו, וכיון שכן ה"ז מתחייב במעשרות. ואפי' את"ל דפטורה, איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' משא"כ בשל גוי, פי' אף את"ל דרחמנא אפקרי' בכ"א לקרקע הישראלי ויהי' כפירוש המבי"ט דהוא אפקעתא דמלכא, יש לחלק בין ישראל לגוי, שרק ישראל התו' מפקירה קרקעו אף בע"כ, לא כן הגוי שמעוקר מדיני שביעית כלל. ולפ"ז הפירוש, דעתו דמרן כהצד הראשון. ולהצד השני דחה רק לשיטת המבי"ט. (ואף למו"ר כן הוא שבצד זה דוחה אף אי ס"ל כהמבי"ט). והא ניחא לן לפרשו באותם צדדים שדיבר לעיל היינו מדיני שמיטה וכו', משידבר בחקירה אחרת דהפקר אם בפועל או בכח, שלא דיבר עד עתה מאום מזה, וגם עתה דבר ידבר ברמ"ז הרומ"ז.

ההכרח לזה בדעת מרן שהוא אפקעתא דגברא

ואכתי איכא לברורי מאחר דאפ"ל במרן ב' פירושים או כפי' מו"ר או כפירושינו, מה ראו כל חכמי תבל לבארו דס"ל "אפקעתא דגברא" היפך פשטות לשונו. ונראה דמאחר דס"ל למרן להדיא שם לעיל מיניה בסמוך דשביעית שפוטרת ממעשרות מדין הפקר נגעו בה ולא מגזה"כ, ה"ז א"א לבאר אלא א"נ אפקעתא דגברא, שמאחר שהפקיר שדהו פשוט הדין שהפקר פטור, ומאי נפק"מ בין הפקר דשביעית להפקר דשאר שנים, וע"כ פטור מדין הפקר. ולא תימא דאכתי יש מקום לומר דבעי' קרא היכא שא"א בפועל ליקח משדהו וכמש"כ מו"ר בחקירה, דהא אם נעל שדהו אין כאן הפקר כלל, ואפי' הפקיר בפיו ממש, כיון שנעל הורה בעלות וזכה מן ההפקר, ובהכרח שכשאינו נועל ה"ז הפקר בפועל ממש ולכן פטור. (ואילו אינו יכול הלוי ליקח מפני ריחוק מקום או שאר דבר צדדי המונעו, עדיין לא יצא מדין הפקר, דחשיב שבפועל יכול לקחתו אף אם אינו לוקחו בפועל משום טעמים צדדיים). אבל א"נ אפקעתא דמלכא בעינן לקרא, או כפירושינו, או ע"פ חקירת מו"ר דהיכא שא"א בפועל לזכות כגון הכא דאפקרי' רחמנא אלא דלא אפקרי' איהו מנ"ל שגם בזה יפטר, קמ"ל קרא שגם בשביעית שאינו מפקיר מעצמו נמי מיפטר. ולפי דעת זו דילפי' דאפקרי' רחמנא אם יש בדעתו כן, י"ל דאתי מריבוויא דקרא "תשמטנה ונטשתה" אחר שתשמטנה אז רחמנא "ונטשתה" ויש כאן גמר הפקר מצד רחמנא.

וא"כ זה הדין שהוליד מו"ר שליט"א שכשאינו גדור אף שמוחה בנכנס ה"ז פטור ממעשרות משום דליכא חסרון בפועל, וגם ליכא חסרון בהפקר שלו כי התו' הפקירה הקרקעות, זה לא יכון אלא למבי"ט, אבל למרן כיון דאפקעתא דגברא הוא ורק אח"כ אפקרי' רחמנא, וזה האדם אינו מפקיר שדהו שהרי מוחה בנכנס, אין כאן הפקר כלל.

הלכות שביעית

תשובה ג'

ברין גידולי מים

כבר כתבנו בחלק ההלכות שגידולי מים מותרים בשביעית. וכן נראה פשוט מתלתא אנפי.

הפן הראשון: לא מבעיא א"נ שהמצוה בשביעית היא על הקרקע שהיא תשבות והיא איסור חפצא, דזה פשוט בודאי שגידולי מים מותרים שהם אינם בגדר קרקע כלל. אלא אף א"נ שהוא ציווי על האדם לשבות ממלאכה והוא איסור גברא, מ"מ ה"מ בשדה ולא במים כי מקרא מלא דיבר הכתוב "שדך לא תזרע", וזה דבר שא"א להולמו לומר שגידולי מים ג"כ נאסרו היפך פשט התורה בעליל.

הפן השני: לא מבעיא לצד הירושלמי דבשדה דוקא נאסר ולא בבית, הא פשיטא דגידולי מים אינם בכלל שדה. אלא אפי' להצד דבית ג"כ נאסר, זהו דוקא בקרקע שבבית ולא בגידולי מים שאינם בגדר זה כלל.

הפן השלישי: לא מבעיא להני דמתירים עציץ שאינו נקוב דפשיטא דגידולי מים מותרים, דהא התם לא גרע מגידולי מים, ואילו גידולי מים אסורים אף אלו אסורים וז"פ. אלא אא"נ דעציץ שא"נ אסור, י"ל דזהו דוקא בעציץ שיונק עכ"פ מן הקרקע שבעציץ, אבל כשאינו יונק כלל מן הקרקע, י"ל דלכו"ע מותר.

ועוד, דהא כמהין ופטריות כיון שאין יונקים מן הקרקע אין בהם קדו"ש, ומוכח בעליל דכל שאין לו יניקה מקרקע אלא מן האויר וממים, אין כאן תורת זריעה כלל.

וא"כ מכל הני טעמי פשיטא דאין לאסור מדאורי' כלל, ולכל היותר יש לנו לומר דרבנן אסרו משום דדמי.

אך זה ג"כ תמוה מתרי אנפי: חדא; דא"נ שהוא איסור חפצא על הקרקע לשבות, פשיטא דאין שייך לאסור זריעה במים, דהא לא דמי כלל כי אף בקרקע אין האיסור על האדם כלל, וא"כ איך שייך שחז"ל יגזרו בתורת הרחקה על הגברא מה שעיקר האיסור הוא על החפצא, וכל מה שמצאנו איסורי דאורי' על החפצא ודרבנן על הגברא אינו בגזירות הרחקה (ויש לעיין).

וגם אין שייך שחז"ל יגזרו על המים גופא שלא יזרעו בהם, כי כל גזירות חז"ל הם על הגברא ולא על החפצא כמש"כ האחרונים (עי' נתיבות חו"מ סי' רל"ה), וא"כ לא שייכא גזירה זו אא"כ נאמר שאף בדאורי' הוא אסור. ועוד, דאם היא

גזירה דרבנן לאסור בגידולי מים, איככה לא שמענו כלל בכל דברי חז"ל בבלי וירושלמי ותוספתא ומשניות מענין זה, ואילו היה כן היה להם להשמיענו כן בפירוש. [וא"ת שלא היה בזמנם, א"כ הרי לא גזרו בזה כלל, ועל מה נסמוך לאסור. וגם לא דאמי לאיסור כלשהו שנלמד מגזירתם זה על זה]. ואף אי יהיבנא להו כ"ז ונדחוק עצמנו בכל הדוחקים לא יהא אלא ספק, והא ספק דרבנן לקולא, וק"ו הכא דאיכא תרי דרבנן דשמיטה בזה"ז דרבנן, ואף זה גופא גידולי מים דפשיטא דאין לאסור מדאורי' היפך פשטי הכתובים. ע"כ נר"פ שאין לאסור גידולי מים כלל.

ואנכי הרואה להחכם הגרב"צ א"ש זצ"ל שנטה קו מכל הני מילי, ורצה להוכיח מהרמב"ם ז"ל דס"ל לאסור גידולי מים. שכ"כ בספרו אור לציון שביעית (פ"א תשובה ב') "יש להמנע מלזרוע בשנת השמיטה במים אף כשאין בהם עפר כלל, וטעמו ונימוקו שם בביאורים דמדברי הרמב"ם משמע קצת שיש לאסור גידולי מים. דהנה בפ"ד מהל' שמיטה ויובל ה"כ, כ' וז"ל: הבצלים שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, כל זמן שהעלין שלהן ירוקין הרי אלו מותרין, ואם השחירו הרי אלו כנטועין בארץ, ואותן העלין אסורין משום ספיחין. ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהיתרן עומדין, עכ"ל. וכ' בפ"י מהר"י קורקוס שם שנראה מדברי הרמב"ם דמיירי בבצלים של שישית שעקרן וירדו עליהן גשמים בשביעית וצמחו. וכ"כ במשנה ראשונה במס' שביעית (פ"ו מ"ג) דלהרמב"ם מיירי בבצלים של שישית שתלשן בשישית והניחן בעלייה וירדו עליהן גשמים וצמחו בשביעית, דאם העלין שחורים הרי הן כנטועים בארץ ואותם העלים אסורים משום ספיחין, ע"ש. וראה עוד בתפארת ישראל שם. ומשמע מדברי הרמב"ם שאוסר גידולי מים בשביעית משום איסור ספיחים, שהרי כל מה שצמח הוא מחמת המים, ומוכח שאסורים בזריעה, שאם היו מותרים בזריעה ודאי שלא היו אסורים משום איסור ספיחין, כיון שכל איסור ספיחים הוא משום עוברי עבירה כמבואר בדברי הרמב"ם שם בה"ב. עכ"ל הגרב"צ זצ"ל.

ובאמת שלפי דברי ה"דרך אמונה" אין ראייה כלל מדברי הרמב"ם, ולא עוד אלא שיש להוכיח מהרמב"ם איפכא שגידולי מים מותרים. שכ"כ שם (פ"ד ה"כ בביאור ההלכה) דלפ"ד הרמב"ם הספק הוא האם מה שהוסיפו הבצלים הוא מיניקת הקרקע או מאוירא, וע"ז קאמר סימן שאם נשאר ירוקים זה סימן שאין יונקין מהארץ אלא נכמשינן, ותולין שהוסיפו מאוירא ולכן אין בו ספיחים ולא קדו"ש, אבל אם השחירו סימן שנתחברו קצת באדמה ויונקים ממנה, ואז אסורים. ואע"פ שרובן היתר, מ"מ כיון יש כאן קצת תוספת משל שביעית אסורים, שהשביעית אוסרת כל שהוא במינה כמ"ש הרמב"ם ספ"ז, ע"ש. ולפי הר"ש והרא"ש שמפרשים שהבצלים נשארו מחוברים לקרקע ויצאו משישית לשביעית, הספק אם הוסיפו גידולים בשביעית או לא הוסיפו, ע"ש באורך. - א"כ לפ"ז להרמב"ם גידולי מים מותרים, שכן אם ידוע שהם ירוקים הרי שלא גדלו מיניקת הקרקע רק מן הגשמים והאויר, ובכה"ג מותרים. מוכח להדיא דגידולי מים מותרים. וכן נר"פ דאל"כ למה ליה להרמב"ם למיתני שגדלו ע"י גשמים, הא אף בקרקע גופא אותו ספק ישנו.

ובזה מיושב מה שהק' הגרב"צ שם למה לי' להרמב"ם לכפול דבריו ולומר "ואם השחירו - הרי אלו כנטועין בארץ, ואותן העלין אסורין משום ספיחין". ומה ר"ל באמרו "הרי אלו כנטועים בארץ", ור"ל בדוחק דאתי למימר שגם יש בהם קדו"ש ולא רק איסור ספיחים שכן אינם תלויים זב"ז בהכרח, ע"ש. ולהאמור א"ש בפשוט דהיא גופא הספק, האם גדלו מן המים ומותרים או גדלו מהקרקע ואסורים, וז"ש הרמב"ם שאם הם השחירו מוכח שהם כנטועים בארץ וגדלו מן הקרקע ולכן אסורים משום ספיחים, וז"פ. ומינה דודאי שגם יש בהם קדו"ש והכל שריר וברור וקיים.

ואף לדברי הגרב"ץ גופא אין זה אלא לדעת הרמב"ם ז"ל, אך להרא"ש והר"ש וכו' אין שום הכרח כלל, דלדבריהם מיירי שהבצלים עודם נטועים בקרקע. וכל שאין לנו גילוי לאסור יש לנו להתיר, והגרב"ץ אזיל לשיטתיה בתלתא מילי, חדא, שקיבלנו הוראות הרמב"ם אף נגד כל הפוסקים ומתוך זה לא בא אלא להוכיח מדעת הרמב"ם, אף דפשיטא שמשאר הפוסקים אין להוכיח כלל. ועוד, דס"ל דהציווי הוא על האדם שלא יזרע ואין הציווי על החפצא שהאדמה תשבות, כאשר הוכיח בחידושיו על הרמב"ם שם (פ"א ה"א), וכיון שכן י"ל שהאדם מצווה ג"כ לא לזרוע במים, אך א"נ דהציווי על החפצא פשוט שאין לאסור גידולי מים. ועוד, דלדעתו יש לאסור בעציץ שאינו נקוב כמש"כ שם (פ"א תשו' ד'). אמטו להכי החמיר גם בזה. וגם הוא כ' בלשון של זהורית "יש להמנע", וכן בביאורים כ' שמשמע קצת מהרמב"ם, מוכח דאף איהו לא ברירא לי' כולי האי, וספקו אינו מוציא מודאן של האחרונים שפשיטא להו להתיר.

וכמו"כ הקל בפשוט הגאון חזו"ע (עמ' קנ"א) בגידולי מים וחילי' מגיטין ז': וצ"ע שם. וע"ע מש"כ בדין חממות ומינה לנ"ד דהכא קיל טפי שאין כאן קרקע כלל.

עוד הוכיח הגרב"ץ דבריו שם מדכ' הרמב"ם (פ"א ה"ו) דשורין את הזרעים בשביעית, והיינו כמש"כ הרמב"ם שם שהוא כדי לזרען במוצאי שביעית וכל גידולם יהיה בשנה השמינית, וגידולי היתר יעלו את האיסור, אבל גידולי מים כגון אלו החופרים בורות באדמה ואוטמים אותם וממלאים אותם במים וזרעים ע"ג רשת הפרושה על המים, אפשר שאסור לעשות כן בשביעית, וע"כ יש להמנע מלזרוע גידולי מים בשנה השביעית, עכ"ל.

הנה הבאנו ממעשה רוקח דס"ל דגידולי מים מותרים והוכחתו מכאן. ומש"כ ליישב דין זה, צ"ע ממעשה רוקח גופא דהא ודאי גם לשיטתו מיירי כאן בשרייה כדי לזרען במוצאי שביעית. ונר' דס"ל שכך היו נוהגים לשרות הזרע במים שיתרכך קודם שיזרעוהו באדמה וזה כ' הרמב"ם שמותר להשהותו במים כדי לזרען בקרקע במוצאי שביעית, אבל להשהותו כדי לזרען בקרקע בשביעית גופא אסור, אך להשהותו במים לבד ויגדל כך מותר בשופי, וע"ז לא דיבר הרמב"ם.

אכן יש לדון דמים לא קילי מגללי בקר שאף גללי בקר אין דינם כקרקע, ומ"מ לא הקל שם הרמב"ם לכתחילה אלא לבדוק את הזרעים בעציץ מלא גללים שיש כאן תרתי לטיבותא; א) שהם גללים ולא קרקע. ב) שהוא בעציץ. ומוכח דבגללי בקר לבד אסור. ולאור הנז"ל צ"ע בטעמא דמילתא, ואת"ל דמיירי התם בעציץ נקוב (כמש"כ שם) א"ש, דכיון שסו"ס הוא יונק ג"כ מהקרקע חשיב זריעה בקרקע, וע"כ דוקא בתרתי לטיבותא יש להקל כי גם עתה העציץ יונק מן הקרקע.

ועדיין לחלוחית דיו קיימת, הבט וראה שבדיני ברכות שוה דין גידולי מים לגידולי קרקע כי ברכת שניהם שוה "בורא פרי האדמה", ולפ"ז לכאורה ה"ה בדין שביעית חל איסור על גידולי מים כגידולי קרקע. אכן בשים לב לדברי הפוסקים אתה תחזה שיש לחלק ברווחא, כי האול"צ (בח"ב פי"ד דין י"ג) כ' לברך בפה"א על ירקות שגדלו באדניות של מים, מפני שהזרע ממנו נוצר גדל באדמה. וכ"כ בס' הבהיר ברכת ה' (ח"ג פ"ז הל' נ"ה, ובהערה עמ' קמ"ו) עי"ש כל פלפולו. וכ"כ הרב שבט הלוי (ח"א סי' ר"ה בהערות לש"ע סי' ר"ד). וכ"כ כמה גאונים שהובאו במ"ב דרשו (סי' ר"ד, מילואים עמ' 41) מפני כמה טעמים. ולפי טעמיהם תבין דלא סבירא להו שגידולי מים עצמם חשיבי כגידולי קרקע, אלא שכיון שפרי זה נוצר מפרי שגדל בקרקע (בששת ימי בראשית) ה"ז קרוי פרי האדמה, ולעולם גידולי מים לא חשיבי כגידולי קרקע וע"כ שפיר דאמי לגדלם בשביעית. ובלא"ה דעת הגאון יחו"ד (ח"ו סי' י"ב) דגידולי מים ברכתם שהכל. וכן הסכימו הגאון ר"מ מאזוז והגרש"מ עמאר שליט"א בשו"ת בית נאמן (ח"א סי' י"ח י"ט).

תשובה ד'

בדין בננות אם יש בהם איסור ספיחים

כבר כתבנו בבננות שאין בהם איסור ספיחים, וכ"ד כל הפוסקים, וכ"כ בילקו"י (עמ' תצ"ד), מלבד דעת הגר"ב"צ באול"צ (פ"ה, תשו' ד') שכ' שיש לאסור בננות מצד איסור ספיחים והקל רק לקטנים או חולים הצריכים להם.

וטענותיו כי הנה ב' טעמים מצאנו להקל בבננות: א) כיון שדרך הבננות שאינן יוצאות אלא לאחר כשנה וחצי וא"כ אין בהם חשש של עוברי עבירה, וכמו שלא גזרו בפירות האילן שכן אינם גדלים אלא לאחר זמן רב. וכן מקובל בשם החזו"א. וע"ז דחה האול"צ שכמדומה שכיום יש אפשרות בידי החקלאים לגרום שהבננות יצאו תוך שנה, א"כ שוב יש לחוש שיזרעום בשביעית, ע"ש. ב) הגר"פ פראנק כ' בכרם ציון (הלכות פסוקות פ"ט סק"א) משום שאינן נזרעות כל שנה כשאר ירקות אלא שהשרשים מוציאים ענף חדש בכל שנה, וע"כ יש לדונן כאילן, כי אין גזירת ספיחים אלא על הנזרעים בכל שנה ולא על המוציאים ענפים חדשים בלבד. עי"ש. ויש לציין כי הראשון לכולם היה הגאון ר' יהושע משה אהרונסון זצ"ל בספרו ישועת משה (ח"א סי' ב') שהביא כמה טעמים להקל בשיחים רב שנתיים ובשיחי הבננות ועוד.

ודחה הגר"פ שתי הטענות הללו גם יחד די"ל שהדבר תלוי במח' הר"ש והרמב"ם דלהר"ש כיון דאזיל לפי הסברא ולכן הקל בירקות שגדלו בשישית ונלקטו בשביעית, גם בזה אפשר לילך לפי הסברא. אולם לפי הרמב"ם שהחמיר בזה ואפי' גדלו כל צרכם בשישית ורק נלקטו בשביעית ג"כ אסר, אף דודאי אין כאן חשש שיזרע בשביעית שהרי גדלו בשישית, חזינן דס"ל דלא פלוג חז"ל בתקנתם ולכן אין להקל משום חילוקים אלו.

ואע"פ ואומר אחר נשיקת עפרות רגליו, על ראשון ראשון. אף אם נקבל טענתו שיש אפשרות לחקאלים לגרום שהבננות יגדלו תוך שנה, הנה אם זה אינו כדרך כל הארץ ויש כאן הוצאה מיוחדת של אגרונום, או זיבול מיוחד, או טורח מיוחד וכיוצא. בכה"ג י"ל דחז"ל לא גזרו שיעשה כ"ז אדם בשביעית ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו כיון שיש חילוק גדול בין דבר הנעשה באופן הרגיל שבזה פשוט שיש לגזור, לדבר הנעשה שלא באופן הרגיל שבזה איכא טעמא רבה שלא לגזור. ועוד, דהיכא שאינו מצוי לא גזרו חז"ל. וגם נראה שאין נוהגים לעשות כן בשאר שנים, וא"כ בכה"ג ודאי אין לחוש שיעשה כן אדם בשביעית דוקא. וזאת מלבד מה דאייתי לן בס' קדושת שביעית (עמ' ש"א) דברי הגר"ש"ז רווח שידינו רב לו בחקר האדמה וכל ענייניה, שהעיד בגדלו בקובץ תנובות שדה (גיליון 34 עמ' 38) בזה"ל "ברוב חלקי הארץ הבננות נשתלות בקיץ ואינם נותנים תוך שנתם. ויש איזורים שחוששים לקרה ומקדימים לאביב ואז 11 חודש, אבל גם שם השתילים כבר בני חודש ומחצה.

נמצאת למד ששיח הבננה לעולם נותן פריו לאחר שנה. ע"ש. וסיים עלה בקדו"ש שם חזי גברא רבה דקמסהיד עלה. ואין אחר המציאות כלום. ע"כ.

ולטענתו השנית דלא פלוג רבנן יש להשיב, חדא, כי לשיטת החזו"א בדעת הרמב"ם שאם גדלו כל צרכם בשישית ורק נלקטו בשביעית מותרים, שוב יש לחלק אותם חילוקים כי חזינן דבכה"ג לא אסרו משום שלא גדלו בשישית ורק אם גדלו קצת בשישית אסרום, א"כ ג"כ יש לנו להכנס לחילוקים. ועוד, דעיקר קושייתו מד' הרמב"ם לענ"ד יש חילוק רב ביניהם, דהתם לא גזרו על כל הנלקט בשביעית ולא חילקו, משום שאם נבוא להכנס לחילוקים לא מצאנו דינו ורגלינו, כי בכל הירקות שבלאו הכי יש בהם איסור ספיחין, ורק החילוק אימתי יש בהם כי יש שגדל בחודש ויש שגדל בחודשיים וכו' לא רצו חז"ל להכנס לכל סוגי הירקות ואופן גדילתם וע"כ גזרו בסתם שכל הנלקט בשביעית יש בו גזירת ספיחים. אולם בסוגי הירקות למיניהם שיש שאין בהם אותו טעם כלל כבננות ודומיהם למה יגזרו גם בזה, והרי הם דומים לפירות. ועוד י"ל דמעיקרא חז"ל לא גזרו על הירקות רק על הגדל בשנה אחת, וא"כ הבננות לא נכנסו כלל בתוך גזירתם, דאף שהם ירק הרי לא אמרו "ירקות" בגזירתם, וכמו שאם נמצא פרי העץ שהוא בכלל טעם גזירה זו נכניסנו בכלל הגזירה, אף איפכא כשמצאנו ירקות שאינן בכלל הגזירה יש להוציאם מכלל זה. ונכון.

וראי' לכ"ז מדברי האול"צ גופא שהקל לקטנים ולחולים בבננות מפני שאין חשש של עוברי עבירה, דשאני שאר ירקות שא"א לזרעם בשישית כדי שיהא לו במשך כל השנה השביעית, משא"כ בננות שיכול לזרעם בשישית ויהיה לו מהם למשך כל השנה השביעית, וכיון שכן לא שביק איניש היתרא ועביד איסורא ולא יבוא לגדל מהן בשביעית, וע"כ אין לאסרם משום איסור ספיחים, ויש לסמוך על טעם זה לקטנים כיון שזהו מזונם וכן לחולים הצריכים לכך, ע"ש. והשתא אם חז"ל גזרו על ירקות לכל סוגיהם וס"ל דכל שנלקט בשביעית יהי' אסור ולא נכנסו לחילוקים כלל, גם בזה יש לאסור דסו"ס לא פלוג חז"ל בתקנתם, אלא ודאי שיש להקל באופנים ומקרים מסויימים גם לדעתו ז"ל. וכיון שהקל מטעם זה לחולים וקטנים, יש לנו להקל לכל ישראל שהם בני מלכים. ובפרט שכל הפוסקים כ' להקל בכך בפשיטות והוכחנו דלד' החזו"א בהרמב"ם אין לחוש כלל דודאי פלוג בתקנתא. ויש לנו כאן ג' ספקות בתרי דרבנן להקל, שמיטה דרבנן, וספיחים דרבנן. וג' ספקות; א) ספק כהר"ש דפליג על הרמב"ם, דודאי לדעתו יש להקל. ב) ספק אף להרמב"ם גופא, שמא י"ל כהחזו"א בדעתו שיש להקל. ג) אף להרמב"ם גופא ספק ככל דברינו לעיל בטעמי תריצי וברירי בס"ד דאף להרמב"ם גופא יש להקל מתרי טעמי ומטעם הגרב"צ זצ"ל. ותצא דינא להקל בשופי.

ואתה תחזה באול"צ (עמ' ס"ז בהע' ד"ה ומ"מ) שכ' שאפשר שבירקות המתקלקלים כשנשארים באדמה לא יהי' בהם איסור ספיחים אף שנלקטו בשביעית וצ"ע, ע"ש. ואם לא פלוג רבנן הרי גם אלו בכלל האיסור, אלא ודאי

שגם לדעתו אין זה ברור כ"כ לאסור וא"כ אין ספק מוציא מידי ודאי של כל החכמים שהקלו לכתחילה.

ועוד חזינן בספחים שבד' שדות אין איסורי ספחים כיון שאין חשש שיזרעו בהם, מכאן נראה שחז"ל לא הפליגו לאסור ספחים מכל וכל ואזלי בתר טעמא ופעמים הקלו. וא"כ אף שראינו שהרמב"ם החמיר בדבר אחד, היינו משום שלא רצו לחלק בין ירק לירק, ולא משום דאמרי' לא פלוג לגמרי לאסור בכל העניינים. (והנה יל"ע דאחר דחזינן לד' הרמב"ם שכל אשר נלקטו בשביעית יאסרו א"כ כ"ש שיש לאסור אם גדלו בשביעית אף שנלקטו בשמינית משום לא פלוג. אך החילוק ברור שכל שנלקטו בשביעית הרי הם בסוג אחר, ובפרט דאזלינן בירק בתר לקיטה, ע"כ ודאי שאין להשוותם אהדדי).

אח"כ ראיתי שכן העיר ע"ד הגרב"ץ בס' קדושת שביעית להג"ר אליצור בן מאיר שליט"א (פ"ז הי"ד, ובהערה 35 באורך). ושם ג"כ ירוד ירד לחילוק שכתבנו דדוקא באותו מין אין לחלק אבל במין הבנות י"ל שלא גזרו דומיא דאילן. עי"ש. וכבר קדם לנו הגר"מ מאזוז שליט"א בשו"ת בית נאמן (ח"א סי' כ"ד בהערה שם עמ' שס"ד) דירק בירק מיחלף אבל ירק בבננה לא מיחלף. עי"ש. וע"ע שם בס' קדושת שביעית בחלק ההסכמות יקר סהדותא מהג"ר גדעון בן משה שליט"א ששמע מפי הגרב"ץ בפירוש שבבנות אין איסור ספחים. וציין למש"כ בספרו שו"ת יורו משפטיך (ח"א קונטרסים בהלכה סי' ח', הלכות שנת השמיטה פ"ב ס"א, בדין ירקות רב שנתיים). עי"ש. ושם בקדו"ש הביא שכן הסכים להקל הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה תניינא (סי' ק"כ אות ז') להקל בבנות, מטעם שאין נותנין פרי בשנה הראשונה לזריעתם והרי הם דומים לאילן בזה. ועוד פוסקים עי"ש. וכן ס"ל להגר"ק שליט"א להקל בבנות שאין בהם איסור ספחים, כמש"כ בס' שיח השמיטה (פי"ד הי"ח) משום שדינם כפרי אילן שהפרי עולה מהגזע כאילן. אבל ספחי כרוב אין דינו כאילן משום שהוא ירק, עי"ש. הרי דאף דס"ל דכל הירקות יש בהם איסור ספחים, מ"מ בבנות הקל טפי. וכ"כ בס' מנחת איש (פ"ד הי"ד) שכן העידו הגר"י שפירא והגר"ן קרליץ משם החזו"א שאין איסור ספחים בבנות. אך שהוא (מנחת איש) בא מטעם שיש להם גזע רב שנתי. ועוד, משום שנותן פירותיו רק לאחר שנה ומחצה. וזה דלא כטעם הגר"ק. ונפק"מ בשאר ירקות שאין נזרעים בכל שנה. וכ"כ בס' מאמר מרדכי להגר"מ אליהו (חלק התשובות סוף סי' י"ט) שאף להרמב"ם אין לאסור בנות בספחים, כיון שאין לאסור במין אילן שאין דרך בני האדם לנטוע אותם, עי"ש.

תשובה ה'

בדין סחיטת תפוזים ואשכוליות ולימונים בשביעית

דעת האול"צ לאסור איסור לסחוט כל סוגי הפירות חוץ מזיתים וענבים וטעמו מצינו פלוגתא בענין תפוזים ואשכוליות ואפי' לימונים, כי דעת האול"צ (פ"ב, תשו' ב') לאסור לסחוט כל אלו בשביעית ורק זיתים וענבים מותר, אבל השאר אסור כיון ששאר המשקין זיעה בעלמא נינהו ולא חשיבי פירי כדאיתא בפסחים (כ"ד:;) וכ"פ הרמב"ם (פ"א מטומאת אוכלין ה"ד). וחילי' מהך דהרמב"ם (פ"ה משמיטה ויובל ה"ג) השוה דיני שביעית לדיני תרו"מ, ובהל' תרומות (פי"א ה"ב) כ' "תמרים של תרומה מותר לחבצן ולקבצן כעיגול הדבילה ואסור לעשות מהם שכר, וכן אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא פירות הסתיו חומץ, וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה, חוץ מזיתים וענבים בלבד", עכ"ל.

וביאר האול"צ שם דמש"כ הרמב"ם שאין לעשות מתמרים שכר ולא דבש כיוון לומר ב' דינים דמש"כ שאין לעשותם שכר הוא מטעם משנה מברייתן כיון שאין דרך לבשל את התמרים לשכר, ומש"כ שאין לעשותם דבש אינו מטעם משנה מברייתן שהרי הדרך בכך שכן הדבש האמור בפסוק "ארץ זבת חלב ודבש" היינו דבש תמרים וא"י נשתבחה בכך, וכל שדרכו בכך שרי, אלא אסור משום שאין הדבר אלא זיעה בעלמא וחשיב מאבד את הפרי (פי' מפני שברכתו יורדת לשהכל מוכח שהוא זיעה). ובשכר אין לאסור מטעם דזיעה בעלמא היא דכיון דדרך בישול הוא חשיב כעיקר הפרי, ע"ש. לפיכך ס"ל התם דרק זיתים וענבים שברכתם לא נשתנית לקולא אלא אדרבה למעליותא מותר, אבל שאר פירות שהמיץ היוצא מהם ברכתו שהכל, אין לסחטם בשביעית ולא בתרומה ע"ש.

השגה ע"ד האול"צ הנ"ל

ואנא דאמרי לאחר אלף המחילות ונשיקת עפר רגליו הק' כי יש להשיג אחר הארי החי. חדא, שהרמב"ם לא רמז אפי' ברמיזה קלה שהכל הולך אחר הברכה רק נקט לן כללא שמותר לאכול כדרך שנוהגים, ולפ"ז הדין פשוט שכיון שרגילים לסחוט תפוזים ולימונים ואשכוליות יהא מותר. וכ"כ בס' דרך אמונה (פ"ה אות ה') "וכן כל הפירות העומדים לסחיטה כגון תפוזי אשכוליות ולימון מותר לסחטן [אך בשר הפרי הנסחט אסור להשליכו אלא מניחו בפח מיוחד עד שירקב]", עכ"ל. מוכח דס"ל דלא אזלי' כלל בתר ברכת המיץ.

ועוד, מה שהוכיח מהרמב"ם דנקיט תרי דינים לבאר לנו חידוש זה ג"כ, תחילה וראש אומר שקשה להוציא דינים ובפרט מחודשים מדקדוקים במילות הראשונים, כי לא אתנו יודע עד מה כיוונו בדבריהם ויד הדוחה נטויה בכל זה, וכשאינן יסוד ברור לא נוכל לחדש. ואתה תחזה בב"י שאינו בונה יסודותיו על דקדוק בראשונים כי אם על דברים מפורשים, ואדרבה פעמים רבות הולך אחר

הסברא אף שדוחק לשונם. ופעמים תמצא שדקדוק ל' הרמב"ם יורה היפך ממה שפסק, ובכ"א לא מטה ידו אלא החזיק בעוז בדין ההוא כיון שמפורש בראשונים אחרים, לא עת האסף.

ובדין זה דקיימנא ביה השתא מלבד שהסברא דוחה זה הדין, דכיון שכך הוא הדרך מאי איכפ"ל שברכתו ירדה לשהכל. עוד בה, דגם לשון הרמב"ם אינה סובלת כן כי פתח בשינוי מברייה וסיים בשינוי מברייה. ומה ראה להכניס זה הדין שאינו שייך לא לכאן ולא לכאן באמצעם שלא במקומו שכן כ' (בפי"א מתרומות ה"ב) בזה"ל; תמרים של תרומה מותר לחבצן ולקבצן כעיגול הדבילה ואסור לעשות מהם שכר (משום שינוי מברייתו כמש"כ האול"צ), וכן אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא פירות הסתיו חומץ (משום שנשתנית ברכתם לדעת האול"צ), וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה חוץ מזיתים וענבים בלבד (שוב חזר כאן לטעם שאין משנין מברייתן ולא נקט כלל מה שנשתנית ברכתו), מוכח שהכל מטעם שינוי מברייתן ולא מטעם שינוי בברכה שאין נזכר כלל אף לא ברמז. וכן בהל' שמיטה ויובל (פ"ה ה"ג) נקט רק הדין שלא ישנה מברייתן.

אין הדרך לעשות מתמרים דבש גם בזמנינו וגם בזמן הרמב"ם

ומה שכ' דדבש תמרים הדרך לעשות כי הרי נשתבחה בהם א"י וכו' לא ידעתי היכן ראה שהדרך לעשות כן, והרי כל מקום לפי מנהגו כמש"כ בדרך אמונה שם (אות ה'). והלא ודאי בזמנינו אין דרך לעשות כן והמוחש לא יוכחש, וא"כ גם בזמן הרמב"ם היו אוכלים דבש דבורים בלבד.

והלא תראה שבזמן מרן השו"ע לא היו נוהגים לאכול כרוב שלכן פסק מרן (סי' ר"ה, ס"א) שמברכים עליו שהכל כשהוא חי, וכן בצלים שכ' המ"ב (שם סק"ה) שבמדינותיהם אין נוהגים לאכול בצל חי כלל בלא פת ע"ש, וכהיום נוהגים לאכול שניהם בסלט, וממילא ישתנה הדין לברך אדמה על שניהם (בסלט), וכ"כ בכה"ג שם (סק"ח) דכרוב שיש בו עלים רכים וגדולים מפני שרוב בנ"א אוכלים אותו כך כשהוא חי ברכתו אדמה, והאריכות בזה אך למותר.

ולא עוד אלא שגם בזמן המשנה כן היה שלא היו נוהגים לעשות מתמרים דבש, כמ"ש הרמב"ם (בפיהמ"ש בתרומות שם) דרק זיתים וענבים היה מנהגם כן. וכ"כ הרא"ש שם דאלו הפירות נשנו בפרטן תמרים תפוחים וסתוונות לפי שרגילים לעשות מהם משקאות יותר מפירות אחרים, ע"ש. הרי שאמנם היו עושים מתמרים דבש מ"מ לא היה מצוי כ"כ (ועכ"פ אי"ז רובא דאינשי). וכ"כ שם במלאכת שלמה דתמרים דבש היינו טעמא דאין עושין, משום דמפסידן הוא. עי"ש.

הלכות שביעית

ומזה תבין דטעם שאין עושין תמרים דבש וכו' לא כמש"כ האול"צ מפני שנשתנית ברכתן, אלא מפני שלא היו רגילים לעשות כן כ"כ כמש"כ הרא"ש להדיא, וא"כ אין לנו ראייה דכשנשתנית ברכתו אסור לעשות כן בשביעית.

ובלא"ה כבר כ' המ"ב (סי' ר"ב ס"ח סקמ"ו) אהא דכ' השו"ע דדבש תמרים ברכתו שהכל, דמה דכ' בתורה "זית שמן ודבש" היינו תמרים היוצא מהן דבש, אבל דבש גופא זיעה בעלמא הוא ואינו בכלל הפרי, עכ"ל. הרי שאין כוונת התו' לדבש גופא רק לתמרים, ועי' להרא"ש (פ"ו מברכות סי' י"ב) שכ' "ואפשר דטעמא דגאון דס"ל דדבש תמרים בפה"ע ומה דאיירי בגמ' (ברכות ל"ט). דברכתו שהכל היינו שנתן בו מים דאל"ה הא אשתני למעליותא, משום דבקרא כ' ודבש ולא כ' תמרים, וא"כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים, ובכלל שבעת המינים הוא, ומברך עליו בפה"ע וברכה א' מעין שלש. ולא דאמי ליוצא מן הרימונים ומן התאנים ומן תפוחים, דהני יוצאים ע"י כתישה וסחיטה, אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק", עכ"ל. וע"ש במעדני יו"ט (אות ר') דלדעת זו אין פי' דבש בקרא היינו תמרים, אלא דבש ממש היוצא מהם, ע"ש. ומ"מ חילוק הרא"ש בעינו קיים שיש לחלק בין הזב מאליו ליוצא ע"י סחיטה, ובכ"א ראיית האול"צ אזדא לה. ובכ"מ שנשנה דבש סתם הוא דבש דבורים, מוכח שהוא עיקר הדבש (עי' רמב"ם בפיה"מ שם).

והמופת הברור על כך ממקורו של הרמב"ם ממתני' (תרומות פי"א מ"ג) והובאה בברכות ל"ח: "אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוונות חומץ, ושאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה ובמעשר שני אלא זיתים וענבים בלבד" ע"ש. הרי לך משנה ערוכה מפורשת דאין עושין תמרים דבש דומיא דהנך, והכל משום שינוי מברייתא כמ"ש להדיא במשנה. וראה שם להרמב"ם גופא בפיה"מ ש בטעם דזיתים וענבים שכ' "אלא אם הוא משקה הענבים או הזיתים, כי כן מנהגם היה להוציא מהם המשקה", הרי לשונו מורה בעליל היפך דברי האול"צ שטעם דזיתים וענבים אינן משום הברכה אלא משום המנהג בלבד, ומינה שכל שכן המנהג דינו כזיתים וענבים.

לכאורה יש להביא ראייה לאסור סחיטת שאר פירות

אמנם אכתי יש מקום לעיין בדבר לפי המבואר במתני' תרומות (פי"א מ"ג) "אין עושין תמרים דבש, ולא תפוחים יין, ולא סתוונות חומץ, ושאר כל הפירות אין משנין אותם מברייתם בתרומה ובמעשר שני, אלא זיתים וענבים בלבד". ונשנו אלו בפרט לפי שרגילים לעשות מהם משקאות יותר מאשר פירות אחרים, כ"כ הרא"ש. ור"ל דרבותא נקטה המשנה דאפי' אלו שרגילים לעשות מהם משקאות הרי הם כשאר פירות (ועע"ש מ"ב). הרי שלך לפניך דאפי' פירות שרגילים לעשות מהן משקין כיון שאינן כזיתים וענבים שכן הדרך הרגיל והפשוט ברוב הפירות, אסור לעשות מהן משקה. וכיון שגדר הרגילות בזמנם בתמרים ותפוחים ובסתוונות אינו מבורר לנו, הרי שיש לאסור בכל הפירות.

לדינא יש להקל בפירות שרגילים לסחטן לדעת הרשב"א, ואם הרא"ש פליג עליי

אך אמנם נר' שיש להתיר בלימונים תפוזים ואשכוליות. לימונים הוא פשיטא לפי שאין דרך לאכלן כך כלל רק לסחטן (ובזמנם איני יודע איך נהגו בזה שלכן לא נשנו במשנה עם זיתים וענבים. ויש לעי' בדין סחיטת לימונים בשבת. ועוד הקשה לי אדמו"ח מלימון דד' הגרע"י זצ"ל דסחיטת לימון מותרת בשבת אע"פ שאינו סוחטו ע"ג אוכל, והרי כיום דרך לעשות מן הלימון משקין וה"ז כמשקה היוצא מן האוכל שאסור לסוחטו בפנ"ע רק ע"ג אוכל. ובשלמא לד' החזו"א דבעינן שיסחטנו ע"ג אוכל, א"ש דאזלי' בתר הבפועל כיום וכמו כן בשביעית אזיל בתר הבפועל כיום. וקשיא עתיקא מחדתא לעיין בה השתא). אלא אפי' תפוזים ואשכוליות יש להקל, דהנה בגמ' ברכות (ל"ט). גרסי' מיא דכולהו שילקי כשילקי, פי' מי השלקות הרי הם כשלקות עצמם (פירות ששלקו אותם) וברכתם שוה, שגם מימיהם מברכים כברכת הפירות השלוקים. והק' הרשב"א שם (ל"ח. ד"ה דבש) מאי שנא מסחיטת פירות שנחשבים זיעה בעלמא ומברכים עליהם שהכל והשלוקים מברכים כברכת הפרי? וכ' דשאני שילקי שרוב אכילתן ע"י שליקה, וה"ה דפרי שעומד למיסחט שהמשקין היוצאין ממנו הוו כפרי, ע"ש. ולפי דבריו כל פירות שרגילים לסחטם מברכים עליהם כברכת הפרי ואינן זיעה בעלמא, וה"ה שמותר לסחטן בתרומה ושביעית (וכן מוכח ממתני' דתרומות הנזכר שכל שדרך לסחטן מותר לסחטן), והרא"ש תי' שיותר יוצא טעם הפרי ע"י הבישול מאשר בסחיטה.

לדעת העט"ה אור פליגי הרשב"א והרא"ש בתרתי

וכ' מו"ר בעוטה אור (חלק התשובות, סי' י"ח) דמשמע דהרא"ש פליג אתירוץ של הרשב"א וס"ל דגם בעומד הפרי ברובו למשקין הוו המשקין זיעה בעלמא מדלא תי' כהרשב"א, ופליגי הרשב"א והרא"ש בתרתי; א) דלדעת הרשב"א פירות שרוב אכילתן ע"י סחיטה אין המשקין זיעה אלא הוו כפרי עצמו, ולהרא"ש אין הדבר כן. ב) בפירות שאין רוב אכילתן ע"י בישול ובישלם, דלהרשב"א אין המרק כפרי ולהרא"ש הוו כפרי. וא"כ להרא"ש אין להקל בסחיטה כלל זולת זיתים וענבים. ומרן בשו"ע חשב לשתי הדעות ולכן פסק דזיעת הפירות ברכתם שהכל, וכן שליכת הפירות שהכל, ורק שליכת ירקות אדמה כיון שהרגילות לשלקן וא"כ לכו"ע מברכין ברכתם הראויה (עי' שו"ע סי' ר"ה ס"ב וס"ג וס"י). וכיון שהוא ספק ושמיטה בזה"ז דרבנן, סד"ר לקולא, עכ"ד.

נראה דלא פליגי הרשב"א והרא"ש

ולענ"ד לאור כל הני מעלייתא דאיתאמרו הכא נר' דל"פ כלל הרשב"א והרא"ש דהא להדיא כ' הרא"ש במתני' תרומות הנ"ל ד"נשנו אלו בפרט לפי שרגילים לעשות מהם משקאות יותר מפירות אחרים, ע"ש. ור"ל דאפ"ה אין עושין מהן משקה לפי שאין דרכן כ"כ כזיתים וענבים, מוכח דכל שהדרך כזיתים וענבים דינא חדא אית להו. וא"כ צדק הרשב"א שפירות שרוב אכילתן ע"י סחיטה

מותר לסחטן ולמה איפוא מנע הרא"ש עצמו מיישוב זה, אלא בהכרח דל"פ אדינא אלא בפירושא דהש"ס דכיון דהש"ס קאמר "מיא דכולהו שילקי כשילקי" מוכח שהוא דין בשלקות דוקא ושאני מסחיטה בכ"א, וחדית לן הרא"ש דבשליקה אף שאין רוב הפירות עומדין לשליקה, מברך על המים כברכת השלקות עצמם, ושאני מסחיטה דאזלינן בתר רובא. ומזה יצא לנו ב' דינים בדעתו; א) שכל פירות הנשלקים אף אם אין דרכן בסחיטה, מיא דשילקי כשילקי. דשאני בישול שיותר יוצא טעם הפרי מבסחיטה. ב) פירות שדרכן בסחיטה אילו סחטן מברך ברכתם הראויה. וא"כ גם לפ"ד הרא"ש יש להקל לסחוט פירות שדרכן בסחיטה. ושור"ר שכ"כ החזו"א שהובא בעוטה אור שם (תוך התשו' עמ' ק"ס בהע' ד"ה ויש מקור לדבר), דאפשר שבעומדים ברובם למשקין גם הרא"ש מודה דמותר לסחטן, ומש"כ לבאר במיא דשילקי כשילקי משום הטעם, הוא משום דמשמע לי' דאפי' לא עומדים ברובם לשליקה שרי, וע"כ דהוא משום דטעם הפרי במשקין ע"ש. ולפ"ז ודאי יש להקל בתפוזים ואשכוליות (וכ"ש לימונים) שדרך לסחטן דל"פ הרשב"א והרא"ש בזה.

דברי הראשונים והאחרונים דזיתים וענבים היינו טעמא לפי שרגילים לסוחטן

שא עיניך וראה לרבנו הגדול בשו"ע הרב (סי' ר"ב ס"י) שכ' 'כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בפה"ע, ואפי' יצאו מעצמן כמו דבש הזב מהתמרים, אלא מברך עליהם שהכל נהיה בדברו, כי זיעה בעלמא היא ואינה נחשבת כגוף הפרי, חוץ מזיתים וענבים שהיוצא מהם כמותם שאף שנשתנו נשתנו לעילוי, שבשינויים הם באים לכלל דרך אכילתם שעיקר הפרי לכך נטעוהו, ענבים להוציא מהן יין וזיתים להוציא מהן שמן, לפיכך פרי הוא וראוי לברך עליו בפה"ע. אלא שהיין מפני חשיבותו כו' קבעו לו ברכה לעצמו והיא בפה"ג וכו' ע"ש. הרי מוכח דטעם דזיתים וענבים הוא משום שנטעום אדעתא דמשקה, ואינו משום דחשובים הם המשקים ביותר, [רק הוא סיבה לברכתם המיוחדת, אך גם בל"ז היו מברכים עץ כיון שנטעום אדעתא דהכי כמש"כ שם], ולפ"ז פשוט שכל פרי שנטעוהו אדעתא דהכי ברכת המיץ שלו בפה"ע (ואין כאן גזה"כ כלל שהתורה החשיבה מימיהם. וכ"כ בערוך השלחן (ס"כ), והובא בדרשו (סי' ר"ב, מילואים עמ' 39, הע' 57).

וכן ס"ל להחזו"א (באו"ח סי' ל"ג סס"ק ה' ועע"ש) שמצדד לברך על מיץ מפירות שדרך לסחטם בפה"א (שונה הלכות סי' ר"ב סט"ו).

וכ"כ רש"י בשבת (קמה). אהא דא"ר חייא בר אשי אמר רב דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד, וכו'. משום דשאר דריכות לאו אורחיה בהכי ולא מלאכה נינהו. פי' שרק זיתים וענבים דרך הוא לדרכן להוציא מהן משקה. וכ"כ עוד שם (קמד: ד"ה ובעזורדין), וכ"כ הרשב"א בחידושיו (שבת קמה. ד"ה למימיהן) דזיתים וענבים חייב משום דרובן למשקין, אבל שאר פירות רובן לאכילה הן עומדים. ואפי' יהיב דעתי' וסחטן בטלה דעתו אצל כל העולם. ואפי' צריך לו, לא חשיב משקה אלא אוכל, עי"ש.

וכן מתבאר בס' יראים השלם (סי' רע"ד) ועוד. וע"ע פמ"ג א"א (פתיחה לסי' ש"כ). ובמנ"ח (מוסה"ש מלאכת דש). כמו שהביא כ"ז בס' מנוחת אהבה (ח"ב פ"ו עמ' קמ"ח, הע' 24), עי"ש. מוכח דשאר פירות אילו היו רובן עומדים לסחיטה, היה דינם כזיתים וענבים לכל דיניהם. (ועע"ש עמ' קנ"ה בענין לימונים. ובענין תפוזים ואשכוליות שם (עמ' קנ"ב) כ' שמקצת בני אדם סוחטים אותם, וע"כ אסורים רק מדרבנן. עי"ש. ולענ"ד אינו כן ורובם עומדים לסחיטה, ומ"מ אין בכוחנו לאסור מדאורייתא, כיון שאין כאן רוב ניכר ומוכרע רק רוב קלוש, וע"כ לא דמו לזיתים וענבים, כנלע"ד).
 וברכת לימונים שהכל אע"פ שודאי רובם עומדים לסחיטה, לפי שאין רובם עומדים למשקה בפני עצמו, רק חלקו לתיבול ולתת טעם בדברים שונים וכו'. וכ"כ להדיא בס' ברכת ה' (ח"ג פ"ז עמ' ל"ט ומ' בהערה 43), שלכן חשוב כתבלין ולא כמשקה.

מדברי הגאון והרא"ש משמע דטעם דזיתים וענבים אינן זיעה מפני שנשתנו למעליותא

שוב בינותי דנר' שהדבר תלוי בפלוגתא אם זיתים וענבים דוקא ומשום דנשתנו למעליותא אבל שאר פירות זיעה בעלמא לפי שאין הטעם יוצא מהם כראוי, או משום שרובם לסחיטה קיימי, ולפ"ז נוכל להשוות להם שאר פירות שדרך לסחטם. כי בדברי הגאון בעל ה"ג (הובא בתוס' ברכות ל"ח. ד"ה האי, ורא"ש שם בפ"ו סי' י"ב) שכ' אהא דאמרי' בש"ס (ברכות ל"ט). דדובשא דתמרי מברך עלי' שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא, היינו דוקא כשנתן בו מים, דאי לבדו הלא מברך עליו בפה"ע דאישתני לעילויא כמו שמן זית, ע"ש. ומזה מוכח שעיקר הנידון כאן אם נשתנה למעליותא או לאו, ואין הנידון אי נטעי אדעתא דהכי או לא, דאל"כ מה איכפ"ל מה שנשתנה למעליותא כיון דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי מברכין עלי' שהכל, ואי נטעי אינשי אדעתא דהכי אף בלא נשתנה לעילויא נמי מברך בפה"ע. והרא"ש והתוס' לא דחוהו מצד סברא זו דלא נטעי אינשי, רק מטעם אחר.

ועוד מוכח כן מדברי הרא"ש (שם סי' י"ח) שכ' דמיא דכולהו שילקי כשילקי ומברכין עלייהו בפה"א, אע"פ שאין בו כי אם המרק וטעם הירקות מברך עליהן כמו שמברך על הירקות עצמן. ולא דמי למי פירות דאמרי' לעיל דזיעה בעלמא הוא, לפי שמשקה אין לו טעם הפרי. ואפשר שאם בישל הפרי ונכנס טעם הפירות במים, מברך עליהן בפה"ע, עכ"ל. מוכח דהיינו טעמא דזיעה בעלמא נינהו לאו משום שלא נטעי אדעתא דהכי ואי"ז עיקר הפרי, אלא שטעם הפרי במים הוא קלוש וא"כ אין כאן טעם הפרי כלל. שו"ר שכן דקדק הגר"מ לוי זצ"ל ממילות אלו ברא"ש כנזכר, עיין עליו ברכת ה' (ח"ג, עמ' ק"ח הע' 159). וכן דקדק מהטור (סי' ר"ה) בשם רבינו יחיאל.

לפ"ז הרשב"א פליג על הרא"ש, וכן מוכח מהטור ועוד, וכ"כ המ"ב

והרשב"א פליג כנזכר וס"ל דאף אם בישל הפרי מברך שהכל, ול"ד למיא דשילקא ומיא דשבתא כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליקה, מי שליקתן כמותן. וכ"כ הדברי חמודות (שם אות נ"ג) להדיא דפליגי הרשב"א והרא"ש, והוא תנא דמסייע לן דס"ל להרא"ש דאינו משום דלא נטעי אדעתא דהכי.

וכ"כ הטור להדיא דפליגי (סי' ר"ב ס"י) דז"ל הטור: "ואם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים, כ' הרשב"א שמברך עליו שהכל. וא"א הרא"ש ז"ל כתב, אפשר שאם בישלו ונכנס טעמו במים מברך עליו בפה"ע", עי"ש. [אכן בב"י כ' דלהרא"ש נמי מספק"ל ומשו"ה ס"ל לברך שהכל, ולא מטעמא שלא הכריע בפלוגתא בין הרשב"א להרא"ש ע"ש ד"ה ומכאן, וע"ע בדברי חמודות (אות נ"ג) מאידך מדברי מרן בש"ע (סי' ר"ב ס"י) שזכר ב' הדעות מוכח שהוא משום ספיקא שבין הדעות]. ומזה מוכח עוד דאף פירות שאין דרך לבשלן אם בישלן להרא"ש מברך בפה"ע ולהרשב"א שהכל, שהרי ע"ז גופא פליג, דאל"ה אלא שדרך לבשלן, הא אף להרשב"א עץ ובמאי פליגי, אלא כנזכר.

וכך הבין המ"ב דפליגי הרא"ש והרשב"א, ולפ"ד הרא"ש אף בפירות שהדרך לסחטן אינו מברך על היוצא מהן אלא שהכל שהוא זיעה בעלמא, ולא משום דרך אתינן עלה. שכ"כ (בסי' ר"ב ס"ג, סקי"ד) שדוקא בבישול מברך ברכתו הראויה משום שטעם הפרי יוצא יותר ע"י בישול מסחיטה ולכן אפי' פירות שדרכן למיסחטינהו ג"כ ברכתם שהכל ואפי' אם כתשן נמי דינא הכי, ע"ש. [פי' מיץ היוצא מהכתישה (דרשו מילואים הע' 25) כי לענין הרסק עצמו כ' המ"ב (סי' ר"ב סקמ"ד) שפירות שרוב אכילתן ע"י ריסוק ברכתו כברכת הפרי]. וכ"כ להדיא שם בשעה"צ (סי' ר"ב סקנ"ד) "שאותן פירות שרוב אכילתן ע"י סחיטה דעת הרשב"א דמברכין על מימי סחיטתן כמותן. אבל לדעת הרא"ש בכל גווני מברך שהכל, וכן סתם המחבר לקמן בסי' ר"ה ס"ג, עי"ש בפמ"ג והגר"א. ואפשר דרק מטעם ספיקא סתם הכי דבברכת שהכל בודאי יוצא, אח"כ מצאתי שכ"כ במאמ"ר. ונפק"מ לענין דיעבד, וצ"ע". עכ"ל הטהורה. (ועי' לו עוד בשעה"צ סי' ר"ה סקכ"א).

וכ"כ כמה ראשונים להדיא דטעם זיתים וענבים משום גזה"כ

ואנכי הרואה שכ"כ ראשונים להדיא דטעם זיתים וענבים מגזה"כ הוא שכ"כ הרא"ה בס' פקודת הלויים (ברכות לח). וז"ל: "וכן לענין ברכה בתחילה שפיר מיקרו (יין ושמן) פרי, כיון דאיתרבו לענין ביכורים וערלה דכתיב בהו פרי". עכ"ל. (עי' חולין קכ.). וכ"כ בחידושי הריטב"א (פסחים כד): וז"ל: "דמשקה היוצא מן האוכל לא חשיב אוכל כלל, ובדין הוא דאפילו בשל זיתים וענבים נמי, אלא דרבינהו קרא לגבי תרומה וביכורים וערלה למיהוי כפרי, ומשום הכי חשבינהו חז"ל לענין ברכה וכו'. אבל שאר פירות אין מברכים על משקה שלהם אלא שהכל, וכדאמרין בפ' כיצד מברכין גבי דובשא דתמרי". עכ"ל.

הלכות שביעית

וכ"כ בס' האשכול (הל' ברכות סי' כ"ט) וז"ל: "ועל דובשא דתמרי מברך שהכל דזיעה בעלמא הוא, ולא דמי לזיתים וענבים דעיקרם שתיה והתורה קראתן תירוש ויצהר, לכך מברכים בורא פרי". עכ"ל. [ועי' מש"כ לקמן בנדון ס' האשכול]. הובאו כל אלה בס' הבהיר ברכת ה' (ח"ג, פ"ז עמ' ק"ו, הע' 156) והוסיף שם לאמר שכן מתבאר מדברי תר"י (ברכות לח.) והרא"ש בפסקיו (פ' כיצד מברכין סי' ג') דהיינו טעמא דיין ושמן חשיבי פרי משום דילפינן מערלה דחשיבי לגבה פרי, עי"ש. [אכן מה שהביא מהרא"ש, עי"ש במעדני יו"ט (אות ל') שפירשו בזה"ל "הלכך לענין ברכה דלית לן קרא משקה היוצא ממנו פשיטא דהוי פרי (אף בלא קרא), ומ"מ צריך להא דיליף פרי כו', דאי לאו הכי אע"ג דלית לן קרא לענין ברכה, הו"א דנילף מערלה וביכורים". עכ"ל. מוכח דא"צ קרא בברכה. ולפ"ז הדרנא לכללא דכל שהוא דרך חשיב פרי].

שיטת הרמב"ם שיטה שלישית

ושיטה שלישית מצינו לרמב"ם ז"ל (ברכות פ"ח ה"ד) שכ' "ירקות שדרכן להשלק, שלקן מברך על מי שלק שלהן בפה"א, והוא שלקן לשתות מימיהן, שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן". ע"ש. הרי שהצריך שיהי' הדרך לשלקן, ואין לומר דס"ל כהרשב"א דהא להרשב"א אף בסחיטה כן הוא הדין ואין לחלק לדעתו כלל בין סחיטה לבישול ושליקה, כל שדרך בכולהו העץ, וכל שאין דרך בכולהו שהכל. והרמב"ם ז"ל שפתיו ברור מיללו בה"ב; "הסוחט פירות והוציא מהן משקין מברך עליהן בתחילה שהכל ולבסוף ב"נ, חוץ מן הענבים והזיתים", עכ"ל. ולא חילק כלל אם דרך שאר הפירות לסחטן או לאו, ואף לא ביאר לנו טעמו של דבר להבין אמרי בינה שמזה הטעם בא לדינו, ולא עוד אלא שעדיין לא נגע ולא פגע בדין דרך או לא דרך שזה חדית לן רק בהל' הבאה; "פירות או ירקות שדרכן להאכל חיים אם בשלן או שלקן, מברך עליהן בתחילה שהכל ולבסוף ב"נ", ע"ש. והרי שבטעמו של דבר ס"ל כהרא"ש בזיתים וענבים, ובבישול ס"ל כהרשב"א ולא מטעמו דבישול כסחיטה, אלא דמי פירות לא יהיו טובים מן הפירות עצמן ששלקן דהפירות גופא ששלקן תלוי אם הדרך לשלקן, ה"ה מי פירות תלוי אם הדרך לשלקן, ולכן הביא הלכה זו דמי שלקות אחר השלקות גופא שהם דינים הנמשכים זה מזה והכי מסתברא. וצ"ע לדעת הרא"ש מה טעם לא חילק בכך.

ומש"כ הרמב"ם (שם ה"ד) שעל דבש תמרים מברכין עליו תחילה שהכל, והרי ג"ז נשתנה למעליותא, ובזה א"א לבאר כהרא"ש דיש לחלק בין דבש הזב מתמרים מאליו לזב ע"י סחיטה דסתם ונקט הרמב"ם דבכ"א שהכל וכמו שדקדקו הטור והב"י (סי' ר"ב, ס"ז ח'), צ"ל דס"ל להרמב"ם כמ"ב (סי' ר"ב), סקמ"ו) דדבש דכ' בקרא היינו תמרים הזב מהם דבש ולא דבש כמות שהוא שזה אין לו שם "פרי" כלל.

אם דין שביעית שוה לדין ברכות בענין סחיטת הפירות

אחר שהוכחנו דלד' הרמב"ם והרא"ש ומרן בב"י דזיתים וענבים דוקא ולא משום שאין דרך בשאר פירות לסחטן, אלא משום דמשקה היוצא מפרי אחר לא נשתנה למעליותא ואין כאן טעם פרי כלל, וכ"ה בשו"ע (סי' ר"ב, ס"ח) דפסיק ותני זיתים וענבים דוקא. [שו"ר שכן דקדק מסתמות לשון הרמב"ם והשו"ע, הגר"מ לוי זצ"ל בספרו ברכת ה' (ח"ג עמ' ק"ו הערה 158).] וכן במ"ב שם (סקמ"ז) דאין נקרא משקה אלא היוצא מן הזיתים והענבים בלבד. וכן משמע ברש"י (ברכות ל"ח. ד"ה זיעה) שכ' זיעה דעלמא הוא ואינו פרי לברך עליו בפה"ע. יש לדון בשביעית היאך הדין.

והנה בראשית מאמר הנה הבאנו לעיל דהרא"ש והרמב"ם בפיהמ"ש לתרומות שנקטו דהטעם הוא מפני המנהג, ומזה יראה דס"ל לחלק בין דיני ברכות לדיני שביעית ותרומות, דבדיני ברכות תליא בחשיבות הדבר כמות שהוא בעצם ומשקה דשאר פירות גרע ואין בו טעם פרי כ"כ, אך בשביעית ובתרומות אינו תלוי בחשיבות הפרי בעצם רק בדרך העולם, וזיתים וענבים מותר משום שכך היה המנהג לעשות מהם משקה. והיינו טעמא שהתירה תורה לאכול כל פרי כדרך שרגילים לאכול דאל"כ הוא הפסד, וכשאוכל הפרי ע"י סחיטה וכן הדרך לאכול אין כאן הפסד כלל אא"נ שאין כאן טעם הפרי כ"כ ונפק לגריעותא.

וא"ת והלא בש"ס (ברכות ל"ח.) קאמר להדיא "ואמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עלי' שהכל נהי' בדברו, מ"ט זיעה בעלמא הוא. כמאן, כי האי תנא, דתנן דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ ספוניות ושאר מי פירות של תרומה, רבי אליעזר מחייב קרן וחומש, ורבי יהושע פוטר". ופירש"י טעמו של ר"י דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו, ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד, והיינו כמר בר רב אשי, עכ"ל. הרי לפניך דר' יהושע נמי קאמר מטעם שאין משקה זה חשוב פרי ולא משום דרך. ונראה כי נשנו שם (בפ"א מתרומות) ב' משניות זו אחר זו, במשנה ב' שהיא המובאת בש"ס ברכות הנזכר מיירי בשותה משקה תרומה אם משלם קרן וחומש כמו שאוכל הפרי עצמו. ובמשנה ג' מיירי אם מותר לעשות מפירות תרומה משקין, ובתרוייהו פליגי ר"א ור"י. א"כ י"ל דהם ב' חידושים שונים כי במשנה ב' ודאי הוא מצד חשיבות הפרי כמות שהוא בעצם, שהרי אנו דנים אם המשקה חשוב כפרי לענין קרן וחומש וכל שנשתנה לגריעותא אין כאן חשיבות פרי כלל. אך במשנה ג' שהנידון אם מותר לסחוט הפירות, כיון שהנדון כאן לפי דרך בנ"א כי זהו ענין התורה שיאכלו התרומה כדרכה ולא תהי' להפסד, אין כאן נדון על החשיבות כמות שהיא בעצם אלא על הדרך, ולפ"ז זיתים וענבים היינו טעמא שכן הדרך.

ולא אכחד שיש בזה מן הדוחק כי בהמשך המשנה (ג') אין סופגין ארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים וכו' שם. וכאן חזרנו לדין דחשיבות הפרי היא בעצם. ואמנם בפיהמ"ש להרמב"ם שם מבואר על ערלה

הלכות שביעית

גופא שבזיתים וענבים חייב מלקות, "כי כן מנהגם היה להוציא מהם המשקה", ע"ש. ולכאור' הרמב"ם סותר עצמו בזה מפיהמ"ש להלכות, וצ"ע ליישב. גם הרא"ש סותר דבריו מהכא להתם. גם צ"ע מאי שנא משבת דשפתי הרש"י ועוד ברור מיללו דהיינו טעמא דזיתים וענבים לאו משום דהתורה קראתן פרי אלא משום שכן הדרך לסחטם. גם צ"ע מה יענו כל הני דפליגי אהא דגרסינן בש"ס חולין קכ: דילפינן לה מקרא.

י"ל דגם להרמב"ם והרא"ש זיתים וענבים לאו דוקא

איברא כי אחר שראינו דברים מפורשים יוצאים מפי הרמב"ם והרא"ש בתרומות הנזכר, נראה לענ"ד דאין הכרע מהרא"ש והרמב"ם דס"ל דזיתים וענבים דוקא ותו לא, אלא כל שכך הדרך דינו כזיתים וענבים. כי אף שברמב"ם נקט זיתים וענבים בלבד ולא פתח לנו פתח לרבות שאר פירות הוא משום שדיבר הכתוב בהווה שדרך לסחוט זיתים וענבים דוקא, ולא הוצרך להאריך ולפרט כי דרכו לשנות את אשר נכתב בש"ס ולא להוסיף חידושי מילין. וה"ה למרן השו"ע שנקט כלשון הרמב"ם. ואף שברא"ש (פ"ג סי' י"ח) דשאר משקין הוו זיעה בעלמא לפי שמשקה אין לו טעם הפרי, כוונתו שאם היה במשקה טעם הפרי אף אם לא היה דרך לסחטם היה מברך ברכתו הראויה כמו שליקה ממש, אבל השתא שרוב עומדים לסחיטה אע"פ שאין לו טעם הפרי ה"ז חשוב משקה, לא מצד עצמו שהרי הוא זיעה אלא מפני דנטעי אינשי אדעתא דהכי. תדע דהא גרעינים וקליפות של פירות אי לא נטעי אינשי אדעתא דהכי אין מברך עליהם ברכתם הראויה לפי שאין להם שם פרי, אך אי נטעי אינשי אדעתא דהכי מברך עליהם ברכת הפרי לפי שהם חשבוהו ועשוהו פרי. [ואמנם גם בפרי גופא אי לא נטעי אינשי יורד מדרגתו]. ותמצא כן להדיא בש"ע הרב (סי' ר"ב ס"י) הנזכר לעיל שנתן טעם בכל הפירות משום שהם זיעה בעלמא ורק זיתים וענבים דינם כמשקה שבשינויים הם באים לכלל דרך אכילתם שעיקר הפרי לכך נטעוהו וכו' שם. הא למדת שכרך טעם זיעה עם טעם הרגילות ודרך בני האדם, והרי זה מוכיח כדברינו.

מכאן יראה דהרשב"א והרא"ש פליגי בדבר אחד

וממוצא דבר אתה למד דפלוגתת הרא"ש והרשב"א אינם אלא על צד אחד, בפירות שאין הדרך לשלקן אם מי שליקתן כמותן, דלדעת הרשב"א ה"ז דומה לסחיטה ותליא ברובא דאינשי, אך לדעת הרא"ש אין זה דומה לסחיטה ואפי' מיעוט בני אדם שולקים נמי דינא לברך ברכתם הראויה. אך לכו"ע כשדרך רוב בנ"א לסחוט מברך ברכתו הראויה. וכשתדקדק בדברי הטור (סי' ר"ב) לא תמצא שכתב דפליגי גם בסחיטה היכא שהרוב עומד לסחיטה דבזה נמי פליגי הרא"ש והרשב"א, אלא דפליגי בשלקות, ומוכח דלא פליגי אלא בפלוגתא אחת. ולמעט במחלוקת עדיף. גם אדמוה"ז לא הביא פלוגתת הרא"ש והרשב"א על סחיטת פירות כלל (בסי' ר"ב ס"י), רק בסי"א דאיירי התם גבי שליקה הביא לנו פלוגתתם. ובסי' ר"ה ס"ה כ' ירקות שסחטן, מברך על מימיהן

שהכל וכו', אבל על מי בישולם מברך אדמה, וציינ לדבריו בסי' ר"ב הנ"ל, ולא זכר דין דהמ"ב כלל שאף ברובם עמודים לסחיטה נמי מברך שהכל. ובזה נחה דעתינו דלא סתרי הרמב"ם והרא"ש מילייהו. ומה דאיתי לן הגר"מ לוי זצ"ל (ברכת ה' ח"ג עמ' ק"ו סוף הע' 156) שכן מתבאר מדברי הרא"ש בפסקיו (פ' כיצד מברכין סי' ג') דהיינו טעמא דיינן ושמן חשיבי פרי משום דילפינן מערלה דחשיבי לגבה פרי, עי"ש. כבר כתבנו לעיל בשם מעדני יו"ט (אות ל') שפירשו ד"הלכך לענין ברכה דלית לן קרא משקה היוצא ממנו פשיטא דהוי פרי (אף בלא קרא), ומ"מ צריך להא דיליף פרי כו', דאי לאו הכי אע"ג דלית לן קרא לענין ברכה, הו"א דנילף מערלה וביכורים". עכ"ל. מוכח דא"צ קרא בברכה. ולפ"ז הדרנא לכללא דכל שהוא דרך חשיב פרי.

וכ"כ להדיא ברשב"א (ברכות לח. הנ"ל). וכ"כ המאירי שם "דבש התמרים שזב מאליו וה"ה לכל מי פירות "שאינן עיקרן למשקה" כגון תפוחים ורימונים, מברך עליו שהכל ולבסוף בורא נפשות וכו'. ויש מי שאומר שאף היוצא ע"י כתישה אינו אלא בשהכל וכו' חוץ מיינן ושמן "ומי סחיטת הסילקא הואיל ורוב אכילתם בכך, הרי הם כזיתים וענבים". עכ"ל. וכ"כ הריא"ז בפסקיו (פ' כיצד מברכין הל' א' אות י"ז) וז"ל: "דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מיני פירות שהוציא מימיהם מברכים עליהם שהכל, שאין דרך הפירות להוציא מימיהם אלא הענבים והזיתים וכו'. ובאות י"ח כתב: "ונראה בעיני שהדבש היוצא מהקנים שעושים מהם הצוקר"ו, מברכים עליו בפה"א, שאינו דומה לדבש תמרים ומי פירות שאין דרכן בכך, אלא למי שלקות שדרכן בכך. ואין נוטעים הקנים אלא בעבור הדבש שלהם כמו שנוטעים הזיתים בעבור השמן שלהם. והרי שמן זית כזית. וכן הדבש והצוקר"ו של קנים הרי הם כקנים עצמן". עכ"ל. הביא כ"ז בס' הבהיר ברכת ה' (עמ' ק"י תוך הע' 159). וכן דקדק שם מס' האשכול (הל' ברכות סי' כ"ט) שכ' וז"ל: "ועל דובשא דתמרי מברך שהכל דזיעה בעלמא הוא, ולא דמי לזיתים וענבים "דעיקרם לשתיה", והתורה קראתן תירוש ויצהר, לכך מברכים בורא פרי". עכ"ל. וממ"ש דזיתים וענבים עיקרן לשתיה משמע שסובר שזהו הטעם שהתורה קראתן תירוש ויצהר, וה"ה לכל פרי שעומד לסחיטה. עכ"ד הרב ברכת ה'.

גם להראשונים שכבו להדיא דזיתים וענבים טעמם מגזה"כ, יש לכרוך הסברא והמקרא יחד, ובזה מתיישבות כמה קושיות

ואחר ראותינו דברי הרב ברכת ה' שאפשר לכרוך המקרא והסברא גם יחד כי המקרא יבוא אחר הסברא, נוכל לומר על כל דברי הראשונים הנזכרים לעיל דאף שיש לנו גילוי מקרא מ"מ התורה החשיבתן לתירוש ויצהר לקרוא עליהם שם פרי לפי שדרך לסחטם, א"כ ה"ה כל שדרך לסחטם מברכין ברכתם הראויה. ובהכי ניחא לן שלא יסתרו דברי הראשונים דס"ל דאזלינן בתר הדרך דברי הש"ס דילן (בחולין קכ:). צא וראה שלא כתבו הני גאוני ז"ל להדיא לענין דינא שאפילו פרי שדרך לסחטו אין לברך ברכתו הראויה רק כתבו טעמם דאזלינן בתר המקרא, וכיון שאין המקרא מוכיח בבירור שהרי בס' האשכול

נקט ל' המקרא ובכ"א נקט הסברא כי אין דרך לסחטן, אין הכרע דפליגי. ובוזה גם תנוח דעתינו מה דרש"י ועוד ביארו בייחוד דטעם דזיתים וענבים בשבת משום שהדרך לסחטן. ולפום הני מילי יש לברך על פרי שדרך לסחטו ברכתו הראויה. וק"ו בדיעבד כשבירך ברכתו הראויה שיצא, ודלא כמש"כ הרב ברכת ה' (ח"ג עמ' ק"ח בגוף ההלכה) שאפי' בדיעבד מי שבירך ברכתו הראויה ולא בירך שהכל על שאר פירות אף שדרך לסחטם, זולת זיתים וענבים לא יצא י"ח. שזה א"א כי ודאי יצא י"ח לאור כל הני מילי. ואף שעה"צ דס"ל דלא כהחזו"א אלא ס"ל דפליגי הרא"ש בהכי, אפ"ה צידד (בסי' ר"ב סקנ"ד) שיצא י"ח דיעבד. וביותר בשעה"צ (סי' ר"ה סקכ"א) שלפ"ז לכאורה בדיעבד אם בירך בפ"ה יצא (על סחיטת פירות האדמה). ושם לא סיים בצ"ע, משמע שיותר נראה לו כן.

השתא דאתינן להכי גם מה שאמרו בש"ס זיעה בעלמא ופרש"י טעמו של ר"י דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו, ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד. וכוונתו נראה משום הך דחולין קכ: דילפינן לה מקרא, מ"מ יש כאן גם סברא שדרך באלו לסחטן ולא בשאר פירות. ובוזה נמי א"ש הרש"י בשבת.

יש להקל מכמה טעמים נוספים

ואף לכשנמצא ראשונים אחרים להדיא דס"ל דזיתים וענבים דוקא, לא נתחייב לפסוק כמותם, דמין גופי' לא זכר אלא דעת הרא"ש והרשב"א. אלא דלכאורה יש לנו לומר סב"ל. אכן שתי תשובות בדבר. חדא, כי כבר כתב כה"ח (סי' ר"ב אות י"ב) שדוקא כשהמחלוקת אם צריך לברך או לאו, אמרינן סב"ל ואפילו נגד הרוב, אבל אם לכל הדעות צריך לברך אלא שהמחלוקת מהי הברכה שצריך לברך, יש ללכת אחר רוב דעות כשאר דינים, עי"ש. ואמנם הגאון רע"י זצ"ל דחה דעה זו וס"ל דאפ"ה אמרינן סב"ל ושכן מוכח מכמה דוכתי, כמבואר בילקו"י (ברכות מהדורת תשנ"א, עמ' ת"ה ד"ה והנה בכה"ח). וע"ע יבי"א (ח"ט סי' כ"א או' ל'). מ"מ י"ל דחזי לאיצטרופי סברת כה"ח הנזכרת. ועוד, דכיון דלכו"ע י"ל שאם בירך העץ יצא וכמש"כ בשעה"צ (סי' ר"ב סקמ"ד, וסי' ר"ה סקכ"א), לפיכך בכה"ג ל"א סב"ל, כיון דלכו"ע אין ברכתו לבטלה, וכמש"כ בילקו"י שם (עמ' תי"ד תט"ו ד"ה והנה). וע"ע יבי"א ח"ט (סי' כ"א הנ"ל).

אחר הדברים האלה צ"ע רב לטעמא דמנהגא שמברכים על מיץ תפוזים שהכל. ואין לי אלא לומר דס"ל כאשר כתבנו לחלק בשבת, שאם אמנם דרכנו לסחטם, ורוב הפירות לכך אזלי, מ"מ כיון שאין רוב רובן של הפירות הללו נסחטים אין דינם כזיתים וענבים.

סוף דבר שלד' הרשב"א ודאי בכל דוכתי אזלי' בתר הדרך, ולד' החזו"א י"ל דאף הרא"ש ל"פ ע"ז הכלל, וכ"נ מדברי אדמו"ר הזקן שהובא לעיל דפריש כן בסתם דזיתים וענבים הוא משום הרגילות, ואא"נ דפליגי הרשב"א והרא"ש י"ל

הלכות שביעית

דבשביעית כו"ע מודו וכן הסברא נוטה, ואא"נ דפליגי לגמרי יש לנו לצרף סברת החזו"א (או"ח סי' ל"ג סק"ה) דפירות הדר כיון שסוחטן עם גוף הפרי אי"ז זיעה בעלמא ומברכין עליהם בפה"ע, ובזה"ז ששביעית דרבנן יש להקל מכל אלו הצירופים, ולכן נר' להקל בלימונים תפוזים ואשכוליות.

ראיה להחמיר בפירות שאין רובן עומדים לסחיטה אף שרגילים לסחטן

אך בשאר הפירות נר' דיש להחמיר כיון דתנינן במשנה להדיא בתרומות (פי"א מ"ג) "אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ". ופי' הרא"ש דאף שפירות אלו רגילים לעשות מהן משקה אסור לעשותן. עי"ש. ולא ידענו כמה הי' רגילות שלהם, ולכן שאר פירות שאין רגילות כ"כ כמו תפוזים ואשכוליות וגם אין לנו סברת החזו"א יראה להחמיר.

דעת אחרוני זמנינו

ולפ"ז יצאנו שהלכה כדברי המכריע היא סברא האמצעית, ואתה תחזה להגאון חזו"ע (שביעית עמ' קנ"ו, ס"ב) שכ'; "פירות שאינם עומדים לסחיטה אסור לסוחטם בשביעית, אבל זיתים וענבים שעומדים לסחיטה מותר לסוחטם, וכן מותר לסחוט תפוזים אשכוליות ולימונים הואיל ודרך לסוחטן", עכ"ל הקדוש. הראיתך בעיניך דלא ס"ל להקל בשאר פירות שנסחטים בחנויות רק מה שרגילות הרבה לסוחטן, ומי יבוא אחר המלך להקל יותר מכך (ושם ציינו לשו"ת יבי"א (ח"ח או"ח סי' ל"ו אות ב'). הליכות עולם ח"ד עמ' צ"ח. וע"ע בחזו"ע שבת ח"ד עמ' קל"ג).

ובגליון האול"צ הנז"ל כ' אחי הרב חגי שליט"א: "ובילקו"י (עמ' תט"ו) התיר לסחוט תפוזים לימונים ואשכוליות של שביעית הואיל ודרך לסחטן. ויותר מכך (בעמ' תט"ז) כ' שנראה להקל אף במיץ גזר שכיום נפוץ כמו תפוזים". ובס' שבת הארץ להרב שבתאי לוי שליט"א (עמ' קנ"ו) כ' להתיר לסחוט אף תפוחים אגסים אשכוליות אננס וכדו' שהם דברים שדרך בסחיטה לכל הפחות בחנויות ובנ"א נהנים מהם, הרי כאילו כאו"א סוחט ושותה, עכ"ל אחי וראש.

יש להסתפק בפירות שאין דרך אדם לסחוט בביתו רק לקנות מוכן

ומסתפקנא אנא בשאר פירות שאין דרך כל אדם לסחוט בביתו רק קונים מוכן אם מותר לסחוט בשביעית וצריך ישוב בדבר.

ובס' דרך אמונה בציון ההלכה (פ"ה אות י"ד) כ' ועי' בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' שמ"ו) שמרן (החזו"א) התיר לעשות מיץ רימון, עכ"ל. מוכח דס"ל להחזו"א דאף כשאין רגילים בבית לעשות כן, כיון שנמכר מיץ רימון בשוק מותר לכל אדם לעשות כן גם בביתו (ואין ספקי אני הקל והצעיר מוציא מידי ודאו של גדול הדור החזו"א זצוקלה"ה וע"כ יש להקל גם בשאר פירות כל שיש מיץ מהם הנמכר בחנויות, אבל באמת אינה ראיה דשאני רימונים שכל עיקר גידולם הוא לצורך המיץ שלהם משא"כ שאר פירות).

ודעת מו"ר בעוטה אור (עמ' ל"ז, ס"ח) שפירות שאינם עומדים ברובם לסחיטה אסור לסוחטן ואף שהמשקה היוצא מהם טעים מאוד וטוב לשתייה כגון מיץ רימונים ותפוחים, מכיון שאין עומדים ברובם למשקה אסור לשנותם מפרי (אוכל) למיץ (משקה), ואפי' מיץ מגזר אסור לעשות עי"ש. א"כ י"ל דמה שהחזו"א הקל לעשות מיץ רימון הוא מפני שרוב הרימונים למשקה הם עשויים, וכ"נ שהרי בגזר כ' הדרך אמונה (פ"ה, אות ה') ואין לסחוט מיץ מגזר מרוסק אף שאוכלין את הרסק הנשאר, הרי שאסר לעשות מיץ גזר (ולשונו אינו מבורר דמאי שנא גזר מרוסק או אינו מרוסק). ואם כנים אנו א"כ אין להביא ראי' מהחזו"א נגד ספקינו דבכה"ג דרוב הפירות נעשים לכך לא איכפ"ל שאין אדם עושה בביתו כיון שהפרי עצמו בכ"א מיועד לכך. ובהלכות בפנים כתבנו שיש להקל בכך עי"ש.

ג' הגדרות בזה שנתבארו בדברי החזו"א

ועע"ש בדרך אמונה דיש בזה ג' הגדרות: א) א"צ שרוב העולם ינהג כן אלא דמספיק שבמקום שלו נוהגין לסוחטו אם הוא באופן שאם היו כל העולם נמצאים בתנאי מקום זה היו ג"כ סוחטים [וזה אין מבואר לי בסברא מאי איכפ"ל אם היו נוהגים כן כל העולם סו"ס אזלי' בכל מקום לפי מקומו ושעתו וכ"ה בכה"ת כולה]. ב) ואפשר שא"צ רוב תשמישו (היינו רוב הפירות) אלא אם רוב בנ"א ניחא להו במשקה כמו בפרי מקרי עומד לסחיטה והגדרה זו נחלקת לשנים, אם רוב בנ"א פעמים סוחטים ושותים כן. ג) אם רוב בנ"א ניחא להו במשקה כמו בפרי, וזו ההגדרה האחרונה מקילה מאוד כי לפ"ז נוכל להקל בכל הפירות שהמיצים שלהם נמכרים בחנויות, ועוד שהגדרה זו מוכיחה לספקינו הנזכר שאף אם אדם אינו סוחט בביתו כלל רק במפעלים סוחטים כן בכ"א כיון דניח"ל לאדם במיץ זה חשיב דרך ומותר לעשות כן, כי א"צ דרך לעשות כן רק דרך לשתות היוצא מפרי זה, וה"ז דרך, כן הוא לד' החזו"א הנ"ל.

ספק החזו"א ופשיטתו מהרשב"א

אך מו"ר העוטה אור (עמ' ל"ח בהערה) כ' דאמנם בחזו"א (שביעית סי' כ"ה) נסתפק אם בעינן שרוב הפירות יהיו למשקין או סגי מה שרוב בנ"א עושים מהן גם משקין (אף שהרוב של הפירות נאכלים בעינם), שעיי"ז יש חשיבות למשקה ונשאר בצ"ע, אולם הרשב"א בברכות (ל"ח). שכ' דדוקא משקין דשאר פירות הם זיעה בעלמא, אבל מיא דכולהו שילקי (דמברך עליהם בפה"א) דהנהו כיון דרוב אכילתן הוא ע"י שליקה, מי שליקתא כמותן, הא כל מידי דלית דרכי' למשלקי' ולא למסחטי' אלא למכלי' בעיני' בהנהו לא אמרי' שיהיו מימיהון כהן ע"כ, משמע דרוב אכילתן ע"י שליקה, וגם מצד הסברא נראה דה"ט דכשעומדים לאכילה בעין המשקין הוו זיעה בשלמא משום דהפרי הוא הבעין והמשקין הם כזיעה, א"כ כשעומדים למשקין היינו טעמא דלא חשיבי זיעה משום דכיון שעומדים ברובם למשקין המשקין הם הפרי דאדעתא דמשקין

הלכות שביעית

נטעי להו, אבל אם עומדים ברובם לפרי אף דרוב בנ"א עושים מהם גם משקין מ"מ עיקר נטיעתם היא לצורך הפרי, א"כ שוב המשקין הם כזיעה בעלמא, ובחזו"א כ' דרק כשאין חשיבות למשקין אצל בנ"א חשיבי זיעה אבל כשיש חשיבות אצל רוב בנ"א למשקין, אף שעיקר הנטיעה היא לצורך הפירות לא חשיב זיעה, אולם יותר נראה כפי' ראשון, ושוב מצאתי במג"א (סי' ר"ב סק"ב) והובא במ"ב (שם סק"ב) דמבואר להדיא בד' הרשב"א דבעינן רוב הפירות הולכים למשקין וכמש"כ ומשום דבזה אדעתא דמשקין נטע להו, עכ"ל מו"ר שליט"א.

ומברכת המיצים נוכל ללמוד שכולם נחשבים זיעה בעלמא כולל תפוזים ואשכוליות ולימונים (אף שאין הלימונים נאכלים כלל כמות שהם), שהרי ברכתם שהכל, ולפי דעת זו יהיה הדין כהאול"צ שאסור לסחוט כלום זולת זיתים וענבים, ודעת מו"ר שם גופא דתפוזים ואשכוליות ולימונים מותר לסחוט, וא"כ צ"ב איך יפרש טעם ברכתם לפי מה דס"ל שאינם זיעה בעלמא כי רובם עומדים לסחיטה לפי דבריו. ואיהו ס"ל דשביעית וברכות חד דינא אית להו. וצ"ע.

מיהו החזו"א עצמו נהג לברך שהכל על מיץ תפוזים כי הן ברכת הרסק והן ברכת דבר שרוב אכילתו ע"י סחיטה שנויים במחלוקת כמש"כ בדרשו (סי' ר"ב במילואים, הע' 39 והע' 57), מ"מ זהו דוקא בברכות דחיישי' לסב"ל, אך בשביעית אמרי' ס"ס להקל בפרט דשביעית דרבנן. ואף שבשו"ת אול"צ (ח"ב פי"ד תשו' ו') חלק על החזו"א וכן באול"צ שביעית (פ"ב, תשו' ב' בהערות) וס"ל דמעיקר הדין הברכה שהכל כי אין לחלק בין מיץ תפוזים לשאר משקאות וכ"ד הגריש"א באשרי האיש (ח"א פ"ל אות כ"ה), מ"מ הגרב"ץ שליטתיה אזיל דס"ל דבשביעית נמי אין לסוחטן. והראי' דיש שפסקו שאם בירך בפה"ע יצא, כ"כ בשבט הלוי (ח"ד סי' י"ט) וכ"ד הגרשו"א (חיכו ממתקים ח"א, ברכות עמ' ק') כמבואר כ"ז בדרשו שם. מוכח דמעיקר דינא אינן זיעה בעלמא, וא"ש דבשביעית לא חשיבי זיעה בעלמא, ואך בברכות משום סב"ל חיישינן לה לכתחילה.

הלכות שביעית

תשובה ו'

בדין הפסד יין שביעית

הנוהגים למלא את כוס ההבדלה על גדותיו או לכבות בו את הנר יש להם להימנע מלעשות כן ביין הקדוש בקדו"ש מפני שמפסיד את היין. וכן בליל פסח אין להטיף ממנו באומרו 'דם ואש ותמרות עשן' וכו' (שנת השבע פי"ג הט"ז. חזו"ע פסח ח"א סי' ח', וח"ב הל' ליל הסדר, קדש, סט"ז, ושביעית עמ' קס"ו, ס"י. עטה אור ס"י ס"ח). וכן אין לתת מיין זה לתוך עיניו ולתוך הכיסים, וכן במילה לא ימצוץ ביין של שביעית (דרך אמונה צה"ל אות י"ט). וכ' עוד בס' שמיטה כהלכתה להגר"מ שטרנבוך שליט"א (פ"ג הי"א עמ' מ"ט) שאין למלאות כוס ההבדלה עד שנשפך הרבה וזורקו, וכ"ש שאין לפגמו ולכבות בו את הנר, ע"ש. וכ"כ הגר"י זילבר זצ"ל בס' ברית עולם (סי' ה').

והאור לציון (שביעית פ"ב, תשו' ו') חידש להקל למלא את הכוס של הבדלה עד שנשפך ולכבות בו את הנר וליתן ממנו על עיניו, וטעמא לפי שרשאי לנהוג באכילתם כדרכו ואם נשתייר בצלחת או בכוס או בקדירה אינו חייב לדקדק לאכול ולשתות הכל לגמרי וכמ"כ הרמב"ם (פ"ה ה"ב) שדין פירות שביעית כדין אכילת תרומה ובהל' תרומות (פי"א ה"ה) כ' הרמב"ם כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה מרקד לאכול ומשליך את המורסן, ע"ש. הרי שהכלל הוא שכפי שרגיל לנהוג באכילתו תמיד כך נוהג בתרומה, ולכן דבר שדרך לשייר מותר לשייר ולהשליך. וא"כ ה"ה לענין יין הבדלה דכיון ששופך כן כל השנים רשאי לשפוך כך גם בשנה השביעית, ואת הנשפך אינו צריך לשמור, וכמו שא"צ לשמור שאריות מזון שבצלחת או בסיר. ולכן גם רשאי לכבות בו את הנר וליתן ממנו על עיניו, עכת"ד. ור"ל שמאחר שרגיל לשפוך יותר בשאר השנים לסימן ברכה רשאי לעשות כן גם עתה, ומאחר דדמילא נשפך ונידון לשפיכה שכבר אין בו קדו"ש, ממילא מותר ליתן על עיניו וכו'. ולפי טעם זה נר' דמודי לאסור לשפוך את מנין עשר המכות מכוס שני שבילל הסדר, שהרי זה היין אינו נידון לשפיכה והרי שמפסיד בידיים פירות שביעית.

ותמה עליו מו"ר בעוטה אור (עמ' מ"ה הע' 6) דלדבריו גם ביין של תרומה יוכל לשפוך לאיבוד בכוס של הבדלה לסימן ברכה ואיך מותר להפקיע תרומה מקדושתה והתרומה לא ניתנה אלא לאכילה לשתיה ולסיכה וכן פירות שביעית לא ניתנו לצורך כן לעשות בהם סימן לברכה במוצ"ש. ולקו' זו י"ל בפשוט דאה"נ הגר"י ס"ל שגם בתרומה מותר לעשות כן ואי"ז נקרא הפסד כמו שביאר טעמו דזה דרכו. אך הוסיף להקשות טובא דממה שהביא ממשליך את המורסן אינה ראי', דהתם אין חיוב לאכול הקמח עם המורסן אלא יכול לנפותו כדרך שרוצה לאכול בלא מורסן, ואחר שניפיהו והמורסן לבדו ממילא פקעה ממנו קדושת תרומה, לפי שאינו ראוי לאדם אלא מאכל בהמה הוא. אבל בשביעית גם במורסן נשאר קדו"ש כדין מאכל בהמה שגם בו יש קדו"ש. וה"נ

גבי יין כיון שראוי לשתייה גם לאחר שנפל בצלחת ודאי לא פקעה ממנו קדו"ש (וה"ה תרומה שהרי הוא ראוי למאכל אדם), ולכן אסור לכבות בו את הנר שבזה מקלקל הוא את היין בידיים ע"ש.

ואמנם חילוקו ברור לכל מבין אך ק' שהרי ודאי הפוסקים פסקו שכל שדרך לשייר במאכל מעט בצלחת או בקדירה מותר לשטוף הצלחת או הקדירה במים וסבון אע"פ שע"ז מאבד את השיריים בידיים, וכ"כ איהו גופי' לעיל מינה (בה"ו), [ונבארו לקמן בע"ה], וע"ש בהע' 4 שהביא לכך מקור משם החזו"א מהמבואר ברמב"ם (פי"א הי"א מתרומות), וא"כ זה היין לא גרע משיירי מאכל שאף הוא יין מועט מאוד. ואולי דס"ל דאכתי שאני מהתם דהכא שופך מעיקרא לכתחילה יותר ע"מ שישפך ויוכל להשתמש בכך, וזה אסור שהרי הוא מאבד בידיים. שוב נתתי לבי דהתם הקל רק בשיריים מעטים ביותר הדבוקים לכלי שאין אדם רגיל לאכלם כלל משא"כ הכא שמשקה זה ראוי לשתייה ודרך אדם לשותו ודאי אין להקל.

ומריש הוה אמינא דה"ט דאסור לעשות כן מפני שפירות שביעית ניתנו "למאכל" בלבד ולא לשאר שימושים, וכיון שנצרך ליין זה לשאר שימושים לא למאכל אלא לכבות את הנר וכו' אסור. אך זה אינו שהרי שמן לסיכה מותר בזמנם שהיו נוהגים כן, ואף בזמנינו מותר לתינוקות, הרי להדיא דמותר גם לשאר שימושים.

ולכן נלע"ד דה"ט דאסור משום ששימוש שאינו לצורך האדם גופא רק לצורך מצוה לא חשיב שימוש להתיר הפסד פירות שביעית מחמתו, והגרבי"ץ לשיטתו אזיל דס"ל (פ"ב תשו' ז') דמותר להשתמש בשמן שיש בו קדו"ש להדלקת נרות חנוכה על אף שאסור להשתמש לאורה ואין לאדם שימוש פרטי בה רק לצורך מצוה, ולכן גם כאן כיון שהוא צורך מצוה ומנהג חשוב, מותר אף לשפוך לצורך כן. ומה שהקל באופן דממילא מאחר שכבר נשפך. י"ל דלרווחא דמילתא קאמר, והראי' שהרי התיר לשפוך לכתחילה לצורך הברכה. והעוטה אור (שם ס"ט) נמי אזיל לשיטתו דס"ל דהדלקת נ"ח אסורה בשמן שביעית לפי שאסור ליהנות לאורה, ופירות שביעית ניתנו להנאת הגוף ולא להפסידם לצורך מצוה.

ולפי טעם זה דצורך מצוה ומנהג חשוב יראה שלדעת הגרבי"ץ יהי' מותר גם לשפוך במנין עשר המכות מיין של שביעית, וא"כ גם ענין של ברכה אף שאין הוא צורך פרטי של האדם כיון שהוא ענין חשוב ג"כ נחשב צורך, ומותר לשפוך להדיא לכתחילה מיין של שביעית לצורך כן.

ויש לדון בזמנם שהיו נוהגים לשפוך יין לחתן וכלה אם היה מותר לעשות כן ביין של שביעית. ונראה שזה תלוי בפלוגתא זו, דלהגרבי"ץ מותר שג"כ חשוב צורך, וגם בה יש סרך מצוה לשמח חתן וכלה. ולעוטה אור אסור.

תשובה ז'

בדין קא"ת אם נוהג בו קדושת שביעית

ראה ראיתי בדין זה בעלי תריסין מתנגחים ומלכים מידיינים אלו בכה ואלו בכה, וקודם שנבוא לדבריהם אעתיק את אשר כתבתי בדין זה קודם ראותי דברי הפוסקים.

עלי קא"ת שנוהגים בהם מעדתנו ללעוס ולמצוץ לחלוחית שבהם אין בהם קדו"ש (שנת השבע פ"ט ה"ה) וטעמם שם בהע' ו' משם רבינו שליט"א בקונטרס עצי עולה שאינו חשוב מאכל אדם ולא מאכל בהמה והוי כמלוגמא, ושכן הוה הגר"נ קרליץ זצ"ל. עי"ש. וכן כ' בעוטה אור (עמ' כ"ו ס"ג) להקל, וטעמו כי רק מי שהתרגל בהם והתמכר להם נהנה מהם ונצרך להם כי יש בהם סם מרגיע ומעורר, ולשאר אנשים אי"ז צורך. ע"ש. והוא אותו טעם כי מלוגמא (רפואה) גופא הוא הטעם מפני שאינו שוה לכל נפש. אמנם ק"ל שהרי הוא כמאכל אדם וכל מאכל אצל עדה מסוימת אפי' אינו כן אצל כולם ה"ז קדוש בקדו"ש, ואף שהוא עץ ואין גופו נאכל רק הטעם שבו, מ"מ לא גרע ממאכל. וכמו עשבים הנחלטים והנמצצים שאף הם בכלל מאכל הם. והוי כמו נענע ולואיזה שיש בהם קדו"ש לפי שהם גם לטעם, ואע"פ שאין אוכלים אותם רק נותנים טעם.

ואחר שכתבתי כ"ז ראיתי טענות האוסרים והמתירים וראיתים מתנצחים בטענות אלו גופא, ועתה הבוא נבוא לדבריהם והיו למאורות לשעה ולדורות.

דעת מוריניו שליט"א [וכן הסכימו בילקו"י (עמ' רפ"ט) ושביית השדה (עמ' ק"ל) ועוד] שאין בקאת דיני שביעית כלל. ופתח דבריו יאיר שאינו מאכל בהמה, לפי ששומרים אותו מבהמות לבל יגעו בו יד. וכן אינו מאכל אדם מפני ב' טעמים. חדא, שאינו נאכל כמות שהוא, רק תוכו נמצץ והשאר נזרק. ועוד, דאינו מאכל לכל אדם, רק חלק מבני תימן אוכלים אותו. והן הם הטעמים שכתבנו למעלה בס"ד.

מיהו חזינן בשו"ת דברי דוד למהר"ד טהרני שליט"א (חיו"ד סי' נ"ח) בתשובת הגרש"מ שם ובתשו' מהר"ד טהרני אליו [וכן הסכימו שם בסוף התשובה הגר"י תופיק הגר"מ מאזוז והגר"מ אליהו], דפשיטא להו שיש בקאת קדושת שביעית משום: א) שהוא מאכל בהמה ג"כ. ב) שהוא מאכל אדם, ואע"פ שאין גופו נאכל לא גרע מבשמים שאינם אלא לריח ויש בהם קדו"ש. וכן מיני תבלין שאינם נאכלים בעינים רק נותנים טעם בקדרה והשאר נזרקים. וזה טענתנו למעלה. ג) אע"פ דרובא דאינשי אינם אוהבים זה הצמח, מ"מ לא גרע ממלוגמא דמפורש בירושלמי (פ"ח ה"א) דיש בו קדו"ש אף שאינו רק לחולים. ולפי דבריהם אה"נ בכל מאכלים לא אזלי' בתר רוב בני"א, אלא כיון שיש בני"א האוכלים אותם יש בהם קדו"ש. וכן בעישון הטבאק לדבריהם יש קדו"ש,

וכמש"כ הגאון ר' מרדכי גלאנטי בשו"ת גדולת מרדכי (ס"ס ט'). ואף אני בעניי דימיתי כן מתחילה לטבאק.

והנה במאי דקאמרי רבנן שהוא מאכל בהמה, מסתברא דאי מהא לא איריא וכמש"כ מורינו שליט"א, דכיון שנוהרים שבהמות לא יאכלום ולא נטעי אדעתא דבהמות לא חשיב מאכל בהמה כלל. ויש להביא לזה ראי' מהדסים וערבות שדעת רוח"פ וכן הלכה שאין בהם קדו"ש. וגם המחמירים בהדסים, אינו אלא מפני ריחם הנודף והווי כבשמים. ולכאורה קשה שהרי הם מאכל בהמות ג"כ, כי הם מאכל עיזים, אמנם לא לתיאבון אבל עכ"פ בדוחק מיהא. ותי' מורנו שליט"א (עמ' כ"ז ד"ה ראייה) דמעזים לבד אין ראייה, ע"ש. ולענ"ד ק"ק לומר כן לחלק בין עזים לשאר בהמות כי לא מצינו חילוק זה בפוסקים. ולולי דבריו נראה לי שמאכל בהמה יש לו שביעית אפי' כשהוא מאכלה בדוחק (וכדלעיל שם ד"ה ברם, עמ' כ"ה), היינו דוקא כשאינו מיועד לאדם רק מיועד לבהמה מעיקרא, אבל דבר המיועד לאדם בלבד שנטיעתו ולקיטתו היא משום כך, ואדרבה שומרים אותו מהם שלא יאכלוהו כגון בנ"ד שאין מניחים לכבשים וכ"ש לעיזים להיות ליד הקא"ת, לא מקרי מאכל בהמה. ויתירה מזו הביא שם בשם הגרשז"א (בשביתת השדה עמ' קל"ז) שדברים שרגילים לזרקם אין בהם קדו"ש הגם דחזו לבהמה, דאי לא תימא הכי א"כ כל העלים והקליפות ופרחי נוי תהא בהם קדו"ש, שכן באיזה שהוא מקום בעולם הם ראויים לאחת מן הבהמות ואין לדבר סוף ע"ש. [מיהו לסברא זו י"ל דאין לאדם אלא מקומו ושעתו וכמש"כ הפוסקים לענין קליפות, וכ"ד החזו"א. אף דאיהו גופי' נהג להחמיר כמש"כ בדרך אמונה (פ"ה)].

אכן בשאר טענותיהם ראיתי ממש, כי אף שאינו נאכל בעינו מ"מ לא גרע מבשמים וכו'. והנה מורנו שליט"א עמד על טענה זו דבשמים, וכ' ליישבה (בעמ' כ"ט ד"ה ואין להקשות) דאף שבבשמים יש קדו"ש כמה דתנן (פ"ז משביעית מ"ו) הורד והכופר וכו' יש להם שביעית וכ"פ הרמב"ם (פ"ז הי"ט), הרי שיש קדו"ש אפי' בהני שאינם אלא לריח, מ"מ י"ל דשאני הנך דחזי נמי לאכילת אדם כדפי' התם מהר"ש סירילאו, דכיון דכובשים אותם בדבש אוכל נינהו. וכ"כ משנה ראשונה "אפשר דרובא דבשמים לתבשיל נתונים, ונאכלים, ודמי למאכל" וכו' ע"ש. אך אכתי קשיא לן לד' רבינו נתן אב הישיבה שם דס"ל שהורד והכופר וכו' אינם אוכל אדם ולא אוכל בהמה, ע"ש. ועוד, דאי תימא הכי א"כ אמאי נחתי הפוסקים מצד ריח ולא מצד מאכל אדם, והא עדיפא אית להו למימר. ועוד, דהא חזינן בשמים שאינם לטעם כלל, ובכ"א החמירו הפוסקים בכל הבשמים כולם. ועוד, דהא חזינן בנענע ולואיזה וכיוצא שאינם נאכלים בעינם, רק נותנים טעמים ואחר כך יזרקום לאשפה. וא"כ אא"נ דהני בשמים משום דלטעם נמי עבידי איכא בהו קדו"ש, הא מיהת טעמם אינו בגופם רק בטעם השרוי בתוך העלים והם עצמם נזרקים.

מיהו לכאור' יש מקום לחלק כמש"כ מורינו שליט"א שם (או' ה' עמ' ל"ד ד"ה מיהו) בענין הטאבאק, דשאני נדון דידן שהקאת הוא עץ ועצים להסקה ניתנו לפי

הלכות שביעית

שהנאתן אחר ביעורן, הלכך בטל הבלוע בעלין לגביהן משא"כ הטוטו"ן שאינו אלא עשב, ולפיכך יש המחמירים בו בקדו"ש. ועוד חילק שם מן הטוטו"ן (טבאק) דעישון שמכלה את כולו שפיר נחשב פרי ואינו מתבטל, ושפיר הוה אותו מהר"ם גלאנטי לשרף האילנות שהוא הקטף, משא"כ כשמוצצים את הבלוע שבתוך הקא"ת ע"ש. וחילוק זה הראשון לא זכיתי להבינו כראוי דמאי נפק"מ אם הוא עץ או עשב והא ודאי פרי האילן אינו מתבטל כלפי האילן גופא, כיון דחשיב טפי, וא"כ הכא נמי כיון דהוא ראוי לאכילה, אין הטעם שבו בטל לעצו, ואף שרק טעמו נמצא מ"מ זהו דרך אכילתו.

אמנם עי' בתוס' ב"ק (דף ק"א: ד"ה והאיכא) הובא שם (עמ' כ' ד"ה ואעיקרא) דקטפא אי לא הוי פירא בטיל לגבי העץ והרי הוא "כאילו הוא בתוך העלין ולא יצא לחוץ" ע"ש. מ"מ מיירי התם בערלה דדוקא בערלה בעינן פרי אבל בשביעית א"צ "שם פרי". ועוד אחר דקי"ל דקטף הוי פרי אע"פ שהוא בלוע תוך העץ, י"ל דאף בכל כה"ג שאיננו נאכל בעינו וכמו קאת וקני סוכר, נמי הוה פרי. אע"ג דאיכא לפלוגי בינייהו קצת דקטף הוא נוזל הקיים בתוך העץ, משא"כ באלו שהטעם בלוע תוך העץ ממש ואינו ניכר כלל, וכמש"כ רבינו שליט"א שם.

ותו קשיא לי מהא דכ' הרמב"ם (פ"ה הי"א) "כלל גדול אמרו בפירות שביעית כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו אפי' לאדם שנאמר "לכם לאכלה" כל שהוא מיוחד לכם - יהיה לאכלה ולא לרפואה, וכל שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה, וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה כגון הסיאה והאזוב והקורנס הרי הוא תלוי במחשבתו חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, לאכילה הרי הוא כפירות, למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן מלוגמא וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו". עכ"ל. - הרי דאף שהוא עץ ממש, שהרי כשחשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, מ"מ כיון שחשב עליו לאכילה הרי הוא כפירות. וליכא למימר ד"עצים" בשם המושאל קאמר הרמב"ם לפי מאי דקרו אינשי לכל מאכל בהמה עצים ופי' לצורך עצים, דודאי אפי' עצים ממש קאמר. ואף שאין הוא פרי ממש מ"מ בשביעית א"צ שיהי' עליו שם "פרי" כערלה דכ' "וערלתו ערלתו את פריו", אלא כל שנאכל חשיב פרי. וק"ו הכא בקאת שגם הנוטעם וגם הלוקטם שניהם דעתם לאכילה לאדם, ונטעי אדעתא דאכילת אדם (חילוק השני כבר כתבנו לעיל).

וכן לטענתם השנית דאע"ג דרובא דאינשי אינם אוהבים זה הצמח מ"מ לא גרע ממלוגמא דמפורש בירושלמי (פ"ח ה"א) דיש בו קדו"ש אף שאינו מיועד אלא לחולים, באמת נחלקו בזה האחרונים במיני מאכל שאין הכל רגילים לאכול אם יש בזה קדו"ש או לאו. ולכאו' לפ"ז גם כאן בקא"ת יש קדו"ש. וביותר נראה כן דהא הכא אף בריאים אוכלים אותו, וכמש"כ שם הגרש"מ שליט"א דהכא לכו"ע יש בו קדו"ש, דאא"נ דמלוגמא אין בו קדו"ש הכא כו"ע יודו, ע"ש.

הלכות שביעית

דהא מסתברא שמאכל של עדה מסויימת אף שאין שאר עדות אוכלים אותו יש בו קדו"ש. וכן העלנו להלכה בפנים. ואי"ז תלוי בפלוגתא בענין המלוגמא כיון דאף בריאים אוכלים אותו, והיינו טעמא דכשחולים אוכלים אותו ה"ז מוגדר אך ורק להם ואינו מאכל כלל לשאר בנ"א וגם אינו ראוי לשאר בנ"א. אבל הכא מאכל זה ראוי לכלל בנ"א אף שאין אוכלים בפועל, ואולי גם אין אוהבים אותו, אעפ"כ הרי הוא מיועד לכלל בנ"א ולא רק לחולים. וכ"כ מהר"ד טהרני שליט"א דפשיטא שחלבה שהוא מאכל של בני תימן יע"א יהי' בו קדו"ש (בסוף או' ז', עי' בתשובתו חלק יו"ד סי' נ"ח).

אולם כד נעיינ נחזי דאיפכא מסתברא דלא מיבעיא א"נ שמאכל שאינו שווה לכל נפש ל"ח מאכל ואין בו קדו"ש, דבכה"ג פשיטא דבקאת אין קדו"ש וכדלקמן. אלא אא"נ דמלוגמא יש בו קדו"ש אף שאינו מיועד אלא לחולים, הכא שאני. דבשלמא התם עכ"פ המאכל הלזה מיועד לחולים, אבל הכא שאר העדות אין אוכלים אותו כלל. ואף מבני תימן רובא דרובא אין אוכלים אותו. ולפי הערכתי כ-10% בלבד אוכלים אותו מבני תימן גופא, הלזה מאכל יקרא, וודאי דבטלי במיעוטייהו.

ולפום הני מילי דוק ותראה דא"נ דעישון חשיב שוה לכל נפש, הכא קיל טפי, דהתם בעישון כמדומה שכשליש מן הציבור הכללי מעשנים, בכה"ג שפיר י"ל דחשיב שוה לכל נפש כיון שהוא נפוץ יחסית. אך קאת שאינו נפוץ כלל אפי' בתוככי עדתינו, פשיטא שאין בו קדו"ש כלל, כי דומה שכ-3% מהציבור מן הציבור הכללי אוכלים קאת (לפי חשבון של 10% מעדת תימן שהיא לכל היותר שלישי מכל העדות ולפי האמת הרבה פחות מכך). וכמדומה שזה עוד הולך ודועך. וזה טעם גדול להקל בזה. ואא"נ דקאת שוה לעישון, אינו אלא ספק אם מאכל שאינו שוה לכל נפש יש בו קדו"ש וסד"ר לקולא. כי לכל היותר יש להשוותו למלוגמא, כי אחוז החולים ודאי גבוה יותר מהאחוז שאוכלים הקאת. ואע"פ שעדיין יש מקום לחלק קצת דכשהוא אינו מיועד לבריאים כלל יש להקל בו טפי, מ"מ הכא דאיכא טעמא רבה שאינו נפוץ כלל אף בינינו, אין להחמיר בו יותר ממלוגמא.

ומינה שאין לדמות חילבה לקאת כי חילבה הלא הוא מאכל נפוץ ביותר אצלינו, ואדרבה ה"ז הולך ופושֶה אף בקהילות אחרות מחמת טעמו או מחמת בריאותו כידוע. מ"מ מן הרמב"ם הנז"ל עדיין קשה, וצ"ע לעת הפנאי.

ואעיקרא אם מאכל שאינו שוה לכל נפש יש בו קדו"ש איכא בה עיקולי ופשוורי בפוסקים ויש לנו לבאר ולחזור הדברים כשמלה עד מקום שידינו מגעת, בעזרת החונן לאדם דעת, אף שאנכי לא איש אך תולעת. אך את שהלב חושק הפנאי עושק. ולא יכולתי לע"ע ליפנות לסוגיא זו שהיא ארוכה מאר"ש. וה' יהיה בעזרי למלא משאלתי הטובה אכי"ר.

תשובה ח'

בדין קליפות פרי אם נוהג במ קדושת שביעית

כ' הגר"מ שטרנבוך שליט"א בס' שמיטה כהלכה (עמ' מ"ה מ"ו בהערה) שרוב הקליפות משתמשים בהם ואינם נזרקים לפי שרובם הולכים ליצוא ולתעשייה, ע"ש שפירט ח' שימושים בקליפות. ומ"מ כ' דאזלינן לפי רוב בנ"א ולא לפי רוב הפירות (הקליפות), וכיון שרוב בנ"א נזרקים הקליפות אין דינן כאוכל. אך מצד אחר טען לחייבם בקדו"ש, משום שבשלמא קליפי רימונים שכהיום אין צובעים בהם לפי שיש אפשרויות אחרות לצבוע, א"ש שאין דינם כמאכל אדם. אך בקליפות אלו כיון שאפשר לעשות מהם ריבה וכו', ורק משום שכיום האוכל מצוי הרבה ע"כ מזלזלים בקליפות ונזרקים, זה לא יקרא דרך בנ"א ויש ע"ז קדו"ש. ומ"מ שם הקל להניחם בשקית ולזרקם באשפה, וא"צ מדינא לפח שביעית, ע"ש.

ואען ואומר כי מה שאמר תחילה דאזלי' בתר רוב בנ"א, הכי נמי מסתברא לן. אך מה שרצה להצריךם בקדו"ש משום שמפני פינוק הבני אדם הרי הם נזרקים, תמיה לן. חדא, דאפשר דענין שביעית דאזלינן בתר דרך בנ"א לא איכפת לן בטעמו של דבר מה טעם נזרקים, רק כיון שבפועל נזרקים המה, חשבינן להו כפסולת בעלמא, דסו"ס לא חשיב אוכל לרוב בנ"א. וביותר נלענ"ד עיקר, כי בשלמא לו היה זה פרי, ורוב בנ"א היו נזרקים אותו לרוב ריבוי, בכה"ג אה"נ לא יבטל ממנו שם פרי מחמת כן, דסו"ס הרי הוא פרי בטבעו. אך כאן ה"ז פסולת דאפשר לעשות טצדקי שיהיה שם אוכל עליו, ורק מחמת פינוק הבנ"א אין עושים ממנו אוכל, בכה"ג פשיטא להקל דמהיכי תיתי שיוצרך לעשות טצדקי, דכיון שטבעו פסולת אין לנו לחייב בנ"א לעשותו אוכל, וז"פ. ע"כ נלע"ד ודאי דאין עליהם קדו"ש מדין מאכל אדם.

וכסברא שכתבנו ראיתי בשם הגרנ"ק זצ"ל בחוט שני (שבת ח"ג פנ"א סק"א) הביאווהו בדרשו לסי' ש"ח (הע' 38). שכ' שאף בזמנינו שהדרך לזרוק שברי כלים ולא להשתמש בהם כלל, אין דינם כמוקצה. ואין זה דומה למחט שניטל חודה, שכ' המ"ב (סקמ"ח) שנחשבת מוקצה משום שאין רגילים להשתמש בה כשנשברה. דהכא שברי כלים ראויים להשתמש בהם מצד עצמם, כגון לכסות בהם כלים וכדו', ואין נזרקים אותם בזמננו אלא משום שהריוח מצוי. אכן אם אין השבר ראוי לשימוש אלא ע"י התחכמות מסויימת דעתו שם שנחשב מוקצה, ע"ש. הרי דס"ל שאם צריך תיקון מסויים וכו' להחשיבו ככלי שיוכל לכסות בו, כיון שאין עושים כן כיום אי"ז נחשב כלי, אע"פ שעושים כן מפני שהריוח מצוי. וה"ז כדברינו שכיון שהקליפות אינן נאכלות כמות שהן אלא שצריך לעשות להם תיקון מסויים, אע"פ שאין עושין כן מפני שהריוח מצוי, ה"ז חשוב פסולת. ואחשוב יותר לדמות נדון דידן למחט שניטל חודה, דמעיקרא אינה ראויה לשום שימוש, דכיון שאין משתמשים בה כיום אע"פ

הלכות שביעית

שהוא מחמת ריוח אי"ז חשוב כלי. והוא הדין והוא הטעם הכא (ואפשר דזה גופא כוונת החוט שני לדמות הנך שברי כלים למחט).

ומדין מאכל בהמה דנו האחרונים, כי החזו"א ס"ל דכיון שאין מצויות בינינו בהמות האוכלות אלו הקליפות לא חשיבי כמאכל בהמה, ע"ש. והכי מסתברא. חדא, דכל מקום ומקום לפי מנהגו, וכמו דאמרי' גבי אוכל שאם במקום אחד חשיב אוכל ובמקום אחר לא חשיב אוכל, אין אנו מקישים ממקום למקום לומר דאף אותו מקום שאין רגילים לאכלו חשיב גבייהו אוכל. ועוד, כיון דשביעית אזלינן בתר דרך בנ"א, ובפועל דרך בנ"א לזרקם, ולא לשמרם לבהמות לפי שאינן מצויות. וק"ו לפום מאי דאמרינן לעיל שקליפות מעיקרא אין דינן אוכל, א"כ י"ל דבעינן שיהיה ראוי בפועל למאכל בהמה ע"מ להחשיבו כמאכל בהמה ובל"ז ה"ז חשוב פסולת.

וכן מצינו בשבת. שכ' מרן (סי' ש"ח סכ"ט) "כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלים אותו. ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים (לרוב בנ"א ולא לעשירים בלבד. מ"ב ס"ק קי"ט), אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין. ואם לאו, אסור". וכ' עלה הרמ"א "ולפ"ז מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מע"ש (וכ"ש אם נתפרקו בשבת שהיה עומד בכניסת השבת למאכל אדם. מ"ב ס"ק קכ"א), אם ראויים לכלבים, דהא כלבים מצויים". ע"כ. הלא ראית שכל מקום לפי דינו. וה"ה בשביעית.

ומש"כ שדי ליתן את הקליפות בשקית ולזרקם לפח (גם לשיטתו), הנה אמת נכון הדבר כי גם בפרי מן הדין די בזה, אלא שהשקית מקלקלת אותו וגם כשנותן בפח הרי הוא נמעך ומצטמק ורע לו מפני שאר הפסולת שנותנים עליו, וכ"ז אינו שייך בעצמות שאין השקית גורמת להם כ"כ ריקבון, וגם אינם נמעכים. ואף אם ימעכו סו"ס ראויים עדיין למאכל בהמה בכל אופן.

הלכות שביעית

תשובה זו כתבתיה בס"ד בשמיטה העברה ונדפסה בדברי חפ"ץ ולא עברתי עליה שוב סמוך להדפסה כאן
(נכתבה במסגרת כולל יום שישי בראשות הרח"ג ר' ישראל רצאבי שליט"א ומפרסמים עושי מצוה התורמים שיחיו להרבות כוחם שקונים עולמם, וכמותם יראו ויעשו להגדיל תורה ולהאדירה)

תשובה ט'

בגדר ביעור שביעית והדינים המסתעפים

אמר רחמנא (ויקרא כ"ה, ו'. ז') והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול. ודרשו חכמינו ז"ל (פסחים דף נב:) והובא בפירוש רש"י ז"ל שם, אם חיה אוכלת, בהמה לא כל שכן, שמזונותיה עליך. מה תלמוד לומר ולבהמתך. מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה, האכל לבהמתך מן הבית. פְּלֵה לחיה מן השדה, פְּלֵה לבהמתך מן הבית.

דעות הראשונים בגדר ביעור

א) מהו כילוי זה, נחלקו בו הראשונים ז"ל. דעת הרמב"ם ודעימיה שהוא כילוי ממש, כמבואר בפירושו למשנה (שביעית פרק ט' משנה ב'), שאם אסף תאנים למשל ושטחן וייבשן כפי שהתנינו בשטיחתן (לעיל פרק ח' משנה ו') והרי הוא אוכל מהן, אין לו להמשיך באכילתן במשך כל השנה השביעית, אלא אוכלן כל זמן שהתאנים הלחות מצויות באילן. וכשתמו ונבלו ולא נמצא מהן אלא אותן שנתייבשו, יכלה כל מה שברשותו מן התאנים היבשות, או שיאכלם אם הוא יכול, או ישרפם או יזרקם לים, וזה הוא הביעור ע"כ. וכן הוא בהלכותיו (שמיטה ויובל פרק ז' הלכה ג') היו לו פירות מרובין, מחלקן מזון שלוש סעודות לכל אחד ואחד. ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים. ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור, שורף באש או משליך לים המלח, או מאבד לכל דבר שמאבד ע"כ. הרי שלך לפניך דסבירא ליה דהביעור הוא כילוי גמור, ואסור לאכול מהם כלל אחר זה, ולא מהני שום טצדקי.

ולמדנו עוד ממה שכתב בפירוש המשנה ומדקדוק לשונו בהלכותיו, דלאו דוקא שריפה או כילוי, אלא אכילה נמי שמה כילוי אם אפשר לאכלם בשעת הביעור. שכן כתב בפירוש המשנה להדיא, או שיאכלם אם הוא יכול ע"כ. וכן דקדק לכתוב בהלכותיו, ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש וכו' ע"כ. הא למדת דלכתחילה יש למצוא אוכלין. והטעם פשוט, דאף הוא בכלל כילוי. ועדיף זה מאיבוד, מתרי טעמי. האחד, מצד איסור בל תשחית של-פירות, אם יכול לאכלן והוא שורפן. והשני, מצד איסור איבוד פירות שביעית, דכתיב לאכלה ולא לאיבוד.

הלכות שביעית

ב) ומכאן יש לתמוה על מה שכתב החכמת אדם בספרו שערי צדק (הלכות שביעית פרק י"ט הלכה ו') וז"ל, מי אשר מלא ידו לה' ויכולת בידו לקיים מצות ביעור על ידי שריפה, נראה לי שיעשה כן, שאיזה ימים קודם שיגיע לזמן ביעור יחלק הכל לעניים, וישאיר לעצמו מעט מכל מין כדי לקיים בו מצות ביעור בשריפה בזמנו. וכן דעתי לעשות אם יזכני ה' לעלות לארץ הקודש ולקיים מצות שביעית וביעורו ע"כ. הרי שהבין שיש מצוה דוקא בביעור. ואם אוכל הכל, מפסיד הוא מצות ביעור. וזה נסתר מדברי הרמב"ם דלעיל. וכן כתב בספר מקדש דוד (שביעית סימן ו') דלהרמב"ם מקיים דין ביעור בין באיבוד בין באכילה.

וכן העיר הגר"י ליברמן בשו"ת משנת יוסף (חלק א' סימן ל"ז ד"ה והנה מדברי השערי צדק) דמלשון הרמב"ם במה שכתב בהלכותיו (שם) ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש ע"כ. וכן שם (הלכה ח') לעניין ביעור דמי שביעית, ישליכם לים המלח אם לא מצא אוכלין ע"כ. משמע דאין חיוב בביעור דוקא, ודלא כמו שכתב בספר שערי צדק יעו"ש. אך הוא השיג עליו בקול ענות חלושה, לפי שלא זכר דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שכתב כן להדיא. וכי האיי גוונא השיג הרש"ז רוח בספר שביתת השדה (פרק י"ד הלכה ג' הערה ז) רק שעיקר כוונתם של משנת יוסף ושביתת השדה שאינה מצוה חיובית, אלא אם נותר יש לשרוף. וכוונת קושייתנו יותר מכך, דאף אם נאמר שהיא מצוה חיובית, מכל מקום אף האכילה היא עצם הכילוי.

וכזה השיג ידידי מנוער הרה"ג זך הרעיון ברא כרעא דאבוה ר' ישראל רצאבי שליט"א בספר שנת השבע (פרק כ"ג דף ק"ב ד"ה והנה בעל חכמת אדם) והביא מכל הנזכר לעיל, והאריך והרחיב כדי ה' הטובה עליו, חיליה לאורייתא:

ג) אולם דעת הרמב"ן ודעימיה דביעור זה היינו הפקר, ולכן בשעת הביעור אם יש לו יותר ממזון שלוש סעודות, מפקיר את הפירות בפני שלושה אנשים. ואם הם לא לקחו אותם, יכול הוא לשוב ולזכות בהם ולאכלן אימתי שירצה. שכן כתב בפירושו על התורה פרשת בהר (ויקרא כ"ה, ז') צריך לבערן מרשותו ולהפקירן לעניים ולכל אדם, כעניין ביערתי הקודש מן הבית יעו"ש. וכן כתבו התוספות (פסחים דף נד: סוף ד"ה מתבערין).

האם להרמב"ם מועיל הפקר

ד) ויש לנו לדון האם להרמב"ם מהני הפקר, או לא. דלכאורה התורה אינה מחייבת במצות ביעור אלא את האדם שהפירות ברשותו. וכיון שהפקירם וכבר אינם ברשותו, נפקע ממנו מצות ביעור. ואם כן יוכל לשוב ולזכות בפירות לאחר זמן הביעור, ולאכלם אף אחר זמן מרובה. דומיא דחמץ שאפשר להפקירו ושוב אינו חייב במצות ביעור חמץ, ואחר הפסח יכול לזכות בו. שאם יזכה בו בפסח, שוב חלה עליו מצות ביעור, דלא יראה ולא ימצא אמר רחמנא.

הלכות שביעית

אף הכא נימא הכי, דאחר זמן הביעור יוכל לזכות בפירות, דעבר זמנו ושוב אין עליו חיוב ביעור.

ואף אי נימא דהכא קפיד רחמנא לכלות המותר מן הפירות, ולא מהני להפקירם כשהגיע זמן הביעור, מאיזה טעם שיהיה. מכל מקום אם יפקירם קודם שעת הביעור מהני, דכשיגיע הזמן אינם ברשותו.

ואי נימא דלהרמב"ם מהני הפקר קודם שעת הביעור, אתו שפיר דברי התוספתא והירושלמי דמוכח מינייהו דמהני הפקר (עיי' לקמן אות י'), דהתם מיירי כשהפקיר קודם שעת הביעור, והרמב"ם מיירי כשהגיע זמן הביעור, דאז צריך לכלות דוקא.

וי"ל שזהו החילוק בין הרמב"ם והרמב"ן. דלרמב"ם לא מהני להפקיר בשעת הביעור. ולהרמב"ן מהני להפקיר אף בשעת הביעור, דזהו עצמו הכילוי.

אכן משתכל הוית דלדעת הרמב"ם בשעת הביעור לא מהני כלל להפקיר, והטעם משום דלדידיה המצוה היא לאבד מן העולם. ולהרמב"ן המצוה היא לכלות מרשותו, וכיון שהוציא מרשותו קיים מצות ביעור.

ביאור שיטת הרמב"ן בטעם כעיקר בתלתא אנפי

ה) ויש לבאר סברת הרמב"ן, דעיקר דין שביעית הוא שיהיה הפקר לכל בשווה, ודין זה הוא בפירות שביעית אף בשנה השמינית. וכיון שכלה לחיה מן השדה, הרי אין הפירות מופקרים לכל בשווה, שהרי לחיה בשדה כבר כלה, והוא הדין לשאר אינשי בחוץ שאינם יכולים יותר ליקח מן ההפקר. לכן אמרה תורה להפקיר שוב (כדי שיהיה שוב לכל בשווה). אמנם אמרו חכמים שאפשר לעשות הערמה בהפקר, כי הגדר בזה להפקיר, וכיון שהפקיר קיים מצות התורה. ואף שבפועל אף אחר הפקרו אין לחיה בשדה שהרי חזר וזכה שוב בכל הפירות, לא איכפת לן.

וניחא לן בזה לבאר שיטת רש"י ז"ל (פסחים דף נב: ד"ה משום שנאמר) שכתב, וזהו ביעורן, שמפקירן במקום דריסת רגלי חיה ובהמה ע"כ. והתוספות שם (ד"ה מתבערין) העתיקו לשונו בשינוי קצת, פירש הקונטרס שנותנין אותן למרמס חיה ובהמה ע"כ, כי הבינו שכוונתו לבער ולכלות הפירות כדעת הרמב"ם. וזהו שכתבו במקום דריסת וכו', כלומר למען ידרסו על הפירות ויכלום. ועל זה השיגו דאין צריך כילוי כי אם הפקר.

והרמב"ן (ויקרא כ"ה, ז') כתב וז"ל, ומצאתי לרש"י שכתב במסכת פסחים, "וזהו ביעורן, שמפקירן במקום דריסת רגלי אדם ובהמה". אולי חשב הרב

הלכות שביעית

שצריך שיהא מפקירן גם לחיה ולבהמה, לקיים בהם ואכלו אכיוני עמך וגו' ולבהמתך ולחיה, והפליג. עכ"ד גאוננו הרמב"ן ז"ל.

הנה הקדוש הזה היטה דברי רש"י כוותיה דסגי בהפקר, אלא שביארם שצריך שיהיה מאכל גם לחיה ולבהמה. ופירש במקום דריסת וכו' שכתב רש"י, לא שידרסו עליהם אדם ובהמה, אלא מקום שהייתם, ור"ל שימצאו הפירות אצלם. ולפי שהפקר הוא רק לאדם כבכל הפקר, כתב עליו שהפליג בסברתו זו לחייב הפקר גם לחיה ולבהמה. ואין נראה שכתב כן הרמב"ן לדינא לדעת רש"י, דודאי כוונתו דהפקר סגי לאדם אף לרש"י. אלא דר"ל שרש"י כתב אגב גררא גם כן לחיה ולבהמה. ופירוש והפליג דנקט, היינו הפליג במלותיו ולא בסברתו.

ואנא זעירא דמן חברייא, מה אענה ומה אומר אחר המלכים האלה את אשר כבר עשוהו, מכל מקום שומה עלינו לפרש דעת גדול המפרשים. ואען ואומר דלפי מה שפירשנו אתי שפיר, כי אין כוונת רש"י לומר שיש להפקיר גם לחיה ולבהמה, שלא מצינו הפקר כזה בכל התורה. אלא רצונו להראותנו טעם התורה בזה, ואמר כי לבעבור שצריכים הפירות לחזור ולהיות הפקר כבשנה השביעית, לכן צריכים אנו להפקירם שוב. וכיון שבשנה השביעית היו הפירות הפקר גם לחיה ולבהמה, יש לנו להפקירם כדי ששוב יהיו גם לחיה ולבהמה. אבל ודאי שאין צריך להפקירם שיהיו בפועל גם לחיה ולבהמה, רק זהו טעם התורה כדי שיהיו מופקרים לכל ולחזור למה שהיו. אולם גדר המצוה הוא להפקיר, וככל הפקר דעלמא. כן נראה לענ"ד נכון. והשי"ת יאיר עיני.

אלא שציינו דרש"י בזבחים (דף ע"ה סוף ע"ב) כתב להדיא דביעור היינו ביעור ממש ולא הפקר יעו"ש. וכזה גם כן יש לבאר דברי רש"י בנדה (דף נא:): ד"ה כל שיש לו ביעור, שהוא מצווה לבערו יעו"ש. משמע דביעור אינו הפקר אלא ביעור ממש. [אף שהסבר זה בדברי רש"י בנדה אינו מוכרח, די"ל שביאר המלות ולא העניין].

(ו) אי נמי סבירא ליה להרמב"ן דמצות הביעור היא בזמן הביעור ממש ולא אחר כך. ולכן אם הפקיר את הפירות בזמן הביעור עצמו, יוכל לזכות בהם אחר זמן הביעור. כלומר שמצות הביעור אינה מצוה תמידית, אלא מצוה זמנית לאותה שעה בלבד, שאסור שיהיו הפירות ברשותו אז. וכיון שהפקירן ואינן ברשותו, יוכל לחזור ולזכות בהם אחר אותה שעה. ודמי לחמץ שאפשר לחזור ולזכות בו אחר הפסח. ואם כן להרמב"ן הפקר זה הוא ביעור וכילוי גמור. ובזה אתי שפיר דאף אם זכה בכל הפירות, קיים מצות התורה כתקנה.

ואמנם זה נראה יותר מצד הסברא, אבל לא נהגו כן, שהרי גם פירות שיש ספק מהו זמן הביעור שלהם, מפקירים וזוכים מיד, והלא אפשר שעדיין לא עבר זמן הביעור, ואם כן לא יועיל מה שזכה אחר כך.

הלכות שביעית

ובלאו הכי מנהג העולם צ"ע, שהרי כשמפקיר וזוכה קודם זמן הביעור לא יועיל כלום, דכשהגיע זמן הביעור צריך להפקיר שוב, וכיון שלא הפקיר לא מהני כלום, והרי הוא אינו יודע זמן הביעור אימתי הוא בדיוק.

(ז) ובחוט שני (שמיטה דף שנ"ב ד"ה נראה) כתב דגדר ביעור פירות שביעית הוא לאכול ולגמור את הפירות, והביעור הוא שלב שהפירות הולכים וכלים. [מכאן משמע שבזמן הביעור עצמו עדיין מותר לאכול עד שיכלו כדי מזון שלוש סעודות (ולא יותר). וכן נראה, אעפ"י שראיתי כמה מפקקים בזה, ולדעתי הוא פשוט]. וזהו שכתבו התוספות שמפקירו ומוציאו מרשותו שיאכל כל מי שירצה הן אדם והן חיה, והיינו להוציאו מרשותו ועל ידי זה מתאפשר שכל אדם וחיה יוכלו לאכול ולסיים את הפירות, וזהו ביעורן וכו', יעו"ש.

וזה באופן אחר ממה שכתבנו בפירוש הראשון. לדברינו חוזרים להפקר דשמיטה. ולדברי חוט שני, צריך לאכול את הפירות ולבערם, וכשמפקיר אותן ומתיר לכל אדם לאכלן, זהו הביעור. ואם כן דברי הרמב"ן והרמב"ם קרובים, דלשניהם העניין הוא כילוי הפירות, אלא שלדברי הרמב"ן עושים זאת על ידי הפקר, שהזוכים אוכלים את הפירות במהרה, ולהרמב"ם צריך כילוי ממש.

ולדעת הגאון חוט שני שליט"א (לדאבון לב ביני ביני שבק חיים הגאון הזה שכל התורה היתה סדורה לו, חבל על דאבדין) גם כן קשה מה שהקשינו לעיל, שהרי יכול הוא לחזור ולזכות בכל הפירות, ונמצא שלא כילה ולא ביער. וגם אדם אחר יכול לזכות בכל הפירות כולן, והן פירות מרובים, ונמצא שאין כאן כילוי כלל. ובדוחק צריך לומר כדשנינן.

ואכתי לא איפרק מחולשא לשיטתו. לדברינו דלעיל מצות התורה היא להפקיר, כי כן היה בשביעית, וצריכים אנו לחזור להפקר דשביעית. וכיון שהופקר סגי בהכי, אף שיש כאן הערמה שחוזר הוא לזכות בפירות. אבל לשיטתו המצוה היא לכלות, ולא נזכר בתורה הפקר כלל, אלא שאנו מפרשים כוונת התורה דסגי בהפקר בשביל לכלות. אם כן כשחוזר וזוכה בכל הפירות ולא נתכלו כלל, לא קיים בזה כלל מצות התורה. ובלאו הכי לשון הרמב"ן אינו סובל כן, שכתב שהמצוה לכלות מרשותו, הרי שאין מצוה לכלות מן העולם. הלכך מחוורתא כדשנינן מעיקרא.

ולפי מה שכתבנו בפירוש השני, לא קשיא מידי מה שזוכה אחר כך, כי הביעור הוא בנקודת הזמן הלזו ולא אחר כך. וכיון שבזמן הזה ממש היה הפקר, לא איכפת לן מה שזוכה אחר כך, דהוה ליה כחמץ לאחר הפסח שמותר בהנאה מן התורה. וגם לשון הרמב"ן ז"ל יכול להתפרש כך. אבל החוט שני ודאי לא כיוון לכך, שהרי כתב שהביעור הוא שלב שהפירות הולכים וכלים (פירוש מכאן ולהבא), ולדעתו מפקירים כדי שיוכלו לסיים אכילת הפירות מהר ככל שאפשר.

הלכות שביעית

ואם כן לדבריו כשמפקיר בפני קרוביו ואוהביו וחוזר וזוכה בכולן, לא הועילו חכמים בתקנתן כלל.

ומצאתי בספר דרכי חכמה סובב הולך על ספרו של-חכמת אדם על שביעית, שכתב כדברינו בפירושא קמא (עיינן שם פרק י"ט סעיף א', דף צ"ב ד"ה והנה), די"ל שהוא נמשך מהפקר הפירות בתחילת השנה, שלא ניתנו אלא לאכילה ולא להצניע ולהעשיר וכו', ובתחילת השנה הם הפקר לכל וכו'. ואחר כך כשכלו צריך להפקירם, דהמשך בעלותו אחר שנגמרה עונתם סותרת הנהגת הפקר שציותה התורה. ואחר שהפקירם רשאי לחזור ולזכות בהם, דהעיקר שלא תמשך בעלותו מלפני הביעור לאחר הביעור יעו"ש. אך זה מהני דוקא אי נימא דשמיטה אפקעתא דגוברא היא כסברת מרן ז"ל.

(ח) איך שיהיה, להרמב"ם ז"ל לא מהני הפקר כלל, משום דאף שמוציא את הפירות מרשותו, עדיין אסורים הם לאחרים, ואיככה יוכלו לזכות בהם. והרי גם חמץ בפסח כן הוא, שאי אפשר לשום אדם לזכות בו בפסח, כיון שדינו להתבער מן העולם.

ולפי זה אמנם יכול להפקיר את הפירות קודם זמן הביעור, אך לא יוכל לזכות בהם אחר זמן הביעור, כי דינם של-אלו הפירות להתבער מן העולם. ולא דמי לחמץ שיכול לזכות בו לאחר הפסח (דחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה מדרבנן), דהתם הביעור הוא לזמן מסויים, כלומר שבפסח עצמו אסור שיהיה לאדם חמץ, לכן אחר הפסח חוזר הדבר להיתרו. מה שאין כן הכא דהאיסור הוא עולמי, כמו פירות ערלה שאסור ליהנות מהם עולמית, לפיכך להרמב"ם לא מהני ההפקר כלל. [כלומר, אף אם הפקיר את הפירות קודם זמן הביעור, לא יוכל לזכות בהם אחר כך, ואם כן לא הועיל כלום בהפקר].

וכן ראיתי להדרכי חכמה (הערות על ספר שערי צדק של-בעל חכמת אדם, פרק י"ט סעיף א', דף צ"ג ד"ה אולם החזון איש) שהביא בשם החזון איש (סימן י"א סק"ז ד"ה אם) דפירות מחוברין דרחמנא אפקרינהו או פירות של-אוצר בית דין, אעפ"י שהפירות הם הפקר, לא מהני להרמב"ם ונאסרים לאחר הביעור יעו"ש. הרי שאפילו בעודם הפקר מחוייבים בביעור, וזה כנזכר לעיל באורך.

אולם הרב דרכי חכמה שם כתב מדנפשיה, דמכל מקום י"ל שפירות שהבעלים הפקירם והוציאם מרשותו לגמרי, אף להרמב"ם אינם מתחייבים בביעור, ומותרים לאחר הביעור, וצ"ע. עכ"ד.

ומלבד שהסברא לחלק בין הפקיר את הפירות בפועל לבין היו מופקרים אינה מבוררת כלל, גם מה שהיקל להפקיר, הנה אם הגיעה שעת הביעור דעל זה מיירי התם בפשיטות, לא מהני ונזכר, דדין התורה הוא לאבד לגמרי, ומה

הלכות שביעית

יועיל כשיפקיר את הפירות ואחרים יזכו בהם, הלא אף הם מתחייבים בביעור, ואדרבה הוא נותן על ידי זה תקלה לבני אדם. ודוקא אם הפקיר קודם זמן הביעור מהני, אבל לזוכה לא מהני כלל לאכלו אחר הביעור, ונכון. ודברי מרנא החזון איש ברורים שרירים וקיימים.

הערה דינית על ספר דרכי חכמה

(ט) ועיין שם לעיל מינה בסמוך שכתב, ולפי זה גם מי שירצה לחוש להרמב"ם, יכול להפקיר קודם שהגיעה שעת הביעור ולהשאירם הפקר, ולזכות בכל פעם מזון שלוש סעודות, כמו שלכתחילה היה יכול לשייר לעצמו ע"כ.

ולדעתי אין לסמוך על זה כלל לדינא, מאחר שאין לזה ראייה, וגם מצד הסברא אינו מוכרח כלל. דאם אמנם כתבנו דאפשר להפקיר את הפירות קודם זמן הביעור, מכל מקום הרי בזמן הביעור לא יוכל ליקח יותר ממזון שלוש סעודות, והשאר צריך לכלות. וכיון שעשה כאן טצדקי לאכול את הפירות הרבה אחר זמן הביעור, אפשר דהערמה כי האיי גוונא לא מהניא. כי עיקר מצות התורה הוא שהפירות יאכלו, ואם משאיר מהם מזון שלוש סעודות הרי הם כלים והולכים. אך אם מפקיר את הפירות וזוכה בהם בכל פעם, אינם כלים, ודין התורה לא נתקיים.

וזה דומה למה שאמרנו חידוש דין להרמב"ם, שאם נשאר לו זיתים מזון שלוש סעודות, לא יוכל לעשות מהן שמן ולהשאירם לאחר זמן. דכיון שעיקר דין התורה הוא שיתכלו, על כן לא יוכל לעשות מעשה כדי שישארו לאורך זמן. ואמנם שמן זית יכול להשאיר ממנו מזון שלוש סעודות אף שאפשר לו להשאירו זמן רב, היינו טעמא משום דהתם התורה לא חילקה בהכי אלו פירות משאירים מזון שלוש סעודות, ובכל הפירות דיברה, כולל הפירות שנשארים לזמן רב. אבל הכא שהוא זית ועשה ממנו שמן למען יעמוד ימים רבים, מהיכן נאמר שאף זה שרי, לעשות מעשה נגד רצון התורה שיתכלה.

ואתי בקל וחומר ממה שנסתפק החזון איש בהך מזון שלוש סעודות, אם צריך לאכלן דוקא באותו היום, או אפשר להשאירן לאחר זמן, עיין חוט שני (דף שנ"ד) ודרכי חכמה (שם דף צ"ג ד"ה ואותם). ואם כן לצד ראשון דהחזון איש שאין להשאירן ליום מחר, פשיטא שאין לעשות שמן כדי להשאירו לאחר זמן. ואף לצד השני י"ל דאין לו לעשות מעשה למען השאירו זמן רב.

[ואמנם י"ל דצדדי הספק אינם בטעם התורה, האם רצון התורה לומר שלוש סעודות ולא איכפת לן מתי יאכלם, או דזיל בתר טעמא וכיון שרצון התורה שיכלו הפירות אין לו להשאירם ליום מחר. אלא מהו הגדר דשלוש סעודות שהתירו, האם משום שדרכן לאכלן ביום אחד, ולפי זה הגדר הוא אכילת יום

הלכות שביעית

בפועל ולא שלוש סעודות (רק הא בהא תליא, שהוא שיעור שווה), ואם כן דין התורה הוא לאכלן באותו היום בלבד. או דגדר דין התורה הוא שלוש סעודות, ולא איכפת לן מתי יאכלן.]

ובגוף ספקו דהחזון איש יראה להקל, מאחר שלא נתבאר בפוסקים שצריך לאכלן באותו היום. ועיין דרכי חכמה שם שהביא משם דרך אמונה (פרק ד' בציון ההלכה ס"ק ק"ד) שנראה להלכה דדעת החזון איש שאין לזה הגבלה, ויכול לאכלן אימתי שירצה.

על כל פנים בנדון דידן להצד דהחזון איש שצריך לאכלן באותו היום, נראה דלא שרי כי האיי גוונא להפקירם ולזכות מהם בכל פעם מזון שלוש סעודות אימתי שירצה, שאין מתקיים בזה טעם התורה. [זולת אם נאמר כמו שכתבנו לעיל במוסגר, דהספק לא היה בטעם התורה, ואיננו מתייחסים כלל לטעם בזה, דסוף סוף הדין שלוש סעודות, אלא מהו הגדר דשלוש סעודות. ולפי זה לא איכפת לן אם לא מתקיים טעם התורה. וכיון שבכל פעם שזוכה שלוש סעודות אוכלן בו ביום, שרי. ומכל מקום לא נוכל להקל בזה בלא ראייה. ואף להצד השני כבר כתבנו דאין הכרח להקל].

ואין להקשות אמאי לא כתב הרמב"ם דין זה שיפקיר קודם זמן הביעור ויזכה שלוש סעודות בכל פעם, דאין הכי נמי זה מהני, אלא שהרמב"ם נקט לפום דינא, ואין דרכו לכתוב איך יש לעשות טצדקי להמלט מעצם דין התורה. וזה פשוט.

יישוב התוספתא והירושלמי לדעת הרמב"ם

(י) אחר הדברים האלה שביארנו דעת הרמב"ם דסבירא ליה דלא מהני הפקר כלל, הדרא קושיא לדוכתה, מה יענה הרמב"ם על דברי התוספתא והירושלמי שנתבאר בהם להדיא דמהני הפקר. דהכי איתא בתוספתא (פרק ח' דשביעית הלכה ג') הגיע זמן שעת הביעור, עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. [גירסת הרמב"ם בדעת רבי יוסי, אין אוכלין. ולכן פסק דלא מהני הפקר כלל]. רבי שמעון אומר, עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור. עוד שם (הלכה ד') מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור, מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר, אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו (את כל הפירות, אם לא זכו בהם), ואוכל והולך עד שעה שיכלו ע"כ. הרי מבואר להדיא דמהני הפקר.

ויש מן האחרונים שיישבו דהלכה ד' היא המשך דברי רבי שמעון דסבירא ליה דעשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור, כן כתב בחזון יחזקאל שם (חידושים

הלכות שביעית

סוף ד"ה ולפע"ד נראה). וכוונתו דמיירי בעניים שאוכלין אחר הביעור אף בלי אוצר, לכן יכולים הם להפקיר.

אמנם עיין להגר"י ליברמן במשנת יוסף (קונטרס ביעור פירות שביעית דף פ"ד פ"ה) שכתב בשם כמה אחרונים שתירצו דהרמב"ם סבירא ליה דמה דאמר בתוספתא חוזר ומכניס לתוך ביתו, היינו שלוש סעודות יעו"ש.

ותמיהא לי מילתא. חדא, איך יוכל להפקיר את הפירות בזמן הביעור, הרי אפשר שיקחו מהם יותר ממזון שלוש סעודות, וזה אסור, דכל אחד צריך לכלות הפירות שהם יותר ממזון שלוש סעודות. ועוד, דאם הכוונה להפקיר וכל אחד יקח מזון שלוש סעודות, למה צריך להפקיר, יתן לכל אחד מקרוביו ואוהביו מזון שלוש סעודות ודיו, או יחלק לשאר אינשי. דאם יפקיר, הרי יש לחשוש שיבואו ליקח יותר משלוש סעודות. ועוד, דהעיקר חסר מן הספר, דאם כל אחד צריך ליקח רק מזון שלוש סעודות, אין זה כדין הפקר רגיל, והיה לה לתוספתא לפרש כן שאין להם ליקח ככל שירצו אלא רק מזון שלוש סעודות. ועוד, מהו דאמר חוזר ומכניס לתוך ביתו, דמשמע דהשלוש סעודות גופייהו היו בכלל ההפקר, והותירו לו שלוש סעודות, אם כן למה יפקירם מתחילה, הרי מותר לו להשאיר לעצמו מזון שלוש סעודות ורק את השאר יפקיר. וזה פשוט, שהרי אם לא ישאירו לו ברוב חסדם שלוש סעודות, הפסיד אף אותן, אם כן מה לו להפקירם מתחילה.

והגר"י ליברמן שם (הערה כ"ד) ביאר דחוזר ומכניס, היינו שאחר שקיים הביעור על ידי חלוקת מזון שלוש סעודות, יכול גם הוא עצמו לחזור ולזכות במזון שלוש סעודות, דלא גרע מאחר יעו"ש.

והדוחק מבואר, דאם כן זוכה הוא במזון שש סעודות, והרמב"ם כתב מזון שלוש סעודות ותו לא. ועוד, הרי בירושלמי פרק ח' דשביעית נתבאר להדיא דאפשר להפקיר ולזכות בכל, אם כן כמו שנפרש שם נפרש כאן, שהרי שם אי אפשר לפרש כן. [ולדברי הרב חזון יחזקאל ניחא קושיא זו (וכל שכן שאר הקושיות), דהתוספתא קאי רק אליבא דרבי שמעון, ואם כן לא פירשנו בה דברים שהם נגד דברי הירושלמי המפורשים.

ועדיין קשה מן הירושלמי דמפורש להדיא שמפקיר ואחר כך זוכה בכל. ולדברי הרב חזון יחזקאל י"ל דמיירי התם אליבא דרבי שמעון, ואנן קיימא לן כרבי יוסי. ועיין בחזון איש (סימן י"א ריש אות ז') מה שיישב, והוא דוחק.

ויותר מסתברא לי מה שכתב בספר משנת יוסף שם (דף פ"ה סוף ד"ה והחזון איש, במוסגר), ויתכן עוד שהרמב"ם מפרש הנך עובדי דירושלמי באופן אחר, ולא לשעת הביעור אתאמר ע"כ. ונראה כוונתו דמיירי בשביעית גופה, וקיבל

הלכות שביעית

במתנה הרבה פירות שביעית, ואסור לו לזכות בכולן, לכן צריך להפקירם, ובכך האיי גוונא אחר שהפקירם יכול לזכות בכולן.

עוד הקשה הרמב"ן בפירושו על התורה פרשת בהר (ויקרא כ"ה, ז') הרי לא מנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ע"כ. ומזה הוכיח דלא כהרמב"ם שמצות הביעור בשריפה, אלא שהוא הפקר בלבד.

ותירץ הרב חזון יחזקאל (פרק ח' הלכה ג' בחידושים) וז"ל, ולפענ"ד נראה דלהכי אין לחשוב פירות שביעית במשנה סוף תמורה בין הנקברים והנשרפים, דכל אלה דחשיב שם טעונים קבורה או שריפה משום איסור הנאה שעלייהו. אבל הא דפירות שביעית צריך לאבדם מן העולם לדעת הרמב"ם, היינו רק כדי לקיים בהם מצות ביעור, ולא משום דפירות שביעית אסורים בהנאה. והא ראייה, דאם מצא אוכלין בשעת הביעור, היה מקיים מצות ביעור באכילתם ולא היה צריך לאבדם מן העולם ע"כ. והיו לי בזה הרהורי דברים, אלא שלא השלמתי עיוני, והמדפיסים אצים לאמר כלו מעשיכם, לפיכך אמרתי לא עת האסף.

לעניין הלכה

יא) ולעניין הלכה, הנה הגרב"צ אבא שאול זצ"ל הניח שתי הנחות. האחת, דבני ספרד ועדות המזרח יש להם לנהוג כדעת הרמב"ם כאשר מרן לא גילה דעתו. והשנייה, דמרן ז"ל בכסף משנה אעפ"י שהביא דברי מהר"י קורקוס ז"ל דמיקל בזה, אין הכרח דסבירא ליה כוותיה, רק הביאו וליה לא סבירא ליה. ועוד, שהוא היקל רק משום שעת הדוחק. ולפי זה השתא הכא דאכשור דרי וליכא שעת דוחק, הדר דינא.

וחלקו עליו כמה גדולים בשתי ההנחות (עיי' עטה אור שביעית דף ס"ח הערה ז'). על כן אפשר דבני ספרד ועדות המזרח יש להם להקל בזה [אך עיי' בתשובה א' שדעת רבינו שליט"א שאף הספרדים יש להם להחמיר כהרמב"ם ז"ל], שהרי הרבה מן הראשונים סבירא להו דלא כהרמב"ם, ואפשר דאף מרן סבירא ליה הכין. בפרט דיש צד לרמב"ן שביעור זה הוא מדרבנן, וקל וחומר דשמיטה בזמן הזה דרבנן. ועוד, שכך נהגו בפשטות מדורי דורות, כדלקמן בפירות הנושרין אות א', ואין אחר המנהג כלום. ולא ידענא מה ישיב על זה הגרב"צ זצ"ל. אלא אם כן נאמר שבכל הדורות היה שעת דוחק, והוא דוחק מבואר.

אמנם אנן בני תימן דנקיטינן תדיר בשיפולי גלימא דרבינו הרמב"ם, יש לנו להחמיר כדעתו שביעור היינו שריפה.

מיהו במיני בשמים שאינם ראויים אלא לריח, דספק אם נוהגת בהם קדושת שביעית וחובת ביעור, כמו שכתב בספר שנת השבע (פרק כ"א סעיף ג'), לכאורה י"ל ספיקא דרבנן לקולא, ואין צריך לבערם בשריפה אלא להפקירם. בפרט דיש כאן צד חומרא, שאם ישרוף אותם ואינו חייב בזה, הרי יש כאן איבוד פירות שביעית. [אבל איסור בל תשחית, נראה שאין כאן. דאיסור זה לא שייך אלא כשאין צורך באיבוד כלל, אך כשיש צורך קצת אפילו לחומרא בעלמא, אין איסור]. אכן נראה דאזלינן בתר הרמב"ם בתורת ודאי, ואין כאן גדר ספק, ונכון.

אלא דמכל מקום אפשר דיש להקל בזה מטעם ספק ספיקא. ספק אם הם חייבים בביעור. ואם תמצי לומר דחייבים, שמא סגי בהפקר וזהו ביעורם. ולספק ספיקא ודאי מצטרף, וכמו אליבא דמרן השלחן ערוך. [ואגב גררא, צ"ב מה שכתב שם בסעיף ה' דהדסים פטורים מן הביעור, אמאי אינם בכלל הספק, הלא ראויים הם לריח והם כמיני בשמים.

יב) והנה מו"ר הג"ר עמנואל טולידאנו שליט"א בספרו עטה אור (שביעית, דיני ביעור סעיף ו') אחר שהביא שיטות הראשונים, כתב דיש להקל לקיים דין ביעור על ידי הפקר, בשביעית בזמן הזה שהיא מדרבנן. והרוצה להחמיר לשרפם כדעת הרמב"ם, יכול לשרפם. ואולם טוב יותר שיוציאם לחוץ ויפקירם בפני שלושה, לקיים מצות ביעור כהרמב"ן, ואחר כך ישרפם, ע"כ.

ופירש דבריו (שם הערה ב') דכיון דהוא ספק אם הלכה כהרמב"ם או כהרמב"ן וסיעת מרחמוהי, אמרינן ספיקא דרבנן לקולא דסגי בהפקר, מאחר דשביעית בזמן הזה דרבנן. אולם אם רוצה יכול להחמיר לבער בשריפה, ואין להקשות שנמצא חומרתו קולתו, שהרי מאבד פירות שביעית, דכיון דהוא ספק ולא נדחו דברי הרמב"ם, יכול לשרפם. דשמא הלכה כהרמב"ם דביעור היינו שריפה, וספיקא דרבנן לקולא יעו"ש. ר"ל ספק שביעית דרבנן, על כן אפשר להקל לשרוף פירות שביעית.

ואם כן לדברי מו"ר שליט"א זיל הכא קמדחי לה, וזיל הכא קמדחי לה. שאם נאמר שדעת הרמב"ם היא חומרא, יכול להחמיר לשרוף. ואם נאמר שהיא קולא, ספיקא דרבנן לקולא. וכן לשיטת הרמב"ן כנזכר.

ולדידי תלמידו הקטן צ"ע, דהא ביעור קיל משביעית, דאף אם נאמר דשביעית דאורייתא, צידד הרמב"ן בפירושו על התורה פרשת בהר (ויקרא כ"ה, ז') דהביעור הוא מדרבנן (ובשיטת הרמב"ם נחלקו הפוסקים, כאשר הביא בספר משנת יוסף בקונטרס ביעור פירות שביעית אות ב'). וקל וחומר אם נאמר

הלכות שביעית

דשביעית דרבנן. וכיון שכן, ברור איפוא דהביעור קיל טפי, ואיככה נחמיר בביעור לשרוף את הפירות, ונקל בשביעית לאבדם.

והא קשיא אך לדידהו, דספיקא הוא. אבל לדידן שקיבלנו הוראות הרמב"ם, הרי זה בתורת ודאי, ודין השריפה היכא דקאי קאי ואין להקל. (העירני לזה החברותא, שקיבלנו הוראות הרמב"ם בתורת ודאי).

עוד ביאר מו"ר שליט"א שם דמה שכתב דעדיף לקיים תחילה מצות ביעור כהרמב"ן ואחר כך ישרפם, היינו משום דאיכא הכא ספק ספיקא. שמא הלכה כהרא"ש והר"ש (פרק ט' משנה ז') דלאחר שהפקיר את הפירות פקעה מהם קדושת שביעית, ושפיר מצי לשרפם. ואם תמצי לומר דלא פקעה קדושת שביעית (עיין חזון איש סימן י"ג סק"ה, וסדר השביעית בסופו), שמא הלכה כהרמב"ם דביעור היינו שריפה, ואין כאן איבוד פירות שביעית, דכך הוא דינם יעו"ש.

ויש להאיר בזה, דאמנם להרמב"ם אפשר שיש קדושת שביעית אחר ההפקר, מכל מקום לדעת מרן ז"ל הביא בספר משנת יוסף בשם שו"ת שערי דעה (לא מצאתי כעת איה מקומו), דכיון שהפקיר נעשית מצותו ופקעה קדושת שביעית, ואם כן לא יועיל זה לדעת מרן. אלא דמכל מקום עבדינן ספק ספיקא נגד מרן ז"ל.

פירות הנושרין (לא למעשה, אלא אם כן יסכימו עמי גדולי ההוראה)

א. הספרדים נוהגים להפקיר פירות שביעית וזהו ביעורן, וחוזרים וזוכים בהם. [כן כתב מהר"ם בן חביב בספר תוספת יום הכפורים דף ק"צ, שנהגו בירושלם חסידים ואנשי מעשה להפקירם ולחזור ולזכות בהם. וכן כתב הרש"ז ריוח בספר שביתת השדה פרק י"ד סעיף ב' שכן המנהג פשוט כיום, ואייתי התם מחזו"ע (כרך א' חלק א' סימן ח' דף קכ"ט) ומספר כרם שלמה (להגרש"מ עמאר שליט"א סימן ו)].

ב. לדידהו אפשר שאין כדאי להחמיר, דהיא חומרא דאתיא לידי קולא, שמאבדים פירות שביעית בידים. [עיין מה שכתבנו לעיל על דברי מו"ר הרב ע"ה אור שליט"א. וסמוך לחתימה מפקפק אני בה, די"ל דכיון שמאבד את הפירות לצורך הלכתי, אף שהוא חומרא בעלמא, לא חשיב איבוד].

ג. אפשר להם להחמיר להפקיר ולזכות ואחר כך לשרוף, מספק ספיקא, דשמא אחר ההפקר פקעה קדושת שביעית. [כן הבאנו לעיל משם הרב ע"ה אור. ויש לעיין בזה אם אינו מוציא לעז על הראשונים].

ד. בני תימן פשוט שצריכים לשרוף, דנהיגי כהרמב"ם בתורת ודאי, ואין לחוש להפסד פירות שביעית.

הלכות שביעית

ה. במיני בשמים שאין הביעור בהם מתורת ודאי אלא מתורת ספק, אפשר אולי להקל לבערם על ידי הפקר, משום ספק ספיקא. [ומה שכתבנו שקיבלנו הוראות הרמב"ם בתורת ודאי, אין כוונתנו אלא לומר שאף אם הוא קולא לא איכפת לך, אבל ודאי דמצטרף לספק ספיקא, דהא עבדינן ספק ספיקא אף נגד מרן ז"ל, ופשוט].

ו. [אם יש ספק בזמן הביעור אימתי חל, צ"ע איך נתיר לשרוף, הרי אפשר שעדיין לא הגיע זמן הביעור, ואם כן הרי הוא מפסיד פירות שביעית בידיים, ורוב הפירות כיום אין זמן ברור לביעורם. ואפשר דיש להפקיר תחילה קודם זמן הביעור המסופק, וכשיגיע זמן הביעור בודאי, יבער. וצ"ע. שוב כתבנו מזה קצת בפנים בגוף ההלכות]

ז. בעניין אכילת שלוש סעודות, נראה שאין בזה הגבלה, ויכול לאכלן גם לאחר זמן [עייין לעיל משם דרך אמונה]. ומכל מקום נראה שאין לעשות מעשה כדי לקיים את הפירות, כגון לעשות מן הזיתים שמן למען יעמוד ימים רבים, או לייבש את הפירות. והוא הדין שאין להפקיר את הפירות בזמן הביעור, ולזכות בכל יום מזון שלוש סעודות, וכמו שכתבנו לעיל.

ובמקום שאמרו להאריך, אינו רשאי לקצר. וסוגיא זו סובלת אריכות, לרוב דיניה וסעיפיה שנתבארו בדברי האחרונים. אך מחמת קס"ת נחוצ"ה, עמד קנה במקומו, ועוד חזון למועד בעז"ה.